ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ
KENT VE ÇEVRE BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ÇEVRE BİLİNCİNİN GELİŞİM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE GÖNÜLLÜ ÇEVRE KURULUŞLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bülent DURU

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Can Hamamcı

ANKARA 1995

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÇİZELGELER.....i

KISALTMALAR.....iii

GİRİŞ.....1

BİRİNCİ BÖLÜM : ÇEVRE HAREKETİNİN GELİŞİMİ ve GÖNÜLLÜ KURULUŞLAR.....8

I. GENEL OLARAK ÇEVRE SORUNLARI VE ÇEVRE HAREKETİ.....8

A.Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkışı ve Gerisinde Yatan Dünya Görüşü.....8
1.Çevre Sorunlarının Geçmişine Kısa Bir Bakış.....8
2.Aydınlanma - Sanayi Devrimi ve Çevre Sorunları.....11
3.Çevre Hareketinin Düşünsel Kökenleri.....14

B.Çevre Hareketinin Doğuş Sürecinde Gönüllü Kuruluşlar.....19
1.Çevre Hareketinin Tarihsel Gelişimi.....19
a.İngiltere.....20
b.Amerika.....24
c.Almanya.....25
d.II. Dünya Savaşı Sonrası Korumacı Hareket.....26
2.Çağdaş Anlamda Çevrecilik 28
a.Çevre Bilincinin Ortaya Çıkışı.....28
b.Çevre Bilincinin Gelişiminin Göstergeleri.....32
c.Korumacılıktan Çevreciliğe.....36
d.Gönüllü Topluluklardan Yeşil Partiye.....39

C.Gönüllü Çevre Kuruluşlarının Niteliği.....41
1.Çevre Bilincinin Yerleşmesinde Gönüllü Kuruluşların Rolü.....41
a.Çevre Konusunda Etkinliklerini Sürdüren Gönüllü Kuruluşların Gelişimi.....41
b.Başlıca Gönüllü Çevre Kuruluşları.....44
2.Gönüllü Kuruluşların Aldığı Biçimler.....49

II. TÜRKİYE'DE ÇEVRE HAREKETİ.....53

A. Çevre Hareketinin Gelişimi.....53
1.Çevre Bilincinin ve Hareketinin Yükselişi.....53
a.1970-1980: Çevre Hareketini Simgeleyen İlk Örnekler.....53
b.1980-1987: Canlanma Dönemi.....54

c.1987 ve Sonrası: Yeşillerin Ortaya Çıkışı.....60
2.Türk Çevre Hareketinin Yabancı Çevreci Örgütlerle İlişkileri.....72
B.Yeşiller Partisi Deneyimi.....75

1.Yeşiller Partisi'ne Giden Süreç.....75
a.Parti Biçiminde Örgütlenmeye Gitmenin Gerisindeki Etmenler.....75
b.Kuruluş Aşaması.....76
2.Partileşme Dönemi.....78
a.Parti İçi Gelişmeler.....78
b.Gerçekleştirilen Etkinlikler.....80
c.Parti yapısının ve İdeolojisinin Değerlendirilmesi.....81
3.Yeşiller Partisi Sonrası Gelişmeler.....85
4. Radikal Demokratik Birlik Partisi Deneyimi.....86

C.Değerlendirme.....87

İKİNCİ BÖLÜM:TÜRKİYE'DE ÇEVRE HAREKETİNİN GELİŞİM SÜRECİNDE GÖNÜLLÜ ÇEVRE KURULUŞLARI.....94

I. TÜRKİYE'DE GÖNÜLLÜ ÇEVRE KURULUŞLARI 94

A. Türkiye'deki Başlıca Gönüllü Çevre Kuruluşları.....94
1.Çevre Korumacılar.....100
2.Çevreciler.....111
3.Yeşil Toplumcular.....118

B. Birbirleriyle İlişkileri.....122

C. Gönüllü Çevre Kuruluşlarının Devletle İlişkileri.....124

D. Gönüllü Kuruluşların Yasal Konumu 128
1.Dernekler.....129
2.Vakıflar.....132
3.Vakıf ve Dernek Türü Örgütlenmelerin Birbirlerinden Farklı Yönleri.....134
4.Yürürlükteki Yasal Düzenlemenin Gönüllü Kuruluşların Etkinliklerine Etkisi.....135

II.TÜRKİYE'DE GÖNÜLLÜ ÇEVRE KURULUŞLARI ÜZERİNE ALAN ARAŞTIRMASI.....139

A.Soru Kağıdı Gönderilen Gönüllü Çevre Kuruluşları.....139

B.Örgütler, Etkinlik Türleri, Çalışma Alanları.....141

C.Üyelerin Niteliği.....146

D.Örgüt-Üye Arasındaki İlişkiler.....159

E.Üyelerin Çevreyi Algılayış Biçimleri, Çevre Sorunlarına Bakış Açıları.....163

SONUÇ.....179

KAYNAKÇA.....185

İNGİLİZCE ÖZET.....198

EKLER.....200

ÇİZELGELER

Sayfa

Çizelge 1: Samsun Doğayı Koruma Derneği'nin Üyelerinin Meslekleri....104
Çizelge 2: Örgüt Kümeler....141
Çizelge 3: Örgütler Kaç Yıldan Bu Yana Etkinliklerini Sürdürmektedirler?....142
Çizelge 4: Örgüt Kümeleri - Örgütler Kaç Yıldan Bu Yana Etkinliklerini Sürdürmektedirler?....143
Çizelge 5: Örgütlerin Başlıca Etkinlik Türleri 143
Çizelge 6: Örgütlerin Çalışma Konusu....144
Çizelge 7: Örgütlerin Çalışma Alanı....145
Çizelge 8: Diğer Gönüllü Çevre Kuruluşlarıyla İlişki Kurulabiliyor mu?....145
Çizelge 9: Yurtdışındaki Gönüllü Çevre Kuruluşlarıyla İlişki Kurulabiliyor mu?....146
Çizelge 10: Cinsiyet....146
Çizelge 11: Yaş....147
Çizelge 12: Doğum Yeri....148
Çizelge 13: Üyeler Kaç Yıldır Örgütte Çalışıyorlar?....149
Çizelge 14: Öğrenim Durumu....150
Çizelge 15: Üyelerin Babalarının Öğrenim Durumu....150
Çizelge 16: Meslek....151
Çizelge 17: Baba Mesleği....152
Çizelge 18: Öğrencilerin Öğrenim Düzeyi....153
Çizelge 19: Üyelerin Ailelerinin Aylık Geliri....153
Çizelge 20: Aile Üyeleri Herhangi Bir Gönüllü Kuruluşa Üye mi?....154
Çizelge 21: Aile Üyeleri Arasında Eskiden Herhangi Bir Gönüllü Kuruluşa Üye Olan Var mıydı?....154
Çizelge 22: Siyasal Partilere Üyelik Durumu....155
Çizelge 23: Üye Olunan Siyasal Partiler....155
Çizelge 24: Üyeler Yeşiller Partisi'nde Yer Aldılar mı?....156
Çizelge 25: Örgüt Kümeleri - Siyasal Parti Üyeliği....156
Çizelge 26: Örgüt Kümeleri - Üye Olunan Siyasal Partiler....157
Çizelge 27: Örgüt Kümeleri - Yeşiller Partisi Üyeliği....157
Çizelge 28: Sivil Toplum Örgütü Üyeliği....158
Çizelge 29: Üye Olunan Sivil Toplum Örgütleri....158
Çizelge 30: Gazete Okuma Alışkanlığı....159
Çizelge 31: Örgüt Etkinliklerine Katılım Sıklığı....159
Çizelge 32: Örgüt Etkinliklerine Katılım Yolu....160
Çizelge 33: Örgütün Başarı Durumu....160
Çizelge 34: Örgütün Başarısının Gerisindeki Etmenler....161
Çizelge 35: Örgütün Başarısızlığının Gerisindeki Etmenler....161
Çizelge 36: Örgütün Temel Görevleri Neler Olmalı?....162
Çizelge 37: Çevre Sorunları - Ekonomik Sistem İlişkisi....163
Çizelge 38: Örgüt Kümelerine Göre Çevre Sorunları-Ekonomik Sistem İlişkisi....164
Çizelge 39: Yaş Kümelerine Göre Çevre Sorunları - Ekonomik Sistem İlişkisi....164
Çizelge 40: Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkmasında Daha

Çok Rol Oynayan Ekonomik Sistem.....165
Çizelge 41: Örgüt Kümeleri - Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkmasında
Daha Çok Rol Oynayan Ekonomik Sistem.....166
Çizelge 42: Çevre Sorunlarına Çözüm Bulunmasına Daha Uygun
Bir Ortamı Yaratacak Olan Ekonomik Sistem.....167
Çizelge 43: Örgüt Kümeleri - Çevre Sorunlarının Çözümüne Daha
Uygun Bir Ortamı Yaratacak Olan Ekonomik Sistem.....168
Çizelge 44: Yaş Kümeleri - Çevre Sorunlarının Çözümüne Daha
Uygun Bir Ortamı Yaratacak Olan Ekonomik Sistem.....169
Çizelge 45: Çevre Sorunları İle Savaşımda En Başarılı Olabilecek
Örgütlenme Türü.....169
Çizelge 46: Örgüt Kümeleri - Çevre Sorunları ile Savaşımda
En Başarılı Olabilecek Örgütlenme Türü.....170
Çizelge 47: Çevre İçin Sürdürülen Savaşımın Gerisinde Yatan Güdü.....171
Çizelge 48: Örgüt Kümeleri - Çevre için Sürdürülen Savaşımın
Gerisinde Yatan Güdü.....171
Çizelge 49: Çevre Sorunlarına Çözüm Bulmak İçin Uygun Olacak
Ekonomik Yaklaşım.....172
Çizelge 50: Örgüt Kümeleri - Çevre Sorunlarına Çözüm Bulmak İçin
Uygun Olacak Ekonomik Yaklaşım.....173
Çizelge 51: Yaş Kümeleri - Çevre Sorunlarına Çözüm Bulmak İçin
Uygun Olacak Ekonomik Yaklaşım.....174
Çizelge 52: Teknoloji Çevre İlişkisi.....174
Çizelge 53: Örgüt Kümelerine Göre Teknoloji-Çevre İlişkisi.....175
Çizelge 54: Yaş Kümelerine Göre Teknoloji-Çevre İlişkisi.....176
Çizelge 55: Üyelere Göre Çevre Sorunları.....176
Çizelge 56: Örgüt Kümelerine Göre Çevre Sorunları.....177

KISALTMALAR

ANAP ..... : Anavatan Partisi
AP ..... : Adalet Partisi
APRI ..... : Radyasyondan Korunma Derneği
ASEED ..... : Dayanışma, Eşitlik, Çevre ve Gelişme için Eylem Örgütü (Action, for Solidarity,Equality, Environment and Development)
BAÇEP..... : Batı Akdeniz Çevre Platformu
Baş. ..... : Başka
bk. ..... : Bakınız
Çev. ..... : Çeviren
ÇED..... : Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇEKSAM..... : Tarsus Çevre Koruma Kültür ve Sanat Merkezi
ÇETKO..... : Adana Çevre ve Tüketiciyi Koruma Derneği
Çev. ..... : Çeviren
Çev. Kor. .. : Çevre Korumacılar
Çevre. ..... : Çevreciler
CHP..... : Cumhuriyet Halk Partisi
DASK..... : Çevre Koruma, Araştırma ve Doğa Sporları Derneği
der. ..... : Derleyen
DHKD..... : Doğal Hayatı Koruma Derneği
DYP..... : Doğru Yol Partisi
DISK..... : Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
Ekon. ..... : Ekonomik
ELCI..... : Uluslararası Çevre İrtibat Merkezi (Environment Liaison Center International)
ERTCEE..... : Avrupa Çevre Eğitimi ve Öğretimi Araştırmaları Merkezi
EYFA..... : Ormanlar İçin Avrupalı Genç Eylemciler Vakfı
FFPS..... : İngiliz Fauna ve Flora Koruma Derneği (Fauna and Flora Preservation Society)
ICBP..... : Uluslararası Kuşları Koruma Konseyi (International Council for Bird Preservation)
Ibid. ..... : Yukarıdaki eser (Ibidem)
ISVAK..... : Isparta, Eğitim, Kültür, Sağlık, Turizm Yardımlaşma Vakfı
IUCN..... : Dünya Doğayı Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature and National Resources)
IUPN..... : Uluslararası Doğa Koruma Birliği (International Union for the Protection of Nature)
IWRB..... : Uluslararası Sukuşları ve Sulakalanlar Araştırma Bürosu (International Waterfowl Research Bureau)
IYNF..... : Uluslararası Genç Doğa Dostları
loc. cit. .. : Adı geçen eser, aynı eser (loco citato)
JEM..... : Akdeniz Genç Ekolojistler Birliği
K. ..... : Karar
KIT..... : Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KÜDYAK..... : Silifke Kültürel ve Doğal Yaşamı Koruma Derneği
m. ..... : madde
M.K. ..... : Medeni Kanun
M.Ö. ..... : Milattan Önce

MDP.....: Milliyetçi Demokrasi Partisi
MIT.....: Massachusetts Teknoloji Enstitüsü (Massachusetts Institute of Technology)
MYK.....: Merkez Yönetim kurulu
NATO.....: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organisation)
NÜSHED.....: Nükleer Savaş İçin Hekimler Derneği
ODTÜ.....: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
op. cit. ....: Adı geçen eser (opere citato)
Örgüt Küme. : Örgüt Kümeleri
RP.....: Refah Partisi
RSPB.....: Ramsar Bürosu, İngiliz Kraliyet Kuşları Koruma Derneği (Royal Society for the Protection of Birds)
s. .....: Sayfa
S. .....: Sayı
SBF.....: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SHP.....: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SODEP.....: Sosyal Demokrat Parti
Sosy. .....: Sosyalizm
SSCB.....: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
SIYAD.....: Sinema Yazarları Derneği
Sürdürü. ...: Sürdürülebilir
TBKP.....: Türkiye Birleşik Komünist Partisi
TBMM.....: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÇV.....: Türkiye Çevre Vakfı
TEK.....: Türkiye Elektrik Kurumu
TEMA.....: Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TODAIE.....: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
Top. .....: Toplam
Tüm. .....: Tümü
TÜSES.....: Türkiye Siyasal, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı
UNDP.....: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Program)
UNEP.....: Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Programme)
UNESCO.....: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation)
UNICEF.....: Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (United Nations Children's Fund)
UNITED.....: Irkçılığa ve Faşizme Karşı Birleşik Cephe
UNOY.....: Gençlerin Birleşmiş Milletleri
vb. .....: Ve böyle, bunlar
WCPA.....: Dünya Anayasa ve Parlamentosu Örgütü (World Constitution and Parliament Association)
WSPA.....: Dünya Hayvanları Koruma Derneği (World Society for the Protection of Animals)
WWF.....: Dünya Doğayı Koruma Vakfı (World Wildlife Fund / World Wide Fund for Nature)
WWT.....: Sukuşları ve Sulakalanlar Birliği
Yan. Yok ....: Yanıt Yok
Yaş Küme. ...: Yaş Kümeleri
YDC.....: Kalkınma ve İşbirliği İçin Gençlik

YEE.....: Gençlik ve Çevre Örgütü
Yeşil Toplum.: Yeşil Toplumcular
YÖK.....: Yüksek Öğretim Kurulu
ITÜ.....: İstanbul Teknik Üniversitesi

GİRİŞ

Çevre hareketi son yıllarda ortaya çıkan bir oluşum değildir. Hareket, 1800'lerin Batı Avrupa'sında ve Amerika'da, kapitalizmin, sanayileşmenin insan doğasına aykırı yönlerinin ortaya çıktığı dönemde ilk etkilerini göstermişti. Ancak, bilindiği gibi, çevre sorunları ile bilinçli olarak savaşım 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra belirmeye başladı. Çalışmanın birinci bölümünde daha ayrıntılı olarak değinileceği gibi makinalaşmanın yaygınlaşması, doğanın, kendi dengesini sürdüremeyecek denli yıpratılmaya başlanması, koruma amaçlı pek çok gönüllü ya da devlete yarı bağımlı örgütün kurulmasına yol açtı. Diğer yandan da, ülkelerini bu tür sorunlardan arındırma çabaları hükümetleri bir dizi önlemler almaya zorladı. Bunun en somut belirtisi çevre ile ilgili sorunların giderilmesi, iyileştirilmesi ile görevli olacak kuruluşların ortaya çıkması oldu. Günümüzde, yetkileri ve sorumlulukları değişse de hemen her ülkede çevre sorunları ile ilgili merkezi bir örgütün bulunduğunu söylemek olanaklıdır. Öte yandan çevre sorunlarının, siyasal alanı etkilemek amacıyla çevreci bakış açısını çalışmalarına egemen kılan "Yeşil" partilerin siyasal platforma girmesini kolaylaştırdığı da görüldü. Ancak anılan bu iki örgütlenme türünün de, yani devletin çevre sorunları ile ilgilenmek üzere oluşturduğu örgütlerin ve çevre sorunların giderilmesi güdüsüyle yola çıkanların kurdukları siyasal partilerin, içlerinde hiyerarşiyi, disiplini, otoriteyi, merkeziyetçiliği ve demokratik olmayan kimi unsurları taşıdıklarına inanılmaktadır. Gönüllü kuruluşlarda böyle sıkı bir örgüt yapısının, iç disiplinin bulunmaması ve örgüt içi demokrasinin göreceli olarak daha iyi işlemesi bu tür bir örgütlenmeyi ötekilerden ayırmaktadır. Kimilerine göre, böyle gevşek bir örgütlenme, hatta örgütlenmenin yokluğu, bu tür birlikteliklerin diğerlerine göre, çevre sorunlarına çözüm getirmede, daha elverişli bir konumda bulunmalarını sağlıyor. Çünkü, çevre sorunlarına çözüm arama çabaları, ancak, gönüllü, aralarında ast-üst ilişkisi bulunmayan, demokratik, eşitlikçi ve toplumdaki genel eğilimlerin dışına çıkabilen insanların biraraya gelmesi ile etkili bir sonuç doğurabilecektir. Üstelik bu tür kuruluşlar devletin ulaşamadığı alanlara kolayca ulaşabilecek, onun üstlenemediği kimi hizmetleri görebilecektir. Bu tür resmi olmayan örgütlenmelerin, devletin de hizmet alanına giren birtakım işleri yüklenmiş olabileceği, ancak bu durumda da, bürokrasiye takılmadan, yerinde, işleri hızlı ve etkin bir biçimde görebileceği de düşünülmektedir. Kısaca gönüllü kuruluşların, kamu yönetiminin gördüğü kimi hizmetlerde ortaya çıkan eksiklikleri tamamladığı, gönüllülük ve katılım ilkelerine bağlı kalındığından halka daha yakın göründüğü, iç işleyişlerinin de genelde daha serbest olarak düzenlendiği düşünülmektedir. Böylece demokrasinin gelişmesi sürecine katkıda bulunmak gibi bir işlevinin olduğu da kabul edilmektedir. Üstelik bu

tür kuruluşlar, devletin, varlığı gereği, zamanla kendisini yenileyemeyen, değişik düşüncelere kapalı ve belli baskı kümelerinin etkisinde kalan bir yapıya bürünmesi kısırdöngüsünü aşabilecek tek kurum olarak görülmektedir.[1] Sürdürülebilir kalkınma anlayışının hükümetlerin çevre konusunda izlediği politikalara yansımasında büyük bir etkisi bulunan Ortak Geleceğimiz Raporu'nda da gönüllü kuruluşların rolünün arttırılmasından söz edilmektedir. Bu tür grupların çevre bilincinin toplumun değişik katmanlarına yerleştirilmesinde önemli bir rol oynadıkları ve bundan sonra da artan bir biçimde etkili olabilecekleri vurgulanmıştır. Son yıllarda bu tür kuruluşların etkililiğinin arttığı, Stockholm İnsan Çevresi Konferansı'nda gönüllü örgütlerin önemli bir yerlerinin olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, Raporun hazırlanma sürecinde bu tür kuruluşların da yer aldıkları da eklenmelidir.[2]

Kuşkusuz bu tür örgütlenmelerin kimi olumsuz yanları da var. Bir yazar bunları şöyle sıralamaktadır:[3] Toplumun türlü kesimlerinden, türlü sınıflarından bireylerin meydana getirdiği bu tür örgütlerde, yapıda ve etkinliklerde sürekliliği sağlamak her zaman kolay olmayabilir; örgüt içinde disiplinin, sorumluluğun, yaptırımın olmaması kimi sorunlar doğurabilir; kendi işleri ya da yasalardan kaynaklanan nedenlerle katılımcılar her zaman çalışmalara katılamayabilirler; bu tür örgütlenmeler amacından saptırılıp, kötü amaçlar için kullanılabilir; maddi kaynak yetersizliği, teknik sorunlar ve bu konuda uzman çalışan sıkıntısı önemli sorunlar yaratabilir.

Batı'da çevre hareketinin, sanayileşmenin çevresel değerler üzerindeki yıkıcı etkilerinin görülmeye başlanmasının ardından doğmasına benzer bir biçimde Türkiye'de de çevre hareketi sanayileşmenin hızlandığı 1980'lerden sonra adını sıkça duyurmaya, etkili olmaya başladı. Diğer gelişmiş ülkelerdeki, çağdaş anlamda çevre hareketinin başlangıcının çok eski olmaması gibi bizde çevre sorunları alanında çalışmalar yapmak üzere devlet dışındaki sivil güçler tarafından oluşturulan gönüllü kuruluşların tarihi de çok eskiye gitmemektedir. Bir araştırmaya göre Türkiye'de çevre ile ilgili sayılabilecek, imar, su, yol, ağaçlandırma, anıt, heykel yaptırma, turizm gibi konularla ilgilenen "güzelleştirme" derneklerinin sayısı 1946'da 34 iken bu rakam 1950'de 102'ye, 1960'da 853'e, 1968'de ise 4644'e çıkmıştır.[4] 1972'de düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı'ndan sonra, Türkiye'de konunun yazılı ve görsel basında yoğun bir biçimde yer almasının ardından, özellikle de 1976'dan bu yana, çevre konusunda etkinlik göstermek üzere pek çok gönüllü örgüt kuruldu.[5] Bir araştırmaya göre bugün Türkiye'de gönüllü çevre kuruluşu sayısı 250 civarındadır. Ancak bu rakamın büyük bir bölümünü yöresel, ülke çapında sesini duyuramayacak,

---

[1]Türkiye Çevre Vakfı, **Gönüllü Kuruluşlar Toplantısı (22 Şubat 1994)**, Ankara, 1994, s.73.
[2]Türkiye Çevre Vakfı, **Ortak Geleceğimiz** (Çev. Belkıs Çorakçı), Ankara, 1989, s.430-433.
[3]İsmet Okyay, "Doğal Değerlerin Korunması-Kurumlaşma Stratejileri", **Çevre**, S.6 (Mayıs 1995)
[4]Ahmet N. Yücekök, **Türkiye'de Dernek Gelişimleri (1946-1968)**, Sevinç, Ankara, 1972, s.150.
[5]Hasan Asmaz, **Tabiatı Korumada 33 Yıl**, Ankara, 1988, s.8.

küçük örgütler oluşturmaktadır.[6] Kamuoyunda sesini duyurabilen pek çok gönüllü kuruluşu, her ne kadar birçoğunun üye sayıları 1000'li rakamlarla ifade edilse de, gerçekte gönüllü olarak işe koyulan küçük bir grup sürdürmekte. Bu durumun hemen hemen tüm gönüllü kuruluşlar için geçerli olduğu söylenebilir.

Türkiye'de gönüllü çevre kuruluşundan birçoğu, doğanın bozulmasına, çevre kirliliğinin artmasına tepki olarak yola çıkan çevrecilerin biraraya geldikleri örgütlenmelerdir. Bugün etkinlik gösteren pek çok gönüllü kuruluşun varlığının arkasında bu etmenler yatmaktadır. Doğanın tahribi, çevre kirliliği, türlerin yokolması gibi sorunlardan yerel ya da ülkesel düzeyde bulunanların göz önünde tutulması örgütün de etkinlik alanını belirleyen başlıca etmen olmuştur. Kimi, çevre sorunlarına yol açabilecek büyük çaplı yatırımların da çevreci örgütlerin kurulmasına katkıda bulundukları söylenebilir. Örneğin Akkuyu Nükleer Santrali, nükleer güç karşıtı gönüllü örgütlerin hem kurulmalarında hem de güçlenmelerinde hızlandırıcı bir etken olmuştur. "Dünya Dostları Derneği"nin oluşturulması sözkonusu santralin ihale aşamasına geldiği döneme rastlamaktadır. Yine Adana, İçel ve Hatay'daki 15 kadar çevreci örgütün, termik santral kurulması düşüncesi gibi, bölgeyi ilgilendiren sorunlarla başa çıkabilmek üzere "Doğu Akdeniz Çevrecileri" adı altında ortak bir sekretarya kurmaları da bu duruma gösterilebilecek örneklerden birisidir.[7]

İşte bu çalışmada amaç, Batı'daki gelişmelere koşut olarak sayıları son yıllarda hızla artan bu tür çevre kuruluşlarının amaçlarını, eylemlerini, işleyiş biçimlerini belirlemek ve üyelerinin toplumsal konumlarını ortaya koymak olmuştur. Bu yolda, bir yandan, Türkiye'deki, çevre ile ilgili gönüllü örgütlenmelerin hangi güdülerle kurulduğu, nasıl bir toplumsal ortamda biçimlendiği, öncelikli hedeflerinin neler olduğu, bu hedefler doğrultusunda hangi eylemlerin gerçekleştirilebildiği ve partileşmeye giden süreç incelenmeye ; öte yandan da, bu tür kuruluşlara taban oluşturan kitlenin ekonomik-toplumsal konumları arasında bir benzerlik bulunup bulunmadığı araştırılmaya çalışılmıştır. Yukarıda anılan amaç doğrultusunda, gönüllülük temeline dayanan oluşumları, dünya görüşlerine, çevreye bakış açılarına, temel önceliklerine, çalışma biçimlerine göre kümelere ayırma girişiminde de bulunulmuştur. Bir başka deyişle gönüllü çevre kuruluşlarının çevre bilincinin gelişimine ne ölçüde ve ne yönde katkıda bulundukları, uğraş konusu olarak salt çevreyi alıp almadıkları, başka toplumsal konular ile de ilgilenip ilgilenmedikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Son olarak, gönüllü örgütlenmeler içerisinde yer alan katılımcıların toplumsal konumlarının belirlenip çevre sorunları karşısında çeşitli tutumlarının ortaya konması amaçlanmıştır.

---

[6]Engin Ural, "Çevre Gönüllü Kuruluşları", **Orta Asya ve Karadeniz Çevre Konferansı (20-23 Ekim 1993)**, TÇSV Yayını, Ankara, 1994, s.18.

[7]**Çevre Dostları**, S.1 (Güz-1992) [Osmaniye Çevre Dostları Derneği Mevsimlik Okul Bülteni]

Varsayımlar: Çalışma boyunca sınanmaya çalışılmış olan varsayımlar şöyle sıralanabilir:

1.Türkiye'deki gönüllü çevre kuruluşları genelde orta-üst gelir grubunda, eğitimli, genç, siyasal yelpazenin sol kesimindeki kimselerin meydana getirdiği örgütlenmelerdir.

2.Türkiye'deki gönüllü çevre kuruluşları ilgi alanlarını genelde çevre korumacılığı olarak belirlemişlerdir. Bu amaçla daha çok kamuoyunun harekete geçirilmesi, hükümetleri kimi eylemlerinde uyarma, halkın eğitimi gibi konularda çalışmalarını yoğunlaştırmışlardır. Bunun dışında kalan toplumsal sorunlarla pek ilgili görünmezler.

Veri Toplama Tekniği: Ampirik yöntemin izlendiği bu tezde kütüphane araştırması ve uygulamalı çalışma birarada yürütülmüştür. Türkiye'de gönüllü çevre kuruluşları konusunda yeterli kaynak bulma sıkıntısı yaşanacağı öngörüldüğünden kütüphane çalışmasının yanısıra bir alan araştırması ile kimi bilgileri toplamak, tutumları belirlemek yolu seçilmiştir. Bu araştırmanın konusunu oluşturan gönüllü çevre kuruluşlarının, daha önce belirtilen varsayımlara uygun düşüp düşmediğini denetleyebilmek amacıyla bu tür kuruluşların yapısını oluşturan, ona yön veren, kimliğini belirleyen üyeler üzerinde anketler uygulanmıştır. Bu amaçla bir soru kağıdı düzenlenip seçilen gönüllü kuruluş birimlerine dağıtılmıştır. Çevre sorunları ile doğrudan ilgili olsun olmasın çok sayıda gönüllü örgütlenmenin bulunması bunların tümünün üzerinde araştırma yapılmasını olanaksızlaştırmaktadır. Bu nedenle yalnızca araştırma konusu kuruluşları temsil edebilecek örneklemler üzerinde incelemeler yapılmıştır.

Bu çalışmada, evrene alınan örgütlerin Türkiye'de çevre hareketini tam bir biçimde temsil etmesini sağlamak için soru kağıdı gönderilen gönüllü çevre kuruluşlarının seçiminde göz önünde bulundurulan ölçütler şunlardır: Çalışmanın ikinci bölümünde gönüllü çevre kuruluşları için yapılan sınıflandırmaya (Çevre Korumacılar, Çevreciler, Yeşil Toplumcular) giren kümelerin her birisinden eşit oranda örgüt araştırma kapsamına alınmıştır. Bu yüzden, Türkiye'de sayıları diğerlerinden fazla olan Çevre Korumacılar'dan seçilen örgütlerin sayısı diğerlerinden çoktur. Aynı biçimde Çevreciler de Yeşil Toplumcular'a oranla daha çok sayıda örgütle temsil edilmişlerdir. Böylece anılan kümelendirmede göz önünde bulundurulan, üyelerin dünya görüşü, örgütün etkinlik türü gibi ölçütlere burada da geçerlik kazandırılmıştır.

Örgütlerin hukuksal durumları göz önünde bulundurulan ikinci ölçüt oldu. Gönüllü çevre kuruluşları, dernekler, vakıflar, belli bir örgütlenme türüne sahip olmayan topluluklar-gruplar biçiminde üçe ayırılıp, bunların herbirini temsil edebilecek örneklemlerin seçilmesine çalışılmıştır. Yalnızca dernekler, vakıflar gibi tüzel kişilikleri bulunanların değil, belli bir biçimsel örgütlenmesi olmayan

toplulukların da ağırlıklı olarak temsil edilmesi sağlanmak istendi. Tüm bu kümeler ele alınırken ülke çapında eylemlerde bulunanlara, belirgin amaç olarak çevreyi ve çevre sorunlarını alanlara öncelik tanınmıştır. Yalnızca kimi eylemleri ya da kimi yönleriyle çevreyle ilgili (kadın ya da gençlik dernekleri gibi) ya da çok küçük yerleşim yerlerindeki hemşehrilik bağlarını güçlendirmek ve o yöreyi kalkındırmak amaçlı gönüllü çevre kuruluşlarına yer verilmemiştir. Türkiye'de etkinlik gösteren, çalışmaları ülke ya da bölge çapında tanınan, birden fazla ilde şubesi bulunan tüm gönüllü çevre kuruluşlarına soru kağıdı gönderilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi yalnızca belli bir yöreyi kalkındırmak amacıyla kurulmuş güzelleştirme derneklerine ya da etkinlikleri çok yetersiz olan örgütlere araştırmada yer verilmemiştir. Seçilen örgütlerin çalışma alanları açısından da tüm ülkeyi temsil etmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak Doğu bölgelerinden yalnızca üç örgüt evrende yer alabilmiştir. Bu bölgede zaten gönüllü çevre kuruluşlarının çok az sayıda yer aldığı da dikkate alındığında bu durum normal karşılanacaktır.[8]

Türkiye'de çevre hareketi yalnızca tüzel kişiliği olan birliktelikler tarafından sürdürülmüyor. Bir sorun çevresinde biraraya gelen yerel toplulukların yanı sıra çevreci nitelik gösteren basın kuruluşlarında çalışanların oluşturduğu gruplar da bu harekete güç veren etkenlerden. Çepeçevre, Yeşil Çevre, Çevre gibi gazeteler, çevre sorunları ve çevreci akımlar hakkında haber, bilgi vermekle sınırlandırmıyorlar kendilerini. Aralarında oluşturdukları eylem grupları ile tıpkı bir çevreci dernek, topluluk gibi düzenlenen etkinliklere katılabiliyorlar. Bu nedenle bu tür gazetelere de Türkiye'de çevreci harekete yön veren aktörler arasında yer verebiliriz. Örneğin Antalya Limanı'na kurulan çimento silolarının kaldırılması için düzenlenen yürüyüşte Türkiye Tabiatını Koruma Derneği ve Demokrasi Platformu'nun yanı sıra Çepeçevre Gazetesi de hazır bulunmuştu.[9] Bu nedenle alan araştırmasına yukarıda sözü edilen topluluklar ve gruplar da dahil edilmiştir.

Anket kağıtlarının büyük bir bölümü posta yolu ile deneklere ulaştırılmış ve kendilerinden bunları yanıtlama isteğinde bulunulmuş; geri kalanları ise yüzyüze görüşme yöntemi ile doldurulmuştur. Yüzyüze anket uygulama yöntemi Ankara, İstanbul ve İskenderun'daki gönüllü çevre kuruluşlarına uygulanmıştır. Geriye kalan kentlerdeki gönüllü kuruluşlara ise ancak posta yolu ile ulaşılabilmiştir. Soru kağıtlarının gönderilmesine 1994 yılının Eylül ayında başlanmıştır. Toplam olarak 74 gönüllü çevre örgütüne anket kağıdı ulaştırılmıştır. Bunlardan Ankara, İstanbul ve İskenderun'da yer alanlarından 8 tanesi ile yüzyüze görüşülmüştür. Diğer 64 örgüt ile posta yolu ile iletişim kurulmaya çalışılmıştır. Bu örgütlere gönderilmek üzere postaya

[8]Bu örgütlerin listesi Çevre Bakanlığı'ndan sağlanmıştır. Ayrıca İskenderun Çevre Koruma Derneği'nden Cemil Altay'ın hazırladığı kişisel listeden de yararlanılmıştır

[9]**Çepeçevre**, Ekim 1994. Değişik örnekler için bk. **Çepeçevre**, Nisan 1994, Ekim 1994, 15 Mayıs-15 Haziran.

verilen mektuplara, doldurulacak anket kağıtlarının yanı sıra çalışmayı tanıtan ve amaçlarını belirten bir açıklayıcı yazı[10] ile, anket kağıtlarının geri gelmesini kolaylaştırmak amacıyla, üzerinde ad ve adresin yazılı olduğu, pulunun da yapıştırıldığı, anket sayısı kadar zarf da eklenmiştir. Her soru paketine 6 tane anket kağıdı iliştirilmiştir. Böylece genel olarak 396 (66 x 6) tane anket kağıdı yanıtlanmak üzere postayla gönderilmiştir. Bu rakama yüzyüze görüşme yoluyla uygulanan 48 (8 x 6) adet soru kağıdı da eklenince genel olarak 444 tane soru kağıdı yanıtlanmak üzere gönüllü örgütlere ulaştırılmış oldu. 74 çevre kuruluşundan ancak 39 tanesinden, bir baska anlatımla %52.7 oranında, yanıt alınabilmiştir. Toplam 444 tane anket kağıdından ise 145 tanesi, yani %32.6'sı yanıtlanarak geri gönderilmiştir.

Seçilen örneklemin evreni temsil yeteneğine sahip olabilmesi için de, bu tür kuruluşlara yalnızca hukuksal anlamda bağlı olan, etkin olarak örgüt faaliyetlerine katılmayan kesim dışarıda bırakılmaya çalışılmıştır.[11] Özellikle yüzyüze yapılan anketlerde bu konuya tam anlamıyla uyulmuştur. Ancak posta yolu ile ulaşılabilen yerlerde bu kuralın kimi zamanlarda tam anlamıyla uygulanmış olmayabileceği söylenebilir. Ancak ikinci, yani posta yönteminde de büyük bir ölçüde evreni temsil eden denekler üzerinde anket uygulandığı söylenebilir. Çünkü, ancak örgütün işleyişini yakından izleyen, etkinliklerine katılan üyelerin çevre sorunları konusunda bir anket kağıdını doldurma zahmetine girebileceği, buna karşılık hiçbir etkinliğine destek vermeyen edilgen bir üyenin, belli bir zamanını yine o katılmadığı etkinliklerle ilgili anket kağıtlarını doldurmaya ayırmayacağı açıktır.

Soru kağıdının birinci bölümünde üyelerin toplumsal konumunu ortaya çıkarmaya yarayabilecek (yaş, eğitim düzeyi, ortalama gelir, siyasal eğilimler vb.) sorulara yer verilmiş, ardından gelen bölümde sorulan sorular örgütlenmenin işleyiş biçimi, hedefleri, eylemleri, yayınları vb. ile ilgili olmuştur. Bu bölümde ayrıca üyelerin siyasal uğraşlarda bulunup bulunmadıkları, çevreyi nasıl ve ne yönde algıladıkları türünde sorulara da yer verilmiştir.

Çalışmanın kimi bölümlerinde, aynı örgütün değişik adlarla yer aldığı görülebilir. Bunun nedeni henüz son yıllarda ortaya çıkmış olan bu tür örgütlerin önce, topluluk, platform gibi adlarla etkinliklerini sürdürmeleri, daha sonra da dernek, vakıf gibi hukuksal varlıklar halini almalarıdır. Kimi örgütlerin zamanla adlarını değiştirmeleri de böyle bir durumu yaratan nedenler arasında oldu. Bu yüzden, herhangi bir gönüllü kuruluş için kullanılan adın, içinde bulunulan tarihte kullandığı olmasına dikkat edilmiştir.

---

[10]Çalışmayı tanıtan yazı için "Ekler" bölümüne bakınız.

[11]Anket uygulamasında, vakıf türündeki örgütlenmelerde vakıf kurucusu olmayan çalışanlardan da soru kağıdını yanıtlamaları istenmiştir. Çünkü bunlar çoğunlukla vakfedenlerden daha yoğun bir biçimde çevre sorunları ile ilgilidirler; üstelik birçoğu da gönüllü olarak çalışmaktadır.

Çalışmada izlenilen yaklaşımın, gönüllü çevre kuruluşlarının yapısının, işleyiş biçiminin, ereklerinin ve üyelerinin niteliğinin aydınlanmasını sağlamak, çevre sorunları ortak noktasında gönüllü olarak biraraya gelen katılımcıları tanımak, ve bu kuruluşların Türkiye'deki çevreci hareketin neresinde olduklarını belirlemek açısından çeşitli yararlar sağlaması beklenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM
ÇEVRE HAREKETİNİN GELİŞİMİ ve GÖNÜLLÜ KURULUŞLAR

I. GENEL OLARAK ÇEVRE SORUNLARI ve ÇEVRE HAREKETİ

A.ÇEVRE SORUNLARININ ORTAYA ÇIKIŞI ve GERİSİNDE YATAN DÜNYA GÖRÜŞÜ

1.Çevre Sorunlarının Geçmişine Kısa Bir Bakış

Çevre sorunları, günümüz uygarlığının karşı karşıya kaldığı en önemli sorunlardan birisini oluşturuyor. Gelişmiş-sanayileşmiş olarak anılan Batılı ülkelerde çevrenin içinde bulunduğu durum özellikle 1960'ların sonu ile 1970'lerin başında[12] sorunlu olarak değerlendirilmeye başlanmış; ancak bu dönemden sonra çevre adına bir savaşımın başladığına dair belirtiler ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle çevre, yalnızca son otuz yıldan beri insanlığın gündeminde belirgin bir biçimde yer almaktadır. Ancak çevre sorunlarını, yirminci yüzyılın ikinci yarısında ansızın ortaya çıkan bir olgu olarak görmek oldukça yanlış bir yaklaşım olacaktır. Çevresel değerlerin bozulmasını, başka bir deyişle çevre sorunlarını, ilk insanların mağaralardan çıkıp yerleşme yerleri kurmaya başladıkları, uygarlığın temelinin atıldığı dönem olarak değerlendirilebilecek Neolitik Çağ'a değin götürmek olanaklıdır.[13]

İnsanın yaşamı için gerekli kaynakları ve ortamı sağlayan doğa, ilk başlarda bu işlevlerini yerine getirirken yıpranan ve ardından kendini yenileyen bir düzen içerisinde çalışırdı. Bu aşamada çevrenin bozulması, ardından hep yenilenmeyi de beraberinde getirdiği için "değer yitimi, bozulma, kirlenme" gibi kavramlar söz konusu değildi. Ancak kısa sürede insan türünün (homo sapiens) diğerlerine göre daha hızlı çoğalmasıyla bu denge durumu da sona ermiş ve çevresel yitimin egemen olduğu dönem başlamıştır. Bir bakıma çevresel bozulmanın, araç yapmaya ve kullanmaya başlanılmasıyla ortaya çıktığı söylenebilir. Çünkü insan türü ancak bu sayede üretim yapmaya ve doğayı sömürmeye başlamıştır. Hayvanlarınkine denk bir yetkinlikte uzmanlaşmış organlarının ve içgüdülerinin olmamasından dolayı insan bu eksikliklerini zekasını işleterek ve araç yapıp kullanarak kapatmaya çalıştı. Araç kullanma ve üretimde bulunma aşamasına gelinmesi, doğanın dışarıdan karışma

[12]Francis Sandbach, **Environment, Ideology & Policy,** Basil Blackwell, Oxford, 1980, s.1
[13]Ralph Meltzner, "Ekoloji Çağı", **Derin Ekoloji**, Günseli Tamkoç (der.), Ege Yayınları, İzmir,1994, s.28.

olmaksızın üretebileceği besin miktarının artık insanlara yetmediğini de ortaya çıkarmaktadır. İlk kez bu aşamada doğanın sömürülmeye başlandığını söylemiştik. Ancak sömürünün düzeyi başlangıçta çevre için tehlikeli olabilecek boyutlarda değildir. O dönem için böyle bir sömürü, doğanın dengesini kurmada yardımcı olan etmenlerden biri olarak kabul edilebilirdi. İşte, insanın doğaya egemen oluşunda bu iki yeteneğinin -aklını kullanma, araç yapma- biraraya gelmesi öncü rol oynamıştır: Böylece, sonradan, kimilerinin, çevre sorunlarının baş sorumlusu, kimilerinin de tek çözüm yolu olarak değerlendirecekleri "teknoloji" nin ilk ürünleri ortaya konmaya başlanmıştır.[14]

Tarihin çeşitli dönemlerinde, çevresel bozulmaya yol açabilecek kimi olayların meydana geldiği görülmüştür. Ayrıksı olarak görülen küçük çaplı bu olaylar insan soyunun ve yeryüzünün devamı için yakın zamanlara değin tehlikeli olabilecek boyutlara varmıyordu. Sözgelimi, Sanayi Devrimi'nden önce, insanın doğayla barışık olduğu dönemde, çevre kirliliğine yol açan etmenler genelde ya savaşlar ya da nüfusun bir noktada aşırı yığılması olmuştu. Birincisine örnek olarak tarih boyunca yapılan tüm savaşlar ve özel olarak da Romalılar'ın Kartacalılarla savaşmak üzere gemi yapmak için ormanları kesmeleri[15], ikincisine ise 12. yüzyılda nüfus artışı sonucunda Kuzey Avrupa'nın ormanlarının yakılarak, İtalya'da bataklıkların kurutularak yeni tarım alanlarının açılması[16], M.Ö. I. yüzyılda Roma'nın içme sularında gözlenen kirlilik[17] ve Güneybatı Colaroda'daki Anasazi Uygarlığının 1280 yılı dolaylarında aşırı nüfus yoğunluğu yüzünden yok olması verilebilir.[18] Günümüzde hızlı sanayileşme ile dengesiz kentleşmenin yarattığı kimi çevre sorunlarının ilk örnekleri de hayli geçmişe gidiyor: 1542'de şimdiki Los Angeles'in bulunduğu yerde doğal koşulların uygunsuzluğu ile kızılderililerin yaktıkları ateşlerin bir araya gelmesinden[19] ve 1285'de Londra'da kömür yakılmasından kaynaklanan hava kirliliği buna örnek olarak verilebilir.[20]

Başlangıçta yalnızca temel bireysel gereksinimleri karşılamak üzere yaşama geçirilen ve kullanılan aletler, gün geçtikçe kuvvetlendi, çeşitlendi; kullanım amaçları değişik bir biçim almaya başladı ve nitelikleri Sanayi Devrimi ile birlikte eşi görülmemiş bir düzeye ulaştı. Daha önce de belirtildiği gibi, bu dönüm noktasına gelininceye değin, insan-doğa ilişkisi (ya da doğal denge) açısından ortada büyük

---

[14]Bedia Akarsu, "İnsan ve Çevre", **Cogito**, S.2 (Güz 1994), s.28.
[15]Jr. Lynn White, "The Historical Roots of Our Ecologic Crisis", **Man and the Environment**, Wes Jackson (ed.), WM. C. Brown Company Publishers, Dubuque, Iowa, 1973, s.23
[16]M. Ali Kılıçbay, "Çevre'nin Çerçevesi", **Türkiye Günlüğü**, S.3 (Haziran 1989), s.36.
[17]Larry E. Ruff,"The Economic Common Sense of Pollution", **Public Interest,** V.19 (İlkbahar 1970), s.69.
[18]Al Gore, **Küresel Denge**, Çev. Gülden Şen, Sabah Yay., İstanbul, 1993, s.75.
[19]Aydan Bulca, "Çevre Sorunları", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt II, s.332.
[20]White, **op. cit.**, s.24.

boyutta bir sorunun olmadığı görülüyor.[21] Yukarıda sözü edilen kimi ayrıksı olaylar da insanlığı tehdit edecek çapta sorunlara yol açmamışlardır. Küçük çaplı bireysel üretim artık insanlığa yetmeyip, işbölümü başlayıp kitlesel üretim biçimine geçildiğinde çevresel bozulmanın canlıların yaşamını olumsuz yönde etkileyebilecek düzeylere ulaştığı görülüyor. Bu açıdan Sanayi Devrimi'nin, çevre sorunlarının ivme kazanmasında bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. İnsanın doğadan yararlanmaya başlamasının, insanın kendi varlığı ile eşit uzunlukta bir geçmişe sahip olduğunu belirtmiştik. Ancak Sanayi Devrimi ve onun gerisindeki Aydınlanma Düşünüşü ile insan artık doğadan yalnızca yararlanmakla kalmayıp, ona egemen olmanın yollarını da aramaya başlamıştır.

2.Aydınlanma - Sanayi Devrimi ve Çevre Sorunları

İnsanın, yaşamak, arzularını gerçekleştirebilmek için sürekli olarak doğadan yararlandığı, onu sömürmek zorunda kaldığı daha önce belirtilmişti. Eski Yunan'da biçimlenen doğanın cömertliğini akıllıca kullanma gerekliliği[22], üç büyük tek tanrılı dinin, dünyanın, insanlara yarayışlı olmak üzere yaratıldığı biçimindeki insan merkezci yaklaşımları, sömürü sürecini hızlandıracak davranışların gerisinde yatan düşüncelere kaynaklık etmiştir.

Doğa üzerinde salt bir egemenlik kurma gerekliliği Rönesans'tan sonra benimsenen düşünüş biçimi olmuştur. Böyle bir üstünlük ya da denetim kurma düşüncesinin net bir biçimde belirmesi, sonuçlarının ortaya çıkması ise 17. yüzyılda, Francis Bacon (1561-1626) ve René Descartes'ın (1596-1650) bu yöndeki görüşlerini aktaran yapıtlarının etkisini duyurmaya başladığı yıllarda olanaklı olabilecektir.[23]

Aydınlanma ile birlikte, Eski Yunanlı düşünürlerin doğanın düzeninde ussal bir ilke olduğu biçimindeki düşüncesi yeniden benimsenir. Bu yolla insan evreni tanıyabilecek, anlayabilecek ve onu egemenliği altına alarak varlığını ve gücünü pekiştirecektir.

Aydınlanmanın "mekanik dünya görüşü" olarak da adlandırılan düşünce sisteminin ardında Descartes, Bacon ve Newton (1642-1727) vardı. İnsanın doğayı egemenliğine almasının yöntemini Descartes gösterir: Akıl. Descartes'in amacını

---

[21]Kılıçbay, **op. cit.,** s.36.

[22]Robyn Eckersley, **Environmentalism and Political Theory**, State University of New York Press, Albany, 1992, s.35.

[23]William Leiss, "Ütopya ve Teknoloji: İnsanın Doğaya Egemen Olması Konusunda Düşünceler", **Yerleşim ve Çevrebilim Sorunları**, Çev.Necat Erder, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1984, s.35-36.

özetlerken kullandığı şu sözler insanın doğaya egemen olması gerekliliğini etkili bir biçimde dile getirir:

> "Ateşin, suyun, havanın, yıldızların, gökyüzünün ve çevremizdeki tüm cisimlerin güçlerini ve etkilerini, zanaatkarlarımızın çeşitli işlerinin ayrıntılarını bildiğimiz kadar öğrenerek, bunlardan, kullanılmaya elverişli oldukları her biçimde yararlanmak ve böylelikle, doğaya egemen olmamıza yardımcı olacak uygulanabilir bir felsefe ortaya çıkarmak."[24]

Bacon ise doğayı egemenliğe almanın araçlarını ortaya koyacaktır: Deneyler yaparak genel sonuçlara ulaşmaya çalışmak (tümevarım).[25] Ona göre doğaya egemen olmanın birinci koşulu, onu düzenleyen genel yasaları kavramaktır. Bu da ancak deney yolu ile gerçekleşebilir.[26]

Bacon, Descartes'ı andırır bir biçimde "Başlıca amaç, doğayı insan gereksinimlerine ve yararına uygun bir biçimde kullanabilmektir" der. Başka bir yapıtında bu kez de "İnsanın evren üzerindeki etkisinin sınırlarını genişletmek" ten dem vurur.[27]

İnsanın doğanın efendisi olmasının yollarını, başka bir deyişle uygulamasını da Newton'un gösterdiğini söyleyebiliriz. Newton doğanın işleyişinde değişmez yasaların bulunduğunu, bunların matematiksel yöntemlerle açıklanabileceğini ortaya koydu.[28] Bu düşünürler, evrenin, bir "makina, saat" gibi işlediği görüşündeydiler.[29] Bir başka deyişle, yukarıda anılan "mekanik dünya görüşü"nde, evren, parçalara bölünmüş bir bütün olarak kabul ediliyor, bu parçalar arasında aşağıdan yukarıya bir sıradüzen içerisindeki yapının belirlediği nedensellik zinciri yer alıyordu. Böyle bir düzenlemede bütünün işleyiş biçimi parçalarına bölünerek anlaşılabilirdi.[30] Kısacası, artık, doğanın işleyiş biçimi, yasaları bilindiğinden insanın onu egemenliğine alabilmesinin yolu açılmış oluyordu.

Günümüzün, yaşamın anlamını ve amacını maddi kişisel çıkar arayışında gören uygarlığının düşünsel kökenlerinin Aydınlanma Felsefesi ile olan ilişkisi kısaca

---

[24]Andre Bridoux (der.), **Oeuvres et Lettres de Descartes**, Bibliotheque de la Pléade, Paris, 1953, s.168 'den aktaran Leiss, **op. cit.**, s.37.
[25]David Pepper, **The Roots of Modern Environmentalism**, Croom Helm, London 1984, s.54.
[26]**Materyalist Felsefe Sözlüğü**, Sosyal yayınlar, İstanbul, 1980, s.47.
[27]Sırasıyla, Francis Bacon, **Novum Organum**, Böl. II, aph. 31 ve Benjamin Farrington, **The Philosophy of Francis Bacon**, University of Chicago Press, Chicago, 1966, s.62'den aktaran Leiss, **op. cit.**, s.36.
[28]Jeremy Rifkin ve Ted Howard, **Entropi: Dünyaya Yeni Bir Bakış**, Çev.Hakan Okay, Ağaç, İstanbul, 1992, s.28.
[29]Daniel B. Botkin, "Rethinking the Environment", **Dialogue**, No: 96 (2/92 1992), s. 63.
[30]D. Steiner, "Human Ecology as Transdisciplinary Science", Steiner, D., ve Nauser, M., **Human Ecology**, Routledge, 1993'den aktaran Rona A. Aslanoğlu, "Sürdürülebilir Kalkınmaya Eleştirel Bakış", **Birikim**, S.57-58 (Ocak -Şubat 1994), s.39

böyleydi. Descartes'ın insan aklına verdiği yüksek değer, bunun sayesinde insanın doğanın efendisi ve egemeni olacağı inanışı o dönem için oldukça köktenci bir düşünce idi. Oysa günümüz modern sanayi uygarlığının varlığını borçlu olduğu dünya anlayışı da budur. Ancak bu düşünüş biçiminin yerleşmesiyledir ki, Sanayi Devrimi gerçekleşmiş, insan artık doğanın taşıyabileceğinden daha fazla üretimde bulunmaya, yani onu tüketmeye başlamıştır.

17. yüzyıla gelindiğinde Johannes Kepler (1571-1630) gibi bilimadamlarının buluşlarının artması -örneğin buhar makinesi- ve Newton mekaniğinin etkilerinin teknik, bilimsel ve gündelik yaşamda da duyumsanmaya başlamasıyla günümüzde çevre sorunları olarak adlandırılan olgunun gerisinde yatan yeni bir evren anlayışı da belirmeye başladı.

Sanayi Devrimi'nin çevreye karşı olumsuz etkileri öncelikle sanayinin ve nüfusun yoğun olarak bulunduğu bölgelerde kendini duyumsatmaya başladı. Londra'da 19. yüzyılda başgösteren hava kirliliği buna örnek olarak gösterilebilir.[31] Artık insanoğlu o güne değin görmediği kimi olayları yaşamak, karşılaşmadığı kimi sorunlarla uğraşmak zorunda kalacaktı.

3.Çevre Hareketinin Düşünsel Kökenleri

17. ve 18. yüzyıllarda kimi düşünürlerin, sanayileşmenin insan ve toplum üzerinde bıraktığı olumsuz etkileri ele aldıkları biliniyor. Doğal olarak, o zaman, makinalaşmanın bu tür kötü sonuçları "çevre sorunları" olarak değil, sanayileşmenin başka bir deyişle kapitalizmin olumsuz sonuçları olarak algılanmıştır.

Günümüz çevreci akımlarını oluşturan katılımcıların düşünce yapılarının biçimlenmesinde etkileri olan düşünürlerden birisi olan Thomas Hobbes (1588-1679), yapıtlarında toplumsal düzenin gerekliliğini göstermek amacıyla doğa durumunun nasıl olduğunu anlatmaya çabalamıştır: Ona göre insanlar doğa durumunda sürekli savaş halindedirler. Yaşamak için aynı şeylere gereksinim duyulması ve bunların karşılanmaması ile böyle bir savaş gündeme gelebilir. Çünkü insan bencildir, tek düşüncesi kendi yaşamını sürdürmeye çalışmaktır. Doğa ise, bireylere, tek başlarına ya da toplum içinde yaşamlarını sürdürebilme olanağı vermez. İnsanlar sürekli olarak hem doğaya karşı hem de kendi aralarında savaş halindedirler. Doğa durumunda ölüm

[31]Bulca, **op. cit.,** s.332.

korkusu içinde, yalnız, yoksul, kötü, vahşi ve kısa bir yaşam söz konusudur. Böyle bir durum geçmiş zamanlarda, iç savaşlarda ya da ilkel topluluklarda görülebilir.[32]

İnsanın yaşamsal gereksinmelerini sağlayabilmek kaygısıyla kavgaya girişeceğini, doğanın verdiklerinin insana yetmeyebileceğini dile getiren Hobbes için insan-çevre ilişkisi açısından karamsar bir düşünür nitelemesi yapmak yanlış olmayacaktır.[33]

John Locke (1632-1704) da bu bölümde sözü edilebilecek düşünürlerden birisi. Mülkiyet hakkının toplum yararına kullanılamayacağı görüşüne dayanılarak John Locke'a bu bölümde yer verildi. Çevre sorunlarıyla savaşımda büyük bir öneme sahip olabilecek "mülkiyet hakkının toplum yararına aykırı bir biçimde kullanılamayacağı ilkesi" nin günümüz anayasalarında yer almasında Locke' un bu düşüncelerinin etkisi olduğu söylenebilir.[34]

Locke'un "Uygar Yönetim Üstüne İkinci İnceleme" (The Second Treatise of Civil Government) adlı yapıtından aşağıya aldığımız şu sözler, insanın başkalarının birtakım temel haklarına saygı göstermesi gerektiğini anlatır:

> "(Doğa durumu) bir özgürlük durumudur, ama başıbozukluk durumu değildir... İnsanın kendini ya da elinde bulunan herhangi bir yaratığı yoketme özgürlüğü yoktur."[35]

Locke, doğa yasasının, Tanrının insanlarına tanıdığı sağduyu sınırları içerisinde yaşamasını buyurduğunu; insanların diğer insanların yaşamına, sağlığına, özgürlüğüne ve mallarına zarar vermemesi gerektiğini söyler.[36]

Ancak Locke'un, mülkiyeti kişiliğinin bir parçası durumuna getirecek denli kutsallaştırıp doğal haklar dizisi içine alması çevrecilerin değil[37] , tam tersine çevre sorunlarına yol açan sistemin dayanak olarak aldığı düşüncelerden olmuştur. Locke'un aşağıdaki satırlarda anlatımını bulan görüşleri sanırım çevreci akımlara ilham veren düşüncelerinden daha etkili olmuştur:

> "Emeğiyle toprağa temellük eden kişi insanlığın ortak stoğunu azaltmaz artırır. Çünkü bir dönüm tarlanın çevrilmesi ve ekilmesi suretiyle yapılan üretim sonucunda insan yaşamının idame

---

[32]M. Ali Ağaoğulları, **Siyasal Düşünceler Tarihi-II (Ders Notları)**, SBF, 1984, Ankara ve Alaeddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, SBF Yay., Ankara, 1982, s. 434. ve, Mete Tunçay (der.), **Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar II**, SBF Yay., Ankara, 1969, s.167.

[33]Ruşen Keleş ve Can Hamamcı, **Çevrebilim**, İmge, Ankara, 1993, s.174.

[34]**Ibid.**

[35]Mete Tunçay (der.), **Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar II** , SBF Yay., Ankara, 1969, s.167.

[36]Şenel, **op. cit.,** s.434.

[37]**Ibid.**, s.445-446.

> ettirilmesine hizmet eden erzak, boş yatmakta olan, aynı zenginlikteki bir dönüm tarladan hasat edilenden on defa daha fazladır."[38]

Locke'un toplumsal sözleşmesi kaynakların bolluğuna dayanıyordu.[39] Ona göre yeryüzü, insanlara canlı kalmak ve rahat bir yaşam sürdürmek için verildi. Herhangi bir şeyi değerli kılan onda insan emeği ile doğanın biraraya gelmesidir. Bir başka anlatımla insan elinin değmediği doğal kaynaklar bir hiç olarak kalmaya mahkumdur.[40]

Ona göre devlet, bireylere doğa üzerinde güçlerini kullanma özgürlüğünü tanımalıdır; doğanın inkarı mutluluğa giden bir yoldur; insanlar doğanın bağlarından kurtarılmalıdırlar. İnsanlar yaradılış olarak kötü ya da zayıf değillerdir; yalnızca kıtlık durumunda birbirlerine karşı savaş durumuna geçebilirler. Ancak kavga etmeye gerek yoktur, doğa hala insanların bu gereksinimlerini karşılayabilecek miktardaki kaynaklardan daha fazlasına sahiptir.[41]

Görüldüğü gibi Locke hem düzeltimci çevrecilere hem de ekonomik alanda sınırsız bir büyümeden yana olanlara kaynak olabilecek düşünceler taşıyor. Günümüz modern sanayi toplumunda, "çevreye karşı duyarlı olma / olmama" biçiminde ortaya çıkan farklılaşmada, Locke'un her iki tarafı da besleyen bu görüşlerinin payı görmezlikten gelinemez. Günümüzün, durmadan birşeyler satın almak, tüketmek peşinde koşan bireyi, Locke'un çağrıştırdığı insan tipine oldukça uyuyor.

Çevre sorunlarının ortaya çıkmasında baş etken olan, insanın doğaya egemen olma isteğinin, başka bir deyişle ilerleme düşüncesinin, kimi olumsuz sonuçlarına ilk dikkati çeken düşünürlerden birisi Jean Jacques Rousseau (1712-1778) olmuştur. "İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma" (Discours sur I'origine et les fondements de l'inégalite parmi les hommes) adlı yapıtındaki şu sözler modern uygarlığa yıllar önce yöneltilen bir eleştiridir:

> "İnsan özgür doğar ama her yerde zincirlerinin içerisindedir. İnsan doğası gereği iyidir ve öyle doğmuştur, ancak uygarlık onu bozdu ve soysuzlaştırdı".

Bu sözlerle, "modern" ya da "bozulmuş" olarak ifade edilebilecek toplumlardan daha basit yapıdaki, doğayla barışık eski toplumlara dönüş arzusu dile getirilmiştir.[42]

---

[38]Susan M. Leeson, "Ekolojik Bunalımın Yarattığı Felsefi İmalar: Liberalizme Meydan Okuyan Otoriterlik", Çev.Erkan Akın, **Türkiye Günlüğü**, S.3 (Haziran 1989), s.47.
[39]Eckersley, **op. cit.**, s.16.
[40]**Ibid.**, s.23.
[41]Rifkin ve Howard, **op. cit.**, s.31.
[42]David Pepper, **The Roots of Modern Environmentalism**, Croom Helm, London 1984, s.79.

Rousseau, yalnızca uygarlığın insanı bozduğunu, soysuzlaştırdığını söylemekle kalmaz, bugün daha çok uygar toplumlarda görülen, boş zamanların anlamsız işlerle öldürülmesi, sırf tüketim uğruna sahte gereksinimlerin yaratılması ve bunların yokluğu ya da kaybedilmesi sırasında insanın mutsuzluğa düşmesi türünde, temelinde insanın topluma, kendisine, ürettiğine yabancılaşmasının yattığı sorunlara da değinir.[43]

Karamsar görüşün, günümüz çevreci hareketi üzerinde Hobbes'dan daha derin etkileri olan diğer düşünürü Thomas Robert Malthus (1766-1834)'tur. Doğanın sınırlı bir yapısının bulunduğunu buna karşın insanın üreme güdüsünün sınırı olmadığı kabulünden yola çıkmıştır.[44] Tüm canlı nüfuslarının şu anda gerçekleştirdikleri oranlardan daha büyük bir çoğalma gizilgücüne sahip olduğunu, oysa bu artışın ortaya çıkardığı nüfusun yaşamsal gereksinimlerini karşılamak durumunda olan kaynakların sınırlı olduğunu söyler.[45] Dünya nüfusunda 20. yüzyılın ikinci yarısında gözlenen hızlı artış Malthus'un görüşlerinin yeniden gündeme gelmesinde etkili oldu. Onun düşüncelerinden etkilenen Yeni Malthusçular, nüfus artışını çevre sorunlarının baş nedenleri arasına çıkarmak, böylece geri kalmış ülkeleri çevre sorunlarında en büyük paya sahip ülkeler olarak göstermek, temelde daha önemli , ekonomik, siyasal, etiksel etkenleri gözardı etmek gibi gerekçelerle eleştirilseler de[46,] düşünce önderleri Malthus'un çevre sorunlarından birisini farkedişi ve böylece günümüz çevrecilerinin düşünceleri üzerinde etkili oluşu yadsınamaz.

Fransız sosyalizmine Marksizmi ilk getiren düşünür ünvanına sahip olan Paul Lafargue (1842-1911) de burada anılmalı. Lafargue "Tembellik Hakkı (Le Droit a la Paresse) adlı yapıtında Sanayi Devrimi'nin insan doğasına aykırı kimi sonuçları üzerinde durur. Günümüz çevrecilerinin yineleyip durdukları kimi gerçekleri yıllar önce kaleme aldığı kitabında oldukça çarpıcı bir biçimde dile getirmiştir. Yapıt, doğrudan çevre sorunları ile ilgili değildir, ancak çevresel sorunların neredeyse insanlığın sonunu getirecek bir düzeye ulaşmasında büyük pay sahibi olan bir düşüncenin yeşeriş yıllarında bu eleştirileri yöneltmesi önem taşıyor. Ona göre kapitalizmin tek bir arzusu vardır o da yeni tüketiciler bulmaktır. Bu amaçla boş, gösterişli, ruhsuz zevklerin palazlanması özendirilir; gerekirse -yeni pazarlar yaratmak uğruna- bu zevkler sistem dışındaki insanlara zorla benimsettirilir. Uzun çalışma

---

[43]Jean Jacques Rousseau, **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma**, Çev. Rasih Nuri İleri , Say, İstanbul, 1982, s.163.

[44]Baran Tuncer, **Ekonomik Gelişme ve Nüfus**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1976, s.30.

[45]Anna Bramwell, **Ecology in the 20 th Century: A History**, Yale University Press, New Haven, 1989, s. 39.

[46]Murray Bookchin, **Toward on Ecological Society**, Black Rose Books, Québec, 1991, s. 37, 40 ve Fikret Başkaya, "Ekolojik Sorunlarda Kuzey-Güney Arasındaki Yanlış Anlaşılma Derinleşiyor mu? (Ignacy Sachs'la Söyleşi)", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt 15, S.134 (Eylül 1991), s.16.

saatleri insanı yaşamından bezdirmiş, ruhsuzlaştırmıştır. İnsanların en yüksek amacı daha fazla çalışıp daha çok tüketmek olmamalı; mutluluğu aramak olmalıdır.[47]

Robert Owen (1771-1858) ve yandaşları çevreye duyarlı nitelikteki ütopyalarını uygulamaya geçirmek istekleriyle, Charles Fourier (1772-1837) kapitalizme bir seçenek olarak sunduğu, işbirliğini temel alan toplum modeli olan falanjları (phalange) ile , Mikhail Bakunin (1814-1876), Prince Peter Kropotkin (1842-1921) küçük ölçekli üretim ve komünler üzerinde temellenen anarşist yaklaşımıyla[48] teknoloji toplumuna eleştiriler yönelten ilk düşünürlerdendi.

George Perkins Marsh (1801-1882) 1864'de yazdığı "Man and Nature"de sanayideki gelişmenin ekolojik sistemi tehdit edişini anlatmıştır. Matthew Arnold (1822-1888) 1869'da yayımlanan "Culture and Anarchy"de materyalist toplumu sorgulamıştır. Buna benzer olarak William Morris (1834-1896) de 1891 tarihli "News from nowhere" adlı yapıtında nüfusun ve sanayinin dengeli olarak dağıldığı, temiz, sağlıklı, kısacası yaşanabilir bir Londra düşler.[49] 1880'li yıllarda "Tomorrow: A Peaceful Path to Social Reform" adıyla basılan, 1902'de "Garden Cities of Tomorrow" adıyla yeniden yayımlanan kitabında bahçe-kent modeli öneren Ebenezer Howard da çevre akımlarının düşünsel açıdan esinlendikleri yazarlardan sayılabilir. Alfred Wallace (1822-1913), 1903'de "The Wonderful Century" adıyla yayımlanan kitabında sömürgeciliğin çevresel sonuçlarına dikkati çekmiştir. John Ruskin (1819-1900) ve Lewis Mumford (1895-1990) da yine teknoloji toplumunun eleştirisine giden yazarlar arasında sayılabilir.

B.ÇEVRE HAREKETİNİN DOĞUŞ SÜRECİNDE GÖNÜLLÜ KURULUŞLAR

1. Çevre Hareketinin Tarihsel Gelişimi

Bilimsel gelişmenin ve buna bağlı olarak ilerleyen teknolojinin insanlığa kazandırdıklarının bedeli olarak da düşünülebilecek olan çevre sorunlarına karşı duyulan ilk tepkiler Sanayi Devrimi'nin toplumsal ve ekonomik alanda etkilerinin kendini göstermesiyle ortaya çıkmaya başlamıştır. Çevre hareketi açısından 18 ve 19. yüzyıllar, Batı'da yaşam tarzındaki değişimin olumsuz sonuçlarının ilk olarak

[47]Paul Lafargue, **Tembellik Hakkı**, Çev. Vedat Günyol, Telos, İstanbul,1993.
[48]Francis Sandbach, **Environment Ideology and Policy**, Basil Blackwell Publisher, Oxford, 1980, s.21
[49]**Ibid.**

duyumsandığı, gelip geçici, sistemli olmayan, cılız tepkilerin gösterilmeye başlandığı dönemi temsil ederler. Sanayileşmenin çevreye olumsuz etkilerinin - sanayileşmeden kaynaklanan kirlenme, demiryolu ağının genişlemesi, kentleşmenin hız kazanması gibi- yaşanmaya başlanmasıyla, çevre koruma alanında da bir kıpırdanma başlamıştır. Doğa bilimlerinin gelişmesi, bunun sonucunda çevreye yönelik araştırmaların artması örneğin türlerin ve yaşam ortamlarının yokoluşunun belgelenmesi, Alman biyolog Ernst Haeckel'in ilk olarak 1866'da ekoloji terimini kullanması da bu gelişmeyi hızlandırmıştır. Avrupalı aydınların akılcılık ilkesi üzerine kurulu Aydınlanma sürecini sorgulamaya başlamaları da çevre akımına hız kazandırıcı etmenlerden sayılabilir. Fransa'da Chateaubriand, Hugo ve Vigny gibi romantiklerin Rousseau'yu izleyerek kırsal yaşam biçiminin örnek alınması gereken yönlerini gözler önüne sermeleri, İngiltere'de muhafazakar romantizmin bu tutuma koşut görüşleri de çevreci akımın yükselmesinde etkili olmuştur. 1800'lü yılların sonlarına doğru yaşanan ekonomik kriz de bu hız kazandırıcı etmenlere eklenmelidir.[50]

Çevre hareketinin ilk olarak nerede başladığı sorusunun yanıtını vermek oldukça zordur. Bu hareketin kökenini Eski Mısır ve Yunan'a kadar götürenler olduğu gibi İngilizler 1534'de VIII. Henry'nin yaban kuşlarını korumak için çıkarttığı yasayı, Fransızlar 1669'daki suların kalitesi ile ilgili düzenlemeyi, Almanlar ormanları koruma yasalarını ve 18. yüzyılda Prusya'da kimi hayvan türlerini yok olmaktan kurtarmak için avlanmanın yasaklanmasını göstererek[51] bu hareketin öncüsü olduklarını ileri sürüyorlar.[52] Ancak bir genelleme yaparak çevre hareketinin, ilk olarak, Sanayi Devrimini gerçekleştirmiş, bunun sayesinde kalkınmasını sağlamış fakat aynı zamanda yine bunun aracılığıyla doğa üzerinde ağır bir tahrip yaratmış bulunan İngiltere ile kimi Avrupa ülkeleri ve Amerika gibi batılı ülkelerde 18. yüzyılın ikinci yarısında etkisini göstermeye başladığı söylenebilir.

Günümüzdeki anlamını 1970'li yıllardan sonra bulduğu genelde kabul edilen çevre bilincinin ve bunun bir ürünü olarak ortaya çıkan çevreciliğin ilk kıpırdanışlarına çağımızdan birkaç yüzyıl önce, 1700-1800'lü yıllarda, tanık olunduğu bu dönemde bir yandan doğanın bozulması sorununa dikkati çeken yayınlar çıkmış, öte yandan da ilk gönüllü kuruluşların tohumları atılmıştır.[53]

Çevre korumacı hareketin kökenini İngiltere ve ABD' deki ilk örneklerine dek götürebiliriz. Günümüzün modern anlamdaki korumacılığının (conservation) temel ilkeleri ve yapısı bu iki ülkede biçimlenmiş ve diğerlerine yayılmıştır. Ancak

---

[50]Russell J. Dalton, "The Environmental Movement in Western Europe", **Environmental Politics in the International Arena**, Sheldon Kamieniecki (ed.), State University of New York Press, Albany,1993, s.42,43.

[51]Wolfgang Engelhardt, "Naturschutz und Umwelt", F.J. Dreyhaupt-F.-J.Peine-G.W. Wittkaemper (Hrsg.), **Umwelthandwörterbuch**, Walhalla u. Pratetoria Verlag, Regensburg, 1992, s.498.

[52]Dalton, **op. cit.**, s.65.

[53]**Ibid.**, s.41.

İngiltere'deki hareketin ortaya çıkış tarihi ABD'dekinden daha eski olduğundan "ilk" olma özelliğini de ele geçirmiş olmaktadır.[54]

a. İngiltere

İngiltere'de çevre korumacılığı, başlangıçta sistemli bir biçimde yapılmıyor; daha çok kendiliğinden, planlanmamış eylemler biçiminde kendisini gösteriyordu. Çevrenin korunması alanında ilk yasal düzenleme 1534'de Kral VIII. Henry dönemine rastlar. Bununla daha çok yabani av kuşlarının yumurtalarının özellikle üreme dönemlerinde korunması amaçlanırdı; başka bir deyişle yasa özellikle avcıların çıkarlarını korumaya yönelikti.[55] Maden eritilmesi amacıyla aşırı kereste kullanımının orman tahribatına yol açması nedeniyle de benzer biçimde koruyucu önlemler getiren bir düzenlemeye gidilmişti.

İngiltere'nin en eski ulusal gönüllü çevre kuruluşu olan "British Commons, Open Spaces and Foothpaths Preservation Society" nin kuruluş tarihi için 1865 yılına kadar gitmek gerekiyor.[56] 1800'lü yıllarda kurulan ve gönüllü çevreci örgütlenmelerin ilk örnekleri biçiminde nitelenen kuruluşlar "British Commons, Open Spaces and Foothpaths Preservation Society" (1865) in dışında "Society for the Protection of Ancient Buildings (1877)", "Royal Society for the Protection of Birds" (1889), "National Trust" (1895)[57], Garden Cities Association (1889) (bugünkü adı "Town and Country Planning Association"dır)[58] olarak sıralanabilir.

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra doğa korumacılığı ile hem yerel hem de ulusal çapta uğraşmak üzere pekçok dernek faaliyete geçer. Ancak bu ilk kuruluşlar daha çok tartışma, gezi düzenleme, -az sayıda da olsa- yayın vb. işlerin birlikte görüldüğü yerler olarak kaldı.

1882'de eski eserleri korumak amacıyla bu konuda ilk yasal düzenleme olan "Ancient Monument Act" getirildi.

"Corporation of the City of London" ve "Commons, Open Spaces and Foothpaths Preservation Society (1865)", yasal koruma gerektiren topraklara yönelik sömürücü müdahelelere karşı savaşımın öncülüğünü yapmışlardır. 1895'de "National Trust for Places of Historic Interest or Natural Beauty" nin kurulmasıyla yeni açık alanlarla tarihi ve doğal koruma alanları kazanma fırsatı yakalandı.[59] Parlamento

---

[54]Max Nicholson, **The Environmental Revolution**, Penguin Books, Harmondsworth, 1972, s.163.
[55]**Ibid.**
[56]P. Love and Warboys, M.(1978) "Ecology and the end of Ideology", **Antipode**, IO (2), 12-21'den aktaran Pepper, **op. cit.** s.14.
[57]National Trust'un günümüzde yaklaşık bir milyon üyesi vardır.
[58]Stephen Cotgrove, **Catastrophe or Cornucopia**, Wiley, Chichester, 1982, s.2
[59]Nicholson, **op. cit.**, s.178.

"National Trust"ı 1907'de ülkenin ortak yararına korunması gereken alanlardan sorumlu tek örgüt kabul edip ona özel bir statü verdi. "National Trust", arkasında devlet desteği olmasına rağmen içindeki gönüllülerin oluşturduğu dernekle de siyasal karar alma sürecini etkilemeye çalıştı. 1912'de "the Society for the Promotion of Nature Reserves" adıyla kurulan bu örgüt de daha çok yaban hayatını ve doğal güzellikleri koruma alanında etkinliklerde bulunmak amacını gütmüştür.[60] Bu nedenle "National Trust" o dönemde daha çok tarihi değeri olan eser ya da bölgelerin korunması ile uğraştı.[61]

Kuşların soyunun tükenmesi tehlikesine karşı kurulan dernekler korumacı hareketin önemli bir bölümünü oluştururlar. 1889'da Manchester'de "Society for the Protection of Birds" adlı dernek açıldı. Derneği, erkeklerin egemenliğindeki "British Ornithological Union"a katılamayan kadınlar kurmuştu. 1904'de kendisine verilen kraliyet ayrıcalığı ile derneğin adı "Royal Society for the Protection of Birds"e dönüştürüldü.[62] İngiltere'deki bu gelişmeyi Almanya'da 1899, Hollanda'da 1899 ve 1912, Danimarka'da 1906 ve Fransa'da 1912'de açılan dernekler izledi.[63]

1885'de o zamanlar bayan giysilerinde yaygın bir biçimde kullanılan kuş tüyünün ticaretinin yapılmasına karşı "The Plumage League" ve "Selbourne Society" kuruldu. Soyları tükenme tehlikesi olan kuşları korumak bunların ortak tasalarıydı. Sonradan bu iki dernek "Selbourne Society" adı altında birleşecektir.[64] 1869'da deniz kuşlarını korumak için bir yasa çıkarıldı. Bunu, diğer kuşların korunmasına yönelik düzenlemeler izledi.

Yirminci yüzyılın başlangıç yıllarında yaban hayatıyla ilgilenen dernekler arasında "Zoological Society of London", "Society for the Preservation of the Fauna of the Empire" (Bugünkü adı "Fauna and Flora Preservation Society") sayılabilir.[65] 1903'de yaban yaşamının korunması amacıyla "the Society for the Preservation of Wild Fauna of the Empire" kuruldu. Ancak yaban yaşamının korunması deyişini bugünkü çevreci grupların uğraşı alanı olan "doğal yaşamı insanların müdahelesinden koruma" biçiminde anlamamak gerekir. O günler için böyle bir koruma ancak ender bulunan kimi av hayvanlarının soyunun tükenmemesi endişesiyle yapılıyordu.[66]

---

[60]Bugün National Trust'ın akçal kaynaklar açısından diğer İngiliz gönüllü çevre kuruluşlarına göre ayrı bir yeri bulunmaktadır. 1975 yılında örgütün 152.000 hektar toprağı ve 200 civarında da tarihi binası bulunmaktaydı. Sahip olduğu toprak tüm İngiltere'nin yaklaşık yüzde birine denk gelmektedir. Arkasında böyle güçlü bir akçal desteğin bulunması kuruluşun etkili bir baskı grubu olmasını kolaylaştırır. Bk. Philip D. Lowe, "The Environmental Lobby:1, Political Resources", **Built Environment Quarterly**, No:1 (June 1975), s.73-76.

[61]Dalton, **op. cit.**, s.45.

[62]**Ibid.**, s.44.

[63]**Ibid.**, s.45.

[64]**Ibid.**, s.44.

[65]İkincisinin daha önceki adı "Repentant Butchers Club", şimdiki, daha doğrusu resmi adı ise "Fauna Preservation Society" dir.

[66]Dalton, **op. cit.**, s.46.

"Coal Smoke Abatement Society" ve "Camping Club" da 19. yüzyılın son yıllarında kurulan çevre örgütlerindendir.[67] 19. yüzyılın sonlarına doğru İngiltere'de hızlı sanayileşmenin "ahlaki ve toplumsal düzeni, insan sağlığını, geleneksel değerleri, fiziksel çevreyi ve doğal güzellikleri" bozuyor olması nedenleriyle benimsenemeyişinin çevreci grupların sayılarının ve etkilerinin bu dönemde artmış olmasıyla yakından ilgisi vardır.[68]

1904'de "British Vegetation Committee", 1912'de Charles Rothschild'in önderliğinde "Society for the Promotion of Nature Reserves"[69], 1930'da "Youth Hostels Association" kurulmuştur.[70]

XX. yüzyılın ilk yıllarında korumacı hareket hızlı bir gelişim süreci yaşamıştır. Ancak daha sonraki yıllarda I. Dünya Savaşının başlamasıyla, savaşın çevreye yeni yeni sorunlar getirmesine rağmen, akım ister istemez bir duraklama dönemine girmiştir. Savaş bittikten sonra da korumacılık alanında bir canlılığa rastlanmaz. Bu dönemde yalnızca 1926'da "The Council for the Protection of Rural England" kuruldu.[71] 1926 yılında temelleri atılan "Council for the Preservation of Rural England" ilk sürekli dernek kurma girişimidir. Derneğin üyeleri kent yaşamına alternatif olarak kırsal yaşamı öne çıkarıyorlardı. Derneğin üyelerinin, Patrick Gedder ve Ebenezer Howard gibi düşünürlerin görüşlerinin etkisi altında kaldıkları anlaşılıyor.[72]

1931'de ornithology (kuşbilim) alanında "New British Trust for Ornithology" kuruldu. Oxford'daki "Edward Grey Institute" de aynı alanda çalışmalar yaptı. 1926'da Norfolk'da, 1938'de Galler'de ve 1946'da Lincolnshire'da aynı amaçlı gönüllü kuruluşlar oluşturuldu. Bu hareket "New Mammal Society of the British Isles", "British Trust for Entomology" gibi pek çok kuruluş tarafından izlendi.[73] "Ancient Monuments Society", "Pedestrians' Association for Road Safety", "National Trust for Scotland", "Pure Rivers Society", "Central Council for River Protection" bu dönemde kurulan diğer çevre koruma gruplarıdır.[74]

1935'de yerel grupları federasyon biçiminde biraraya getirerek kurulan Ramblers' Association daha düşük sınıfları da korumacı harekete çekmesi açısından önemli bir yere sahiptir.[75]

---

[67]Philip Lowe ve Jane Goyder, **Environmental Groups in Politics**, George Allen & Unwin, London, 1983, s.16.
[68]**Ibid.**, s.19.
[69]Nicholson, **op. cit.**, s.180.
[70]Cotgrove, **op. cit.**, s.1
[71]Dalton, **op. cit.**, s.48.
[72]**Ibid.**, s.181.
[73]**Ibid.**, s.182.
[74]Lowe ve Goyder, **op. cit.**, s.17.
[75]**Ibid.**, s.23.

Korumacılık hareketinin gelişimi açısından birbiriyle bağlantılı bu gelişmeler 1958'de konunun türlü yönlerini ele alan gönüllü örgütlerin ortak bir çatı altında toplanmasıyla, "Council for Nature" ın kurulmasıyla sonuçlandı.

Kısacası bu dönemde İngiliz çevre hareketi, avcılık, ormancılık, gibi geçim ya da eğlence kaynaklarının elden çıkmaması güdüsüyle ya da yalnızca doğa sevgisinin itelemesiyle işe koyulan gönüllülerden meydana gelen bir oluşumdu; koruma yönü ağır basan bir kimlik taşıyordu.

b. Amerika

Dünyada çevre bilincinin gelişim hızının her yerde aynı olmadığını, İngiltere, birkaç Avrupa ülkesi ve Amerika'nın bu konuda başı çektilerini daha önce belirtmiştik. Amerika'da çevreye ilgi daha çok doğu ve batı kıyı kuşaklarındaki küçük yerel merkezlerde doğdu. Bu ülkede çevre bilincinin gelişimini temsil edebilecek kimi aşamalar şöyle sıralanabilir:

1730'da Philadelphia yakınlarında Amerika'nın ilk botanik bahçesi kuruldu. Bu, İngiltere'deki (Oxford'da) örneğinden yaklaşık 100 yıl sonra gerçekleştirilebilmiştir.[76] 1872'de Yellowstone'da ilk ulusal park açıldı. Daha sonra "United States National Service" ve "United States Forest Service"in kurulması korumacı hareketin etkinliğini arttırmıştır.[77]

1864'de George Perkins Marsh, New York'ta, "Man and Nature" adlı kitabını yayınladı. Marsh, bu kitabında, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünde ormanların ve toprağın korunmasının payı bulunduğunu yazmıştır.[78] Yapıtın çevreye olan ilgiyi arttırdığı ve korumacı hareketin gelişiminde büyük payı olduğu kuşkusuzdur.

1885'de ornithologistler (kuşbilimciler) biraraya gelerek "National Audubon Society"i kurdular. Bundan iki yıl sonra, 1887'de, bir avcı kuruluşu olan "Boone and Crockett" açıldı.[79]

1892 yılında California'da John Muir öncülüğünde kurulan "Sierra Club"[80] ise daha çok doğal güzelliklerin sömürülmesini önlemeye, bu alanda devlet karışımını

[76]**Ibid.**, s.188.
[77]Lester W. Milbrath, "The World is Relearning Its Story about How the World Works", Sheldon Kamieniecki (ed.), **Environmental Politics in the International Arena**, State University of New York Press, 1993, s.31.
[78]**Ibid.**, s.194.
[79]**Ibid.**, s.202.
[80]90'lı yıllarda 410.000 üyeye sahip olmayı başaran Sierra Club bugün Amerika'nın en başarılı ve etkin gönüllü çevre kuruluşudur.

sağlamaya çabaladı.[81] Muir, dönemindeki korumacı hareketin "doğayı, kalkınabilmek için korumak" anlayışından farklı olarak onu kalkınmaktan korumayı amaçlamıştır.[82]

Bugün Amerika'daki en büyük çevreci gönüllü kuruluş olan "National Wildlife Federation" 1936'da kuruldu.

Kısacası, ilgilerini ve etkinliklerini ağırlıklı olarak, kereste üretilen orman alanlarına, çeşitli av hayvanlarına, kuşlara ve balıklara yönelten ilk Amerikan gönüllü kuruluşlarını kuranlar ekonomik güdülerle hareket ediyorlardı; yararcıydılar.[83] Korumacılık hareketinin ilk örneklerinden sayılabilecek olan "United States Forest Service"in ilk başkanı olan Gifford Pinchot'un "The Fight for Conservation" adlı kitabında belirtilen korumanın üç temel ilkesi "kalkınma, savurganlığın önlenmesi, azınlığın değil çoğunluğun yararının hedeflenmesi"[84] de bu görüşü doğruluyor. Hatta bu hareketlerin yalnızca kirliliğin önlenmesine yöneldiği değerlendirmesinde[85] bulunulmuştur. İlk dönemdeki çevreciliğin bir kirliliği önleme hareketi olduğu görüşünün yalnızca Amerika için değil, diğer batılı ülkelerde gözlenen çevreci oluşumlar için de geçerli olduğu eklenebilir.

c. Almanya

Bugün yeşil hareketin en güçlü yer olduğu Almanya'da da çevreye yönelen ilgi önceleri korumacı bir nitelik gösteriyordu. Üstelik hareketin evrimi İngiltere ve Amerika'daki örnekleriyle benzer biçimde ve eşzamanlı olmuştur. 1800'lü yıllarda kuşları, ormanları korumak ya da akarsuların kirlenmesine karşı gönüllü örgütlerin oluşturulması türünden gelişmelerle akımın canlanması, savaş dönemlerinde bu canlılığın sönmesi ve ardından 1960'lı yıllardan sonra tekrar bir dirilmenin yaşanması süreci hep diğer iki ülkedekilere koşut olmuştur. Yalnızca, II. Dünya Savaşı yıllarındaki baskıcı yönetimin bu dönemde Almanya'daki gönüllü örgütlenmeler üzerinde ağır bir denetim kurması, korumacı hareketin gelişiminin bu ülkedeki farklı bir yönü olarak değerlendirilebilir. Hitler Almanyası'nda diğer sivil örgütlenmelerin birçoğunda olduğu gibi doğa korumacı kuruluşların birçoğu kapatıldı ya da kendini dağıtmak zorunda kaldı. Hareketin 1960'lı yıllardan sonraki aldığı biçim de İngiltere ve Amerika'dakilerle benzeşiyor. Çevre bilincinin yaygınlaşmasıyla birlikte sayıları ve etkinlikleri hızla artan gönüllü kuruluşlar bir yandan bu bilincin gelişimine katkıda

[81]Cotgrove, **op. cit.**, s.12.
[82]Eckersley, **op. cit.**, s.39
[83]Roderick Frazier Nash, **The Rights of Nature**, The University of Wisconsin Press, Wisconsin,1989, s.49.
[84]Eckersley, **op. cit.**, s.35.
[85]Milbrath, **op. cit.**, s.31.

bulunurlarken bir yandan da hükümetin çevre için birşeyler yapması gerektiğini farketmesinde etkili oldular. Sözgelimi 1950 yılında kurulan Doğa ve Çevre Koruma Birliğinin (Deutsche Naturschutzring, Bundesverband für Umweltschutz), Avrupa'nın ilk çevre bakanlığının Bavyera'da kurulmasındaki payı büyüktür.[86]

d. II. Dünya Savaşı Sonrası Korumacı Hareket

Korumacılık hareketi II. Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkımın ardından yeniden canlanmaya başladı. İngiltere'de 1947'de kent planlarına devlet denetimi getiren "Town and Country Planning Act" ın çıkarılması, 1949'da kamunun elindeki doğal kaynakları yönetmek üzere resmi bir kurumun, "Nature Conservancy" nın kurulması bu konudaki halk duyarlılığının bir yansıması olarak kabul edilebilir. Diğer Batı Avrupa ülkelerinde de savaş sonrası yıkıntıdan kaynaklansa da benzer örgütlerin kurulmasına sıkça rastlanır.[87] Bu dönemde İngiltere'de kurulan çevre örgütleri "Civic Trust", "Council for Nature", "Victorian Society", "Noise Abatement Society", "British Trust for Conservation Volunteers" olarak sayılabilir. Korumacılık hareketinin canlandığını gösteren bu türden örneklere Hollanda, Belçika, Fransa, İtalya, İspanya ve Batı Almanya'da da tanık olunmuştur.[88]

Çevre kuruluşları açısından anılması gereken bir hareketlilik 1946'da gerçekleşti. "Swiss League for the Protection of Nature", Avrupa'nın önde gelen çevrecilerini biraraya getiren bir konferans düzenlemeyi, böylece çevre koruma için uluslararası alanda işbirliği ve destek sağlamayı istedi.

1948'de UNESCO'nun öncülüğünde, dünyadaki tüm gönüllü ve resmi koruma örgütlerini bir çatı altında toplayacak olan "International Union for the Protection of Nature" (IUPN) kuruldu. IUPN, ilk başlarda doğa sorunları, daha özel bir alan olarak da yaban yaşamı ile ilgilendi. 1956'da adı "International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources" (IUCN) olarak değişir.[89] Ancak IUCN, akçal yetersizlik, yönetsel işlevlerinin ön plana çıkması gibi nedenlerle kamuoyunu harekete geçirmede pek başarılı olamadı. IUCN'nin yetersiz kalışı korumacıları yeni bir yapılanmaya götürdü ve yine uluslararası alanda etkinlik göstermek üzere "World Wildlife Fund" kuruldu. İlk çokuluslu gönüllü çevreci örgüt olan WWF kısa sürede birçok Avrupa ülkesinde şube açtı.[90]

II. Dünya Savaşı'ndan 1960'lı yılların sonuna değin, korumacı harekete yön veren grupların üye sayısında ve akçal olanaklarında parlak artışlar görülmez; her iki

[86]Engelhardt, **op. cit.**, s.498-501.
[87]Dalton, **op. cit.**, s.48.
[88]Lowe ve Goyder, **op. cit.,** s.17.
[89]John McCormick, "International Nongovernmental Organizations: Prospects for a Global Environmental Movement",**Environmental Politics in the International Arena**, Sheldon Kamieniecki (ed.), State University of New York Press, Albany, 1993, s.133.
[90]Dalton, **op. cit.**, s.49.

alanda da büyüme son derece sınırlıdır. II. Dünya Savaşı'nın bitişinden sonraki yıllar için korumacı hareketin bir toparlanma sürecine girdiği dönem değerlendirmesinde bulunulabilir. Yukarıda anlatılan birliği kurmak, çevre adına gerçekleştirilen en büyük başarı olarak kabul edilebilirdi.[91]

Çevre korumacılığının belirmeye başladığını kanıtlayan ilk örnekleri her ne kadar Sanayi Devrimi'nden sonra, başka bir deyişle makinalaşmanın gündelik yaşama girmeye başladığı yıllarda ortaya çıksa da, sanayileşmenin getirdiği olumsuz sonuçlar hareketin arkasındaki tek itici güç olmamıştır. Başka bir anlatımla, yukarıda anılan tüm bu kuruluşları, doğal kaynakların en iyi kullanımını savunmalarına, doğa korumacılığına önem vermelerine rağmen günümüz çevreciliğinden ayrı bir yere koyuyoruz. Bu tür korumacı hareketleri günümüz anlamındaki çevreci harekete dahil edemiyoruz. Çünkü, bu hareketin savunucularını eyleme geçiren dürtü sanayileşmenin kötü sonuçları ya da toplumdaki bunaltı değil yalnızca doğa sevgisi ve/veya ekonomik çıkar olmuştur. Bu dönemde çevreye ilgi duymanın bir sonucu olarak ortaya konan davranışlar belirli bir büyük sonul amaca yönelik, sistemli, sürekli hareketler değildirler. Çoğu kez kendiliğinden gelişen birbirinden kopuk etkinliklerdir. Üstelik ilk korumacı hareketin içerisinde yer alanlar daha çok toplumun üst sınıflarından geliyorlardı; daha alt katmandakilerin bu tür topluluklarda yer almaları o dönem için sık rastlanan olaylardan değildir.[92] Oysa günümüzdeki çevreci gruplar -ayrıksı kimi örnekler hesaba katılmazsa- bu denli seçkin üyelerden meydana gelen topluluklar değildir. Bugün kimi topluluklarda liderlik makamı yokken ya da sembolik olarak oluşturulurken o dönem için liderlerin topluluk içerisinde çok önemli bir yerleri vardı. En önemlisi de korumacı grupların taraftarlarında çevrenin bozulmasının insan varlığını tehdit edebileceğinin bilincine varma ya da çevreyi kendi başına da bir değer olarak alma türünde düşünceler gelişmemiştir. Oysa bunlar çağdaş anlamdaki çevreci hareketin temel yapı taşlarıdır. Son olarak bu tür korumacı grupların siyasal karar mekanizmalarını etkilemek ya da doğrudan, siyasetin içinde etkin olarak yer almak gibi bir kaygıları yoktur. Ancak günümüzdeki çevreci grupların hepsinin ilk korumacı hareketten yukarıda saydığımız bu yönlerden ayrıldığını söyleyemiyoruz. Bugün birçok çevreci grup yalnızca korumacı bir kimlik taşımaktadır.

2. Çağdaş Anlamda Çevrecilik

a. Çevre Bilincinin Ortaya Çıkışı

[91] **Ibid.**, s.49.
[92] Lowe ve Goyder, **op. cit.**, s.23.

P. Lowe ve J. Goyder, 1890'larda, 1920 ve 1950'li yılların sonuyla 1970'lerin başında çevreci hareketin canlanmasının, ekonomik alanda gelişmenin hızının kesildiği dönemlere denk geldiğini ve bu yıllarda pek çok kişinin gemlenmemiş ekonomik büyümenin dışsal maliyetlerini göz önünde bulundurmaya ve maddi olmayan değerleri yeniden ele almaya başladıklarını yazarlar.[93] Gerçekten de gelişmiş Batılı ülkelerde, özellikle 1960'ların sonlarında, çevre sorunlarına yönelik o güne dek rastlanmadık ölçüde bir ilgiye tanık olundu. Çevre hareketi de yine bu dönemde güçlenmeye, adından sıkça söz ettirmeye başlamıştır.

Çevre sorunları konusunda halkın bilinçlenme sürecini hızlandıran, başka bir deyişle çevreye ilginin artmasına katkıda bulunan etmenler, hızlı sanayileşme ve bunun sonucunda ortaya çıkan kirlenme, enerji krizi, kimi büyük kazalar, nükleer gücün getirdiği sorunlar, sanayileşmenin değiştirdiği yaşam tarzına tepkiler biçiminde sıralanabilir. Bu konuları işleyen kitapların yayımlanması ve basının çevre konularına eskisine oranla daha çok yer vermesinin de söz konusu ilgiyi arttırdığı eklenmelidir. Çevre bilincinin ve buna bağlı olarak hareketinin yükselişinin ardında yatan etmenler şöyle açıklanabilir:

XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra gelişmiş Batılı ülkelerde ardı ardına ortaya çıkan, sanayileşmeden kaynaklanan kirlenme, zehirli atıklar, asit yağmurları, nükleer santrallerin yaygınlaşması gibi sorunlar bu dönemde etkisini arttırmış, doğanın bir taşıma kapasitesi olduğu, kimi doğal kaynakların tükenebileceği, ekonomik açıdan gelişmenin sınırı olduğu anlaşılmıştır. Böylece yeni bir sorun Batının sanayileşmiş toplumlarının gündeminde yer almaya başlamıştır.

Bu yıllarda meydana gelen büyük kazalar sonucu oluşan kirliliğin de dikkatlerin çevreye yöneltilmesinde büyük etkisi vardır. Kaza sonucu oluşan kirlilik, sıradan, sanayi kaynaklı kirleticilerin ortaya çıkardığından fazla olmasa bile konunun çarpıcı bir biçimde kamuoyuna sunulması insanları hızlı sanayileşmenin sonuçları konusunda düşünmeye itmiştir. Örneğin 1967'de "Torrey Canyon" adlı tankerin Manş Denizi'nde karaya oturmasıyla binlerce ton ham petrolün denize dökülmesinin, 1969'da Santa Barbara kıyılarında petrol çıkarma alanında meydana gelen patlamanın etkilerinin sonradan California kıyılarında görülmesinin[94] çevre bilincinin gelişiminde, kamuoyunun bilinçlenmesinde büyük etkilerinin olduğu biliniyor.

1960'lardan sonra çevre hareketinin atılım yapmasının arkasında koruma örgütlerinin bilimsel yayınlarının ve eğitici faaliyetlerinin olduğu da söylenebilir.[95] Bu konuya ileriki sayfalarda daha ayrıntılı olarak değinilecektir.

Kitle iletişim araçlarının insanların birdenbire aynı yöne doğru bakmalarında büyük rolünün olduğu kuşkusuz. Bu dönemde meydana gelen çeşitli büyük kazalar, ya

[93] **Ibid.**, s.25.
[94] Dalton, **op. cit.**, s.50-51
[95] **Ibid.**

da dengesiz sanayileşmenin sonucu olarak kimi bölgelerde gözlenen kirlilik, asit yağmurları gibi sorunlar kitle iletişim araçları aracılığıyla kolayca yerellikten kurtulup uluslararası kamuoyunun gündemini işgal edebilmiştir. Yapılan bir araştırmada, 1960'ların sonu ile 1970'lerin başında, gazetelerde, çevre ile ilgili haberlerin çoğaldığı gözlenmiştir. Buna göre 1969-1972 döneminde yazılı basın en yoğun olarak bu tür haberlere eğilmiştir. 1973-1977 döneminde düşme eğilimi göze çarpar. Araştırma ABD'de yapılmış, ancak İngiltere ve Japonya gazeteleri için uygulanları da aynı genellemelere ulaşılabilecek doğrultuda sonuçlar vermiştir.[96] Kimi çevre sorunlarının abartılı, süslü bir magazin haberi biçiminde sunulmasının da bu sonuca varmayı kolaylaştırdığı söylenebilir.[97]

Çevre sorunlarının gündeme yerleşmesi yalnızca aşırı kirlilikten, kimi büyük kazalardan ya da kitle iletişim araçlarının yönlendirmesinden kaynaklanmadı kuşkusuz. Ekonomik anlamda büyümenin egemen düşünüş biçimi haline gelmesi, böylece bireylerin topluma ve ürettiğine yabancılaşması, mutluluğun bilinçsiz, aşırı tüketimde aranması gibi hızlı ve dengesiz sanayileşmenin ortaya çıkardığı sonuçlar insanları sanayi toplumu üzerine düşünmeye itmiştir. Böylece uygar, makinalaşmış toplum sorgulanmaya, yeni, değişik yaşam biçimlerinin peşinde koşulmaya başlanır. Bu arayış ve özeleştirinin sıradan bireylere ulaştırılmasında kullanılan araçlar o dönemde peşisıra yayımlanan yapıtlar oldu.

Bunlardan birisi Rachel Carson'un 1962'de çıkardığı ünlü "Silent Spring" (Sessiz İlkbahar) adlı yapıtıdır. Carson bu kitabında DDT ve böcek ilaçlarının aşırı kullanımından yola çıkarak insanın doğa üzerinde egemenliğinin kötü sonuçlarına değinir. Carson, diğer yapıtlarında da, insanların doğayı kendi amaçları için bir araç haline getirmektense onu tanımaya çalışmalarının, doğayı içlerinde duyumsamalarının gerekliliği üzerinde durur.[98]

Sıfır nüfus büyümesi kuramının kurucusu olarak nitelenen ve yeni Malthusçulardan sayılan Paul Ehrlich'in "Population Bomb" (Nüfus Bombası) yapıtı da aynı etkileri doğurmuş bir diğer yapıttır.[99]

Jacques Ellul "The Technological Society" ve Hannah Arendt "The Human Condition" adlı kitaplarında "insanlar mı makinaların yoksa makinalar mı insanların

---

[96]Sandbach, **op. cit.**, s.2-6.
[97]Milbrath, **op. cit.**, s.31
[98]Rachel Carson'un "Silent Spring" adlı eseriyle, "Tom Amca'nın Kulübesi"nin ve benzeri yayınların köleliğin kaldırılması yönünde yarattığı kamuoyuna benzeyen bir biçimde çevre bilincinin gelişiminde büyük rolünün olduğu [bk. Nash, **op. cit.**, s.207-208 ve Charles R. Eisendrath, "Çevresel Koruma: Bir Yaklaşım", **Ufuk Dergisi**, S.4 (Eylül 1977), s.26'dan aktaran Esat Öz, "Dünyada ve Türkiye'de Ekoloji Hareketinin Gelişimi: Çevre Koruma Derneklerinden Siyasal Partilere", **Türkiye Günlüğü**, S.3 (Haziran 1989), s.29] ve derin ekolojinin temellerini atmış olduğu kabul ediliyor [bk. Günseli Tamkoç, "Derin Ekolojinin Genel Çizgileri", **Birikim**, S.57-58 (Ocak-Şubat 1994), s.87].
[99]Eckersley, **op. cit.**, s.8

efendisidir?" sorusunda çarpıcı bir biçimde dile getirilen, teknolojinin insan doğasına aykırı yönleri üzerinde durmuşlardır.

Herbert Marcuse'un "One Dimensional Man"[100] (Tek Boyutlu İnsan), Jurgen Habermas'ın "Toward a Rational Society" adlı kitapları yukarıdakilere koşut olarak sanayi toplumunun sorunlarını sorgulayan yapıtlardır. Bu kitaplarla yaşam biçimi, teknolojinin sorgulanması ve doğanın sömürülmesi gibi kavramlar yeni solun gündemine girmiş oldu.[101]

Schumacher ise "Small is Beautiful" (Küçük Güzeldir) adlı çalışmasında Budist ilkelerden yola çıkarak[102], orta ve küçük ölçekli işletmelere dayanan ve çevre üzerinde baskı kurmayacak, "insan yüzlü" bir ekonomiyi savunmuştur.[103]

Özellikle 1960'lardan sonra, modern sanayi toplumunu sorgulayan ütopyalar sunan, ya da çevre sorunlarını ele alan kimi yapıtların da bu gelişimde büyük payı vardı. Barry Commoner, Ivan Illich, Erick Scheurmann, Robert Havemann, Stuart Udall, Fritjof Capra, Rudolf Bahro, Ernest Callenbach gibi düşünürler toplumda büyük yankılar uyandıran diğer yapıtların sahipleridirler.

Roma Klubü'nün hazırlattığı "Limits to Growth" (Büyümenin Sınırları) da bu bölüm içerisinde ele alınabilecek yapıtlardandır. 1968'de İtalyan iktisatçı ve işadamı Aurelio Peccei öncülüğünde biraraya gelen sanayici, iktisatçı ve akademisyenlerin oluşturduğu Roma Klubü'nce, "İnsanlığı Tehdit Eden Sorunlar Projesi" bünyesinde MIT'e (Massachusetts Institute of Technology) hazırlattırılan "Limits to Growth" (Büyümenin Sınırları) adlı rapor taşıdığı karamsar görüşlerle çevre sorunlarını insanlığın ilgisinin odak noktasına çekmeyi başarmıştır. Araştırmaya göre, insanlığın, bu eğilimlerin değişmeden sürmesi durumunda, karşılaşabileceği en önemli tehlike doğal kaynakların tükenmesi ve doğal çevrenin kirliliği olacaktır. Aslında bu yaşamsal sorunların arkasında nüfus büyümesinin besin üretiminden daha hızlı artması yatmaktadır.[104] Yapıtta nüfus büyümesi, ekonomik değişim, kaynak kullanımı ve dünyanın çevresel eğiliminin yönünü belirleyen olguları temel alan incelemelerinden sonra şu şaşırtıcı ve ürpertici tahminde bulunmaktadır: Eğer dünya nüfusunda, sanayileşmede, kirlenmede, gıda üretiminde ve kaynakların tüketilmesinde şimdiki eğilimler olduğu gibi sürerse, gezegenimizdeki büyüme sınırlarına önümüzdeki yüzyıldaki bir zamanda ulaşılacaktır. Bunun ilk sonucu nüfus ve sanayi kapasitelerinde birdenbire ve denetlenemez bir biçimde ortaya çıkan düşüşler olacaktır.[105] Rapor, Jay

---

[100]Türkçe'de, Herbert Marcuse, **Tek Boyutlu İnsan**, Çev.Aziz Yardımlı, İdea, İstanbul, 1990.
[101]Eckersley, **op. cit.**, s.10.
[102]Mary Mellor, **Sınırları Yıkmak**, Çev.Osman Akınhay, Ayrıntı, İstanbul, İstanbul, 1993, s.40
[103]E.F.Schumacher, **Küçük Güzeldir**, Çev.Osman Deniztekin, Cep, İstanbul, 1985.
[104]E. Fedorow ve I. Novik, "Man, Science and Technology", **Eco-Social Systems and Eco-Politics**, Karl W. Deutsch (ed.), Unesco, Lausanne, 1977, s.47.
[105]Walter A. Rosenbaum, **The Politics of Environmental Concern**, Praeger Publishers, New York, 1973, s. 29-30.

Forrester'in sistem dinamiklerinden yararlanarak nüfus, sanayileşme, kirlilik, gıda ve doğal kaynak konularında şimdiki eğilimin sürmesi durumunda gelecek yüzyıl içerisinde büyümenin sınırlarına ulaşılacağından söz ederek insanlığın böylesi acı verici bir sona doğru gitmemesi için "sıfır büyüme" önerisini getirmiştir. "Sıfır büyüme"yi öğütleyen yapıt birçok yönlerden eleştiriye uğradı. Öncelikle itiraz az gelişmiş ülkelerden, "sıfır büyüme" konusuna geldi. Diğer eleştiriler ise raporun büyük sermaye çevrelerinin çıkarlarının savunucusu olması;[106] insani değerler ile toplumsal değerleri ihmal etmesi, siyasal sistem ve süreçlerle ilgili araştırmalara dayanmamış, inceleme yapmamış olması;[107] verilerinin eksik ya da yanlış olması, yanlış varsayımlar üzerine kurulması, gerçekçi olmayan bir dünya modeli gerçekleştirmesi[108] noktasında odaklanıyor. Ancak tüm aldığı eleştirilere karşın Raporun çevre bilincinin dünya kamuoyuna yerleşmesindeki önemi yadsınamaz.

ABD'nin eski başkanlarından Carter'in 1977'de çevre mesajında sunduğu, geleceğe ilişkin kimi kestirimler öngören, çeşitli kuruluşlardan gelen model önerilerini birleştirip çevre ve ekonominin birbirleri üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlayan "Global 2000" Raporu da çevre bilincinin kamuoyunda yerleşmesini sağlayan etmenlerden biri sayılabilir.

b. Çevre Bilincinin Gelişiminin Göstergeleri

Doğa üzerindeki baskının özellikle 70'li yıllarda ağırlaşması yukarıda belirtilen diğer etmenlerle beraber dünya kamuoyunun çevreye karşı duyarlılığını arttırdı. Çevre sorunlarına yönelen ilginin göstergesi sayılabilecek gelişmeler şöyle sıralanabilir: Basın bu yıllarda çevre sorunları ile ilgili haberlere daha çok yer verdi, bağımsız çevre sayfaları hazırladı; üstelik yalnızca çevre konusunu işleyen gazete ve dergiler yayımlanmaya başlandı. Diğer gazete ve dergilerde de çevre alanındaki haberlerin sayısında bir yükseliş gözlendi. Basın, bir yandan yaptığı yayınlarla çevreyi ve sorunlarını kamuoyunun gündemine yerleştirip bu bilinç kazanımına etkide bulunan güçlerden biri durumuna gelmişken öte yandan da kendi gündemine bu konuyu almasıyla çevreye artan ilginin göstergelerinden biri olmuştur. Kısacası basının içinde bulunduğu durum, çevre sorunlarının kamuoyunca algılanıp konunun güncellik kazanmasının hem neden hem de sonuçlarından sayılabilir.

---

[106]Fehmi Yavuz, **Çevre Sorunları**, SBF, Ankara, 1975, s. 8

[107]Cotgrove, **op. cit.**, s.103 ve T. O'Riordan, **Environmentalism**, Pion, London, 1976, s.61-62.

[108]Pepper, **op. cit.**, s.23 ve O'Riordan, **op. cit.**, s.62, 63 ve T. O'Riordan, **Environmentalism**, Pion, London, 1976, s.62,63.

1960'ların sonundan itibaren Batılı ülkelerde çeşitli çevre koruma yasaları gündeme geldi.[109] Amerika'da genel çevre yasası 1969'da "National Environmental Policy Act", İngiltere'de ise 1974 yılında "Control of Pollution Act" adıyla çıkarıldı. Diğer Batılı ülkelerde de benzer gelişmelere tanık olundu: Japonya (1969), Norveç (1970), Danimarka (1972) ve Fransa (1976) ilk olarak çevre konusunda yasal düzenlemeye giden ülkelerdi.[110]

Konu ile ilgili politikaları saptamak üzere resmi kuruluşlar da kuruldu.[111] Örneğin UNEP'in (United Nations Environment Programme) 1976'da yaptırdığı bir araştırmaya göre, 70 ülkede çevreden sorumlu merkezi bir örgütlenme bulunmaktaydı. Yalnızca 28 azgelişmiş ülkede bu konudaki çabalar başarısızlıkla sonuçlanmıştı.[112]

1960'lı yıllarda ve 1970'lerin ilk döneminde gönüllü kuruluşların ve bunların üyelerinin sayılarında artışlar oldu. 1970'lerin ikinci yarısında gazetelerde çevre sorunları ile ilgili haberlerin miktarında bir düşme belirirken aynı yıllarda gönüllü kuruluşların üye sayılarında buna koşut bir azalış gözlenmez; tersine az da olsa bu tür kuruluşların sayıları artar. Örneğin İngiltere'de 1970'lerin ilk yarısında gönüllü çevre kuruluşlarının üyelerinin sayısında birdenbire bir yükseliş ortaya çıkmıştır. Sözgelimi "Ramblers' Association"un üye sayısı 1962-1972 yılları arasında 26.000'e yaklaşır; bu dönemde kuruluş iki kat büyümüştür. 1969'da kurulan "Friends of the Earth" ilk dört yılında 100'den çok yerel birimde temsil edilmiştir.[113] Bu arada çevre adına yapılan gösteriler, yurttaş girişimleri sayısında da artışlar olmuştur.

Konu ile ilgili olarak yapılan çeşitli araştırmalar da 1970'li yıllarda artık insanların çevreye karşı daha duyarlı olduklarını ortaya koymuşlardır.[114]

Çevre konusu siyasal mekanizmaları da zorlamaya başladı. Partiler programlarında çevre sorunlarına yer verdiler, çevreyi odak noktası alan "yeşil" partiler kuruldu.

Uluslararası ilişkilerde de çevreyi ilgilendiren gelişmeler oldu. 1972'de Birleşmiş Milletler öncülüğündeki Stockholm Konferansı'nın düzenlenmesi ve Dünya Çevre Günü'nün kutlanması bu konuda bir dönüm noktası olarak algılanabilir. Çevre sorunlarına karşı birlikte harekete geçilmesi gerekliliğinin, uluslararası alanda ilk uygulamaya geçirildiği yer Stockholm'dur. Birleşmiş Milletler tarafından 5 Haziran 1972'de İsveç'in başkenti Stockholm'de düzenlenen İnsan ve Çevre Konferansı çevre konusunda yeryüzünün türlü ülkelerinin ortak kaygılarının dile getirildiği bir ortamı

---

[109]Sandbach, **op. cit.**, s.17-22.
[110]Nükhet Turgut, **Çevre ve Yurttaşlar**, Savaş, Ankara, 1993, s.32.
[111]Sandbach, **op. cit.**,s. 10-17.
[112]**Ibid.**, s.19.
[113]S.K.Brookes ve J.J. Richardson, "The Environmental Lobby in Britain", **Parliamentary Affairs**, 1975, V.28, s.314.
[114]Sandbach, **op. cit.**, s.6-10 ve James S.Bowman, "Public Opinion and The Environment", **Environment and Behaviour**, V.9, No:3 (Eylül 1977), s.385.

yaratabilmiştir. Ancak toplantıya katılan ülkeler dünyadaki güç dağılımını dengeli bir biçimde yansıtmamışlardır. Sovyetler Birliği Doğu Almanya'nın Federal Almanya ile eşit haklarla toplantıya alınmamasını protesto etmek amacıyla Stockholm'e gelmedi. Romanya ve Yugoslavya dışındaki diğer Varşova Paktı üyeleri de SSCB'nin bu kararını destekleyince dünyadaki iki büyük kanattan yalnızca bir tanesi etkin olarak toplantıya katılmış oldu. SSCB ve ardıllarının katılmayışından doğan boşluğu Çin, azgelişmiş ülkelerin savunucusu olarak doldurmaya çalıştı. Konferans sonunda 109 maddelik, beş ana başlık altında toplanabilecek "Eylem ve tavsiyeler dizisi" yayımlandı. Bu başlıklar, insanların yerleşmiş bulundukları yörelerin denetimi; doğal kaynakların yönetimi; genel olarak kirlenme; deniz kirlenmesi; kirlenmenin eğitsel, bilgi edinme sosyal ve kültürel yönleri olarak sıralanabilir.[115] Konferansın en büyük yararı çevre bilincinin geliştirilmesi gerektiğini tüm dünyaya yayması, çıkarları çatışan farklı ülkeleri biraraya getirmesi[116], kamuoyunun gündeminde çevre sorunlarının yer almasını sağlaması olmuştur. Ayrıca çevre konusunun ilk kez uluslararası alanda geniş bir katılım ile tartışılması, çevre hakkının gündeme gelmesi, bunun sonucunda birçok ülke anayasasında çevre ile ilgili maddelerin yer alması, Birleşmiş Milletler bünyesinde Çevre ve Kalkınma Programı (UNEP)'nın kurulması da konferansın çevre açısından getirdiği diğer olumlu sonuçlar olarak sayılabilir.

1983 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kararı ile Kurulan Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun[117] çalışmalarının sonucu olarak yayınlanan (Ortak Geleceğimiz) "Our Common Future" adlı yapıta da değinmekte yarar vardır. Rapor, insanlığın sahip olduğu kaynakların ve kalkınmanın sürdürülebilirliğinden sözeder. Çevre ve ekonomik kalkınmanın birarada düşünülmesi gerektiğini vurgular. Yapıt, dünya kamuoyunun dikkatini çevre sorunlarına çekmede etkili olmuş, önerdiği çözüm yolları ile hükümetlerin politikalarında kimi değişikliklere yol açmıştır.[118] Bugün "sürdürülebilir kalkınma" terimi -her ne kadar gerekleri yerine getirilmese de- çevrecilerin dışında pek çok hükümetin temsilcisinin de sürekli andığı bir slogan durumuna gelmiştir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca 1989'da alınan karar uyarınca, Stockholm Konferansı'ndan yirmi yıl sonra Brezilya'da Rio de Janeiro'da yapılan (Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı) zirve de çevre bilincinin yükselişi konusunda

---

[115]Yavuz, **op. cit.**, s.15.

[116]Sheldon Kamieniecki, "Emerging Forces in Global Environmental Politics", **Environmental Politics in the International Arena**, Sheldon Kamieniecki (ed.), State University of New York Press, Albany, 1993, s.10.

[117]Norveç temsilcisi Gro Harlem Brundtland'ın başkanlığını yaptığı komisyon Sudan, İtalya, Suudi Arabistan, Zimbabve, Fildişi Sahili, Federal Almanya, Macaristan, Çin, Kolombiya, Hindistan, Brezilya, Japonya, Guyana, İngiltere, Cezayir, Endonezya, Nijerya, SSCB, Yugoslavya ve Kanadalı üyelerinden oluşur.

[118]Andrew Ross, "Hak Ettiğimiz Gelecek", Çev.Kamil Durandt, **Birikim**, S.57-58 (Ocak-Şubat 1994), s.131.

anılmaya değer bir basamağı oluşturmaktadır. Dünyanın hemen hemen tüm ülkelerinin katıldığı buluşma için Stockholm Konferansı'ndan sonraki en büyük çevre etkinliği nitelemesi yapılabilir. Dünya Zirvesi'nde 178 ülke ve 115'den fazla devlet başkanı biraraya gelmesi de bunu gösteriyor.[119] Gündemde ancak uluslararası ortak kararlar alınması ile üstesinden gelinebilecek sera etkisi, ozon tabakasındaki incelme, okyanus ve deniz kirliliğinin önlenmesi, yağmur ormanları, teknoloji transferi, radyoaktif artıklar gibi konuların ağırlıklı olarak yer aldığı gözlendi. Ancak, önceden yapılan kimi tartışmalarda ortaya konan, zirvenin pek başarılı olamayacağı kaygısının, büyük ölçüde doğru çıktığı görüldü. Kuzeyin gelişmiş sanayi ülkelerinin, diğerleri lehine yaşam düzeylerinden fedakarlığa yanaşmamaları olarak özetlenebilecek tutumları yüzünden, yaptırım gücü son derece zayıf, sorunların çözümünde etkili olamayacak bir bildiri ile birkaç anlaşma imzalanabildi. Başka bir deyişle Konferans'ta küresel bir çevre sözleşmesi ve daha güçlü yaptırımları öngören bağlayıcı belgeler kabul edilememiştir. Dünyanın değişik ülkelerinden binlerce çevreciyi biraraya getirmesi, kamuoyunun gündemine çevreyi daha güçlü olarak sokmayı başarması, konferansın çevre bilincinin gelişimi açısından sağladığı yararlar olarak değerlendirilebilir.

Çevre bilincinin gelişiminin göstergelerinden birisinin çevrebilim olduğu, çevrebilimin de bu bilincin yaygınlaştırılmasına, genişletilmesine katkıda bulunduğu söylenebilir.[120] "Ekoloji" sözcüğü ilk olarak 1866 yılında Alman biyolog Ernst Haeckel (1834-1919) tarafından "Generelle Morphologie" adlı yapıtta kullanılmıştır.[121] Haeckel'in kitabında bu terim "canlıların çevreleriyle olan ilişkisinin bilimi" olarak geçer.[122] Ekoloji sözcüğünün ilk olarak kullanıldığı yıl konusunda elimizde kesin bir bilgi yok. Ancak ağırlıklı olarak 1866 ve 1873 yılları üzerinde duruluyor.[123] Yunanca "oikos" (yer, yurt, konut) ve logia (bilim, söylem) sözcüklerinin birleşmesinden oluşan ekoloji sözcüğü ilk zamanlarda hayvanların ve bitkilerin evi, yuvası [ekonomisi[124]] anlamında kullanıldı. O zamanlar ekoloji, ilgi alanı canlıların konutlarında (ortamlarında) incelenmesi ile sınırlı kalan, biyolojinin alt dalı olan bir bilim olarak

---

[119]Kamieniecki, **op. cit.,** s.10.

[120]Can Hamamcı, "Çevre ve Hukuk", **Fehmi Yavuz'a Armağan**, SBF, 1983, s.240.

[121]Bramwell, **op. cit.,** s.39.

[122]Haeckel, Darwin'in görüşlerini paylaşan bir biyologdur. Darwin bu ilişkilerin hepsini yaşam için mücadelenin koşulları olarak algılar. Daha geniş bilgi için bk. Dominique Simonnet, Çevrecilik, Çev.Mehmet Selami Şakiroğlu, İletişim Yay., 1993, s.13.

[123]Ekoloji teriminin ilk olarak ne zaman kulanıldığı konusunda çeşitli kaynaklarda değişik tarihlere yer veriliyor: John Button, **A Dictionary of Green Ideas**, Routledge, London, 1988, s.143'de 1858; Anna Bramwell, **Ecology in the 20th Century**, Yale University Press, New Haven, 1989,s.39'da 1866; Roderick Frazier Nash, **The Rights of Nature**, The University of Wisconsin Press, Wisconsin, 1989, s.55'de 1866; Jonathon Porritt, **Yeşil Politika**, Çev. Alev Türker, Ayrıntı, İstanbul, 1989, s.18'de 1870; Roger Scruton, **A Dictionary of Political Thought**, Macmillan, London, 1982, s.137'de 1873; Jr. Lynn White, "The Historical Roots of Our Ecologic Crisis", **Man and the Environment**, Wes Jackson (ed.), WM.C. Brown Company, Dubuque, 1974'de ise 1873 yılı geçiyor.

[124]Yavuz, **op. cit.**, s.4.

kabul ediliyordu. Hatta 1903 tarihli bir yapıtta ekolojiden "bitkilerin hücreleri ile olan karşılıklı ilişkilerini inceler, botaniğin bir bölümünü oluşturur" biçiminde söz edilmiştir.[125] 1970'lerde çevre sorunlarının insan yaşamı üzerindeki etkilerinin duyumsanmaya başlanmasıyla ekolojinin ilgi alanının insanın doğa ile olan ilişkilerine doğru kaydığı gözlendi.[126] Öyle ki, bugün, ekolojinin diğer bilim dallarını kendine çekerek yeniden tanımlayan bir bilim olduğu, ve yeni "bütünselci" bir dünya görüşüne temel oluşturduğuna inanılmaktadır.[127] Barry Commoner'in 1966'da yayınladığı "Science and Survival" ekolojinin bu biçimde anlaşılmasında oldukça etkili olmuştur.[128]

Ekoloji sözcüğünün Türkçe'deki dengi olarak "çevrebilim" sözcüğü kullanılmaktadır. "Çevre bilimleri" ise, son yirmi yılda ortaya çıkan, ekolojiden kaynaklanan, diğer bilim dallarını da bünyesinde toplayan disiplinlerarası bir alan olarak tanımlanıyor. Başka bir deyişle ekolojiyi de içine alan ondan daha geniş bir bilim dalı olarak sunulmaktadır.[129] Buna karşılık, "ekoloji" ve "çevre bilimleri" ayrılığının giderek ortadan kalktığı, dolayısıyla tek bir "çevrebilim"den söz etmenin yanlış olmayacağı da dile getirilen bir diğer görüştür.[130]

c. Korumacılıktan Çevreciliğe

1970'li yıllara gelindiğinde çevre hareketi artık yepyeni bir biçim almıştır. Eski korumacı anlayış çok gerilerde kalmış, çevre, çevreci hareket, ekoloji gibi terimler korumacılığa göre toplumsal ve siyasal anlamlar, mesajlar da taşıyarak bu hareketin yeni içeriğinin anlatımında kullanılır olmuşlardır. Bunda, 1960'ların sonunda canlanmaya başlayan çevreciliğin, yine aynı dönemde ortaya çıkan protesto akımlarından hem düşünsel alanda hem de tasarlananın uygulamaya geçirilmesinden etkilenmesinin de payı vardır. Hatta Robert Nisbet "20. yüzyılın tarihi yazıldığında, dönemin en önemli toplumsal hareketi çevrecilik olarak değerlendirilecektir" yorumunda bulunmuştur.[131]

Yeşil hareketin kendisinin, bu hareket içerisinde değerlendirilebilecek yerel girişimlerin, yerel grupların ve yeşil örgütlenmelerin 1968'den gelen katılımcılar

---

[125]**The New International Encyclopedia**, Dodd, Mead and Company, New York, 1903, Volume VI, s.473.
[126]Fikret Berkes ve Mine Kışlalıoğlu, **Ekoloji ve Çevre Bilimleri**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990, s.13 ve Ruşen Keleş ve Can Hamamcı, **Çevrebilim**, İmge, Ankara, 1993, s.33.
[127]Rolf Cantzen, **Daha Az Devlet Daha Çok Toplum**, Çev. Veysel Atayman, Ayrıntı, İstanbul, 1994, s.205.
[128]Sandbach, **op. cit.**, s.24.
[129]Berkes ve Kışlalıoğlu, **op. cit.,** s.33.
[130]Ruşen Keleş ve Can Hamamcı, **Çevrebilim**, İmge, Ankara, 1993, s.33
[131]Dalton, **op. cit.**, s.41.

üzerinde kurulduğu söylenebilir.[132] Kendisinden sonraki toplumsal gelişmelerin tohumlarını atan 1968 Olayları muhafazakarlığa, otoriteye karşı olup kurulu düzeni eleştirmesiyle ve köktenci bir tutum içerisinde olmasıyla çevreci akımların düşünsel alanda esinlendikleri kaynaklardan olmuş, üstelik olaylarda etkin rol oynayan öğrencilerin yıllar sonra bu kez çevreci hareket içinde yer almasıyla[133] çevreci oluşumu biçimlendiren etmenlerden biri durumuna gelmiştir. Modern çevreciliğin 1960'larda etkili olan hippi felsefesinin barışçıl, özgürlükçü ve doğasever yönlerinden oldukça etkilendiği eklenmelidir.[134]

Ayrıca silahsızlanma, savaş karşıtı gösteriler ve feminist hareket de çevre sorunlarının farkedilmesinde ve bu alanda temellenen çevreci hareketin güçlenmesinde büyük rol oynamışlardır. Bir başka açıdan da Sandbach, 1960'ların bilim karşıtı hareketi ile çevreciliğin arasında yakın bir ilişki bulunduğunu, her iki akımında bütünselci (holistic) ve anti-mekanistik görüşleri ortak olarak dile getirdiklerini söyler.[135] Gerçekten de bu yıllarda, çevre adına yapılan savaşımda, yalnızca doğanın korunması, kirliliğin önlenmesi bir amaç olarak kabul edilmiyor. Ortaya çıkan bir çevre sorununa yönelik düzenlenen etkinliklerde artık aşırı sanayileşmenin olumsuzluklarına, kapitalist sistemin tüketiciliğine, yabancılaşmaya dikkat çekilmeye başlandığına çok sık rastlanılıyor.

Bir genelleme yapılarak son otuz yıl içerisinde Batılı ülkelerde varolan gönüllü çevre kuruluşlarının önceki yüzyıldaki öncüllerine oranla daha demokratik bir iç işleyiş sistemine sahip oldukları öne sürülebilir.[136] Örgüte giriş-çıkışlarda serbestlik tanınması, üyeliğin gönüllülük esasına dayanması, biçimsel kaygıların dışında ast-üst ilişkisine rastlanılmaması bu grupların ortak özellikleri olarak verilebilir. Çevre hareketi içerisinde nüfusun türlü toplumsal ve ekonomik kesimlerinden gelen katılımcıları bulmak olanaklıdır. Ancak daha çok gençlerin ve eğitim düzeyi yüksek olanların çoğunluğu oluşturduğu gözlenmektedir. Buna rağmen hareket için, seçkin bir topluluğun elele verip geliştirdikleri bir olgu ya da siyasal düzeltim arayan kitlelerin eyleme geçmesi türünden değerlendirmelerde bulunamıyoruz.[137] Çünkü aşağıda da belirtileceği gibi hareket türdeş bir yapıya sahip değildir; korumacılardan anarşistlere, muhafazakarlardan feministlere değin birçok öğeyi içinde barındırmaktadır. Bir başka deyişle, değişik güdülerle yola çıkan, amaçları da benzer olmayan ancak "çevre" ortak

---

[132]Tanıl Bora, " «Yeni Toplumsal Hareketler»e Dair Notlar ", **Birikim**, S.13 (Mayıs 1990), s.51 ve Dalton, **op. cit.**, s.51.
[133]**Nokta**, "1968-1988 Başkaldırının 20. Yılında", S.14 (10 Nisan 1988), s.31.
[134]Melda Cinman Şimşek, **Yeşiller**, Der Yayınları, İstanbul, 1993, s.18-19.
[135]Sandbach, **op. cit.**, s.21.
[136]Lynton Keith Caldwell, **Between Two Worlds**, Cambridge University Press, Cambridge, 1992, s.89.
[137]**Ibid.**, s.86.

paydasında buluşan pekçok grubun çevrecilik adı altında değerlendirildiği göze çarpıyor.

Çevre hareketinin son otuz yılda gösterdiği bu gelişmenin siyasal alanı etkileme yönü üzerine değişik görüşler var. Hareket, köktenci, katılımcı, demokratik yönü ile yeni solun içinde değerlendirildiği gibi, savunulan kimi düzeltimlerin işçi sınıfının aleyhine olacağı (kapanan fabrikalar sonucu işsiz kalan yığınlar örneğindeki gibi) gerekçesiyle "seçkinci, orta sınıf hareketi" nitelemesine de muhatab kalmaktadır.[138] Çevreci hareketin, "geleneksel modern dünya görüşünden postmodern düşünüş biçimine geçişin habercisi olduğu" değerlendirmesinde bulunanlar da var.[139]

Toplumda çevre bilincinin yaygınlaşmasını erek olarak benimseyen çevre hareketlerinin son dönemde gösterdiği gelişme, kimileri tarafından 90'lı yıllara damgasını vuracak tek akım biçiminde değerlendirilmektedir. Ancak bu değerlendirmenin doğru olduğu varsayılsa bile toplumdaki tüm bireylerin ya da en azından bu konuda düşünenlerin, çevreci akımın taraftarlarının değerlerini ortak olarak paylaşması, hareketin bir parçası olması anlamına gelmiyor. Görünüşte çevreci değerleri savunmakla birlikte günlük yaşamında bunun tam tersi doğrultuda hareket eden, başka bir anlatımla modern bir tüketici olan, davranış kalıplarını sanayi toplumunun gereklerine göre ayarlayan ve çevre bilincinden yoksun bireylerin yanında, açıkça çevresel bozulmanın, kirlenmenin endişe edilecek boyutlara varmadığını, "koparılan tüm bu gürültünün" bir kandırmacadan ibaret olduğunu, insan aklının modern teknolojinin de yardımıyla -varsa- bu sorunlarla başa çıkabileceğini düşününler de var. Anti-çevrecilik olarak adlandırabileceğimiz bu tutuma, Rio Konferansı'ndan hemen önce "Heidelberg Çağrısı" olarak bilinen ve aralarında 62 Nobel Ödülü sahibi bilimadamının da bulunduğu grubun ortaklaşa yayınladığı bildiriyi örnek olarak verebiliriz. Bildirgede ekonomik gelişmeye karşı olan ekolojizm "akıl dışı, ilerlemeye karşı" olarak nitelendirilir.[140]

Bu düşüncenin kimi taraftarları da çevreciliği "entellektüel terörizm" yarattığı, sorunları olduğundan büyük göstermeye çalıştığı[141] ya da felaket tellallığı yaptığı[142], insanın doğayı "varlığı gereği" sömürmek zorunda olduğu[143] düşüncesini taşıyorlar.

d. Gönüllü Topluluklardan Yeşil Partiye

---

[138]Eckersley, **op. cit.,** s.10.
[139]Caldwell, **op. cit.**, s.99 ve R. Inglehart, "Values Change in Industrial Societies", **American Political Science Review 81** (No:4, December), s.1299.
[140]**Birikim,** Ekoloji-Bilim İlişkisi Üzerine Tartışmalar, S.57-58 (Ocak-Şubat 1994), s.35.
[141]Guy Sorman, "Çevrebilim Modası: Sahte Problemlere Sahte Çözümler", **Türkiye Günlüğü**, S.3 (Haziran 1989), s. 69-70.
[142]Louis Pauwels, "Çevrebilimciliğin Dolapları", **Türkiye Günlüğü**, S.3 (Haziran 1989), s.71-72.
[143]Kılıçbay, **op. cit.**, s.35-38.

Bugün yeşil düşüncenin siyasal alanda en güçlü konumda bulunduğu yer olan Almanya'daki partileşme sürecini incelemek çevre gönüllü kuruluşlarının son yıllarda aldığı biçimi ve işlevlerini gösterebilecektir. Yeşil partilerin, çevre üzerine kurulu siyasetin en güçlü olduğu yer olan Almanya'daki partileşme süreci şöyle gelişmiştir: Almanya'daki partileşme hareketi tepeden birkaç liderin önderliğinde ya da parlamentonun içinden çıkarak kurulmuş değildir. 1968 olaylarının düşünsel birikimi üzerine kurulmuş yurttaş girişimleri ve nükleer karşıtı hareket bu sürecin iki büyük öğesini oluşturmaktadır.[144] Alternatiflerin toplum dışında bir yaşam sürdürmeleri, varolan insan ilişkilerinin dışında yeni bir yaşamı dile getirmeleri, kısacası kurulu düzene karşı olmaları, yeşil harekete destek vermelerini kolaylaştıran bir etmendi. Bu desteğin gelmesiyle yurttaş girişimleri sonradan daha da güçlenecektir.

Ülkenin çeşitli yerlerinde ortaya çıkan, yurttaşların yörelerinde yaşanan sorunlara karşı, birlik oluşturması, beraberce hareket etmesi anlamına gelen yurttaş girişimlerinin etkilerini arttırıp ülke çapında seslerini duyurması Yeşil Parti'nin kurulmasını sağlamıştır. Sorunları merkezi hükümet aracılığı ile çözmenin güçlüğü ve sivil örgütlenme geleneğinin yerleşmesi yurttaş girişimlerinin çabucak kurulmasını ve yurt çapında yaygınlaşmasını olanaklı kılmıştır.[145] Hemen her türlü konuda kurulabilen yurttaş girişimlerinden, doğal olarak, çevre sorunları ile ilgili olarak kurulmuş bulunanlar Yeşil Parti'ye giden sürecin içinde yer alıyorlardı.

1970'lerde, kurulması düşünülen nükleer santrallere karşı oluşturulan yurttaş girişimleri ve ona karşı oluşan karşıt ittifak kamuoyunu uzun süre meşgul etti. Almanya'nın çeşitli yerlerinde kendiliğinden gelişen yurttaş girişimlerinin yörelerinde hükümet uygulamalarına karşı gösterdikleri direniş bunların sayılarının hızla artmasında etkili olur. Bu girişimler ülke çapında seslerini duyurmak üzere 1972'de "Federal Yurttaş Girişimleri Birliği"ni kurdular[146] 1970'lerin ortalarında yurttaş girişimlerinin ve diğer çevreci grupların sayısında artışlar görüldü. Alternatif hareketin taraftarları da çevre ile çakışan ürünlerini (yeni yaşam biçimleri önerileri, mimarlık, tarım ve sanayide küçük ölçekli denemeler, arayışlar) sergilemeye başladılar. Zamanla yerel sorunlardan daha büyük ölçekte, tüm ülkeyi ilgilendiren genel sorunlarla da karşılaşılmaya başlanıp, harekete destek verenlerin sayıları oldukça büyük rakamlara ulaşınca bu oluşum ister istemez kendini ülkenin genel sorunlarıyla da sorumlu hissetmeye başladı. Üstelik kendisini destekleyen binlerce kişiye bir alternatif program sunma gereği de ortaya çıkmıştı. Konunun kamuoyunun gündemini işgal etmesi bu tür beklentileri daha da çoğalttı. Belki de bu kaygılar yurttaş girişimlerini Yeşil Parti'ye götüren asıl itekleyici kuvvetler olmuştu. İlk olarak 1977 Mayıs'ında Aşağı

[144]Tanıl Bora (der.), **Yeşiller ve Sosyalizm**, İletişim, İstanbul,1988, s.20.
[145]**Ibid.**, s.24-25.
[146]**Ibid.**, s.30

Saksonya'daki yeşil liste seçimlere girdi. Bunu Schleswig-Holstein, Bavyera, Hamburg, Berlin ve Bremen'deki örnekleri izledi.[147] Listelerin sayıları ve bunların etrafında toplanan grupların etkinlikleri kısa sürede hızla çoğaldı. Bu arada diğer partiler de kamuoyunun da etkisiyle çevre sorunlarıyla daha yakından ilgilenmeye başladılar.

1979'da, önceki seçimlerde yeşil listeler etrafında toplanan gruplardan bir bölümü Avrupa Parlamentosu seçimleri için güçbirliği yaptılar.[148] Bundan sonra da yurttaş girişimleri (yeşil listeler) arasında işbirliği girişimleri arttı. En sonunda 3-4 Kasım 1979'daki kongre ile parti kuruldu.

Almanya'da Yeşil Parti'nin diğer Batılı ülkelerdeki örneklerinden daha sonra kurulmasına rağmen diğerlerinden daha başarılı sonuçlar almasının ardında, tabandan gelen bir hareket olması, değişik çevrelerden sisteme karşı olanları yanına alması, nükleer güce karşı sürdürülen başarılı kampanyalar, ve son olarak da azınlıktaki düşüncelerin de parlamentoda temsiline olanak sağlayan seçim sistemi yatmaktadır.[149]

C. GÖNÜLLÜ ÇEVRE KURULUŞLARININ NİTELİĞİ

1. Çevre Bilincinin Yerleşmesinde Gönüllü Kuruluşların Rolü

a. Çevre Konusunda Etkinliklerini Sürdüren Gönüllü Kuruluşların Gelişimi

Çevreci hareketlerin 1960'ların sonu ile 1970'lerin başında çeşitli etmenlerin uygun bir ortam yaratmalarıyla bir yükselme dönemine girmesi kimi belirtileriyle yukarıda anlatılmıştı. Bu yıllardaki gelişmelerin ürünlerinden biri olarak çevreci grupların sayısının artması çevre bilincinin gelişimi ve çevre sorunlarıyla savaşımda önemli bir aşamayı simgeliyor. Bu yıllarda İngiltere, Amerika, Kanada, Almanya, İsveç, İsviçre ve Hollanda gibi sanayileşmiş ülkelerde pek çok sayıda çevreci grup kurulduğu gibi varolan örgütler daha da güçlendi; üye sayıları arttı. Örneğin Amerika'da 1965-1969 yılları arasında "Sierra Club", "National Audubon Society", "Wilderness Society" gibi büyük gönüllü çevre kuruluşlarının üye sayıları iki ya da üç katına çıktı.[150] Üstelik bu örgütlerin iç yapılarında da belirgin değişiklikler gözlenmiştir. 1950'lerin başından itibaren, gelişkin bir örgüte ve tam gün görev yapan personele sahip kuruluşların sayısı çoğaldı. Sözgelimi 1975'de "Wilderness

[147] **Ibid.**,s.42-51.
[148] **Ibid.**, s.56.
[149] Jonathan Porritt, **Yeşil Politika**, Çev.Alev Türker, Ayrıntı, İstanbul, 1989, s.28.
[150] Sandbach, **op. cit.**, s.13.

Society"nin 40 kadar büro görevlisi olarak çalışan elemanı bulunuyordu; yine aynı yıl 1970'deki bütçesini dört katı büyüklüğe eriştirmeyi başarmıştı. Üstelik bu dönemde üye sayısını da 60,000'den 90,000'e çıkarttı. Buna benzer bir gelişmeyi "National Audubon Society" yaşadı; 1973'ün sonu ile 1974'ün başında petrol krizinin başgösterdiği üç aylık sürede "National Audubon Society" üyelerinin sayısı en yüksek düzeye erişti. 1967'de kurulan "Environmental Defence Fund'un üye sayısı 12.000 civarında iken bu rakam 1976'da 40.000'e ulaşır; bütçesi de bu yıllarda yaklaşık beş katına yükselmiştir.[151]

Almanya'da ise klasik çevre korumacı kuruluşların sayıca gelişiminin yerine, çevreyi temel alan bir siyasal partinin kurulmasını sağlayacak olan yerel girişimlerin çoğalmasından söz etmek daha yararlı olacaktır. Almanya'da bu hareketlerdeki kıpırdanma daha önce de anıldığı gibi küçük yerel grupların (Bürgerinitiativen) etkinlikleriyle ortaya çıktı. Yerel çevre sorunları ya da hükümetlerin çevre açısından olumsuz sonuçlar doğuracak kimi karar ve uygulamalarına karşı, birdenbire, kısa süreli, biçimsel bir örgütlemeye gidilmeden oluşturulan yurttaş girişimleri o dönem için çevreci hareketin daha güçlü, etkin ve yaygın olmasını sağladı. 1973'de Almanya'nın Aşağı Saksonya eyaletinin Nordhorn kentinde bulunan NATO'nun atış alanının kent sakinlerine yıllardan beri verdiği rahatsızlığa tepki olarak başlayan, askeri bölgenin kaldırılması amacıyla kent ilkokullarında eğitimin durdurulması, alanın arabalar ve kurulan çadırlarla işgal edilmesi biçiminde gerçekleştirilen girişim ve yine aynı yıllarda Mannheim yakınlarındaki Whyl kasabasındaki halkın yörede kurulacak nükleer santrale karşı gösterdikleri direniş bu tür yerel girişimlere örnek olarak gösterilebilir.[152] Bu yerel girişimlerin hızla artması girişimcileri daha üst düzeydeki oluşumlara götürdü. 1971'de kurulan "Federal Association for Citizen Action Groups for Environmental Protection" (Bundesverband Bürgerinitiativen Umweltschutz) bu grupların biraraya geldiği bir üst birliktir.[153] Almanya'da Yeşil Parti'nin (Grüne Partei) ortaya çıkış sürecinde bu tür yurttaş etkinliklerinin payı büyüktü. Önce eyalet düzeyinde hazırlanan "yeşil liste"lerle küçük yerel gruplar siyaset alanında etkili olmak umuduyla ilk adımları attılar. Böylece ileride kurulacak Yeşil Parti'nin temeli de atılmış oldu. Yeşil Parti ilk başarısını 1983 genel seçimlerinde aldığı %5,6'lık oy oranıyla parlamentoya girerek yakaladı. Son genel seçimlerde de (Ekim 1994), bir önceki 1990 genel seçimlerinde aldığı oyu (%5.1) %7,3'e yükselterek parlamento'da güçlü bir parti durumuna geldi.[154]

Fransa'da ise 1968 Olaylarının çevreci hareketin biçimini belirleyici bir etkisi oldu. Hareketin tüketim toplumuna, yabancılaşmaya, var olan yaşam biçimlerinin

---

[151]**Ibid.**, s.14.
[152]Necmi Zeka, **Batı Almanya'da Alternatif Hareket**, Metis, İstanbul, 1985, s.63-66.
[153]Dalton, **op. cit.**, s.55.
[154]**Cumhuriyet**, 18 Ekim 1994.

tekdüzeliğine, hızlı kentleşmenin insan ilişkilerini bozucu yöndeki etkisine yönelttiği eleştiriler çevre adına sürdürülen savaşımda kendisinden esinlenilen düşüncelerdendi. Nükleer gücün gelişimi de Fransa'da çevreci akımların gelişmesine yol açan bir etkide bulundu. 1974 yılında petrol fiyatlarının birdenbire yükselmesine bir önlem olarak düşünülen nükleer santraller kamuoyunda büyük yankı uyandırdı ve birçok çevreci örgütü harekete geçirdi. Üstelik, bu yıllarda, nükleer gücün durdurulması gerekliliğinden yola çıkan pek çok gönüllü örgütün kurulması sürecini de hızlandırdı. 1956'da kurulan "APRI" (Radyasyondan Korunma Derneği), "Amis de la Terre" adı altında toplanan gruplar veya CSFR ve Alsaca Grubu nükleer gücün gelişmesinin karşısında olan kuruluşlardandı.[155]

1970'lerden sonra ortaya çıkan ya da günümüzdeki çevreci gönüllü örgütlenmelerin arasında, birkaç yüzyıl önceki öncüllerininkini andırır bir biçimde korumacı kimliğine sahip olanlar bulunduğu gibi, çevre sorunlarını siyasallaştırma ve siyasal sürecin içine çekme eğiliminin yalnızca 1970'lerden sonra kurulan gönüllü örgütlerin tek ortak özellikleri olduğunu söylemek de olanaklı değildir. Geçen yüzyılda kurulan, başlangıçta "koruma" yönü ağır basan örgütlerden kimileri zamanla siyasal sistemin içinde yer edinmeye, onu eleştirmeye ya da gerçekleştirdikleri çeşitli eylemlerle ona karşı savaşıma başladılar. Örneğin Amerika'da, 1892'de kurulan "Sierra Club" ve 1905'de açılan "Audubon Society" bugün siyasal alanda oldukça etkin olan kuruluşlardır.[156]

Bugün çevreci gönüllü kuruluşlar pek çok ülkede etkili birer baskı grubuna dönüşmüş durumdadırlar. Hızla artan üye sayıları ve büyüyen akçal kaynakları bu tür örgütlerin şimdiki konumlarına yerleşmelerine oldukça etkili oldu. Artık gönüllü kuruluşlar yalnızca, hükümetin çevre sorunları alanında gerekli önlemleri almaları yolunda kamuoyu yaratmakla görevli kuruluşlar olarak görülmeyip; siyasal karar alma sürecinde -dolaylı ya da dolaysız- etkide bulunması gerekli olan bir güç olarak da kabul ediliyorlar. Ulusal alanda hükümetlerin pek çok kararlarına etkide bulunmaları, uluslararası alanda ise pek çok gönüllü kuruluşun Birleşmiş Milletler'in çeşitli organlarında gözlemci statüsünde bulunması örnek olarak verilebilir.[157]

Kısacası bu dönemden sonra çevre hareketi siyasal ve toplumsal konularla çok daha yakından ilgilenmeye, kamuoyunda ses getirici eylemlere girişmeye başladı. Ancak yine de, son dönemde çevre kuruluşlarında ağır basan ortak özellik, doğa, insan, toplum ve diğer canlılar ilişkilerini bir bütün olarak göz önünde bulundurma

---

[155]Dominique Simonnet, **Çevrecilik**, Çev. Mehmet Selami Şakiroğlu, İletişim, İstanbul, 1993, s.105.
[156]Rosenbaum, **op. cit.**, s.75,76.
[157]Patricia Birnie, "International Environmental Law: Its Adequacy for Present and Future Needs", **The International Politics of the Environment,** Andrew Hurrell ve Benedict Kingsbury (ed.), Clarendon Press, London, 1992,s.65.

çabası içerisinde olmalarıdır. Siyasal konularla ilgilenme, etkin olarak siyasetin içinde yer alma da bu duyarlılığın bir yansımasıdır.

Bu dönemde gönüllü oluşumların artışı, üyelerinin sayısının yükselmesi, iç işleyişlerinin gelişmesi, akçal kaynaklarının iyileşmesi örgütlerin çalışma biçimlerine, hedeflerine, etkinliklerine ve dünya görüşlerine de yansıdı. Başka bir deyişle, 1970'lerin başında gözlenen canlılık bu kuruluşları yalnızca nicelikleri değil nitelikleri açısından da etkilemişti. Bu dönemde yeni çevre hareketinin içinde yer alan toplulukların amaçları, eylemleri ve düşünce yapıları geleneksel çevre korumacı gruplardan oldukça farklıdır. Yeni kurulan, gönüllü katılımcılardan oluşan kuruluşlar, doğa sevgisi temeli üzerinde yükselen, kirlilikle savaşım, tarihi eserlerin korunması, kaybolan türler, yok olan yeşil gibi klasik korumacı yaklaşımın kendisine eylem konusu olarak belirlediği sınırların dışına çıkarak bu tür çevre sorunlarının gerisinde yatan etmenleri sorgulamaya başladılar. Batı demokrasisinin işleyişinin ve sanayi uygarlığının egemen toplumsal paradigmasının yarattığı sorunlar yeni grupları eyleme geçiren başlıca dürtü oldu. Bu dönemde çevreci gruplar, giderek artan bir biçimde, siyasal alanda etkin olmak için de çaba harcadılar. Bu istek, ya ortaya çıkan bir çevre sorunu için siyasal karar verme mekanizmalarını etkilemek ya da doğrudan siyasal sürecin içine girmek biçiminde kendisini göstermiştir.

b. Başlıca Gönüllü Çevre Kuruluşları

Ülkemizdeki gönüllü çevre kuruluşlarını incelemeye geçmeden önce, bunların öncüllerini, örnek aldıkları Batı ülkelerindeki gönüllü çevre örgütlenmelerinden başlıcalarını, yapı, işlev, etkinlik türleri açılarından sergilemek kimi yararlar sağlayabilir. Böylece hem, ülkemizde ve Batı'daki gönüllü çevre örgütlerini bazı açılardan karşılaştırabiliriz; hem de bir ölçüde de olsa bizdeki örgütlenmelerin gelecekte alacağı yönü kestirme girişiminde bulunabiliriz. Bu tür çevreci örgütlerin en güçlü ve köklü örneklerinden bir bölümüne Amerika'da rastlamak olanaklıdır.

Modern topluma yönelik eleştirilerde bulunan bu gruplardan "Friends of the Earth", "Greenpeace" ve "Conservation Society" gibileri başı çekmektedir. Friends of the Earth bu başkaldırıda en çok göze çarpan oluşumlardan biridir. 1969'da "Sierra Club"ı çevre sorunlarına karşı yürütülecek savaşımda yeterince etkin bulmayan gönüllülerin David Brower etrafında toplanmasıyla San Fransisko'da kurulmuştur.[158] 1970'de İngiltere'nin birçok yerinde ve Fransa'da kuruluşun yeni birimleri oluşturuldu. 1972'de Hollanda'da, 1974'de İrlanda'da, 1976'da Belçika'da, 1977'de İtalya'da, 1978'de Yunanistan'da, 1979'da İsveç'de ve 1980'de İsviçre'de yeni şubeler açılarak

[158]Rosenbaum, **op. cit.**, s.77.

örgütün etkinliği tüm Avrupa'ya yayıldı.[159] Bugün 33 ülkede "Friends of the Earth" örgütü bulunmaktadır.[160] "Friends of the Earth", daha çok, yurttaşları harekete geçirebilecek, bilinçlendirecek etkili eylemlere önem verir. Nükleer güç, aşırı kirlilik gibi canlıların yaşamını tehdit edebilecek sorunların arkasında aslında amansız sanayileşmenin, teknokrasinin ve şirketleşmenin yattığı düşüncesinden yola çıkarlar. Kısaca "Friends of the Earth" , çevre sorunlarının yalnızca görünen nedenleri ve ortaya çıkan sonuçlarıyla değil, bu sorunların gerisindeki siyasal, toplumsal yapıyla da ilgili gözükmektedir.[161]

"Greenpeace", "Friends of the Earth" ile benzer ilkelere sahip olan bir örgüttür. İlk olarak Kanada'da Amchitka'nın Aleutian adasında gerçekleştirilmesi düşünülen nükleer denemeye karşı çıkan bir grup olarak 1970'lerin başında kuruldu. Aleution'daki kampanyada nükleer silahlara karşı olanların (peace) ve çevrecilerin (green) biraraya gelmesinden esinlenilerek örgüte "Greenpeace" adı verildi. Günümüz çevre kareketinin en etkin ve tanınmış gruplarından birisidir. "Doğrudan eylem" adını verdikleri, şiddet içermeyen, ancak kamuoyunda etkileri çok büyük olan eylemleriyle tanınıyorlar. Toksik atıklar, asit yağmuru, yok olan çeşitli canlı türleri, nükleer güç, yaban yaşamı, örgütün ilgilendiği belli başlı konulardır.[162] 1977'de Londra ve Paris'te de Greenpeace birimleri açıldı. Diğer ülkelerdeki birimlerin kuruluş yılları şöyle sıralanabilir: Hollanda'da 1978'de, Belçika'da 1979'da, Lüksemburg'da 1980'de, Danimarka ve Batı Almanya'da 1980'de, İsveç'de 1983'de, Norveç ve İtalya'da 1986'da, İspanya'da 1987'de ve İrlanda'da 1988'de.[163] Arjantin, Avusturalya, Avusturya, Japonya, Yeni Zelanda ve Latin Amerika birimlerinin kurulması bu ülkelerdekilerden sonraya rastlıyor.[164] Bugün toplam 24 ülkede örgütlenmiş bulunan[165] Greenpeace'in üye sayısı yaklaşık dört milyondur.[166] "World Wide Fund Nature" (eski adı World Wildlife Fund), "Friends of the Earth" ve "Greenpeace" pek çok yönleriyle benzeşen örgütlerdir. Öncelikle, her üçü de etkinliklerini uluslararası alanda sürdürüyorlar; ikinci, belki de birincisinin nedeni olarak, çeşitli ülkelerden daha alt birimlerin katıldığı bir tür federasyon niteliği gösteriyorlar. Son olarak da, her üç kuruluşun üye sayılarının diğer gönüllü çevre örgütlerine göre daha fazla olduğu

[159]Dalton, **op. cit.**, s.55.
[160]Milbrath,**op. cit.** s.37.
[161]Dalton, **op. cit.**, s.53-54.
[162]Michael Brown ve John May, **Greenpeace: Yeşilbarış'ın Öyküsü**, Çev. Sabir Yücesoy, Metis, İstanbul, 1992, s.8-11
[163]Dalton, **op. cit.**, s.54.
[164]Brown ve May, **op. cit.**, s.226,227.
[165]Milbrath, **op. cit.,** s.37.
[166]Cumhuriyet, 15 Şubat 1995.

belirtilmelidir. Örneğin "World Wide Fund Nature"un 3 milyon[167] ,Greenpeace'in ise dört milyon civarında üyesi bulunuyor.

1966'da İngiltere'de kurulan ve adem-i merkeziyetçi, antibürokratik bir örgüt yapısına sahip olan "Conservation Society", yine İngiltere'de 1970'lerin başında "Commitment" adı ile kurulan, anarşist geleneği temsil eden ekolojik bunalımın ardında kapitalizmin bulunduğunu savunan örgüt,[168] 1970'de Hollanda'da öğrenci eylemcilerin kurduğu, toplumsal yapıyı çevre sorunlarının nedeni olarak gören grup "Aktie Strohalm", yine Hollanda'da 1972'de kurulan, kapitalist toplumun yaşam biçiminde köklü değişiklikleri savunan "The Foundation for Alternative Life" (Stichting Mondiaal Alternatief) de yeni ekolojik örgütlenmelere örnek olarak verilebilir.[169]

Bugün etkinliklerini sürdüren birçok gönüllü çevre kuruluşundan başlıcaları şöyle sıralanabilir:

Sierra Club:1892'de Amerikan doğabilimcisi John Muir'in öncülüğünde toplanan bir grup doğasever tarafından kuruldu.[170] Örgütün benzer kuruluşlardan farklı olarak daha az sayıda üye ile daha etkin olmayı yeğlediğini görüyoruz. Hükümetlerin çevreyi olumsuz yönde etkileyen kararlarına karşı takındığı köktenci tutum ile kendini diğer derneklerden ayrı bir yerde tutar; onlar kadar ılımlı bir politika izlemeyi benimsemez.[171] Siyasal alanda adını en sık duyuran dernek olma özelliğine sahip olduğu öne sürülebilir. Amerika'nın en etkili ve başarılı çevreci örgütlerinden birisi olduğu değerlendirmesine gidilebilir.[172] 1989'da 410.000 üyesi vardı.[173]

Audubon Society:Yerel ve eyalet birimlerini bir çatı altında toplayan dernek 1905 yılında kurulmuştur. Daha çok, doğa korumacılığı ve yaban hayatının geliştirilmesi konuları ile uğraşır. Lobi faaliyetlerinde etkindir. Siyasal süreci etkileme girişimlerinde, Sierra Club gibi, oldukça başarılıdır. 1977'de üye sayısı 300.000 civarındaydı.[174]

Izaak Walton League: 1922'de kurulmuştur. Üye tabanı doğa korumacıları ve sporseverlerden oluşur. Güçlü özerkliğe sahip birimlerin gevşek bir çatı altında toplanmasıyla ortaya çıkan federasyonu oluşturan birimler ulusal alanda değil de daha çok eyalet çapında etkili olarak çalışırlar. Örgüt eğlendirici-dinlendirici etkinliklere

---

[167]Barbara J.Bramble and Gareth Porter, "Non-Governmental Organizations and the Making of US International Environmental Policy", **The International Politics of the Environment**, Andrew Hurrell ve Benedict Kingsbury (ed.), Clarendon Press, Oxford, 1992, s.317.
[168]S. K. Brookes ve J. J. Richardson, "The Environmental Lobby in Britain", **Parliamentary Affairs**, 1975, V.28, s.313,314.
[169]Dalton, **op. cit.**, s.55.
[170]Nash, **op. cit.**, s.49.
[171]Rosenbaum, **op. cit.**, s.75-76.
[172]Cotgrove, **op. cit.**, s.2.
[173]Nash, **op. cit.**, s.171.
[174]Sandbach,**op. cit.**, s.15.

yaban hayatının korunmasından daha çok önem verir. Lobicilik, yayın ve geleneksel siyaset yapma araçlarını kullanan Izaak Walton League çevre sorunlarına -Sierra Club ve Audubon Society'den farklı olarak- korumacı bir açıdan yaklaşır.[175]

National Wildlife Federation: Genelde avcılık ve balıkçılık olanaklarının geliştirilmesi ile uğraşır. Federasyonlara katılan kulüplerin üye sayıları toplamı her ne kadar 2.5 milyonu aşsa da bunların pek azı örgüt içinde etkin olarak çalışırlar. Sierra Club türünde savaşım veren bir korumacı kuruluş değildir. Yaban hayatının geliştirilmesi konusundaki görece ılımlı tutumu ile korumacıların eleştirilerine maruz kalmaktadır.[176] Amerika'nın en büyük üç gönüllü çevre kuruluşundan biridir.[177] 1992'de 1.700.000 olan üye sayısı 1993'de %1 oranında azalmıştır.[178]

The Environmental Defence Fund: 1967'den bu yana etkinliklerini sürdüren kuruluş, çevre sorunları ile ilgili davalarla yakından ilgilenir. Etkinliklerini gerçekleştirmek üzere bilimadamlarını ve çeşitli uzmanları bünyesinde barındırmaktadır. Örgütün izlediği davaların sayısı, 1972 yılında, kırkın üzerindeydi; üstelik bunlardan birçoğunda da başarılı olmuştur. "Temiz bir çevrede yaşama hakkı" nın kabul edilmesinde büyük çabaları olmuştur. 1977'de üye sayısı yaklaşık 46.000 idi.[179]

Bu örgütler arasında biçimsel, yapısal olduğu kadar düşünsel ayrımlar da var. Bir tarafta yaban hayatının ve doğal kaynakların insanların tüm etkilerinden arındırılmasını arzulayanlar; diğer tarafta da bu konuda daha ılımlı bir tutuma sahip olanlar bulunuyor. Örneğin, Sierra Club, çevre sorunları ile savaşımda izlenecek yöntem bakımından "Audubon Society"e göre daha köktenci bir tutuma sahiptir. Bunların bir sonucu olarak, ele alınan konular açısından da örgütler arasında kimi farklılıklar göze çarpıyor: Örneğin, "Izaak Walton League" ve "National Wildlife Federation" daha çok sporseverlerin gereksinmelerini, dileklerini karşılamaya dönük bir yol izlerler; "Audubon Society" ise yaban hayatı ile ilgili sorunlara daha büyük önem verir.[180]

Bugün çevre hareketinin en güçlü olduğu yerlerden birisi olan Amerika'daki gönüllü çevre kuruluşları, yapıları, sorunlar karşısında tutumları ve davranışları bakımından farklılıklar göstermektedirler. Bunları aşağıdaki biçimde kümelendirmek olanaklıdır:[181]

-Büyük ölçüde bürokratikleşmiş, üye sayısı fazla olan, profesyonel görevliler çalıştıran gruplar. "Sierra Club","National Audubon Society" ve "National Wildlife

---

[175]Rosenbaum, **op. cit.**, s.77.
[176]**Ibid.**
[177]Sandbach, **op. cit.**, s.13.
[178]Cumhur Canbazoğlu, "Ekonomik Kriz Greenpeace'i de vurdu", **Cumhuriyet,** 28 Ekim 1994.
[179]Sandbach, **op. cit.**, s.15.
[180]Rosenbaum, **op. cit.**, s.79.
[181]Bramble and Porter, **op. cit.**, s.316.

Federation" bunlardandır. Kimilerine göre bu büyük kuruluşlar diğerlerine göre daha tutucudurlar, varolan siyasal ve ekonomik sistemin sürdürülmesinden yana tavır alıyorlar.[182]

-Doğrudan eylem grupları: Ekotaj yöntemini kullanan "Earth First" bunlara örnek verilebilir.

-Yörelerinde başgösteren bir çevre sorununun giderilmesi amacıyla kurulan küçük yerel gruplar.

-Bilimsel araştırmalar yapan ya da bu tür çalışmaları destekleyen örgütler: "Worldwatch Institute", "World Resources Institute", "New York Zoological Society" gibi kuruluşlar bu kümede yer alır.

-Büyük çapta olumsuz etkileri olan bir çevre sorunu için örgütlenme: "Rainforest Action Network" ve "Antarctica Project" bu türdeki kuruluşlardır.

Bunlardan başka, koruma alanları, yokolan türler, toprak, hayvanlar gibi çeşitli çevre sorunlarında uzmanlaşmış gönüllü kuruluşları da eklememiz gerekecektir. Genel olarak Amerika'daki gönüllü çevre kuruluşları siyasal yelpazenin her kesiminden gelen katılımcılarla doludur; herhangi bir siyasal görüş çoğunluğu oluşturmamaktadır. Örgütler demokratik bir yapıda işlemektedirler; tek bir önderin yetkesine pek rastlanılmamaktadır.[183]

1980'lerde, Amerika'da, çevreci gönüllü kuruluşların sayılarında, Reagan yönetiminin çevreyi hiçe sayan uygulamalarının da etkisiyle bir yükseliş gözlenir. Bellibaşlı çevreci örgütlerin üye sayıları toplamı 1981'de dört milyon civarında iken bu rakam 1988'de 7 milyona yükselmiştir; 1990'ların başına kadar bu kuruluşların üye sayılarının yaklaşık 11 milyona ulaştığı tahmin edilmektedir.[184] 1983'de bu örgütler arasında, kimi eylemlerde işbirliği sağlamak üzere "Green Group" adıyla bir üst kurul oluşturuldu.[185]

2. GÖNÜLLÜ KURULUŞLARIN ALDIĞI BİÇİMLER

Günümüz çevre hareketi türdeş bir yapıya sahip değildir; kendi içerisinde, örgütlenme türleri, dünya görüşü, eylem biçimleri, amaçlar üzerinde temellenen farklılaşmalara uğradığı gibi, dışarıdan, çevreyi odak noktası olarak almayan akımların taraftarlarının da harekete destek vermeleriyle tek bir çevre hareketinden söz etmenin olanağı kalmamaktadır. Feministlerin, sosyalistlerin anarşistlerin, savaş karşıtlarının

[182] **Ibid.**, s.319.
[183] **Ibid.** s.320.
[184] **Ibid.**, s.316.
[185] **Ibid.**, s.319.

vb. kimi zaman düşünsel planda kimi zaman da uygulamada, başka bir deyişle eylemlerde, çevrecilere katılmasıyla hareket daha da renklenmektedir. Bunun tam tersine, çevreci olarak nitelendirilebilecek taraftarlardan birçoğu da yukarıda anılan gruplara yakın duran kişilerdir. "Ekofeminizm" türünden alt akımların ortaya çıkması da bu içiçe geçmişliğin dolaysız bir sonucudur.

Çevreciliğin kendi içerisinde de türdeş olmadığı belirtilmişti. Günümüz çevre hareketlerini bölümlemeye girişenlerin genelde çevreci grupların etkinliklerini, dünya görüşlerini ve ereklerini temel dayanak noktası olarak aldıkları gözlenmektedir.

Bu girişimlerin en tanınmışlarından birisi, grupları oluşumları katılımcıların dünya görüşlerine dayanarak "derin ekoloji" / "yüzeysel ekoloji" taraftarı olma biçiminde ayırmaktadır. Arne Naess tarafından ortaya atılan derin ekoloji kavramı, çevreci hareketin en köktenci savunucularının görüşlerini anlatmaktadır. Derin ekoloji insanı merkeze alan yüzeysel (reformcu) çevreciliğin karşısında olma durumunu ifade eder. Bu düşünceye göre doğa merkezdeki yerini almalıdır. İnsan yaşadığı yerde, yani doğada, kendisini diğer varlıklara göre üstün görmemeli, canlı ya da cansız tüm unsurlarla eşdeğer saymalıdır. Bu görüşün yüzeysel çevrecilikten farkı şöyle özetlenebilir: İkincisi doğadaki çeşitliliği, enerji ya da yaşam kaynaklarının yeterliliğini, çevre kirliliğini, doğadaki bozulmamayı hep insanın yararı için arzularken birincisi tüm bu niteliklerin doğanın ve doğadaki varlıkların kendi (özleri) kendileri için yararlı olacağını düşünmektedir. Derin ekoloji merkeze doğayı, yüzeysel ekoloji ise insanı almaktadır. Başka bir deyişle derin ekoloji, insanın doğayı bir mülk gibi görmesinden vazgeçip onunla bütünleşmesini, onun bir parçası olmasını öneriyor. Derin ekolojistler doğayı ve tüm varlıkları nesne insanı da özne olarak ayıran, insanın yararı güdüsüyle doğayı bir bilim nesnesi haline getiren ve bu niteliğiyle insanın özüne aykırı düşen bilim anlayışını reddederler.[186]

Arne Naess çevreci olarak nitelenen oluşumları bir başka açıdan da üçe ayırmaktadır. Buna göre, Orta Avrupa ve Akdeniz ülkelerindeki yeşil hareket topluma ağırlık verir; siyaset-toplum ve doğa-insan ilişkilerini birbirlerinden soyutlamaz. Naess bunları "Toplumsal Yeşiller" olarak adlandırır. Amerika, İngiltere, Kanada, Avustralya gibi kimi kıyı ülkelerinde görülen hareketi de "Doğal Yeşiller" olarak adlandırır. Bu hareket ise doğa üzerinde yaşayan -insan dışındaki- canlılara abartılı bir önem verme ve insanı yaşamdan dışlama eğilimindedir. Derin ekoloji ise bu iki hareketin olumsuz yönlerinin dışarıda bırakılmasından meydana gelmiş bir sentezdir.[187]

Yukarıda anılan "derin ekoloji" / "yüzeysel ekoloji" bölümlemesine benzer bir biçimde "çevre hareketi, çevrecilik" / "ekoloji hareketi" biçiminde ikili bir ayrıma gidildiğine de rastlanmaktadır. Ancak bu bölümlemede taraftarların dünya görüşünden

[186]Ömer Laçiner, "Ekoloji, İnsan ve Toplum", **Birikim**, S.57-58 (Ocak-Şubat 1994), s.13.
[187]Arne Naess,"Derin Ekolojinin Temelleri", **Derin Ekoloji**, Günseli Tamkoç (der.), Ege Yay., 1994, İzmir, s.11.

daha çok grupların eylem biçiminin ölçüt olarak alındığı görülüyor. Özetle ekoloji hareketinin çevre hareketinden daha geniş kapsamlı olduğu, siyasal yönünün ağır bastığı, daha köktenci bir hareket olduğuna değinilmektedir.[188]

Başka bir çalışma da çevre hareketini "ecocentrism" ve "technocentrism" olarak ikiye ayırmıştır.[189] Birincisinde doğa merkeze alınmıştır; ona insanlara yararlı olduğu ya da sürekli ilişki kurulduğu için değil sırf "doğa" olduğu için saygı duyulur. Bu yüzden insanın doğaya karşı ahlaki yükümlülükleri vardır. İnsan yeryüzünden silinse bile yeryüzünün ve üzerindeki yaşamın belli bir amaç doğrultusunda süreceğine inanılır. İkinci grup ise daha iyimserlerden, insan gelişiminin her türlü sorunun üstesinden gelecek biçimde sürdüğüne inananlardan oluşur. Düzeltimci çabaların yönetimde etkinlik ve nesnelliğin sağlanmasıyla uzun dönemde insanların yararına sonuçlar vereceğine inanılır.[190]

Francis Sandbach ise günümüz çevreciliğini ikiye ayırmaktadır: "Ekolojik ya da bilimsel çevrecilik" / "kurulu düzene karşı olan çevrecilik". Ona göre bunlardan birincisi fiziksel ve biyolojik çevrenin sürdürülebilirliğini temel sorun olarak alır. Teknolojik ya da ekonomik değişikliklerin bu ilke tarafından belirlenmesi gerektiğini vurgular. Bu tür bir çevreciliği benimsemiş olanlar siyasal karar verme mekanizmalarına doğrudan doğruya etkide bulunmaya çabalamak yerine ekoloji üzerine yapılmış çalışmaları karar verme konumunda bulunanlara sunarak onların çevre lehine kararlar almalarını beklerler. İkinci tür çevrecilik ise insanın toplumdan ve doğadan yabancılaşması sorunu üzerinde durur; çevresel sistemlere daha az ilgi duyar. Bilimin ve buna bağlı olarak ilerleyen teknolojinin insan doğası ile ne ölçüde bağdaşıp başdaşmadığı sorunu bu grubun daha çok ilgisini çeker. Yeni sol, anarşizm ve karşı kültür düşünceleri bu tür çevreciler üzerinde egemendir.[191]

Robyn Eckersley de, Riordan'ın ayrımına benzer bir biçimde bu hareketlerin ardındaki yeşil düşünceyi, "insan-merkezci (anthropocentric) ekolojik bakış açısı" / "insan-merkezci olmayan (non-anthropocentric, ecocentric) ekolojik bakış açısı" olarak sınıflandırmaktadır.[192]

Değişik yazarların çevreci hareket içerisinde yer alan grupları bölümleme girişimleri aslında bu oluşumların niteliği ve işlevleri için hep aynı tür değerlendirmelerin yapılabileceği sonuçlara ulaşıyor. Amaç,yapı, düşünsel temel, eylem türü gibi değişik ölçütlerin kullanıldığı bu sınıflandırmalar, örgütleri dünya görüşlerine göre bölümlendirirken merkezlerine doğayı ya da insanı alma eğilimlerini göz önünde bulunduruyorlar. Bunlara göre, grupların dünya görüşlerinin sonucu olarak

---

[188]Bookchin, **op. cit.**, s.43 ve Öz, **op. cit.**, s.28
[189]O' Riordan, **op. cit.**
[190]Daha geniş bilgi için bk. Pepper, **op. cit.**, s.27,37 ve Keleş ve Hamamcı, **op. cit.**, s.180-182.
[191]Sandbach, **op. cit.**, s.22-28.
[192]Eckersley, **op. cit.**, s.26.

ortaya çıkan temelde iki ayrı anlayış vardır. Birinci kümede yer alanlar çevre sorunlarının çözümünü bulmanın olanaklı olduğunu, sistem içerisinde kalarak gerçekleştirilen düzeltimlerle bu amaca ulaşılabileceğini, kısacası karşılaşılan sorunların çözümünün yine teknoloji ve sanayiden kaynaklanacağını düşünürler. Bunlar günümüzün korumacı grupları biçiminde değerlendirilebilirler ve hemen her yerde çevreciliğin daha büyük bölümünü bunlar oluştururlar. İkinci büyük grup ise ilkinin tersine, çevre sorunlarının çözümü konusunda daha karamsardır. Varolan kapitalist sistem içerisinde hiçbir zaman sorunun çözülemeyeceğini, sistemin daha çok kar elde etmek, dolayısıyla da tüketim üzere kurulu olduğunu, sosyalizm uygulamalarının da çevre sorunsalı açısından iyi bir sınav vermediğini, bu düzenin de doğanın sömürüsü açısından kapitalist sistemden ayrılmadığını vurgularlar. Yeni bir sistemin, dünya anlayışının, etiğin geliştirilmesi üzerinde dururlar. Toplumsal yapıdaki dengesizlik, Kuzey Güney karşıtlığı, gündelik hayat eleştirisi, ütopyalar bu tür çevreci grupların gündeminde olan konulardır. Amaçlarına ulaşmak üzere kullandıkları araçlar da birincilerdekilerden farklıdır. Arzulanan sonuca varmada örgütlenmenin önkoşul olduğunu düşünmezler. Hatta kimi topluluklar örgütlenme demokratik bir yapıda gerçekleşse bile bunun görünürde kalacağını, en eşitlikçi, serbest örgütlenmelerin bile insanların özgürlüklerini kısıtlayacaklarını düşündüklerinden kurumsallaşmaya gitmezler. "Grassroot democracy" (tabana dayalı demokrasi[193]) böyle bir anlayışın sonucudur. Son olarak, uygulamalarda da belirgin farklılıklar görülür. Birinci kümedekiler, bir başka deyişle, korumacı hareketin izleyicileri konumunda yer alanlar kamuoyu oluşturmak üzere sistem içindeki içerisindeki hak ve özgürlüklerini kullanırlar (dava yolu, yürüyüş, imza kampanyası vb.). Oysa köktenci çevreciler olarak da adlandırılabilecek ikinci kümede yer alanlar bu sınırlı yöntemlerin dışına çıkarak, gerektiğinde hukuk kurallarını da çiğneyerek aynı sonuca daha etkili ve kısa yollardan ulaşmak isterler. Kimilerince "ekotaj" olarak adlandırılan, şiddeti de içeren eylemler bunlardandır. Birinci grup olumsuz sonuç doğurabilecek çeşitli kararların alınmasını ya da uygulamaların gerçekleştirilmesini önlemek için hükümetleri, politikacıları etkilemek için etkinliklerde bulunmaya çabalamayı normal bir davranış biçimi sayarken ikincileri böyle bir "uzlaşmacı" rolü oynamak istemezler; çoğunlukla da yönetimle çatışırlar. İkinci grup gerekirse siyasette daha etkin olarak yer almayı, salt çevresel değerlerden yola çıkan bir partinin içinde bu savaşımı sürdürmeyi daha uygun bulur. Böyle bir partinin kurulmasının ilkelerinden ödün vermekle eşanlamlı olacağını, istemedikleri bir düzenin parçası durumuna geleceklerini düşünenler de yok değildir .

[193]Turgut, **op. cit.**, s.23.

II. TÜRKİYE'DE ÇEVRE HAREKETİ

A.Çevre Hareketinin Gelişimi

1.Çevre Bilincinin ve Hareketinin Yükselişi

Türkiye'de çevre hareketinin başlangıç yılları olarak 1970'li yılların ikinci yarısını göstermek yanlış olmayacaktır. Bu dönemde ilk kez, güçlü ve etkili olmasa da, çevresel değerler adına tepkiler ortaya konmaya başlandı. Ülkemizde çevre bilincinin ve çevreciliğin Batıdakilere koşut olarak geliştiği savını doğrulayan bir gözlemdir bu. Gerçekten, daha önceki bölümde de değinildiği gibi, 1970'li yıllar çevre bilincinin yerleşmesi ve yaygınlaşmasında önemli adımların atıldığı dönemi temsil ederler. Batıda, bu yıllarda, çevre adına yürütülen hareketlerin sayısının ve gerçekleştirilen etkinliklerin etkililiğinin artmasının Türkiye'ye yansımaması olanaksızdı. Türkiye'de çevre hareketini üç ana bölümde inceleyebiliriz:

a.1970-1980: Çevre Hareketini Simgeleyen İlk Örnekler

Türkiye'de bu hareketin oluşmaya başladığını gösteren ilk kıpırdanmalar genelde kamunun eylem ve işlemleri sonucu ortaya çıkan yöresel çevre sorunlarına yönelikti.

Çevreyi olumsuz yönde etkileyecek uygulamalara karşı ilk tepkilere örnek olarak, 1975'de Murgul'da faaliyete geçen Etibank Bakır İşletmeleri'nin bitki örtüsüne, tarım alanlarına verdiği zararların sonucunda yöre halkından dava açanların çıkması; Çarşamba Ovası'nda 1970'lerden sonra açılan fabrikaların aynı biçimde çevresine zarar verip tazminat davasına konu olmaları[194] gösterilebilir.[195] Türkiye'de çevreci hareketin doğuşu anlamına da gelebilecek bu tür eylemlerin diğer örnekleri şöyle sıralanabilir:

1977'de Ankara'da Elmadağlı Köylüler, yakınlarındaki barut ve çimento fabrikalarının tarım üzerindeki zararlı etkilerinden şikayetçi olup belediyeleri aracılığıyla bu durumu Ankara'ya ulaştırdılar. Her ne kadar, Ankara'dan, Ziraat Mühendisleri Odası ile Kimya Mühendisleri Odası'ndan gelen yetkililer fabrika yöneticileri ve köylüler ile toplantı yapsalar da bu uğraşlar sonucu değiştirmez: Fabrikalar yine aynı yerlerinde, aynı biçimde, çevreyi kirleterek köylülerin yaşamını olumsuz yönde etkileyerek kalacaktır.

---

[194]1975'den 1983'e değin bu yörede toplam 5513 dava açılmıştır.
[195]Erol Özbek, "Biz Zaten Ölmüşüz", **Yeni Gündem**, S.13 (2-8 Haziran 1986), s.26-27.

Yine aynı dönemde, 1970'lerin ikinci yarısından sonra, çevresel bozulmaya yönelik ilk protesto gösterileri ortaya çıkmaya başladı. Artık yalnızca hükümet yetkilileri ile görüşmek ya da dava açmak gibi alışılagelmiş yöntemlerin yanında o güne kadar denenmemiş, daha etkili olabilecek yollara da başvuruldu. 1980'lere gelinceye değin gerçekleştirilen bu türden eylemler şöyle özetlenebilir:

25 Temmuz 1975'de Samsun'da Bakır İzale Tesisleri'nin tarım ürünlerine verdiği zararı protesto etmek için yöre köy ve mahallelerden toplanan halk bir yürüyüş gerçekleştirdi.

1977'de Silifke Taşucu Balıkçılar Kooperatifi üyeleri o günlerde Akkuyu'da nükleer santral yapılacağı biçimindeki söylentiler üzerine harekete geçip bu nükleer santralı protesto etmek amacıyla deniz araçlarıyla bir gösteri yaptılar.[196] Çukobirlik ve SS İçel İli Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Kooperatifler Birliği, Akkuyu'ya nükleer santralin yapılmasının ilk olarak gündeme geldiği bu yıllarda "Akdeniz'e Nükleer Saldırı" adında bir broşür bastırdı. Aynı yıllarda Ziraat Mühendisleri Odası Adana Şubesi "Nükleer Santrale Hayır" kampanyası başlattı.[197] TMMOB de 1979'da "Nükleer Enerji Raporu" hazırladı.[198]

9 Temmuz 1978'de İzmitli Balıkçılar körfezin kirliliğine dikkat çekmek için tekneleriyle bir gösteri düzenlediler.[199]

b. 1980-1987: Canlanma Dönemi

12 Eylül 1980'de gerçekleştirilen askeri darbenin beraberinde getirdiği olağanüstü durumun toplumdaki çevre bilincini ve çevreci hareketlerin gelişimini, daha doğrusu ortaya çıkmasını olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Bu yıllarda yaşamsal önem taşıyan pek çok önemli gelişmenin ardı ardına gelmesinin çevreyi ve sorunlarını arka plana atmasından, çevre konulu eylemleri gerçekleştirecek yurttaş girişimlerinin, diğer, katılım unsurunun egemen olduğu tüm kurumlarla aynı kaderi paylaşarak bastırılmasından ve demokratik hak ve özgürlükleri kullanabilecek uygun bir ortamın bulunamamasından dolayı bu yıllarda çevre adına gerçekleştirilen eylemlerde artış beklemek pek gerçekçi olmazdı.

---

[196]**Ibid.**

[197]Arif Künar, "Nükleer Balayı Selamet mi? Lanet mi?", **Ağaçkakan**, S.1 (Eylül 1992) , s.11,12 ve Timur Danış, "Nükleer Enerji mi? Hayır Teşekkürler", **Cumhuriyet Dergi**, S.437 (7 Ağustos 1994), s.8-9.

[198]**Ağaçkakan**, **Nükleer Karşıtı Platform Özel Sayısı**, Ekim 1993, s.7.

[199]Esat Öz, "Dünya'da ve Türkiye'de Ekoloji Hareketinin Gelişimi: Çevre Koruma Derneklerinden Siyasal Partilere", **Türkiye Günlüğü**, S.3 (Haziran 1989) s.32.

Bu yıllarda Türkiye'de gerçekleştirilen ilk eylem yurtdışı kökenliydi. Türkiye'deki insan hakları ihlallerini ve baskıcı yönetimi protesto etmek üzere, Almanya'dan gelen yedi yeşilin, Ankara Kızılay'da kendilerini birbirlerine zincirle bağlamışlardı. Bu gösteri, dönemin karmaşalı ortamında pek duyulmamış, kamuoyunu etkileyememişti. Ancak, yeşil hareketin salt doğa korumacılık anlamına gelmediğinin Türkiye'de ilk kez gösterilmiş olması çevre hareketinin ulaştığı bir basamak olarak değerlendirilmelidir.[200]

1980'li yıllarda, kamuoyunu etkileyebilen çevreci bir tepki niteliğindeki ilk hareketlilik, 1984'de, Gökova'da (Kemerköy) termik santral yapılacağı haberlerinin duyulmasıyla ortaya çıktı. Korunma altına alınması gereken bir doğal güzelliği bulunan, üstelik turizm merkezi olan yörenin hükümet tarafından enerji kaynağı olarak görülmesi bakışların bir anda Gökova'ya yönelmesine neden oldu. Termik santrale karşı yöre halkının -Ören'li köylüler, Bodrum, Milas, Muğla'daki çevreciler- başlattığı direniş ülkenin dört bir yanından destek aldı. İlk girişim köylülerden geldi: Yöre kadınları santralle ilgili çalışmalar yapmak amacındaki TEK yetkililerinin köylerine girişini engellediler; bu arada eşlerinin kendi aralarında oluşturduğu bir grup da sorunlarını anlatmak üzere Ankara'ya gitti.[201] Yerel bir gazete öncülüğünde "Kemerköy santralına Hayır" kampanyası başlatıldı. Meslek odaları, av ve turizm dernekleri ile belediyeler ve ANAP, SODEP, DYP ve MDP ilçe örgütlerinin kampanyayı desteklemesiyle hareket sesini kısa sürede yurt yüzeyine duyurdu. Kampanya uyarınca düzenlenen gösteriler, imza kampanyaları, toplantılarla hareket kısa sürede yöre halkının bir tepkisi olmaktan çıktı, yalnızca yakın belediyeleri, çevre derneklerini, siyasal partileri, meslek odalarını, mahkemeleri değil, basını, sanatçıları, işadamlarını da kapsayan geniş bir kitleyi ilgilendiren bir sorun durumuna geldi.

Köylüler verimli topraklarının bozulacağı ve turizm gelirlerinin azalacağı kaygısıyla bu tür girişimlerde bulunmuşlardır; başka bir deyişle yöre halkını harekete geçiren güdü çevre koruma isteği değil ekonomik zorunluluklar olmuştur. Öte yandan kıpırdanmaların büyüyüp hareket halini almasında da bu ilk tepkiler önemli bir aşamayı temsil etmişlerdir. Ancak bu girişimlerden sonra sorun ülke çapında tartışılmaya başlanmıştır. 18 Haziran 1984'de, dönemin Çevre Müsteşarlığı'nın santralın yapılmaması gerektiği doğrultusundaki görüşüne rağmen, Bayındırlık Bakanlığı, Türkiye Elektrik Kurumu'na santralın kurulması için ön izin verdi. Bu gelişmeler yaşanırken, yöredeki dört köy muhtarlığı ve bir köy sakinince, Kemerköy Termik Santrali'nin kurulması yönündeki Başbakanlık Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu kararının iptali istemiyle dava açıldı.[202] Santralın faaliyete

[200]Tanıl Bora, "80'lerde Yeşil Hareket: Salonlardan Sokaklara", **Sokak**, S.19 (31 Aralık 1989), s.20.
[201]Şevket Özdemir, **Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Çevre Sorunlarına Duyarlılık**, Palme Yayınları, Ankara, s.1988.
[202]Danıştay, 10.Daire, 24.6.1986, E.1985/2739, K.1986/1451.

geçmesiyle ekolojik dengenin bozulacağı; çevrenin kirleneceği; turizm, tarım, denizcilik, spor, dinlenme olanakları üzerindeki olumsuz etkileri olacağı; Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları İzmir Bölge Kurulu'nun 2963 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'na göre Gökova yöresinin tümü hakkında koruma kararı alması ve Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı'nın yer seçimi konusunda olumsuz görüş bildirmesi göz önünde tutularak kamu yararına aykırı bir işlemle karşı karşıya bulunulduğu ileri sürüldü. Ancak davalı Başbakanlık ve müdahil Türkiye Elektrik Kurumu Genel Müdürlüğü, santralin bu yörede kurulması için ekonomik ve teknik zorunlulukların bulunduğunu, üstelik Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın ve Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı'nın önerdiği tüm önlemlerin alınacağını belirterek savunmalarını yaptılar. Ayrıca santral bölgesinin doğal sit alanı dışında kaldığını da eklediler. Danıştay 10. Dairesi, Çevre Yasası'nda kimi bölgelerde tesis yapmayı engelleyen bir kural bulunmadığını, birinci maddede çevre sağlığını korumak amacıyla alınacak önlemlerin kalkınma hedefleriyle uyumlu olması gerektiğinin belirtildiğini, ikinci maddenin c bendinde arazi ve kaynak kullanım kararlarını veren ve proje değerlendirmesi yapan yetkili kuruluşların kalkınma çabalarını olumsuz yönde etkilememesini vurguladığını ve son olarak yönetimin yer seçimi konusundaki takdir yetkisinin kullanımında açık bir hata yapılmadığı gerekçeleriyle yasal dayanaktan yoksun bulduğu davanın reddine karar verdi.[203] Askerî müdahelenin getirdiği yönetimin izlerinin hala egemen olduğu o yıllarda Gökova Santrali için alınan yanlış karara tepki gösteren sivil örgütlenmelerin sayısı birkaçı geçmiyor. Bu yıllarda Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Genel Sekreteri "sorunun ekonomik yönünün yanı sıra, çevre değerlerinin korunması yönünün de hesaba katılması gerektiğine" dikkati çekmiştir.[204] Yalnızca, Doğal Hayatı Koruma Derneği 13 Aralık 1984'de, söz konusu kararı protesto etmek için Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık ve kimi yetkililere açık protesto mektubu göndermişti. O dönemde başka bir sivil oluşum bu isteği ya da cesareti gösterebilmiş değildir.

Kamuoyunun büyük ölçüde karşı olmasına, sürekli olarak, santralin yapılmaması gerektiğine dair etkinliklerin gerçekleştirilmesine, kıyıda süren inşaatın hazine arazisini haksız işgal olduğu ileri sürülüp, yapı inşaatı ruhsatsız olduğu için de Ören Belediyesi tarafından mühürlenmesine rağmen hükümet kararından dönmedi; 25 Kasım 1986'da yapının temeli atıldı. 5 Temmuz 1988'de hükümetin Gökova Körfezi'ndeki kimi bölgeleri "korumaya aldığı", buradaki tüm imar yetkilerinin belediyeden alınıp Başbakanlık Özel Çevre Koruma Bölgeleri Başkanlığı'na bağlandığı gözlendi. Kararnamede açıklanan koruma bölgesi sınırları içerisinde termik

[203]Dava hakkında daha geniş bilgi ve değerlendirmesi için bk. Tekin Akıllıoğlu, "Anayasa Mahkemesi Danıştay ve İdare Mahkemesi Kararlarından Seçmeler: Gökova Kararı", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 19, S.3 (Eylül 1986), s.150-161.
[204]Özdemir, **op. cit.**, s.100.

santral alanı yoktu; santral dışarıda bırakılmıştı. Üstelik tüm imar yetkilerinin belediyelerden alınmasıyla yöre halkının kararlara katılımının da önü kapanmıştı. Belki de böylece termik santrala karşı olan, direniş gösteren civar belediyeler cezalandırılmak isteniyordu.[205]

Türkiye'de çevre bilincinin yeşermesi açısından "başarılı" olarak niteleyebileceğimiz bu hareket aynı başarıyı sonuç almada tekrarlayamadı; santral tüm muhalefete rağmen bitirildi. 1992'de yoğun tepkilerden etkilenen ve işbaşına geldiğinden beri santrale karşı bir tutum içerisinde gözüken yeni DYP-SHP hükümeti santralın başka bir yere taşınmasını gündeme getirdi. Ancak bu düşünce de gerçekleştirilmedi ve 1993'de sessiz sedasız deneme üretimine başlandı.[206] Şubat 1994'e gelindiğinde ise en yetkili ağızlardan artık santralin deneme üretimine başlayacağı söylenmekteydi.[207]

Gökova Termik Santrali, yapımının bitmesinin ardından hükümetin "çalıştırılmayacak" biçimindeki sözünden dönmesinin ilk işaretlerinin alınması üzerine yöredeki gönüllü örgütler harekete geçtiler. Bodrumlu gönüllüler, Muğla Çevrecileri ve Marmaris Çevre Derneği üyelerinin katılımıyla bir kurul oluşturdular: Çevre İçin Sürekli Eylem Kurulu. Santrale karşı savaşımlarında da şu parolayı benimsediler: "Egemenlik ulusun ise ulusun sesi dinlenmeli ve Gökova Termik Santrali çalıştırılmamalı". Sürekli eylem kurulundan üç kişi, santralin çalıştırılmayacağının açıklanmasına sürdürecekleri bir açlık grevi yaptılar.[208] 23 Nisan 1994'de başlayan açlık grevi, çevre ve kültür bakanlıklarından verilen sözler üzerine 11. gününde sona erdirildi.

"İzmir Çevre Hareketi" avukatlarının Kemerköy (Gökova)'den başka Yatağan ve Yeniköy Santralleri için açtıkları davalar da sürmektedir. Her üç termik santral için de yürütmenin durdurulması ve iptal kararı verilmesi istemleriyle dava açılmıştı. Şimdi her üç santralın davaları da bilirkişi incelemesi aşamalarında bulunuyor. Yatağan ve Yeniköy santralleri için bilirkişi incelemesi sürerken Gökova'daki santral için YÖK'ün belirlediği bilirkişi heyeti santrala olumlu rapor verdi. Enerji Bakanlığı Müsteşarı da santralin deneme üretiminin ardından tam kapasite ile çalışmaya başlayacağını açıkladı. Bu gelişmeler üzerine daha önce Gökova (Kemerköy) santrali için ölüm orucuna yatan, "Çevre İçin Sürekli Eylem Kurulu" üyelerinden Saynur Gelendost artık uluslararası kuruluşlara ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna başvurarak konuyu uluslararası alana taşımak istediklerini söyledi.[209]

---

[205]Oktay Ekinci, **İnsan Hakları ve Çevre**, Anahtar Kitaplar, İstanbul, s.106-107.
[206]Hürriyet Uymaz, "Yeşil Hareket Çıkmazda", **Hürriyet**, 8 Haziran 1994.
[207]**Nokta**, Söyleşi (Rıza Akçalı:"Gökova'nın Takipçisiyiz"), S.7 (6-12 Şubat 1994).
[208]**Cumhuriyet**, 24 Nisan 1994.
[209]**Ibid.**, 19, 24 Şubat 1995.

Gökova'daki santral aracılığıyla, Türkiye'de kamuoyu ilk kez, olası bir çevresel yıkımın sonuçları ile bu kadar içiçe girebilmiş; böylece çevre sorununun toplumun değişik katmanları arasında duyumsanabilmesi sağlanabilmiştir. Daha sonraki, çevreden kaynaklanan toplumsal hareketler güçlerini büyük ölçüde Kemerköy Termik Santrali'ne gösterilen tepkilerden alacaklardır. Gökova'da ortaya çıkan bu hareket için Türkiye'de çevre bilincinin gelişiminde bir dönüm noktası olmuştur değerlendirmesine gidilmesi yanlış olmasa gerek.[210] Ancak hareket Batıdaki kimi örnekleri gibi, sanayileşmeye karşı takınılan olumsuz tavrın sonucunda ortaya çıkan bir ürün değildir; yalnızca, yanlış yer seçimi sonucunda doğanın bozulmasına, tarım ve turizm sektörünün olumsuz etkilenmesine karşı duyulan tepkilerin ortaya konulmasıdır. Aksi takdirde aynı dönemde Afşin-Elbistan Termik Santrali'nin deneme üretimine geçmesine karşı herhangi bir tepki gösterilmemesini açıklayamazdık.

Türkiye'de çevre bilincinin gelişimi açısından bir diğer basamak biçiminde değerlendirilebilecek, Ankara'da Zafer Park'ın otoparka dönüştürülmesinekarşı açılan davayı da belirtmek gerekir: 1986'da, Ankara'da, Büyükşehir Belediyesi'nin Zafer Parkı'ndaki çınar ağaçlarını, otopark yaptırmak amacıyla kesmesine karşı Danıştay'da çalışan 41 hakim yürütmenin durdurulması istemiyle İdare Mahkemesi'ne başvurdu.[211] Mahkeme önce yürütmeyi durdurma kararı aldı; sonra da park bölgesini düzenleyen mevzî imar planının iptaline karar verdi. Böylece Belediyenin parkı otoparka çevirme planları gerçekleşemedi; ancak ağaçların bir kısmı da kesilmişti.[212] Yukarıda da belirtildiği gibi, Gökova'da santral kurma kararının yerinde olduğunu düşünen Danıştay, bu kez, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin çevresel değerleri hiçe sayan, olumsuz sonuçları kendi bahçesine kadar ulaşan işleminin karşısında oldu.

26 Nisan 1986'da meydana gelen Çernobil nükleer santral kazasının Türkiye üzerinde de yıkıcı etkilerinin bulunması nükleer santralların gündeme gelmesini sağladı. Belki de, o günlerde de söz konusu olan Akkuyu'da nükleer santral kurma düşüncesinin kaybolmasını göz önünde tutarak "gündemden çıkmasını" demek daha uygun bir anlatım olacaktır. Bir başka deyişle bu dönemde nükleer güç gündemdeydi; ama hep olumsuz yönleriyle. Kamuoyu kazadan sonra uzunca bir süre kimi besin maddelerinde radyasyon bulunup bulunmadığı, radyasyonun insan sağlığı üzerindeki etkileri gibi sorunlarla uğraştı. Kazanın, kamuoyunda çevre bilincinin yer edinmeye başlaması üzerinde olumlu bir etkisi olduğundan söz edilebilir.[213] 1986'da Çernobil'deki kazadan sonra Çevre Duyarlılığını Yayma Grubu "Nükleer Santrallere

---

[210]Oktay Ekinci, "Gökova'daki Şok", **«Çevremiz» de Demokrasi Bekliyor**, E Yayınları, İstanbul, 1991, s.77.
[211]T.C. Ankara 5 No'lu İdare Mahkemesi, 1.10.1986, E.1986/287, K.1986/742.
[212]Mülkiyeliler Birliği Vakfı, **Zaferpark Dosyası**, Ankara, 1988.
[213]Yasemin Özdek, **İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı,** TODAİE, Ankara,1993, s.184.

ve Nükleer Silahlara Hayır" kampanyası açtı. Ancak kamuoyunu çevre sorunları karşısında daha duyarlı olmaya yöneltme çabasında pek de başarılı olunamadı.[214]

Zafer Park için gösterilen tepkiden bir yıl sonra, 1987'de, Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi'nin, kent merkezindeki Güvenpark üzerinde otopark ve çarşı yapılmasını uygun gören imar planı değişikliğini gerçekleştirmesi ve bu karara gösterilen tepkiler ile ardından açılan dava ülkemizde çevre bilincinin yeşermesine katkıda bulunan gelişmelerden birisi olarak değerlendirilebilir. Çevre Duyarlılığını Yayma Grubu olarak adlandırılan topluluk belediyenin kararına karşı halkı bilinçlendirmek üzere işe koyuldu. Bir yandan da topluluktan üç kişi Ankara 6. İdare Mahkemesi'nde belediyenin işleminin iptali istemiyle dava açtı.[215] Açılan dava sürerken kamuoyunda karara karşı duyulan tepki büyüdü. Çevre Duyarlılığını Yayma Grubu'nun savaşımlarını bir kampanyaya dönüştürmeleriyle Park bir anda herkesin dikkatini üzerine çekti. Park içinde hafta sonu piknikleri yapıldı, sergiler açıldı, karikatür yarışması düzenlendi, bildiriler dağıtıldı, gitar ve saksafon dinletileri sunuldu.[216] Açılan, "Otopark değil Güvenpark" adlı kampanyada imza sayısı 60.000'e kadar ulaştı.[217] Dönemin iktidar partisi ANAP'tan 20, anamuhalefet partisi konumundaki SHP'den de 34 milletvekilinin park için imza atmaları da kaydedilmesi gereken bir gelişme oldu. 10 Temmuz 1987'de dönemin belediye başkanına kent halkının imzaladığı dilekçe sunuldu. Sonunda, projeyi bilirkişiye göndermiş olan İdare Mahkemesi buradan yapılan değerlendirmeye koşut olarak dava konusu işlemi iptal etti: Belediyenin işleminin uygulanması "şehircilik ilkeleri, planlama esasları ve kamu yararı" açısından sakıncalı görülmüştü. Daha sonra Ankara Büyükşehir Belediyesi kararın temyizi için Danıştay'a başvurdu; ancak sonuç değişmedi.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin, Ankara'dakine benzer biçimde, Nişantaşı Parkı'nı katlı otoparka çevirme projesi de tepki gören bir başka belediye kararı oldu. Park için yapılan söyleşiler, konserler, imza kampanyaları türünde etkinlikler sonucunda Belediye kararından vazgeçmek zorunda kaldı.[218]

c. 1987 ve Sonrası: Yeşillerin Ortaya Çıkışı

[214]Arif Künar, "Resmi-Gayri Resmi Nükleer Hayat Hikayemiz", **Bilim ve Ütopya**, S.1 (Temmuz 1994),s.26-27.
[215]Danıştay 6. Daire, 9.5.1988, E.1988/477, K.1988/646.
[216]Özdemir, **op. cit.**, s.113.
[217]Özdek, **op. cit.,** s.184.
[218]Yasemin Özdek, "Haydi İstanbullular", **Yeni Gündem**, S.69 (28 Haziran-4 Temmuz 1987) s.27.

1987'de Köyceğiz-Dalyan'da "caretta-caretta" türü kaplumbağaların yumurtladıkları bölgede kurulması düşünülen turistik tesis için, açlık grevinden protesto mektuplarına kadar, bir dizi eylemin gerçekleştirilmesi ile hareket başarıya ulaştı; inşaata devam edilemedi.[219] Yurtdışından da desteklenen kampanya sonucu yatırımcı şirket otel yapımından vazgeçmek zorunda kaldı.[220]

İstanbul Büyükçekmece'deki Mimar Sinan Köyü'nde bulunan çimento fabrikasının uzun zamandan beri yöreye verdiği zararlara dikkati çekmek üzere 14 Eylül 1987'de bir protesto pikniği düzenlendi. Yeşil Dayanışma Grubu ve Hava Kirliliğiyle Savaş Derneği'nin öncülüğünde gerçekleştirilen etkinlik, basının da konuya ilgi göstermesiyle kamuoyunun çimento fabrikasının çevre üzerindeki kötü sonuçları hakkında bilgi sahibi olmasında etkili oldu.[221]

İstanbul'da, belediyenin geniş bir yol açmak için yıkmayı düşündüğü eski Rum evlerine karşı bir grup çevrecinin (daha sonra Yeşil Barış ve Çevre Derneği'ni kuracaklardır) sürdürdüğü direniş de Türkiye'de çevreci hareketin ulaştığı aşamalardan biri olarak değerlendirilebilir.[222]

30 Mayıs 1989'da tarihi Taşkışla'yı otele dönüştürme isteği yönetsel yargının verdiği kararla önlendi. Sözü edilen tarihi yapıyı beş yıldızlı bir otele dönüştürecek olan inşaatın temeli atılmıştı. Temmuz 1986'da, başta İTÜ Mimarlık Fakültesi öğretim görevlilerinin ve öğrencilerinin karşı çıktığı bu karara, basının da çabalarıyla yurdun değişik yerlerinden tepkiler geldi. Yeşiller Partisi, Radikal Yeşiller ve Yeşil Dayanışma Topluluğu hafta sonlarında yapının çevresinde protesto gösterileri düzenlediler. Yapılan bu eylemler sonucunu verdi; öğretim görevlileri ve İstanbul Mimarlar Odası'nın, İstanbul 3. İdare Mahkemesi'nde açtıkları dava sonucu Taşkışla yapısının otele dönüştürülmesi ile ilgili tüm işlemler iptal edildi.[223]

Aynı yıl Maçka Kışlası'nın da borsa binasına çevrilmek istenmesi arzusu, Mimarlar Odası'nın, akademisyenlerin, sivil toplum örgütlerinin girişimleri ve açılan davalar sonucunda gerçekleştirilemedi.[224]

1989'da Aliağa'da termik santral kurulacağı haberinin patlak vermesinden sonra ortaya konan tepkileri de Türkiye'de çevre bilincinin gelişim süreci içerisinde değerlendirmek gerekecektir. Ağustos ayında, santralin kesin olarak bu bölgeye yapılacağı belli olmadan, yöre belediye başkanları, tesisin kurulmasına yönelik

---

[219]Tanıl Bora, "Türkiye'de Çevreci Kıpırdanış...Devamı Gelecek mi?", **Şehir**, S.11 (Ocak 1988), s.25. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz.Yasemin Özdek, **İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı,** TODAİE, Ankara,1993, s.183.

[220]Ekinci, **Çevremizde Demokrasi Bekliyor**, E Yayınları, İstanbul, 1991, s.103.

[221]Özdemir, **op. cit.**, s.117.

[222]Tanıl Bora ve İsmail Kayhan, "Allı Yeşilli Geliyorlar", **Yeni Gündem**, S.68 (21-27 Haziran 1987), s.14 ve Bora, "Türkiye'de...", **op. cit.**

[223]Semra Somersan, **Türkiye'de Çevre ve Siyaset**, Metis, İstanbul, 1993, s.262.

[224]Oktay Ekinci, **Çevreciliğin ABC'si**, Simavi Yayınları, İstanbul, 1994, s.119.

olumsuz tavırlarını ortaya koymak üzere tesisin kurulacağı yer olan Gencelli'de toplandılar. Bundan güç bulan Gencellili yurttaşların da kendilerini desteklemek üzerine etraflarında birleşmeleriyle Aliağa için ilk halk tepkisi ortaya konmuş oldu: Aliağa-Yeni Foça karayolu bir süre trafiğe kapatıldı; çeşitli pankartlar açıldı. Bir gün sonra da köylerden gelen kadınlar yazlıkta oturan hemcinsleriyle, yapının ölçüm işleri sürerken, bir yürüyüş düzenlediler. Foça-Gencelli Koruma ve Güzelleştirme Derneği Başkanı da bir gazeteye demeç vererek bölgelerinde termik santral kurulmasına karşı olduklarını açıkladı.[225] İzmir Mimarlar Odası ile Elektrik Mühendisleri Odası İzmir Şubesi de bu bölgeye termik santral kurma düşüncesinin karşısında olduklarını belirttiler.[226] Sivil toplum örgütleri ile meslek kuruluşlarının girişimlerine siyasal alandan da destek geldi. Pek çok partinin il ve ilçe örgütleri ile belediyeler bu eylemin arkasında olacaklarını açıkladılar. Yeşiller, bölgede termik santral yapılması düşüncesine karşı olduklarını basında seslerini sık sık duyurarak ilan ettiler.[227] Daha sonra da Aliağa (Gencelli)'da kurulması planlanan termik santrale karşı "Gencelli Termik Santralini Yaptırmayacağız" sloganı ile bir kampanya başlattılar. Açılan imza kampanyasının ikinci gününde katılımcı sayısı 5.000'i geçmişti. Çevre belediyelerden gelen destekle kampanyaya katılan belediye sayısı 19'u buldu. Aliağa Belediyesi'nin girişimiyle 15-17 Kasım 1989'da, kurulması planlanan termik santral için Aliağa'da bir referandum yapıldı. Santralin bölgede yer almasına evet diyenler 98, buna karşı çıkanlar ise 7619 kişi idi.[228] Belediye, sonradan, bu referandumu gerçekleştirildiği için soruşturmaya uğrayacaktır.[229] Yeşiller Partisi, santralin yapımının düşünüldüğü çevredeki dükkanlara, termik santrale ve İhaleyi alan Japon firmasına karşı uyarıcı afişler hazırlamayı[230] ve Aliağa Termik Santralini Protesto etmek için İzmir-Gencelli arasında 50 kilometrelik insan zinciri eylemi düzenlemeyi tasarladı.[231] Gencelli Koruma ve Güzelleştirme Derneği, Petrol-İş Sendikası ve Adımlar Dergisi kampanyaya güç veren diğer kitle örgütleriydi. Yörede başlayan direniş uluslararası alana da taşınmak istendi: Kampanya broşürü üç ayrı yabancı dilde basılarak yurt dışındaki kimi çevre gruplarına gönderildi.[232]

12 Eylül 1989'da yapılan resmi açıklama ile santralin Aliağa'da kurulacağı kesinlik kazandı.[233] 25 Ekim 1989'da da termik santralin kurulması ile ilgili kararname

---

[225]Kemal Anadol, **Termik Santrallere Hayır**, V Yayınları, Ankara, 1991, s.24.
[226]**Ibid.**, s.25.
[227]**Cumhuriyet**, 28 Kasım 1989
[228]**Ibid.**
[229]Anadol, **op. cit.**, s.24.
[230]**Cumhuriyet**, 9 Ocak 1990.
[231]**Ibid.**, 3 Mart 1990.
[232]**Sokak**, "Yaptırmayacağız", S.11(5 Kasım 1989), s.17-18.
[233]Anadol, **op. cit.**, s.25.

Resmi Gazete'de yayınlandı. Bundan sonra Aliağa, tüm ülkeyi ilgilendiren bir sorun haline gelecekti.

Yeşiller Partisi, oluşturulması tasarlanan sevgi zincirine destek bulmak için Türkiye dışındaki yeşil partilere mektuplar yazdı. Parti yöneticileri de Yunanistan'da yapılacak Balkan ve Akdeniz Yeşiller toplantılarında Aliağa'da sürsürülen savaşıma katkı isteminde bulunacaklarını söylediler.[234] Sonunda 6 Mayıs 1990'da, her yaştan ve sınıftan binlerce insan elele tutuşup Aliağa için sevgi zinciri oluşturdu. Sonradan, toplumun çevre duyarlılığının yükselmesinin simgesi olarak anılacak olan büyük ve çoşkulu bir insan zinciri oluşturuldu. Hatta kimileri bunu "tarihsel bir halk hareketi" biçiminde değerlendirdi.[235]

Bu arada İzmir milletvekili Kemal Anadol, Aliağa'da termik santralin kurulmasına ilişkin Bakanlar Kurulu kararının iptali ve yürütmenin durdurulması istemiyle iptal davası açtı. Kurulması düşünülen santralin insan sağlığı açısından sakınca yaratıp, çevre ve doğa kirliliğine neden olacağından Anayasa'nın 56 ile 166. maddelerine ve Çevre Yasası'na aykırı olduğunu ileri sürdü. Çevresel etki değerlendirmesi raporunun hazırlanmadığı ve turistik bir bölgede termik santral yapımının kamu yararına olmadığını da ekleyerek Aliağa'da termik santral kurulması hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararnamesinin iptalini istedi.[236] Bu arada basın da Kemal Anadol'un savaşımını destekleyici bir tutum içerisine girdi. 17 Kasım 1989'da yürütmenin durdurulmasına karar verildi. Sevgi zincirinin ardından dönemin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı santral projesinden vazgeçilme kararı alındığını açıkladı. 7 Mayıs 1990 tarihli Resmi Gazete'de konu ile ilgili Bakanlar Kurulu Kararnamesi yayımlandı. Ancak kısa bir süre sonra hükümetin santrali kurmaktan vazgeçme gibi bir arzusunun olmadığı ortaya çıktı. Hükümet, yalnızca görülmekte olan davanın kaybedilmesini önlemek için birinci kararnameyi geri almıştı; yoksa hala santrali kurma düşüncesini taşıyorlardı. Kısa bir süre sonra yöre üzerinde benzer sonuçları doğuracak yeni bir Bakanlar Kurulu kararnamesi çıkarıldı. Bu kararın da iptali ve yürütmenin durdurulması istemiyle açılan ikinci davada Danıştay 16 Temmuz 1990 ve 21 Eylül 1990'da olmak üzere iki kez yürütmeyi durdurma kararı verdi. Sonunda 24 Nisan 1992 tarihli (Danıştay 10. Dairesi) karar ile Bakanlar Kurulu kararı iptal edildi.[237]

Santralin bu bölgede yapılmasına karşı çıkan siyasal partiler, beraberce bir çalışma yapmak için, görüş farklılıklarını bir tarafa bırakarak ortak bir zeminde buluşmayı hedeflediler. Bu amaçla 1990 yılı Ocak ayında Yeşiller Partisi, SHP, TBKP, RP temsilcilerinden oluşan bir eşgüdüm kurulu oluşturuldu. Türkiye

---

[234]**Ibid.**, s.84.
[235]Oktay Ekinci, **Çevremiz de ...**, **op. cit.**, s.103.
[236]Anadol, **op. cit.**, s.39-41.
[237]Özdek, **İnsan ...**, **op. cit.,** s.163-164.

Mühendis-Mimar Odaları Birliği temsilcileri ve Bakırçay belediye başkanlarından da kurula üye olanlar vardı.[238] Siyasal, toplumsal görüşleri farklı olan partilerin, ortaya çıkan bir çevre sorunu konusunda, geçici de olsa, çabukça uzlaşmaya varmaları, çevrenin gündelik ve siyasal yaşama girme yörüngesinde olduğunu ortaya koyuyordu.

Elektrik Mühendisleri Odası İzmir Şubesi ve TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası İzmir Bölgesi Şubesi'nden, kurulması düşünülen santralın olası zararlarını belirleyebilmek amacıyla hazırlanan raporlarla yetkililer uyarıldı. Bu türden çalışmalar dışında, çevresel etki değerlendirmesi de olmayan santralın çevreye verebileceği zararlar için başka hiçbir inceleme ve araştırma yapılmamıştır. Yatağan ve Yeniköy termik santrallerinin çevrelerine verdiği zararların kamuoyunda yer bulmasının, Aliağa'da ortaya konan savaşımın hem başlamasında hem de arzulanan sonuca ulaşabilmesinde büyük önemi vardı. Aliağa için savaşım veren İzmir milletvekili Kemal Anadol'un "birtakım uç gruplarla" işbirliği yapmakla suçlanması, yani Yeşiller ve çevrecilerin kurulu düzene karşı oluşumlar olarak değerlendirilmesi[239], Yeşiller Partisi'nin 1990 Çevre Günü'nde bakan Fahrettin Kurt'a "Özel Kirleticilik Ödülü" vermesi, Danıştay tarafından santral için, 1992'ye değin, 10 kez yürütmeyi durdurma kararı verilmesi, Enerji Bakanı Fahrettin Kurt'un "Santrale karşı çıkan arkadaşlarımız o kadar yeşile meraklılarsa ormana gitsinler" sözünün kamuoyunun gündemini uzun süre işgal edip tepki toplaması Santrale karşı sürdürülen savaşımda akıllarda kalan ilginç noktalardı.

Ağustos 1989'da Timur Danış, Kuş Cenneti'nin doğal yapısının bozulmakta olduğunu kamuoyuna duyurmak amacıyla düzenlenen "Kuş Cenneti Cehennem Olmasın" kampanyasına destek vermek için Bursa'dan Ankara'ya yürüdü. Yürüyüş 8-20 Ağustos 1989 tarihleri arasında sürdü. "Kuş Cenneti Yaşatma Gönüllüleri" yürüyüşün gerçekleştirilmesini yol giderlerini karşılayarak desteklediler. Manyas Gönüllüleri de, Kuş Cenneti'nin yok olmasını protesto için topladıkları 20.000 imzalı dilekçe ile Ankara'ya geldiler.[240]

Mart 1990'da, Amasra'da, termik santral kurulması gündeme gelince, çevreci gruplarla santrale zaten karşı olan yöre halkı arasında, yurttaşları çevre konusunda bilinçlendirme amacını taşıyan bir toplantı yapıldı.[241]

1991 yılı sonlarında temeli atılan, "Kadıköy Belediye Başkanlığı Sahil Düzenlemesi İnşaatları/Kültür ve Eğlence Merkezi" (temeli atılırken "Magic Center", hizmete girerken "Pyramid" olarak anılan yapı) nin, imar planında yeşil alan olarak ayrılan yere yapıldığı, dolayısıyla ruhsatsız olduğu ortaya çıktı. Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu yapıyı "Kadıköy'ün Gökovası" olarak adlandırdı. Mimarlar

---

[238]Anadol, **op. cit.**, s.54.
[239]**Ibid.**, s.71.
[240]**Sokak**, "Kirliliği Yürüdüm", S.1 (27 Ağustos 1989), s.19.
[241]**Sokak**, "Yurttaş Erken Uyandı", S.13 (1 Nisan 1990), s.18-19.

Odası'nın açtığı yönetsel davayı tüm partilerin ilçe örgütleri destekledi. Yapının bitirilmesine, çarşının, alışveriş merkezinin hizmete girmesine engel olunamadı.[242] Ancak Nisan 1995'de, İstanbul 6. İdare Mahkemesi'nin verdiği yıkım kararı ile bu kaçak yapıdan kurtulmak için sürdürülen çabalar olumlu sonuç verdi.[243]

1990'da, Pamukkale'nin kurtarılması için görev yapacak, gönüllülerden oluşan bir "izleme kurulu" oluşturulmuştu.[244] S.O.S Akdeniz Grubu da, 1992'de Pamukkale'nin doğal niteliklerinin giderek yitirilmesine karşı "Gitmeyelim, Görmeyelim, Yaşasın" sloganında özetlenen bir propaganda başlattı.[245]

1993 Mayıs'ında Doğal Hayatı Koruma Derneği "İstanbul Yeşil Alan Projesi" ne destek bulmak üzere imza kampanyası düzenledi. 10.000'i aşkın imza daha sonra TBMM Başkanına gönderildi.[246]

1993'ün başında Nükleer karşıtı bir kampanya düzenleme düşüncesi ilk olarak Ağaçkakan Dergisi yazarlarından ve S.O.S Akdeniz Grubu tarafından ortaya atıldı. Nükleer Karşıtı Platform olarak da anılan kampanyaya sayıları 100'ü geçen gönüllü kuruluş, yerel yönetim, sendika, meslek kuruluşundan katılımcılar destek verdiler. Sonucu TBMM'ye iletilmek üzere düzenlenen imza kampanyasında ulaşılan rakam 170.000'den büyüktü.[247]

12-15 Ekim 1993 tarihlerinde Makina Mühendisleri Odası, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın desteği ile "Nükleer Teknoloji Kurultayı" düzenlemeyi istedi. Daha başlangıcından nükleer teknolojinin lehinde düşüncelerin bu kurultayda dile getirileceği belliydi. Çünkü katılımcıların "nükleer teknoloji üreten, satan ve kullanan kurum ve firmalar ile nükleer enerji kullanımını planlayan ülkelerden ilgili yöneticiler" den oluştuğu açıklanmıştı. Kısacası nükleer santral satıcı ve alıcılarını biraraya getiren bir toplantıydı bu. S.O.S. Akdeniz grubunun öncülüğünde bir "karşı" kurultay düzenlenmek istendi. Adı da "1.Nükleer Karşıtı Kongre" olacaktı. Türkiye'de etkinliklerini sürdüren yaklaşık 25 gönüllü örgütün 11-17 Ekim 1993 tarihleri arasını "Nükleer Karşıtı Hafta" ilan ettiği bildirildi.[248] "Greenpeace" ile "Friends of the Earth" ün davetli olduğu da açıklandı. 1993 Ekim'inde, türlü çevreci grupların katılımıyla Ankara'da nükleer karşıtı kurultay toplandı. Kurultay sonunda bir bildirge yayınlandı. "Nükleer Karşıtı Kongre Sonuç Bildirgesi" adını taşıyan, kurultay katılımcılarının imzaladıkları metinde, nükleer santrallar, "karmaşık teknolojisi gereği güvenli olmayan, tehlikeli; radyoaktif atıkları yokedilemeyen; yatırım ve işletme maliyeti çok

---

[242]Oktay Ekinci, **İstanbul'u Sarsan 10 Yıl**, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 1994, s.217-220.
[243]**Cumhuriyet**, 27 Nisan 1995.
[244]Ekinci, **Çevreciliğin ...**, **op. cit.,** s.119.
[245]Somersan, **Türkiye'de ...**, **op. cit.**, s.252-253.
[246]**Kelaynak**, S.51 (Temmuz, Ağustos, Eylül, 1993), s.20.
[247]Künar, "Resmi...", **op. cit**., s.27.
[248]H.Fikret Türkel, " «Nükleer Teknoloji Kurultayı»na Karşın «Nükleer Karşıtı Kongre» " **Yeşil Çevre**, 23 Ağustos 1993.

pahalı; kaynağı sınırlı; normal işletmesi sırasında bile canlılar üzerinde tahribat yapan; sabotajlara açık, ülke güvenliği açısından riskli; galibi olamayacak bir nükleer savaşın silahlarına hammadde sağlama olasılığı bulunan" enerji üretim yerleri olduğu belirtildi.[249] Kurultaya katılan örgütlerden temel çalışma konusu olarak çevreyi alanlar şunlardı: Antakya Çevre Koruma Derneği, Bodrum Gönüllüleri Derneği, Güney Marmara Doğal ve Kültürel Çevreyi Koruma Derneği (Bursa), S.O.S. İstanbul Gönüllüleri Platformu, Greenpeace, Çevre ve Tüketiciyi Koruma Derneği (Adana), S.O.S. Akdeniz Bürosu (İzmir), S.O.S. Akdeniz Bürosu (Yunanistan), NÜSHED, Kültürel ve Doğal Yaşamı Koruma Derneği (Silifke), Osmaniye Çevre Dostları Derneği, Yemyeşil Dergisi (İstanbul), Çepeçevre Gazetesi (İstanbul), İskenderun Çevre Koruma Derneği, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Antalya Şubesi, Nükleer Karşıtı Platform İstanbul Grubu, İçel Çevre Gönüllüleri Derneği, Yeşiller Partisi, Yeşil-Bisiklet (İstanbul), Zonguldak Çevre Koruma Derneği, Tarsus Çevre Koruma Kültür ve Sanat Merkezi, Marmaris Çevre Koruma Derneği, S.O.S. Akdeniz (Adana), Karga Dergisi (İstanbul), Ağaçkakan Dergisi, Kuzey Kıbrıs Yeşil Barış Örgütü. Bu kurultayın önemli bir özelliği o güne kadar birbirinden habersiz, iletişimsiz bir biçimde etkinliklerini yürüten gönüllü kuruluşların ilk kez bu kadar büyük bir katılımla biraraya gelmeleriydi.[250]

3-9 Ekim 1994 tarihleri de 2.Nükleer Karşıtı Hafta ilan edildi.[251] İkinci Nükleer Karşıtı Hafta'ya ilerleyen sayfalarda değinilecektir. Önceki Nükleer Karşıtı Haftayı düzenleyen topluluk ve dernekler 17 Ekim 1993'de, Ankara'da, bir gönüllü kuruluşlar kurultayı düzenlediler. Toplantıda, gönüllü kuruluşlar arasında dayanışma, işbirliği, görüş alışverişini sağlamak konusu ilk sırada yer aldı. Tüm bu anılan işleri başarmak amacıyla "Dünya Dostları Derneği" adı altında toplanmak gerekliliği de ortaya kondu.[252]

Bu arada ünlü Greenpeace de adından söz ettirmeye başladı. İlk olarak 1992 Ekim'inde Sirius adlı gemileri İzmir'de "Nükleer Santrale Hayır" yazılı pankartla limana girmişti. İkinci olarak 20 Ağustos 1994'de, yetkililerin Gökova'da Kurulan termik santralin işletilmeyeceği yönünde verdiği sözün tutulmasını sağlamak için örgüt üyeleri Bodrum'da bir gösteri yaptılar. Daha sonra 1994 Ekimi'nde Akkuyu'da nükleer santral bölgesine, alternatif enerji kaynaklarını hatırlatmak üzere bir rüzgar değirmeni diktiler.[253] Son olarak da, Kasım 1994'de, nükleer güce yönelme eğiliminde

[249]**Ağaçkakan**, "Nükleer Karşıtı Kongre Sonuç Bildirgesi", S.14 (Kasım-Aralık 1993), s.5.
[250]**Çevre ve Mühendis**, "Uluslararası Nükleer Teknoloji Kurultayı, Nükleer Karşıtı Kongre", S.3, (Temmuz-Eylül 1993), s.26.
[251]**Çevre**, S.3, Eylül 1994.
[252]Mehmet Arslan, "Dünya Dostları'ndan Çağrı", **Ağaçkakan**, S.14 (Kasım-Aralık 1993), s.4.
[253]**Çevre**, S.3, Eylül 1994.

olan hükümeti uyarmak için Ankara'da Türkiye Elektrik Kurumu binası önünde bir gösteri yaptılar.[254]

Haziran 1994'de Antalya'da Köprüçay üzerine kurulması planlanan (Beşkonak 1 ve 2) barajlara karşı Beşkonaklı yurttaşlar "Baraja Hayır" eylemi yaptılar.[255] Yöre halkının bu tepkisine çevre örgütleri, üniversiteler, meslek kuruluşları ve turizmcilerin destek vermelerinin de etkisiyle Çevre Bakanlığı'ndan, birinci baraj için ÇED Raporuna ilişkin olumsuz görüş bildirileceği kanısını uyandıran açıklamalar yapılır.[256]

Hükümetin, Burdur Gölü çevresinde "Organize Sanayi Bölgesi" ve "Isparta Havaalanı" yapma planları vardı. Göl, aynı zamanda, altında bizim de imzamızın bulunduğu Ramsar Sözleşmesi uyarınca korunması gereken ilk beş sulak alanımızdan birisidir. Kapalı bir havza olduğundan, en küçük kirletici etmenden bile etkilenebilmektedir. Üstelik kış aylarında binlerce sukuşunun sığınak yeridir. Gölün tüm bu özelliklerine karşın, hükümetin projelerinde ısrar etmesi, belediyeyi ve çevrecileri (özellikle Doğal Hayatı Koruma Derneği) gölün kurtarılması için ayağa kaldırdı. 1994 başında "Burdurlu üç vatandaş" ile Merkezi Ankara'da bulunan Av ve Yaban Hayatını Koruma Geliştirme ve Tanıtma Vakfı'nın kurulması düşünülen Isparta Organize Sanayi Bölgesi'nin Burdur Gölü ve çevresine zarar vereceği, biyolojik, ekolojik ve doğal dengenin bozulmasına yol açacağı gerekçesiyle açtıkları davada yürütmeyi durdurma kararı verildi.[257] Doğal Hayatı Koruma Derneği'nin havaalanı inşaatının durdurulması istemiyle, Başbakanlık, Ulaştırma Bakanlığı, Demiryolları, Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü ve Isparta Valiliği'ne karşı açtığı iptal davasında da Haziran ayında yürütmenin durdurulması kararı verildi.[258] Isparta Göller Bölgesi Havaalanı'nın yapımı 11 Temmuz 1994'de Doğal Hayatı Koruma Derneği'nin yaptığı başvuru üzerine durdurulmuştu. Isparta, Eğitim, Kültür, Sağlık, Turizm Yardımlaşma Vakfı (ISVAK) Başkanı, DHKD'nin davayı zamanında açmadığı savıyla yürütmeyi durdurma kararının iptalini istedi. Danıştay 6. Dairesi de ISVAK'ın başvurusunu yerinde görerek havaalanının yapımına yeşil ışık yakmış oldu.[259] Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Av ve yaban Hayatı Koruma ve Geliştirme ve Tanıtma Vakfı'nın, Danıştay'da, Burdur Gölü yakınındaki organize sanayi bölgesinin kurulması kararının aleyhine açtığı davaya kurucusu olduğu Ispartalılar Vakfı aracılığıyla müdahil olmak için başvuruda bulundu.[260] Ancak Danıştay 6. Dairesi bu isteği kabul etmedi.[261] Organize Sanayi Bölgesi için açılmış

[254]**Cumhuriyet**, 13 Kasım 1994.
[255]**Ibid.**, 9 Haziran 1994.
[256]**Ibid.**, 18 Haziran 1994.
[257]**Kelaynak**, S.55 (Temmuz-Eylül 1994), s.20.
[258]Oktay Ekinci, "Dikkuyruklara Hukuk Güvencesi", **Cumhuriyet**, 24 Eylül 1994
[259]**Cumhuriyet**, 13 Aralık 1994.
[260]**Hürriyet**, 1 Kasım 1994.
[261]**Ibid.**, 11 Aralık 1994.

bulunan davada Danıştay 6. Dairesi 28 Aralık 1994'deki kararıyla, yapılan bilirkişi incelemesine dayanarak yer seçimine ilişkin kararı iptal etti.[262] Ancak Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu'nun, 6. Dairenin daha önce almış olduğu kararın tersi yöndeki kararıyla organize sanayi bölgesinin yapımının sürdürülmesi için hiçbir engel kalmamış oldu.[263]

Birincisi Ekim 1993'te gerçekleştirilen Nükleer Karşıtı Hafta'nın ikincisi 3-9 Ekim 1994 tarihlerinde İstanbul'da düzenlendi.[264] Yukarıda da söz edildiği gibi bu "Hafta"nın birincisi nükleer enerjiye karşı olan çevrecilerin oluşturduğu Nükleer Karşıtı Platform tarafından düzenlenmişti. 2. Nükleer Karşıtı Hafta'nın amacı "... insanların yaşamlarıyla oynama hakkının hiç kimsede olmadığını göstermek, teknoloji tüccarlarının sömürüsüne engel olmak..." biçiminde belirlendi. Gündemde ağırlıklı olarak, Silifke-Akkuyu'ya yapılması düşünülen nükleer santralın yer alması tasarlandı. Bu haftanın programında, panel, film gösterisi, sempozyum, söyleşi, çeşitli sokak etkinlikleri, nükleer karşıtı kongre, rock konseri, bisiklet gezisi vardı.[265] İzmir'de 17 Ekim 1994'de başlayan 6. Enerji Kongresi ile 1. Uluslararası Enerji Fuarı'nı (17-22 Ekim) devlet ve nükleer yanlısı olarak değerlendiren çevreci gruplar "karşı" etkinlikler düzenlediler. Bu alternatif etkinlikler S.O.S. Akdeniz Derneği'nin öncülüğünde yürütüldü.[266] Ayrıca "Nükleer Elektrik Santralleri ve Türkiye Açısından Önemi" adlı, nükleer enerjiyi savunan kişilerin yönlendirdiği kuruluşlarca düzenlenen toplantıya, muhalif grup olarak katılmak da programda yer alan etkinlikler arasındaydı.[267] Nükleer Karşıtı Hafta'nın etkinliklerini gerçekleştiren bireyler ve çevreci örgütler 6. Enerji Kongresi'ne hiçbir yeşil grubun çağrılmamasını protesto ettiler; bu amaçla bildiriler dağıttılar, fotoğraf sergisi açtılar, panel düzenlediler, söyleşiler yaptılar, belgeseller gösterdiler.[268]

1994'ün yaz aylarında Dünya Dostları Platformu ve SOS Akdeniz Grubu, Datça'da, "Ütopyalar Toplantısı" adı altında bir tartışma buluşması düzenledi. Amaç tüm Yeşilleri biraraya getirmekti. Çeşitli çevre örgütlerinden 90 kişinin katıldığı toplantıda yalnızca yeşiller değil, feministler, sosyalistler, eko-sosyalistler, anarşistler de hazır bulundular.[269] Datça toplantısında adından da anlaşıldığı gibi ütopyalar tartışıldı. "Mülksüzler", "Ekotopya", "Yarın" gibi Türkçe'ye çevrilmiş kimi kitapların öngördüğü dünyalardan yola çıkılarak almaşık toplum modelleri geliştirilmeye çalışıldı. Buluşmada katılımcıların, çevre sorunları konusunda köktenci olanlarla daha

---

[262]**Cumhuriyet**, 2 Şubat 1995.
[263]**Ibid.**, 3 Mayıs 1995.
[264]**Bilim ve Ütopya**, S.4 (Ekim 1994), s.2.
[265]**Cumhuriyet**, 4 Ekim 1994.
[266]**Ibid.**, 17 Ekim 1994.
[267]**Bilim ve Ütopya**, S.4 (Ekim 1994), s.2.
[268]**Cumhuriyet**, 21 Ekim 1994.
[269]Uymaz, **op. cit.**

gerçekçi olanların düşünceleri arasındaki farklar ortaya konuldu. Datça'daki toplantıda, tartışmaların yapıldığı bu tür buluşmaların süreklilik kazanması, tüm yeşillerin ortak bir paydada birleşmeleri amaçlanıyordu.[270] Akkuyu'da kurulması düşünülen nükleer santrale karşı birşeyler yapma gerekliliği düşüncesi de bu toplantılarda dile getirildi ve olgunlaştırıldı. Pek çok konuda değişik düşüncelere sahip olan katılımcıların anlaştıkları tek ortak nokta da bu oldu. Toplantının ikincisi yine Datça'da, 10-14 Mayıs 1995 tarihleri arasında yapıldı. Birincisine benzer biçimde ve aynı içerikle sürdürülen tartışmaların, öncekinden en farklı yönü, bu kez katılımcıların kendi ütopyalarını sunmalarıydı.[271]

18-24 Temmuz 1994 tarihleri arasında Dünya Dostları'nın çağrısı ile pek çok gönüllü kuruluş temsilcisi, Akkuyu'da, nükleer santrali protesto etmek amacıyla toplandı. Timur Danış adında bir çevreci, kampanya çerçevesinde nükleer santrallerin kurulması düşüncesine karşı dört ay sürecek 4.000 kilometrelik bir yürüyüş başlattı. Danış, 3 Ağustos 1994'de İstanbul'dan yola çıktı. Greenpeace, İstanbul Yeşiller Derneği, Nükleer Santrala Karşı İstanbul Grubu destekçi örgütler olarak onun arkasında yer aldılar.[272] Yürüyüş sırasında destek sağlayan gönüllü kuruluşlar ise şunlar oldu: S.O.S. Akdeniz, S.O.S. Akdeniz İstanbul Bürosu, Çevre Gazetesi, Pastoral Dergisi, Anti-nükleer Grup İstanbul, Anti-nükleer Grup Ankara, Dünya Dostları Derneği, İskenderun Çevre Koruma Derneği, Osmaniye Çevre Koruma Derneği, Silifke Kültürel ve Doğal Yaşamı Koruma Derneği (KÜDYAK), Arkadaş Dergisi (Silifke), Demokrasi Platformu (Silifke), Çalıntı Dergisi, Çamyuva Mavi Bayrak Derneği, Karıncalar Bisiklet Grubu.[273] Deniz Güman da Danış gibi nükleer enerjiyi tehlikeyi protesto etmek için yola çıkar; ancak bisikletiyle. 7 Eylül 1994'de yola çıkan Güman, arkadaşının yürüdüğü yerlerden, ancak ters yönden olmak üzere geçerek Akkuyu'ya ulaştı.[274]

Mayıs 1994'de Dünya Dostları (Platformu) termik ve nükleer santrallerin kurulması düşüncesine karşı olarak bir eylem gündemi belirledi: Öncelikle tüm yetkililere ve milletvekillerine "Siz hiç nükleer santral gördünüz mü?" kartları gönderilecektir. Bir nükleer karşıtı toplantı düzenlenecektir, sloganı "Son kez temiz denize girmemek için" olacaktır. Termik ve nükleer santrallerin kurulması düşüncesinde bir değişme olmaz ise turizmi boykot kampanyası başlatılacaktır.[275]
Planlanan eylemler bir bir gerçekleştirildi. Üstelik, böyle bir santrale başından karşı olan köylülerle birlikte santral için bir protesto yürüyüşü düzenlendi. Ayrıca nükleer

---

[270]**Ibid.**
[271]**Bilim ve Ütopya**, "İkinci Ütopyalar Toplantısı Datça'da Yapıldı", S.12 (Haziran 1995), s.4.
[272]**Cumhuriyet**, 19 Ağustos 1994.
[273]Timur Danış, "Yolları Aşındıran Adam", **Cumhuriyet Dergi**, S.454 (4 Aralık 1994), s.9
[274]**Cumhuriyet**, 14 Eylül 1994.
[275]Ümit Atan, "Siz Hiç Nükleer Santral Gördünüz mü?", **Cumhuriyet**, 29 Mayıs 1994

santrallerin olumsuz etkilerinin ortaya konulup tartışıldığı bir toplantı yapıldı.[276] Yürüyüşün ardından, TEK'in, nükler santrali yapacak firmayı belirleyecek danışmanlık şirketini saptayacak olan ihaleyi 3 ay ertelemesinde bu gösterilerin de payı bulunduğu söylenebilir. Akkuyu'da biraraya gelen gönüllü örgütler şunlardı: S.O.S. Akdeniz, Yeşiller, Silifke Kültürel ve Doğal Yaşamı Koruma Derneği, Mavi Çorap Kadın Grubu, Dünya Dostları Derneği, İskenderun Çevre Koruma Derneği, Osmaniye Çevre Koruma Derneği, Adana ÇETKO[277]

Bu arada Doğal Hayatı Koruma Derneği, yayın organı olan "Kelaynak" da Akkuyu'da nükleer santral yapılmasına karşı olduğunu "...Doğal Hayatı Koruma Derneği Akkuyu Nükleer Enerji Santralı'na karşıdır ve kamuoyunda bu yönde oluşan vatandaş inisiyatiflerine katılacaktır" sözleriyle dile getirdiği halde bu etkinliklere katılmadı.[278]

1994'de, İstanbul ve Çanakkale boğazlarında yaşanan deniz kazalarına kamuoyunun dikkatini çekmek amacıyla 5 Haziran Dünya Çevre Günü'nde bir protesto gösterisi yapmak için İstanbul'da çok sayıda gönüllü kuruluş biraraya geldi. İstanbul Eczacılar Odası, İstanbul Mimarlar Odası, İstanbul Jeofizik Mühendisleri Odası, İstanbul Yeşiller Derneği, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı ve Türkiye Tüketiciyi Koruma Derneği yetkililerinden oluşan katılımcılar, "İstanbul ve Çevresi İçin Güçbirliği Koordinasyon Kurulu"nu oluşturdular.[279] Önceden, insanların boğaz kıyısında elele tutuşmaları biçiminde oluşturulması tasarlanan "sevgi ve barış zinciri" gerçekleştirilemedi; ancak küçük halkalar oluşturulabildi. Diğer etkinliklerde de katılım oranı yüksek değildi. Buna karşın, kampanyanın kamuoyunda sesini duyurabildiği ve bunun da çevre bilincinin yaygınlaşması açısından bir kazanım olduğu değerlendirmesine gidilebilir.

Birçok sivil toplum örgütünün birleşmesiyle oluşan "Çevre Platformu" na da değinmekte yarar var. İstanbul'da, çevre konularında çalışmalar yapan 45 kadar meslek odası, dernek, vakıf ve topluluğun biraraya gelerek oluşturduğu "Çevre Platformu" ilk toplantısını 17 Kasım 1994'de yapmıştı. Toplantının sonunda da, Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Çevre Bakanlığı, İstanbul Valiliği, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına özel olarak iletilen, basın yoluyla da kamuoyuna duyurulan bir bildirge yayımlanmıştı. Aradan bir ay geçtikten sonra yapılan kimi etkinliklerin sonuçlarını ortaya koymak üzere 1995 yılı içerisinde bir bilgirge daha yayımlanır. Özellikle İstanbul'da yaşanan hava kirliliğinin ele alındığı bu bildirgeyi şu satırlar özet olarak anlatıyor:

---

[276]**Hürriyet**, 24 Temmuz 1994.
[277]Timur Danış, "Nükleer Enerji mi? Hayır Teşekkürler", **Cumhuriyet Dergi**, S.437 (7 Ağustos 1994), s.8-9.
[278]"Enerji Politikalarımız Tartışılmalı"**, Kelaynak'tan Haberler**, S.51 (Temmuz.-Eylül 1993), s.32.
[279]**Cumhuriyet**, 5 Mayıs 1994.

"... günlük ve göstermelik politikalardan uzak, ancak kısa ve uzun vadeli köklü çözüm önerilerini kapsayan ciddi bir çevre politikasıyla ve eşgüdüm içinde çözümlenebilecek çevre ve hava kirliliği sorunu için yapılan çalışmalar yetersiz olup, çok geç kalınmıştır.

Çevre kirliliği ile mücadelede katkıda bulunmak ve yapılan çalışmaları denetlemek üzere valilik başkanlığında meslek odaları ve sivil toplum örgüt temsilcilerinden oluşan ve sürekliliği olan bir "danışma meclisi" kurulmasının ve bu meclis üyelerinin mahalli çevre komisyonu toplantılarına gözlemci olarak katılmasının gerekli olduğu inancındayız."

Özetle, bugüne değin alınan kararların, yapılan çalışmaların soruna köklü bir çözüm getirmediği; çevre konusunda sorumlu birimler arasında eşgüdümün sağlanamadığı; gönüllü kuruluşların bu konudaki rolünün arttırılması gerektiği bildirgede belirtilmiştir. Bu bildirge ile yetkililer görevlerini yerine getirmeleri konusunda uyarılmış; kalıcı önlemler alınmadığında eyleme geçileceği de açıklanmıştır. Bildirgeyi kaleme alan "Çevre Platformu" nu oluşturan örgütler ve topluluklar şöyle sıralanmaktadır:[280] Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi, Beşiktaş Kent Platformu, Beyaz Nokta Derneği, Beyoğlu Platformu, Boğaziçi Üniversitesi Mezunları Derneği, 1994 Hareketi, Çağdaş Eğitim Vakfı, Çağdaş Hukukçular Derneği, Çağdaş İstanbul Platformu, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Çekül Vakfı, Demokratik, Aydınlanmacılar Grubu, DİSK Çevre Sorunları Dairesi, Doğal Hayatı Koruma Derneği, Doğayla Barış Çevre Gönüllüleri Derneği, İstanbul Barosu, İstanbul Kitle Taşımacıları Derneği, İstanbul Barosu, İstanbul Eczacı Odası, İstanbul Tabibler Odası, İstanbul Veteriner Hekimleri Odası, İstanbul Platformu, İstanbullular (S.O.S.) Çevre Kültür Kooperatifi, Mülkiyeliler Birliği istanbul Şubesi, ODTÜ Mezunlar Derneği İstanbul Şubesi, ODTÜ Mezunlar Derneği Kentsel Yaşam Çalışma Grubu, S.O.S. İstanbul Çevre Gönüllüleri Platformu, Taban Hareketi, Taban Operasyonu, TEMA Vakfı, TMMOB Çevre Mühendisleri Odası İstanbul Temsilciliği, TMMOB Gemi Mak. İşl.Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi, TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi, TMMOB Kimya Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi, TMMOB Maden Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi, TMMOB Makina Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, TMMOB Petrol Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi, TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi, TMMOB Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu, TÜSES Vakfı, Ulusal Birlik ve Dayanışma Derneği, Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği, Yeşil Kuşak Çevre Öncüleri Grubu.

[280]**Cogito**, "Sivil Toplum Örgütleri ve Çevre Kirliliği Deklarasyonu", S.3 (Kış 1995), s.208-209.

2.Türk Çevre Hareketinin Yabancı Çevreci Örgütlerle İlişkileri

Türkiye'de çevre adına verilen savaşım yalnızca ülke sınırları içinde kalmayıp, kimi zaman kimi etmenlerle dışarıya da taşıyor. Anılan bu etkinlikler çoğunlukla yurtdışındaki bir çevreci kuruluş aracılığıyla gerçekleştiriliyor. Yabancı örgütlerle kurulan ilişkilerin genelde yerli örgütlerin dışarıda yaşayan destekçileri aracılığıyla sürdürüldüğü gözleniyor. Toplantılar, konferanslar bu tür bağların kurulabilmesi için en uygun ortamı oluşturmaktadır. Özellikle son yıllarda artan bu tür dış ilişkilere, Türkiye'de ortaya çıkan bir çevre sorununa tepki olarak gerçekleştirilen etkinlikler dizisinin bir parçası olarak yurtdışı örgütler ile iletişim kurma türünde bağlantıların dışında, özellikle Arkadaş Çevre Grubu'nun yürüttüğü ilişkiler örnek olarak verilebilir:

"Youth and Environment Europe"un[281] (Avrupa Çevre ve Gençlik Örgütü), 9-14 Ağustos 1994 tarihlerinde, Sofya'da düzenlediği Avrupalı Yeşiller Kurultayı'na, S.O.S. Akdeniz Bürosu İngiltere sözcüsü ile Arkadaş Çevre Grubu'ndan temsilciler katılarak, Türkiye'deki nükleer karşıtı hareketler hakkında bilgi verdiler; Türkiye'nin enerji politikasını eleştirdiler ve özel olarak da Akkuyu Nükleer Santrali'nden söz edip, santrale karşı sürdürülen savaşıma destek istediler. 1996'da gerçekleştirilecek olan bir sonraki toplantının da, bu santralin kurulacağı yer olan Silifke'de yapılması kararlaştırıldı.[282]

"Arkadaş Çevre Grubu" nun sözcülüğünü ve "Green Screen" Türkiye temsilciliğini de yapan çevreci Ümit Öztürk, 13-20 Kasım 1994'de, Slovakya'da (Bratislava), "International Young Nature Friends" (Uluslararası Genç Doğa Dostları) tarafından düzenlenen "Yeşilci Gençler" toplantısına katıldı. Bu toplantıda sunduğu bildiride, Silifke yakınlarında kurulması düşünülen Akkuyu Nükleer Santrali'nin kuruluş öyküsü, çevreye vereceği olası zararlar, ve Türkiye'de sürekli olarak gündem dışı bırakılan yenilenebilir enerji kaynakları konuları işlendi.[283]

1-4 Kasım 1994'de, Paris'te, "Uluslararası Çevre Gazetecileri Federasyonu"nca düzenlenen konferansa Türkiye'yi temsil etmek üzere "Arkadaş Çevre Grubu"ndan çevreciler katıldı. Grubun sözcüsü (Ümit Öztürk) iki bildiri sundu.[284] Aynı grup,[285] 29-30 Nisan 1995 tarihlerinde, Bradford'da, Avrupa Çevre Eğitimi ve Öğretimi Araştırmaları Merkezi (ERTCEE)'nin düzenlediği "Çevre gazeteciliğinin uluslararası durumu" konulu konferansa da katıldı.

---

[281] 2 milyondan fazla üyesi bulunan örgütün Avrupa'nın 35 ülkesinde örgütü vardır.
[282] **Cumhuriyet**, 9 Ağustos 1994.
[283] **Ibid.**, 8 Ekim 1994.
[284] **Ibid.**, 31 Ekim 1994.
[285] **Ibid**, 4 Mayıs 1995.

28 Mart-7 Nisan 1995 tarihlerinde, Almanya'nın Berlin kentinde yapılan "İklim Zirvesi"ne, Türkiye'deki çevreci gruplar arasından "Arkadaş Çevre Grubu" katıldı. Toplantı, 1992 Rio Zirvesi'nde başarıya ulaşamayan iklim değişikliği ile ilgili sözleşmenin yeniden gözden geçirilmesi amacıyla düzenlenmişti.[286]

1-8 Nisan 1995 tarihleri arasında, Birleşmiş Milletler'in gerçekleştirdiği iklim zirvesine alternatif olarak düzenlenen ve 500'den çok gönüllü örgütün biraraya geldiği "Green Hause Gathering" (Yeşil Ev Buluşması) adlı toplantıya Dünya Dostları Derneği'ne bağlı olarak etkinliklerini sürdüren "İstanbul Sosyal Ekoloji Grubu" katıldı.[287]

Türkiye'deki çevre hareketinin sürdürücüleri konumundaki toplulukların ve derneklerin, yurtdışındaki gönüllü örgütlerle olan ilişkilerinin bir diğer boyutunu da Türkiye'de de etkinlikler gerçekleştiren yabancı kuruluşlar oluşturuyor.

Önceki sayfalarda belirtilen, 1983'de yedi Alman yeşilinin Türkiye'deki baskıları protesto etmek için Ankara Kızılay'da yaptıkları gösteri[288] sayılmazsa, yurtdışındaki çevrecilerin Türkiye'de gerçekleştirdikleri eylemlerden başlıcaları şöyle sıralanabilir:

"World Wildlife Fund", Haziran 1993'ten bu yana süren "Akdeniz Foku'nun Türkiye'de Korunması-Foça Pilot Projesi" ni maddi açıdan desteklemektedir.[289]

"Greenpeace" üyeleri 11 Kasım 1994'de, Türkiye'den de katılımcılarla birlikte, özelde Akkuyu olmak üzere, Nükleer santrallere karşı hükümeti uyarmak üzere, Ankara'da, TEK önünde, bir protesto gösterisi yaptılar.[290] Bu, Greenpeace'in, Türkiye'deki ilk eylemi değildi, yukarıda da anıldığı gibi daha önce de Gökova'da ve İstanbul Boğazı'nda kimi eylemleri olmuştu. Ama ilk kez bu gösteride aralarına Türkiyeli çevrecilerden de eylemciler aldılar.[291] Eyleme S.O.S. Akdeniz, İzmirli Yeşiller, S.O.S. Ankara, İstanbul Yeşilleri ve Çevre Gazetesi ekibi de katıldılar.[292]

Önceki sayfalarda sözü edilen Dalyan'daki kampanya, merkezi Stuttgart'ta bulunan "Hayvan Türlerini Koruma Derneği" nin büyük katkılarıyla yürütülmüştü. Dernek bu amaçla, değişik ülkelerden, sayıları 350'yi bulan çevre örgütleriyle iletişim kurdu. Alman hükümetinin Dalyan için para yardımında bulunmasını bile sağladı. Dalyan ve Köyceğiz'in özel çevre koruma bölgesi içine alınarak Milli Park ilan edilmesinde derneğin önemli katkıları olmuştur.[293]

---

[286]**Ibid**, 28 Mart 1995.
[287]Emet Değirmenci, "Sürebilecek Bir Yaşam İçin «Yeşil Ev Buluşması» ", **Cumhuriyet Dergi**, S.474 (23 Nisan 1995), s.6-7.
[288]Bora,"80'lerde ...", **op. cit.** s.21.
[289]**Cumhuriyet**, 11 Aralık 1994
[290]**Ibid.**, 13 kasım 1994.
[291]Timur Danış, "Zincirler, İskelet Maketleri, Çernobiller ve Polisler, **Cumhuriyet Dergi**, S.452 (20 Kasım 1994), s.12-13.
[292]Nesrin Timur, "Geçen Ayın ve Yılın Yorumu", **Ağaçkakan**, S.21-22 (Ocak 1995), s.51.
[293]Ahmet Arpad, "Alman Çevrecilerin Bitmeyen Dalyan Savaşı", **Cumhuriyet**, 29 Ocak 1994.

Şubat 1995'de, "İklim Değişmekte Haklıdır" biçiminde Türkçeye çevrilebilecek kampanyayı tanıtmak üzere iki uluslararası çevreci örgüt Türkiye'ye geldi: "ASEED"[294] ve "WEN". Kampanya çerçevesinde, üç büyük kentte toplantılar düzenlediler, dia ve video gösterileri yaptılar.[295]

Türkiye'deki çevre hareketinin yürütücülüğünü yapan örgüt ve topluluklar yurtdışındaki kurdukları ilişkileri yalnızca gönüllü örgütlerle sınırlandırmıyorlar. Örneğin, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) "Global Çevre Fonu Küçük Ölçekli Projeler Programı" dahilinde, Türkiye'deki kimi gönüllü çevre kuruluşlarına, toprağın korunması konusu öncelikli olmak üzere yerel projelerde kullanma koşuluyla 100 bin dolar verdi.[296]

B. Yeşiller Partisi Deneyimi

1.Yeşiller Partisi'ne Giden Süreç

a.Parti Biçiminde Örgütlenmeye Gitmenin Gerisindeki Etmenler

Çevrenin çeşitli alanlarında etkinliklerini sürdüren, ancak toplumu bilinçlendirmede, daha ötesi kitleleri harekete geçirmede fazla başarılı olamayan pek çok gönüllü kuruluşun hem güçbirliği yapmalarını sağlayabilecek hem de onların kimi eksik yönlerini kapatabilecek bir üst örgütlenmeye gitmenin gerekliliği ortaya çıkmıştı. Üstelik böyle bir örgütlenme yurt çapında etkin olabilecek, siyaset alanında etkili bir güç konumuna erişebilecekti. Bu düşüncelerle kurulması tasarlanan Yeşiller Partisi, diğer yerleşik partilerin oluşumunda izlenen yoldan ayrılarak kendine göre bir yöntem geliştirdi. Söz konusu kuruluşun parti mi yoksa dernek mi olacağını saptamak için pek çok toplantı yapıldı. Ayrıca, ne tür bir örgütlenmenin gerçekleştirileceğinin belirlenmesi için bir anket kağıdı hazırlandı. Bu metinle, çevre korunmasına yönelik bir dernek mi, yoksa bir siyasal partinin mi yeğleneceği, hareket dışındaki yurttaşların bu çalışmalara katılıp katılmayacakları öğrenilmek istendi.[297] Sonuçta, anketlerden alınan yanıtların etkisi de olsa gerek, partileşmeye karar verildi. Neden partileşmeye gidildiği, dernek türünde bir baskı grubu oluşturulmadığı sorusuna, en doyurucu yanıtı, partinin kurucularından almak olanaklı:

---

[294]"Action, for Solidarity, Equality, Environment and Development", 1992 B.M. Rio Konferansı'na alternatif olarak düzenlenen "UNSAID" (söylenmeyen) festivalini düzenleyen, yeryüzünün türlü ülkelerinden gelen çevrecilerin oluşturduğu bir örgüttür.

[295]Melda Keskin, "İklim Değişmekte Haklıdır", **Cumhuriyet Dergi**, S.466 (26 Şubat 1995), s.22-23. ve **Çevre**, S.5, 1994.

[296]Rezzan Akkol, Yeşil Muhabbet: Doğayı Koruma Yılı'na Hoşgeldiniz", **Hürriyet**, 1 Ocak 1995.

[297]Melih Ergen, **Yeşiller Partisi'nin Olmayan Tarihi**, Ege, İzmir, 1994, s.22-23.

Yeşiller Partisi'nin İzmir Grubu'ndan Melih Ergen, partinin kuruluşundan yaklaşık bir ay önce yazdığı makalesinde, bu tür bir örgütlenmenin diğer örgütlenmelere göre üstün yanlarını özetle şöyle sıralamış: Mali kaynak sağlama kolaylığı, yerel yönetimlerde iktidarı ele geçirebilme olanağı, Türkiye'de dernek kurma geleneği oluşmadığından, partinin derneğe göre daha etkili bir baskı unsuru olması, bürokratik engelleri aşma yolunda parti olmanın sağlayacağı yararlar.[298]

Partinin kurucu üyelerinden Nil Gün de Türkiye'de baskı gruplarının işlevinin olmadığını bu yüzden zorunlu olarak partileşmeye gittiklerini belirtmiştir.[299]

Parti biçiminde örgütlenmenin yararlarını, ilk genel başkan ise şu örnekle açıklamış: "Bir Ak Çimento protestosu yapabilmek için Türkiye Hava Kirliliğiyle Mücadele Derneği'nin hükmi şahsiyetinden yararlanarak izin alabildik. Binbir müşkülatla karşılaştık. Parti olunca iletişim araçlarına kolay ulaşabilme, yerel seçimde bağımsız bir adayı desteklemek veya katılmak suretiyle kamuoyunda bir yansıma uyandırma şansı var."[300]

Yukarıda belirtilen, Parti kurucularının dile getirdiği bu gerekçelere, Türkiye'de, dernekler üzerinde partilerinkine oranla daha ağır bir denetimin uygulanması, daha açık bir anlatımla, partilerin kapatılmasının derneklerin kapatılmasına oranla daha zor olması,[301] ayrıca derneklerin siyasetle uğraşmalarının yasaklanması da eklenebilir.[302]

b.Kuruluş Aşaması

"Parti mi yoksa başka tür bir örgütlenme mi?" tartışmalarından bir parti kurulmasının gerekli olduğu sonucunun çıkmasının ardından, Yeşiller Partisi İzmir Grubunun önde gelenlerinden, Melih Ergen, kurulması tasarlanan partinin daha geniş bir kitle tarafından desteklenmesi için, o yıllarda kamuoyunda kendisine yer bulmuş, tanınmış kimi gruplara da çağrıda bulundu. Bu amaçla, Mart 1988'de, İbrahim Eren ve arkadaşlarının oluşturduğu, "Radikal Parti" olarak anılan topluluğa, bir mektupla, parti çalışmalarında işbirliği içinde beraber hareket etme önerisini yaptı.[303] Eşcinselleri, savaş karşıtlarını, feministleri, tanrıtanımazları kapsayan bir başka parti kurmak için uzun dönemden beri çalışan bu topluluk çağrıya olumlu yanıt vermedi.[304] Mektubun

---

[298]Melih Ergen, "Yeşiller: Neden ve Nasıl Bir Parti", **Yeni Gündem**, S.66 (7-13 Haziran 1987), s.38-39.
[299]Seral Çelik, **2000'e Doğru**, S.24 (5-11 Haziran 1988), s.31.
[300]**Tempo**, S.24 (15-21 Mayıs 1988), s.33.
[301]Melda Cinman Şimşek, **Yeşiller**, Der Yayınları, İstanbul, 1993, s.38.
[302]Asuman Abacıoğlu, "Yeşil Hareket'te Siyasal Kirlenme Yaşanıyor", **Cumhuriyet Dergi**, S.396 (24 Ekim 1993), s.6.
[303]Ergen, **Yeşiller Partisi'nin ..., op. cit.**, s.76.
[304]**Tempo**, S.24 (15-21 Mayıs 1988), s.32, 33.

bir benzeri de, "Yeşil Dayanışma" grubuna yollanarak yine parti çalışmalarına katılım için çağrıda bulunuldu. Bu mektupta, "Radikal Parti", "Yeşil Dayanışma Grubu" ve "Ankara Çevre Duyarlılığını Yayma Grubu"na parti çalışmalarına katkı için bir toplantı önerisi getirildi.[305] Ancak, daha sonra da yinelenen bu çağrılara olumlu yanıtlar alınamadı. Parti genel başkanı Celal Ertuğ'un Doğal Hayatı Koruma Derneği, Yeşil Çevreyi Koruma Derneği, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği ve diğer ilgili kuruluşlara yaptığı çağrılarda sonuçsuz kaldı.[306] Böylece, Türkiye'de etkinliklerini sürdüren çevreci oluşumlar arasında önemli bir yere sahip olan bu gruplar partileşme sürecinde yer almamış oldular.[307] Sonuçta Yeşiller Partisi, daha dar bir çevre tarafından yürütülecek bir hareket halini aldı.

Böylece, daha önce, Dalyan ve Gökova'daki çıkışlarıyla kamuoyunda seslerini duyuran Yeşiller'in, 6 Haziran 1988'de[308] tek bir çatı altında biraraya gelmeleriyle Türkiye'de ilk kez çevreyi odak noktası olarak alan parti kurulmuş oldu: Yeşiller Partisi. Partinin ilk genel başkanlığına Celal Ertuğ getirildi. Ertuğ AP ve CHP Senatörlüğü, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı görevlerinde bulunmuştu; siyasette yeni bir isim değildi. Üstelik Hava Kirliliğiyle Mücadele Derneği'nin de başkanlığını yapmıştı. Partinin, basında, sesini etkili bir biçimde duyurmasını sağlayacak İlham İrem ve Ali Kocatepe gibi sanatçı kurucuları da vardı.

Parti kurulduktan sonra, olası bir seçime katılabilme isteğinin de bir sonucu olarak, hızla örgütlenmeye gidilmesi tasasına düşüldü. Ankara, İstanbul ve İzmir dışında da örgütlenmenin bir an önce gerçekleştirilmesi istendi[309]; bu amaçla da dileyen herkese ilçe örgütü oluşturmak yetkisi verildi.[310]

2.Partileşme Dönemi

a.Parti içi gelişmeler

Yeşiller Partisi, kuruluşundan bir yıl sonra, içindeki muhalif grubun parti politikasını beğenmeyip sesini yükseltmesi üzerine bölünmenin eşiğine geldi. Parti içerisinde belli başlı iki görüşün çarpıştığını söylebiliriz: Kurulu düzen içerisinde

---

[305]Ergen, **Yeşiller Partisi'nin ..., op. cit.,** s.77.
[306]Celal Ertuğ, "Talihi Olmayan Yeşiller Partisi'nin Tarihi", **Ağaçkakan**, S.23-24 (Nisan 1995), s.16.
[307]Çelik, **op cit.**, s.31.
[308]Parti, 5 Haziran Dünya Çevre Günü'nde kurulmak istendi, ancak bu tarih pazar gününe rastladığından ertesi gün olan 6 Haziran seçildi.
[309]Yeşiller Partisi'nin örgütlenme konusunda pek başarılı olduğu söylenemez. 1993 yılına değin toplam olarak yalnızca 50 il ve ilçede örgütlenmeye gidilebilmiştir. Böylece, 34 ilde örgütlenme koşulu yerine getirilemediği için seçimlere katılma olanağından da yoksun kalınmıştır.
[310]Abacıoğlu, **op. cit.,** s.6.

gerçekleştirilecek düzeltimlerle çevre sorunlarının üstesinden gelinebileceğini savunanlarla, bu tür sorunların çözüm yolunun ancak gündelik yaşamda, toplum ve yönetim biçiminde köktenci değişikliklerden geçtiğine inananlar. Yönetimdekiler -gerçekçi, doğal olarak da uzlaşmacı tutumlarını yansıtan bir deyişle "realos" olarak anılanlar- "fundiler" olarak adlandırılan hizip tarafından, klasik düzen partilerinden farklı davranmamakla, yalnızca çevreci politikalar üretmekle suçlandı. İzmir kökenli Yeşillerin öncülüğünde gelişen bu "aykırı" sesler, daha köktenci politikalar üretilmesini, insan hakları, Kürt sorunu, feminizm, savaş karşıtlığı gibi konularda daha etkin bir tutum takınılmasını istiyorlardı. Ekonomik görüşlerde de farklılıklar göze çarpıyordu. Yönetimdeki Celal Ertuğ grubu "sürdürülebilir kalkınma" sözünde anlatımını bulan büyüme modelini savunuyordu: "Çevreyi, insanı sömürmeyen, ekolojik dengeyi bozmayan bir büyüme politikası". Buna karşılık, ikinci grup ise ekonomik anlamda ilerlemeye tüm gücüyle karşı çıkıyordu. Ortaya çıkan bir çevre sorununa karşı gösterilecek tepkinin biçimi ya da gerçekleştirilen eylemlerin türü konusunda en kökten öneriler hep bu grubun üyelerinden çıkmıştı. Bu köktenci grubun ileri gelenleri, ordusuz, hapishanesiz, okulsuz, devletsiz bir toplum düşünü çeşitli yazılarında dile getirirlerken, ilk gruptakilerin bürokrasi ile yakın ilişki içinde bulunması yine ideolojik farklılıkların sonucuydu. Partiye bir şirketten koşullu yardım alınmasının yarattığı gerginlik de bu ideolojik ayrımdan kaynaklanmıştı[311]

Yukarıda anılan nedenlerden kaynaklanan görüş ayrılığı, ilk olarak İzmir grubunun 1989'un Mayıs'ında yayımladığı bildirgede belirgin bir biçimde ortaya kondu. Partinin siyasal alanda edilgen kaldığı; örgüt içerisinde siyasal görüş birliğinin olmadığı, parti programının yeterince eleştirilemediği; partiye resmi çevreciliğin egemen olduğu; son olarak da, salt, seçimlere katılabilmek uğruna yapay parti örgütlerinin kurulmasına izin verildiği dile getirildi. Bu bildirgenin genel merkez tarafından yanıtlanması ve İzmir Grubundan Melih Ergen'in kaleme aldığı karşı-mektubun ardından partide ipler koptu.[312]

Sonraları, Parti içindeki ideolojik ayrımlar iyice su yüzüne çıkmaya başladı. Daha muhafazakârların oluşturduğu parti merkezine egemen olan grubun, MYK toplantısını Marmaris'te yapmak istemesi, buna karşın kökten çevrecilerin ise, kurulması tasarlanan termik santrali protesto etmek için aynı tarihlerde Amasra'da toplanma düşüncesinde olmaları bu konuda bardağı taşıran son damla oldu. Bundan sonra tartışmalar daha yoğun olarak, üstelik sesini kamuoyunda daha etkili bir biçimde duyurarak sürecekti.[313]

---

[311]Dilaver Demirağ, "Yeşiller Partisi'nde Ayrılan Yollar: Fundiler Realoslara karşı", **2000'e Doğru** (Haziran 1989), s.29

[312]Ergen, **Yeşiller Partisi'nin ... , op. cit.**, s.36-47.

[313]Fenni Özalp, "Çevreci misin, Yeşil misin?", **Yüzyıl** (23 Eylül 1990), s.46.

Bu arada muhalif kanattan Melih Ergen Eylül 1990'da yeni bir mektup ile üyelere seslenir. Mektupta özetle, Yeşiller Partisi içinde pek çok görüşün birarada rahatlıkla temsil edilebileceği; bunun parti birliği açısından bir sorun yaratmayacağı, Yeşiller Partisi'nin yalnızca çevre kirliliğinde değil, diğer toplumsal, siyasal olaylarda da etkin tavır alması gerektiğini belirterek tüm karşıt gruplara bir dostluk ve birlik çağrısında bulundu.[314] Bu birlik çağrısının, parti içindeki anlaşmazlıkları bir süre için unutturduğu söylenebilir.

1991'de yapılan olağanüstü kogrede ilk başkan Celal Ertuğ'un görevi de sona erdi. Yeni başkan Bilge Contepe oldu. Ancak Contepe yalnızca yedi ay boyunca bu görevde kalabildi. Partinin üçüncü genel başkanlığına Aydın Ayas getirildi. 19 Haziran 1993'de, tüm üyelikler feshedilip, yeni bir örgütlenme arayışı içine girmeleri için 15 kişilik bir çalışma grubu oluşturulması öngörüldü. Böylelikle uygulamada partinin varlığına son verilmiş oldu. Anayasa Mahkemesi'nin sonradan vereceği kapatma kararı da bu durumun hukuksal açıdan ifade edilmesiydi: Anayasa Mahkemesi, Yeşiller Partisi'nden "bağlı ilçelerini de kapsayan iller örgütü kesin hesabı ile birlikte birleştirilmiş kesinhesabın" istemişti. Yeşiller Partisi, genel merkez hesabını gönderdiği halde taşra örgütü ile ilgili gerekli bilgileri ve 1988 yılına ait kesinhesap çizelgelerini
-iki kez istenmesine karşın- göndermedi. Başka bir deyişle 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın 73. ve 74. maddelerinin öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmemişti.[315] Bu gerekçelerle Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın Anayasa Mahkemesi'nde Yeşiller Partisi'nin kapatılması istemiyle açtığı davanın sonuçlanmasıyla Yeşiller Partisi'nin hukuksal varlığı da 10 Şubat 1994'de sona ermiş oldu.

b. Gerçekleştirilen Etkinlikler

Yeşiller Partisi üyelerinden kimileri, Parti, kuruluş aşamasında iken, başka bir anlatımla, daha yapı tam belirlenmeden, parti-içi dengeler kurulmadan, ortaya çıkan kimi çevre sorunlarına karşı tepki eylemlerinde bulunmuşlardı: 1988'de, TEKEL'in, İzmir Çamaltı Tuzlası'nda, tuz üretimi sırasında tatlı su dolaşımını (sirkülasyonunu) engelleyip doğal dengeyi bozan menfezleri açmamakta direnmesi üzerine yörede Yeşiller Partisi öncülüğünde bir gösteri düzenlendi; açılan imza kampanyasıyla da 3199 kişinin TEKEL'in bu tutumuna yönelik olumsuz görüşü belgelendi. Kampanyanın başarılı olduğu söylenebilirdi. Çünkü, söz konusu arazinin Orman

[314]Ergen, **Yeşiller Partisi'nin ..., op. cit.,** s.55-59.
[315]**Resmi Gazete**, 10 Nisan 1994, Sayı:21901 (A.M.Kararı Esas Sayısı:1992/2, Karar Günü: 10.2.1994)

Bakanlığı'na devredilmesi; sorunun çözümünde bir adımın atılmış olduğunu gösteriyordu.[316]

Kuşadası'nı Selçuk'a bağlayan yoldaki asırlık ağaçların yol yapımı nedeniyle kesilmesi üzerine bir gösteri düzenlendi. Yeşiller Partisi'nin ilk resmi eyleminin bu olduğu söylenebilir.[317] Bunun dışında yine İzmir'de Basın Sitesi'nde ve Çamaltı Tuzlası'nda da çeşitli eylemler düzenlendi.

Ağustos 1989'da, Yeşiller Partisi Ankara İl Başkanlığı, o yıllarda, cezaevlerinde mahkûmlara getirilen tek tip elbise kuralını protesto etmek için tek tip elbise giyme kampanyası başlattı.[318] Yine Ankaralı partililer düzenlenen Uluslararası Silah Fuarı'nı protesto gösterisinde bulundu. Bu ikinci eylem nedeniyle haklarında dava açıldı.[319]

Yeşiller Partisi'nin öncülüğünde başlatılan en büyük ve etkili eylem, 6 Mayıs 1990'da Aliağa'ya Termik Santral kurulmasını önlemek amacıyla binlerce kişinin katıldığı "insan zinciri" oldu.[320]

Bunların dışında, Yeşiller Partisi'nin gerçekleştirdiği etkinlikleri genel olarak şöyle kümelendirebiliriz: Ortaya çıkan kimi çevre sorunları için yerel halkla beraber gerçekleştirilen gösteriler, kampanyalar; çevre örgütleriyle işbirliği kurma, dayanışma içerine girme; seminer, konferans, toplantı düzenleme gibi eğitsel etkinlikler; imza toplama kampanyaları; uluslararası ya da yabancı çevre örgütleri ve yeşil partileriyle ilişki kurmak; kimi merkezi ve yerel yönetim birimlerine uyarılarda bulunmak; çevreye zararlı faaliyetlerde bulunan kişi ve kuruluşlar için suç duyurusunda bulunmak.[321]

Etkinlik türlerinden de görülebileceği gibi Yeşiller Partisi siyasal partiden daha çok bir dernek, bir baskı grubu işlevine sahipti.

c. Parti Yapısının ve İdeolojisinin Değerlendirilmesi

Türkiye'de 1980 sonrasında toplumda giderek artan bir oranda yer bulan çevre sorunlarının etkilerinin ve bu sorunlara bir tepki olarak ortaya çıkan çevreci akımların geliştirdiği çevre bilincinin, yurttaşların toplumsal olaylar karşısındaki tutumlarına ve siyasal eğilimlerindeki değişmelere son derece duyarlı olan diğer partileri etkilemesi kaçınılmazdı. Bu yıllarda, siyasal partilerimizde birdendire çevreye karşı bir ilgi

[316]Ergen, **Yeşiller Partisi'nin ..., op. cit.**, s.28.
[317]Abacıoğlu, **op. cit**., s.6.
[318]**Sokak**, S.1(27 Ağustos 1989), s.27.
[319]Bora, "80'lerde ...", **op. cit.**, s.20.
[320]Abacıoğlu, **op. cit.,** s.6.
[321]Şimşek, **op. cit.**, s.63-68.

gözlendi. Yeşiller Partisi'nin de tam bu dönemde ortaya çıkması diğer partilerin çevreye eğilmesi sürecinin hız kazanmasını sağladı. Ancak bu durum Yeşiller Partisi için bir tehlikeyi de beraberinde getirdi; artık tüm partiler çevreye önem veriyor gösteriyorlardı kendilerini. Böyle bir ortamda Yeşiller Partisi'nin, almaşık bir program üretemeyip kendisini diğer partilerden ayrı bir yere koyamaması belki de gücünün artmasına olanak vermeyen en büyük engeldi. Zaten, parti içi muhalefetin ortak olarak dile getirdiği konulardan birisiydi bu.[322]

Yeşiller Partisi, klasik siyasal partilerin belirgin özelliklerini bünyesinde taşımıyordu. Görünüşte siyasal parti biçiminde örgütlenmelerine karşın, çalışmaları, ortaya koydukları eylemler, toplumsal, ekonomik, siyasal sorunlar karşısındaki tepkileri daha çok bir baskı grubunu akıllara getiriyordu. Bu düşünceden yola çıkarak, çevrenin değişik alanlarında etkinliklerini sürdüren topluluklardan gelen gönüllüler, birleştirici bir üst örgüt kurma amacı ile, salt, partileşmenin çevre hareketi açısından getireceği kimi kazanımları yitirmemek uğruna parti türü örgütlenmeye gitmişlerdir değerlendirmesi yapılabilir.[323] Örneğin, Eylül 1990'da Yeşiller Partisi'nden bir grup - özellikle de merkez karşıtlarının başı çektiği İzmir Grubu- Amasra'da termik santral kurulacağı haberlerinin çıkması üzerine bir karşı çıkma eylemi düzenlemek üzere Amasra'ya gider. Burada yöre halkından da katılımcılarla bir protesto gösterisi düzenlenir. Ancak yörede parti kimliği ön plana çıkarılmadan, klasik particilik anlayışı ortaya konulmadan yerel halkla beraber bir gösteri yapılır. Daha sonradan, muhalif kanattan başkan yardımcısı Melih Ergen bu davranışı Yeşiller Partisi'nin diğer yerleşik partilerden ayırdedici niteliği olarak tanımlayacaktır:

> "Şimdiye değin, mevcut tüm partiler (haklı olarak) kendilerine biçmiş oldukları "öncülük" misyonu gereği, sahip oldukları çalışma tarzı ile;
> a) Etkinlik yaptıkları yerde insanları bilinçlendirmek,
> b) Onları kendi önderliklerinde harekete geçirmek,
> c) Dolaylı olarak partilerinin propagandasını yapmak ve kendileri için güç toplamak amacına yönelmişlerdir. Oysa Amasra'ya giden Yeşiller'de bu üç amaç da yoktu."[324]

Yeşiller Partisi'nin iktidar olma gibi bir arzusu olmamıştı. Eski genel başkanlardan Celal Ertuğ bu tutumu, "hükümet olmayı değil, tabanda iktidar olmayı amaçlayan bir düşünce"[325] olarak dile getirmiştir. Ertuğ bir yazısında da partisinin temel ilkelerini şöyle açıklamıştır: "(Yeşiller Partisi'nde) Amaçlanan yön, insancıl, uygar, barışçı, sevecen ve taban demokrasisine oturan bir siyasal yapılaşmaya dönüşmektir."[326] Bu ilkelerin doğal bir sonucu olarak yerel yönetimlere ağırlık

---

[322]Melih Ergen, "Yeşiller ve Resmi Çevreciler", **Güneş**, 25.3.1991.
[323]**Tempo**, S.24 (15-21 Mayıs 1988), s.33.
[324]Ergen, **Yeşiller Partisi'nin ..., op. cit.**, s.60.
[325]**Tempo**, S.24 (15-21 Mayıs 1988), s.32.
[326]Celal Ertuğ, "Çevre", **Mülkiyeliler Birliği Dergis*i***, S.98 (Ağustos 1988), s.4

verilecekti, böyle bir anlayış halkın kendiliğinden gönüllü olarak Partiye gelmesini kolaylaştırıp, merkezciliği önleyebilirdi.[327] Kurucularının ağzından, Yeşiller Partisi'nin, yerel yönetimlere önem vereceği, "makro" sorunlarla değil, "tırnak içindeki, küçük" sorunlarla ilgileneceği pek çok kez yinelendi.[328]

Parti içerisinde temel olarak iki dünya görüşünün yer aldığı söylenmişti. Kendilerini "yeşiller" olarak adlandıran, geride kalanlara ise "çevreciler" yakıştırmasında bulunan köktenci çevrecilerle, genel merkezi temsil eden Celal Ertuğ'un çevresinde toplanan ılımlı grup. Parti içerisindeki anlaşmazlıkların belirginleşmeye başladığı dönemde, bir başka deyişle, Celal Ertuğ önderliğindeki Yeşiller Partisi'nde, insan-çevre ilişkisi üzerine egemen olan düşünceler şöyle özetlenebilir: Yalnızca çevre, çevre sorunları üzerinde durulacak, bu tür konulara belli bir ideolojinin penceresinden bakılmayacaktır. Partinin amacı iktidara gelmek değildir; muhalefet partisi olarak kalınacaktır. Ekolojiye zarar vermeyecek bir ekonomi politikası izlenecektir. Çevre sorunları kadar, insan hak ve özgürlükleri, barışı sürdürme konularından kaynaklanan sorunlar da Yeşiller Partisi'nin ilgi alanına girecektir. Merkezileşmek yerine yaşamın her alanında, ekonomide, siyasette, yönetimde "yerel" birimler oluşturulmaya çalışılacaktır.[329] Ancak daha önce de belirtildiği gibi, Ertuğ yönetimindeki Parti, bizzat üyeler tarafından "resmi çevrecilik" yapmak, siyasal-toplumsal sorunlara yeterince ilgi göstermemek, kendini diğer partilerden ayrı bir yere koymadan kurulu düzen içinde varlığını sürdürmekle suçlanmıştır.

Partiye, kendi içinden de olmak üzere pek çok konuda eleştiri geldi. Daha ılımlı görüşleri ile eleştirileri üzerinde toplayan Celal Ertuğ, Yeşiller Partisi deneyiminin başarısızlıkla sonuçlanmasının nedenlerinde parti içi kişisel kavgaların[330], "koltuk sendromunun", Partinin Türkiye çapında örgütlenmesine karşı çıkılmasının önemli bir yeri olduğunu söylerken[331]; İzmir Grubu'nun başını çektiği köktenci kanat, bu durumu, yalnızca çevre sorunları ile ilgilenilmesi; eşcinselleri, feministleri, savaşkarşıtlarının bünyesinden dışlanıp "ahlakçı" bir tutum takınılması; kurulu düzene karşı olunamaması; daha da ileriye gidebilme gizilgücünü taşıyan yeşil hareketin önünün kesilmesi[332]; genel başkanların ilkesiz hareket etmesi[333] etmenlerine bağladı. Partiye kendi içinden yöneltilen diğer eleştirilerse özetle şöyle: Yalnızca çevre sorunlarıyla ilgilenen bir kurum haline dönmesi, en az onun kadar önemli olan ve kamuoyunda tartışılması gereken diğer toplumsal konulara (Kürt sorunu, insan hakları, feminizm,

---

[327]Çelik, **op. cit.,** s.31.
[328]**Tempo**, S.24 (15-21 Mayıs 1988), s.33.
[329]Ruşen Keleş ve Can Hamamcı, **Çevrebilim**, İmge, Ankara, 1993, s.207,208.
[330]Abacıoğlu, **op. cit.**, s.7.
[331]Celal Ertuğ, "Talihi ...", **op. cit.**, s.17.
[332]Abacıoğlu, **op. cit.**, s.7.
[333]**Cumhuriyet**, 8 Mayıs 1994.

tanrı tanımazlık vb.) ilgisiz kalma[334]; diğer siyasal partilerinkinden farklı tutarlı bir program ortaya koyamama, kitlelerle buluşamama.[335] Aslında bu özeleştirilerin pek çoğu parti dışından yöneltilen eleştirilerin doğrulanmasından ibaretti. Parti dışından kaynaklanan eleştirilerde daha da ileri gidilerek Yeşiller Partisi'nin üyelerinin eylemci bir topluluk olmadığı, birbirleriyle yakın kişisel ilişkileri bulunan grupların, partiyi bu ilişkilerini daha da geliştirmelerini sağlayabilecek bir araç, mekân, olarak kullandıkları, işten çok konuşma üretildiği, parti işlerinin ikinci planda kaldığı[336], diğer yerleşik partilerden farklılığının vurgulanmadığı, kendisinden bekleneni veremediği, yeni bir yaşam biçimi kurma yolunda, türlü alanlarda politikalarını saptayamadığı, eleştirisinde de bulunuldu.[337]

Basın, kuruluş döneminde Partiye büyük ilgi gösterdi. Ancak bu ilgi, daha sonra, Partinin gücünden düşmesi sürecine koşut olarak bir azalış seyrine girdi.[338] Kuruluş döneminde basından gördüğü desteği Yeşiller Partisi'nin yeterince değerlendirdiği söylenemez. Hareket, daha çok, sınırlı sayıda aydının biraraya gelerek oluşturduğu bir düşünce kulübünün ötesine geçememiştir. Aliağa'da sürdürülen direnişi örgütlemede gösterilen başarı bir yana bırakılacak olursa, yurt çapında etkili olabilecek türden eylemlere girişme, ya da seslerini daha çok sayıda yurttaşa etkili bir biçimde duyurma çabasına girilmemiştir. Bu durum, bilinçli bir seçimin yansıması olarak da değerlendirilebilir. Yani Yeşiller Partisi, diğer siyasal partiler gibi, kitlelerin isteklerinin peşinden koşup daha çok taraftar bulma türünde etkinliklere yönelmemiştir. Parti propagandasının yapılmaması anlamına da gelen bu bilinçli seçim bir kenara bırakılacak olursa, Partinin genel olarak siyaset sahnesinden çabukça silinmesinin ana nedenleri olarak şunlar sıralanabilir: Parti içindeki derin görüş ayrılıklarının getirdiği çatışma; tutarlı, almaşık bir siyasal çizgi bulunamaması; diğer siyasal partilerin de giderek artan oranlarda çevre ile ilgili konulara yakın durmaları ve programlarında çevreye yer vermeleri, bunun sonucunda diğer siyasal partilerle Yeşiller Partisi arasında belirgin bir farklılığın kalmaması; örgütlenmede gösterilen başarısızlık sonucu seçimlere katılamayış.

12 Eylül 1980'den sonraki baskıcı dönemde, siyasetin yeniden gündelik yaşama girmeye başlamasında Yeşiller Partisi deneyiminin de payının bulunduğu söylenebilir. Daha önce de belirtildiği gibi, dönemin olağanüstü koşullarında kendisini en rahat anlatma olanağına kavuşmuş hareket olmasının da belki bunda payı vardı.

---

[334]Ali Kemal Yılmaz, "Yeşiller Partisi Dar Boğazda: Hangi Alternatif", **Sokak**, S.9 (22 Ekim 1989), s.24.
[335]Abacıoğlu, **op. cit.**, s.6,7.
[336]Tayfun Gönül, "Yeşil Ev", **Sokak**, S.12 (25 Mart 1990), s.28.
[337]Murat Bjeduğ, "Yeşiller Partisi'nin İlk Kurultayının Ardından Eleştirel Kolaj Eskizleri", **Birikim**, S.14 (Haziran 1990), s.76-77.
[338]Öz, **op. cit.**, s.33.

Türkiye'de Yeşiller Partisi çevreci kuruluşların ya da sivil toplum örgütlerinin bir uzlaşımı sonucunda mı ortaya çıktı? Yeşiller partisi ilk bakışta, çevreci sivil örgütlenmelerden gelen katılımcıların çabalarıyla doğmuş gibi gözüküyor. Yanlış olmayan ancak eksik noktaları bulunan bir değerlendirmedir bu. Gerçekten de ilk parti başkanının ve çevresinin Hava Kirliliği ile Mücadele Derneği'nden gelmeleri, Parti içerisinde büyük etkisi olan İzmir Örgütü'nün, kendi yerel topluluklarından ortaya çıkması bu değerlendirmenin bir yönünü haklı çıkartıyor. Ancak Parti yapısı incelendiğinde üyelerinin büyük bölümünün geçmişte herhangi bir sivil çevreci oluşumla bağlarının bulunmadığı da anlaşılıyor.[339] Üstelik Yeşiller Partisi'nin kurulma aşamasında, Türkiye'de çevre hareketi içinde önemli yerleri olan pek çok sivil örgütün bu partileşme sürecinden bilinçli olarak kendilerini uzak tuttukları da bir gerçek. Yeşiller Partisi için, birkaç çevreci grubun biraraya gelip kendi çabalarıyla oluşturdukları, ancak geride kalan, büyük çoğunluktaki çevreci grubun desteğini alamadığı bir siyasal girişim nitelemesinde bulunmak yanlış olmayacaktır.

Özetle, Yeşiller Partisi deneyimi için, tabandan gelen bir hareket nitelemesi yapılamaz.[340] Batıdaki Yeşil Harekette görüldüğü gibi, önce yerel çapta gösterilen tepkilerin, tabandan gelen istemin, parti türü örgütlenmeye yöneltilmesi sürecine tanık olmuyoruz.[341] Dar bir çevrede başlayan hareket, daha sonra görüşlerinin toplumda yankı bulmasını beklemiş; bunda da pek başarılı olamamıştır.

3. Yeşiller Partisi Sonrası Gelişmeler

Yeşiller Partisi'nin hem uygulamada, hem de hukuksal anlamda işlevini yitirmesinden sonra yine bütüncül bir örgütlenme arayışı başlar. Bu arayış da gönüllü kuruluşlar tarafından ortaya konur. Örneğin, Yeşiller Partisi içindeki liberal kanadı temsil eden Aydın Ayas, "eko-liberal" olarak adlandırdığı dünya görüşünü partileştirebilmek için "Yeşil Düşünce Derneği"nde çalışmalarını sürdürmektedir.[342] Yukarıda anılan liberal görüşlere oldukça uzak bulunan çevreciler tarafından ortaya konan bir parti kurma çabasında değinmek gerekiyor: Adana Çevre ve Tüketiciyi Koruma Derneği (ÇETKO) Başkanı'nın önerisi ve Dünya Dostları Derneği'nin öncülüğünde[343] 9-10 Nisan 1994 tarihlerinde, yeşil bir partinin kurulmasına gerek bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla Ankara'da bir toplantı düzenlendi.

---

[339]Ergen, **Yeşiller Partisi'nin ...**, **op. cit.**, s.68.
[340]**Ibid.**, s.17.
[341]Özdek, **İnsan ..., op. cit.**, s.188.
[342]Abacıoğlu, **op. cit.,** s.6,7.
[343]**Cumhuriyet**, 7 Nisan 1994.

Toplantı sonunda yeşil bir partinin kurulmasının yararlı olduğuna ve bunun bir kitle partisi biçiminde düşünülmesi gerektiğine karar verildi.[344]

Her türlü örgütlenme biçiminin merkeziyetçiliği, sıradüzeni (hiyerarşiyi), otoriteyi de beraberinde getireceği, bunun da sonul amaç için uygun olmayan araçların kullanılması anlamına geleceğini düşünenler de var. Bu görüşe göre çevreyi odak noktası alan bir siyasal parti kurmak, yalnızca çevre ile uğraşan, diğer toplumsal sorunları dışlayan "çevrecilerin" girişebilecekleri bir örgütlenme türüdür.[345]

Bugün, Türkiye'deki çevreci hareket içerisinde bütünleştirici bir örgütlenmenin, yani bir siyasal partinin ya da derneğin gerekli olduğu konusunda bir oydaşma söz konusu değildir; böyle bir partinin gerekli olup olmadığına yönelik tartışmalar sürmektedir.

4.Radikal Demokratik Birlik Partisi Deneyimi

O yıllarda, Yeşiller Partisi yanında, partileşme gizilgücünü taşıyan bir diğer oluşuma değinmekte yarar var: Radikal Demokratik Birlik. Eşcinsellerin oluşturduğu bir grubun, kendilerine uygulanan ağır polis baskısını protesto etmek üzere 10 gün süren bir açlık grevine gitmeleri, bu sırada kimi aydınlardan ve İnsan Hakları Derneği'nden yardım görmeleri biçimindeki gelişmeler, toplumdan dışlanan kesimlerin, aralarındaki dayanışmayı arttırma, birlikte hareket etme ve örgütlenme gereksinimi duymalarında önemli bir etmen oldu. Bu sırada, tanrıtanımazların ve savaş karşıtlarının oluşturduğu iki ayrı topluluk da basında seslerini duyurmaya başladı.[346] Toplumun dışında kalan bu insanların sözcüsü konumunda bulunan İbrahim Eren, çevrecilerin, eşcinsellerin, feministlerin, savaş karşıtlarının, tanrıtanımazların dünya görüşlerini yansıtmasını düşündüğü Radikal Demokratik Birlik'i ileride bir partiye dönüştürme arzusundaydı.[347] Haziran 1987'de aynı topluluk tarafından kurulan Yeşil Barış Çevre Derneği'nin partileşmeye giden yolda bir aşama olarak görüldüğü anlaşılıyor. Zaten Dernek tüzüğünde de yalnızca çevre sorunlarından sözedilmez, egemen dünya görüşünün, ahlak sisteminin, yaşam biçiminin değiştirilmesine de yer verilmiştir.[348] Basından, bunun sonucunda da toplumdan büyük ilgi görülmesine karşın parti kurma isteği gerçekleştirilemedi. Daha sonradan, grubun sözcüsü, Yeşiller Partisi'ni, kendilerine karşı oluşan olumlu havadan yararlanıp bir an önce partileşmeye

---

[344]**Yeşil Çevre**, 12 Eylül 1994.
[345]Bjeduğ, Murat, "Narsizm Üreten Kof Bir Totem: Örgüt", **Ağaçkakan**, S.14 (Kasım- Aralık 1993), s.30 ve "Örgüt Bahsi", **Ağaçkakan**, S.15 (Ocak-Şubat 1994), s.23-24.
[346]Tanıl ve Kayhan, **op. cit.**, s.16.
[347]Şimşek, **op. cit.**, s.36.
[348]Keleş ve Hamamcı, **op. cit.**, s.206.

gitmekle suçlayacaktır. Yukarıda da belirtildiği gibi Radikal Demokratik Birlik, Yeşiller Partisi'nin kuruluş aşamasında kendilerine yöneltilen işbirliği çağrılarına da olumlu yanıt vermemiştir.

Radikal Demokratik Birlik, partileşme aşamasına varamadı. Toplumda seslerini etkili bir biçimde duyurma olanağına sahip olan kıyıda kalmış kesimlerin, belki de partinin asıl itici gücünü oluşturacak çevrecilerin arkaplanda kalmasına yol açmalarının; çevreci hareketi oluşturan gönüllülerin bu marjinal gruplarla özdeşleştirilip[349] kendilerine yeni taraftar bulmada güçlük çekmelerinin, yeşil hareketin Türkiye'de başarısı açısından pek de olumlu gelişmeler olduğu söylenemez. Ancak, tüm bunlara karşın Radikal Demokratik Birlik'in, kamuoyunda çevre sorunlarının ve çevrecilerin gündeme gelmelerindeki payı da gözardı edilemez.

C. Değerlendirme

Batı'da 1960'ların sonunda gelişmeye başlayan çevreci hareketin varlığını Türkiye'de duyumsatabilmesi için 1980'li yılları beklemek gerekmiştir. Bu dönemden önce de çevre değerlerini savunan, kimi tekil sorunlara yönelik tepkiler sonucunda ortaya çıkan oluşumlar yok değildi; hatta bu hareketlerin Meşrutiyete kadar götürüldüğüne tanık olunuyor.[350] Ancak modern çevreci harekete daha yakın sayılabilecek örnekler ancak 1980'li yıllardan sonra ortaya konulabilmiştir. Bir başka deyişle, çevreye tek başına da bir değer verme, sanayileşmenin getirdiği yaşam tarzının insan doğasına aykırı kimi yönleri, doğanın hızla tahribinin ekolojik sistemin bir parçası olan insanın zararına olduğu, hatta sonunu getirebileceği düşüncesi, 1980 öncesi çevre adına ortaya konan tepkilerde, daha doğrusu çalışmalarda, göz önünde bulundurulan kaygılar, ya da başka bir anlatımla, bu eylemlerin gerisindeki itekleyici dürtü değildi.

1980'lerden başlayarak, kitle iletişim araçlarının da büyük desteğiyle, çevre ile uğraşma, çevrecilik, birdenbire "moda" akımlardan biri durumuna geldi. Bu dönemde hemen herkes çevrecidir ya da yeşili sever görünür. Ancak bu yıllarda "çevrecilik" ya da "yeşil" olgusu henüz bir kimlik olarak izleyicilerinin üzerine yapıştırılabilmiş değildi. Belki de dönemin baskıcı, tüm kimliklerin gizlenmek zorunda kaldığı koşullarında sığınılabilecek en kolay, en güvenli dal oluşundandı. Ancak belirttiğimiz gibi "yeşil" bir kimlik henüz oluşmamıştır. Batı Avrupa'da çevreciliğin bugüne ulaşmasındaki evrelerden biri olan "korumacılık" anlayışına benzer biçimde "doğa

[349]Bora ve Kayhan, **op. cit.**, s.15.
[350]Öz, **op. cit.**, s.32.

sevgisi", "yeşile duyulan özlem" çevrecileri bu yolda yürümeye iten başlıca güdü olmuştur.

Türkiye'deki çevre hareketinin 1980 sonrasındaki yükselişinde, serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinin çevresel değerlere verdiği tahribatın önemli bir payı vardır. Yıllardan beri ülke ekonomisinde önemli bir yeri olmayan sanayi sektörüne birdenbire önem verilmeye başlanması, üstelik bu yolda öncü bir rol oynaması istenen özel sektörün tamamen denetimsiz bırakılması, hatta ülke ekonomisini güçlendirmek adına özendirilmesi, çevresel değerlerin hızlı bir biçimde bozulmasını da beraberinde getirmiştir. Bir başka anlatımla sanayileşme ve büyüme arzusunun plansız, hızlı, çevreyi hesaba katmadan gerçekleştirilmeye çalışılması ve özel kesimin çevreyi etkileyebilecek her türlü kararında serbest bırakılması sonucunda çevrenin ağır bir baskı altında kalması, Türkiye'de çevre hareketinin bu yıllarda güçlenmeye başlanmasının ardında yatan en önemli etmenlerden birisidir. 12 Eylül 1980 Askerî Müdahelesi'nden sonra, ülkenin içinde bulunduğu baskıcı ortamın bu hareketin gelişmesini engelleyici bir etken olduğu düşünülebilirse de; tam tersine olarak, çevreci hareketin varlığını bu baskıcı ortama borçlu olduğu, diğerlerine göre zararsız, ideolojisi olmayan bir çevreciliğin bu dönemde, en azından tehlikeli görülen akımların uğradığı bastırılma şanssızlığına uğramayarak, hoş karşılandığı söylenebilir. Belki de çevreciliğin kamuoyunda birdenbire daha önceki yılllarda görünmeyen bir biçimde benimsenmesinin nedeni de buydu: 12 Eylül öncesindeki huzursuz ortamın sorumluları olarak görülen köktenci ideolojilerden, akımlardan biri olmayışı, tam tersine ideolojiden arınmış bir düşünüş ve eylem biçimi olması. Özellikle son on yıldan bu yana sesini giderek etkili bir biçimde duyuran çevreci akımın, bugüne değinki eylem biçimlerine bakarak, daha çok çevre, çevrenin korunması lehine kamuoyu yaratmak, yani halkı bilinçlendirmek, özellikle devletten kaynaklanan çevreyi olumsuz yönde etkileyecek uygulamalara uyarıda bulunmak, karşı çıkmak, önlemek işlevini yerine getirdiği söylenebilir. Ancak, yukarıda anılan bu tepkilerin birçoğunun sanayileşmeden, aşırı kentleşmenin doğa üzerindeki yıkıcı etkilerinden, dünyanın yokolma sürecine girmesinden, insanın giderek ürettiğine, kendisine ve topluma yabancılaşmasından kaynaklandığını söyleyemiyoruz. Daha çok, doğa sevgisi üzerinde yükselen, belirli bir yöredeki doğa parçasını kurtarmak, kirliliğin önüne geçmek, kentlerin daha düzenli olmasını sağlamak türünde bilinçlendirici ve eğitici etkinlikler gözlenmektedir. Bir görüşe göre böyle bir işlev, daha çok egemen ekonomik düzenin, insan-doğa ilişkilerinin, değer yargılarının yanlışlarını gösterek, kötü yönlerini bileyerek onun daha güçlenerek sürdürülmesine de yardım etti. Kapitalizm, yeşil hareketin tüm can alıcı araçlarını ve söylemini elinden alıp kullanarak onu uslandırma çabasına girişmiştir. Hareketin egemen örgütlenme

türlerini (dernek, vakıf gibi) kullanması da bu süreci hızlandırmıştır.[351] Belki de güçlü bir muhalefet akım haline gelebilecek olan Yeşil Hareket, her demokratik rejimde bulunması gereken renkli bir unsur haline dönüştürülmüştür. Çevre sevgisinin, doğa dostluğunun resmi organlarca ya da bugünkü düzenin sürdürücülerince benimsenmesi süreci, çevreciliğin "asi ruhunu, kural tanımazlığını ve gençlik dinamizmini" kaybetmesine, hareketin içinin boşaltılması"na yol açtı. Çevrenin kitle iletişim araçlarında büyük ölçüde yer almaya başlaması; Çevre Bakanlığı'nın, yasal düzenlemelerle hareket sınırları çizilen, birçok çevreci derneğin/vakfın kurulması, üniversitelerde çevre ile ilgili bölümlerin açılması; meslek odalarının çevre komisyonları kurması ve sonunda bir çevre pazarının oluşmaya başlaması hep bu sürecin bir parçası olarak belirdi.[352] Kimilerine göre yeşil hareketin sulanması anlamına gelen bu gelişmelere şu örnekler verilebilir: Çevre Bakanlığı, çevre bilincinin toplumun her kesimine yayılması amacı ile bir "Ulusal Çevre Andı" hazırlayarak imzaya açtı. Öncelikle Belediye başkanları, KİT yöneticileri, çalışanları, resmi daire müdürleri, meslek odaları, dernekler, sendika ve okul yöneticileri ile öğrencilerin bu metni imzalaması beklendi.[353] Yine Çevre Bakanlığı, basında çevre sorunlarına en çok yer veren gazete ve yazarları seçti.[354] Şehir Tiyatroları'nda, insan-doğa ilişkisini, doğa kirliliğini ele alan oyunlar gösterime girdi.[355] Çevreci olarak nitelenen defileler düzenlendi; burada mankenler sahneye gaz maskeleriyle çıktılar.[356] Çevreye karşı duyarlılığı sergilemek üzere okullarca çevre piknikleri düzenlendi.[357] Ortaöğretim kurumlarında okutulmak üzere, programa "Çevre ve İnsan 1" adlı bir ders kondu; ancak kitabı hazırlanamadığından ötürü ders işlenemedi."[358] Doğa ile içiçe, sanayileşmiş toplumun tüm getirilerine sırt çevirerek almaşık bir yaşam süren çevrecilere basın, sayfalarında yer vermeye başladı.[359] Gazeteler çocuklara çevre bilincini aşılamak üzere çevre sayfaları ya da köşeleri hazırlamaya başladılar. Turizm Bakanlığı "Turizmde Çevreye Duyarlılık Kapanyası" bünyesinde, çevreye duyarlı konaklama tesislerine, yat limanlarına ve yatlara "çam, çapa ve yunus" simgesi vererek onları ödüllendirdi.[360] Çevre konusunda çeşitli yarışmalar düzenlendi. "Doğa Savaşçıları" adındaki topluluk çevreye ilgi duyan, bu sorunların çözümü için proje

---

[351]Tanıl Bora, "Yeni Toplumsal Hareketler"e Dair Notlar", **Birikim**, S.13 (Mayıs 1990), s.51.
[352]Akın Atauz, "Çevreci Hareketlerin Türkiye'yi Sarsmayan On Yılı", **Birikim**, S.57-58 (Ocak-Şubat 1994), s.21.
[353]**Cumhuriyet**, 7 Nisan 1994.
[354]Buna göre 1994 yılında basın çevre sorunlarına bir önceki yıla göre %50 oranında daha çok yer vermiştir.
[355]**Cumhuriyet**, 2 Kasım 1994.
[356]**Hürriyet**, 31 Ekim 1994.
[357]**Hürriyet**, 5 Haziran 1994.
[358]Dursun Gökdağ, "Ortaöğretim Programlarında Çevre", **Cogito**, S.2 (Güz 1994), s. 46,47.
[359]**Hürriyet**, 26 Ağustos 1994.
[360]**Cumhuriyet**, 29 Ocak 1994.

üreten kişi ve kuruluşlara çevre ödülü verdi.[361] Çevre Bakanı, çevre bilincinin yaygınlaştırılmasında imamlardan da yararlanılabileceğini açıkladı.[362]

1990'ların başında Türkiye'de çevre hareketinin bir ölçüde siyasallaştığını söylemek olanaklıdır. Özellikle sosyalist kesim, yeşilleri sosyalist harekete önemli katkıları olacak bir grup olarak varsaymaktadır.[363] Bu tutumun bir sonucu olarak ortaya çıkan, sosyalizm ve çevrebilimden gelen unsurlarla beslenen "ekososyalizm" düşüncesinin yeşermeye başladığına da tanık oluyoruz. Eylül 1992'de S.O.S Akdeniz'in girişimiyle yayımlanmaya başlanan Ağaçkakan Dergisi yukarıda anılan görüşlerin dile getirildiği bir süreli yayındır. Bu dergide, S.O.S. Akdeniz'de etkin bir biçimde çalışan topluluğun yanı sıra, türlü yeşil gruplar, bireyler düşüncelerini kağıda dökme olanağı buluyorlar: Ekososyalistler, ekofeministler, derin ekolojistler, anarşistler... Dergi, çevre sorunlarını irdelerken, bunun, ekonomik, siyasal düzenle, egemen düşünce kalıplarıyla, emek-sermaye çelişkisiyle olan ilintilerini ön plana çıkartıyor. Kapitalizm, milliyetçilik, yeni dünya düzeni, eğitim, din, erkek egemenliği türünde konularda yoğunlaşan bu köktenci tutum Dergiyi ve izleyicilerini diğer çevre korumacı gruplardan ayırıyor. Belki de bunun bir sonucu olarak çevre konusunda en köktenci tepkiler hep buradan çıkıyor.[364] Yalnızca S.O.S. Akdeniz değil, Çevre Duyarlılığını Yayma Grubu, Yeşiller, İskenderun Çevre Koruma Derneği, diğer S.O.S. grupları da dergiye destek vermektedirler.

Her ne kadar, taraftarları, kamuoyunda güçlü bir yer edinebilecek dernek ya da vakıf türünde bir örgütlenmeye gitmeseler de, İslami bir çevre hareketinden söz etmek olanaklı. Kuran'daki doğaya, insana, diğer canlılara duyulan sevginin ifadesi olan kimi vurgulamalar ve zaten karşı oldukları Batılı düşünce yapısının bir ürünü olan sanayileşmenin bugün aldığı biçim onların bu akımın çekiciliğine kapılmalarına neden oldu. Üstelik, çevreci akımların dayandığı felsefe ile İslamiyetin kimi değerleri arasında çeşitli koşutluklar bulabilmek olanaklı: Her iki akım da insan aklının her türlü sorunun halledilmesinde tek araç olmadığını kabul ediyor; her ikisi de Batılı yaşam tarzına karşı; her ikisi de doğal kaynaklar üzerinde ağır bir baskı kurmayacak, bilinçli tüketimin öngörüldüğü, sade bir yaşam tarzını savunuyor. Son yıllarda, bu düşüncelerden kaynaklanan, kimi, çevreci sayılabilecek kıpırdanmalara rastlandı. İlk olarak Zaman Gazetesi'nde bir çevre sayfasına yer verildi. İslami değerleri savunan kimi yazarlar da Batı Uygarlığı'nın kimi olumsuz yönlerini öne çıkarmakla bu

[361]**Hürriyet**, 7 Aralık 1994.
[362]**Ibid.**, 22 Aralık 1994.
[363]Bora, "Yeni ...", **op. cit.**, s.52-53.
[364]Murat Bjeduğ, "Tartışmaya Çağrı: Minör Kimliklerden Majör Kimliğe", **Ağaçkakan**, Sayı 17-18 (Mayıs-Haziran 1994), s.7.

hareketin gelişimine katkılarda bulunmaktadırlar. Son yıllarda bu akımın bir habercisi, belirtisi sayabileceğimiz yayınlar peşpeşe çıkmaya başladı.[365]

Türkiye'de çevreci hareket Batılı örneklerinde görüldüğü gibi güçlü, yeşil bir muhalefet yaratmayı başaramamıştır. Son on yılda yöresel düzeyde elde edilen birçok başarının çevre bilincinin yükseltilmesinde önemli katkıları olduğu yadsınamaz bir gerçek. Ancak aynı başarının hareketin kendisine yeni yandaş ya da destekçi bulmasında, güçlü bir toplumsal muhalefet oluşturmada gösterdiğini söyleyemiyoruz. Bunda ülkenin toplumsal, siyasal ve ekonomik durumunun oynadığı rol gözardı edilemez. Herşeyden önce Türkiye'de gelişmiş sanayileşmiş Batılı ülkelerdekine denk yetkinlikte bir çevreci hareketin gelişimi beklenemez. Henüz yeterli yaşam standartlarını yakalayamamış bir ülkede, sanayileşmenin hızını kesip çevre kalitesini arttırmayı savunan düşüncelerin destek bulmasını ummak fazla iyimser bir tutum olacaktır. Belki de bu açıdan bakılınca "en büyük kirlilik yoksulluk kirliliğidir" sözünün Türkiye için de geçerli olduğu düşünülebilir. Üstelik Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan beri ülkenin hızla sanayileşmesi gerektiği düşüncesi, işbaşındaki hükümetlerin temel politikalarını biçimlendirmiş; toplumun daha uygar bir düzeye yükselmesinin ancak buna bağlı olduğu düşüncesi yaygın bir biçimde benimsenmiştir.

Toplumsal yapımıza, katılım, örgütlenme geleneklerinin, yurttaş girişimlerinin egemen olmayışı hareketin bizde geç başlamasını sağlayan etmenlerden sayılabilir. Gönüllü örgütlenmeler arasındaki görüş farklılıklarının, iletişimsizliğin, tüm bunların Yeşiller Partisi deneyimine yansımasının ve sonuçta partileşmenin de başarısızlıkla sonuçlanmasının, çevreci muhalefetin oluşturulamamasındaki payı büyüktür. Türkiye'deki yeşil hareketin başarılı olamamasını, bir yazar şu nedenlere bağlıyor: Yeşil hareketi oluşturan çeşitli gruplar arasında işbirliğine gidilememesi, düşünsel plandaki belirsizlik, yeşil hareket ile sosyalist hareket arasında bulunan bir çok ortak yönün gerektirdiği bu iki akım arasında olması gereken güçbirliğine gidilmemesi.[366]

Türkiye'de çevre hareketinin neden başarılı olamadığı sorusuna pek çok yanıt verilebilir. Öncelikle, daha önce de belirtildiği üzere, Türkiye gibi, nüfusun büyük bir bölümünün kaynaklardan yeterince yararlanamadığı azgelişmiş bir ülkede, doğal kaynaklar üzerinde daha az baskıda bulunulması yönlendirmesinde bulunan bir görüşün yaygınlık kazanması beklenemezdi. Batıda yeşil hareketin güçlenmesinde büyük etkisi bulunan aşırı sanayileşmenin, insanı kendisine, ürettiğine ve çevresine

---

[365]"Ağaç" ve "İnsan" yayınevlerinin yayımladığı çeviri kitaplar dışında, son yıllarda yerli yazarların kaleme aldığı bu tür yapıtlardan kimileri şöyle sıralanabilir: Mehmet Bayrakdar, **İslam ve Ekoloji**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1992; Ersin Gürdoğan, **Kirlenmenin Boyutları**, İz, istanbul, 1993; Deniz Gürsel, **Çevresizsiniz**, İnsan, İstanbul, 1989; Deniz Gürsel, **Gelenekselci Çevrecilikten Gelenekselci Liberalizme**, Vadi, Ankara, 1995; F.Mehlika Mısıroğlu, **Yeşil, Çevre ve İslam**, Sebil, İstanbul, 1994; İbrahim Uslu, **Çevre Sorunları**, İnsan, İstanbul, 1995; Yılmaz Uslu, **Ekoloji**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1984.

[366]Bora, "80'lerde ...", **op. cit.,** s.21.

yabancılaştıran olumsuz etkilerinin, Türkiye'de diğer gelişmiş ülkelerde olduğu kadar duyumsanmamasının da güçlü bir çevreciliğin ortaya çıkamamasında payı vardır. Aile bağlarının güçlülüğü, toplumsal yaşamda birincil ilişkilerin hala çok önemli bir yer tutması, belki de bu tür sorunların bizde Batıdakinden daha az duyumsanmasını sağlamıştır. Yine bu durumun bir sonucu olarak örgütlenme geleneğinin bulunmaması, siyasal sistemin bu tür gönüllü örgütlenmelerin gelişmelerine olanak tanımayan yasal düzenlemelere yer vermesi de çevreci hareketin güçlenmesinin önündeki engellerdendi. Çevreci hareketin bir parçası durumundaki Yeşiller Partisi deneyiminin başarısız olmasının ardında da bu etmenler yatıyor. Bu başarısızlıkta Partinin yapısından, ve seçim sisteminden kaynaklanan kimi nedenlere sonraki bölümde değinilecektir.

Çevre hareketinin içinden yapılan bir değerlendirmede de, Türkiye'deki çevre hareketinin daha çok düşünme, yazma, tartışma aşamasında kaldığı, ancak bunların çoğu zaman uygulamaya geçirilmediği eleştirisinde bulunuluyor. Yine aynı yazara göre büyük çapta sokak eylemleri türünden ses getirecek etkinlikler ve yerel bir sorun karşısında sonuç almak üzere yurttaş girişimleri gerçekleştirilemedi. Bu tür etkinliklerin gerçekleştirilememesinin nedenleri olarak, böyle bir girişimde bulunmanın getirebileceği olumsuz sonuçları göze alamama; küçük, yerel, başarılabilecek nitelikteki işlere değil de gerçekleştirilmesi olanaksız olan, ülke, hatta uluslararası çapta sorunlara yönelme gösteriliyor. Yazarın Türkiye'deki çevreci hareket üzerine diğer gözlemleri de şöyle özetlenebilir: Çevreci hareket yalnızca olumsuz uygulamaların önüne geçmekle sınırladı kendisini; karşı çıkılan görüşlerin, uygulamaların yerini alabilecek bir seçenek sunamadı. Çevre sorunları konusu devletin, toplumun, eğitim kurumlarının, iş dünyasının, medyanın gündemine girdi. Ancak bu olumlu sayılabilecek gelişme beraberinde büyük bir sorunu, çevreci hareketin sulandırılmasını, içeriğinden birşeyler yitirmesini de beraberinde getirdi. Başlangıçta daha küçük bir grup tarafından daha coşkulu, ilkeli, güçlü olarak sürdürülen bu akım, zamanla, katılımcılarının birdenbire çoğalmasıyla, anılan değerlerinden kimilerini yitirerek kurulu düzen için daha az tehlikeli görülerek işlevini sürdürmeye çalıştı.[367]

[367]Atauz, "Çevreci ...", **op. cit.**, s.17-22.

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE ÇEVRE HAREKETİNİN GELİŞİM SÜRECİNDE GÖNÜLLÜ ÇEVRE KURULUŞLARI

I .TÜRKİYE'DE GÖNÜLLÜ ÇEVRE KURULUŞLARI

A.Türkiye'deki Başlıca Gönüllü Çevre Kuruluşları

Türkiye'de gönüllü çevre kuruluşları pek çok alanda, değişik yönlerde etkinliklerini sürdürüyorlar. Kuşkusuz gönüllü kuruluşların kimliklerinin oluşmasında üyelerinin toplumsal konumları, siyasal tutumları, dünya görüşleri büyük rol oynamaktadır. Yalnızca çevre koruma, doğayı sevdirme, kirliliği önleme amacıyla kurulan örgütler olduğu gibi, tüm bu sorunların aslında egemen olan sistemden kaynaklandığı düşüncesinden hareket eden, daha köktenci katılımcıların oluşturduğu topluluklar da bulunmaktadır. Bu örgütleri, yapılarına, büyüklüklerine, etkinliklerine, dünya görüşlerine göre ayırmak olanaklı. Bu çalışmada denenecek olan bölümlemeye geçmeden önce, çevre hareketinin içinde bizzat yer alan yazarların önerdikleri bölümlemelere değinmekte yarar var: Bir yazar Türkiye'de çevre konusuyla uğraşan kümeleri üçe ayırıyor: a. "Resmi sektör", b.Teknokrat bakış açısına sahip kişilerin egemen olduğu dernek, vakıf türünde örgütlerin sürdürdüğü "sivil çevreci hareket", c.Kimi zaman ikinci gruplarla ilişki kurabilen ancak birinci gruptan tamamen uzakta bulunan "küçük başıbozuklar".[368] Bu değerlendirmede, çevreci kuruluşların üyelerinin dünya görüşleri, çevreyi algılayış biçimleri ve örgütlenme türleri göz önünde bulundurulan ölçütler olmuştur. Yine bu akım içinden sayılabilecek bir başka yazar da Türkiye'de gönüllü çevre kuruluşlarını, a.Yerel çevre sorunlarının üstesinden gelmek amacıyla kurulan, yalnızca kendi yöresinde etkili olabilen, yeterli bütçeleri ve personeli olmayan küçük kuruluşlar, b.Genelde ülke ya da bölge çapında etkinliklerini sürdüren ya da seslerini duyurabilen, birincilere göre daha güçlü ve büyük olan, belirli büroları, yayın organları, gönüllü ya da profesyonel tam gün çalışanı bulunan, çeşitli bilimsel toplantılar düzenleyebilen, sorunlara dikkat çekmenin ötesinde bunlardan kimilerini gidermeye uğraşan kuruluşlar, c.Kendi yörelerinde çalışmalar yapmakla birlikte ülke çapında sesini duyurabilen kuruluşlar biçiminde bölümlemeye ayırmıştır.[369] Bu bölümlemenin tamamen biçimsel ölçütlere dayanılarak yapıldığı görülmektedir. Örgütlerin büyüklüğü ve etkililiği, etkinlik bölgeleri, etkinlik türleri kullanılan başlıca ölçütlerdir. Çevre hareketinin içinde doğrudan yer almayan, ancak

[368]Atauz, "Çevreci ...," **op. cit**. s.23.
[369]Engin Ural, "Çevre Gönüllü Kuruluşları", **Orta Asya ve Karadeniz Çevre Konferansı (20-23 Ekim 1993)**, TÇSV Yayını, Ankara, 1994, s.18-19.

gözlemci olarak değerlendirmelerde bulunan bir yazar ise Türkiye'deki çevreci ve yeşil hareketi dört ana gruba ayırarak incelemektedir: a.Yeşiller , b.Köktenci çevreciler, c.Doğa-Çevre Korumacıları, d.Sanayi ve çevre korumacıları.[370] Burada, birinci bölümlemeye benzer bir biçimde örgütün kuruluş biçimi, etkinlik bölgesi gibi biçimsel ölçütlerden daha çok, örgütleri temsil eden üyelerin dünyaya ve çevreye bakış açılarına dayanılarak bir ayrıma gidildiği anlaşılmaktadır. Başka bir yazar da gönüllü çevre kuruluşlarını a.Dernekler, b.Vakıflar biçiminde incelemeyi yeğlemiştir.[371] Bu son bölümlemede yalnızca örgütlerin tüzel kişiliklerinin ölçüt olarak alındığı görülmektedir. Özetlemek gerekirse, birinci ve üçüncü tür bölümlemelerde, "çevreyi algılayış biçimi", "dünya görüşü", doğal olarak bu tutumların bir sonucu, yansıması olan "eylem türleri" ölçütleri alınarak bir bölümlemeye gidildiği halde ikincide yalnızca "büyüklük", "etkinlik bölgesi" gibi, biçimsel ölçütler, dördüncüde ise örgütlerin tüzel kişilik biçimleri kullanılmıştır.

Bu çalışmada ise daha çok birinci ve üçüncü bölümlemede kullanılan ölçütler temel alınarak, bir başka anlatımla, örgütlerin biçimsel yapılarından daha çok üyelerinin dünya görüşlerine, çevreye bakış açılarına, önceliklerine, siyasal eğilimlerine ve tüm bunların yansıması olarak da düşünülebilecek olan eylem türlerine göre bir değerlendirme yapılarak, a.Çevre Korumacılar, b.Çevreciler, c.Yeşil Toplumcular biçiminde bir bölümlemeye gitmenin daha doğru olacağı düşünülmüştür. Bu üç kümenin başat nitelikleri, birbirinden ayrılan özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Çevre Korumacılar: Çevre korumacı olarak nitelendirebileceğimiz örgütler çoğunlukla, çevrenin geliştirilmesini, doğanın korunmasını amaç olarak almaktadırlar. Bunların büyük bir çoğunluğu, gelecekte, çevre sorunlarının gelişen teknoloji ile üstesinden gelineceğine inanırlar. Çevreyi koruyucu çalışmaların, kimi çevre sorunlarını giderici önlemlerin ya da projelerin çoğunlukla bu tür gruplardan kaynaklanmasında bu düşüncenin de etkisi bulunduğu söylenebilir. Çevre korumacı örgütler genelde devletle, resmi organlarla iletişim kurmakta zorlanmazlar. Bunlarla birlikte kimi projelerin yürütülmesinde görev alabilirler, ya da onlara yardımda bulunabilirler. Buna benzer bir biçimde sanayicilerle, işadamlarıyla da yakın ilişkiler içerisine girebilirler; üstelik çevre sorunlarının azaltılabilmesi için bu kesimle işbirliği içinde olmada yarar görürler. Uluslararası çevreci örgütlerle bilgi alışverişinde bulunmak ya da kimi projelerin yürütülmesi amacıyla işbirliğine girebilirler. Özellikle eğitsel etkinliklere büyük önem verip, halkın çevre konusunda bilinçlendirilmesi gerektiğine inanırlar. Bu yolda türlü dallarda kurslar, seminerler verirler. Gelişkin bir örgüte ve yeterli, yetişmiş çalışana sahip olabilirler. Genelde üye sayıları, diğer

[370]Arnd-Michael Nohl, "Türkiye'de Hükümet Dışı Örgütlerde Ekoloji Sorunsalı", **Birikim**, S.57-58 (Ocak-Şubat 1994), s.23-28.
[371]Özdemir, **op. cit.**, s.93-95.

örgütlere göre, çoktur. Ortaya çıkmış bulunan bir çevre sorununu gidermede daha çok yardım, imza kampanyaları açmak, yetkilileri uyarmak biçiminde etkinliklerde bulunurlar. Çevre sorunlarının gerisinde kapitalizmin amansız gelişiminin yattığı, sorunun egemen sistem ve değerlerle giderilemeyeceği düşüncelerine pek bel bağlamazlar.

Çevre korumacı olarak andığımız gönüllü çevre kuruluşlarının devlet ile olan ilişkilerinin diğerlerine oranla daha gelişmiş olduğunu söylemiştik. Bu tür örgütlerin, yönetimce alınan kararlara ya da belirlenecek politikalara diğer örgütlenmelerden daha kolaylıkla müdahale edebildiklerini eklememiz gerekir. Çevre ile ilgili birçok yasal düzenlemenin alacağı biçimde bu tür kuruluşlar etkili olmaktadır. Çevre Müsteşarlığı'nın kurulması, Anayasa'ya çevre ile ilgili bir maddenin girmesi, Çevre, Milli Parklar, Boğaziçi ve Doğa ve Kültür Varlıklarını Koruma yasalarının çıkarılmasında bunu görebiliriz.[372] Bu tür gönüllü kuruluşların resmi organlarla olan iletişimi son yıllarda, çevre hareketinin güçlenmesiyle ortaya çıkmış değildir; daha önceki yıllarda da bu tür ilişkiler, etkilemeler olmuştu. Örneğin 1960'lı yıllarda, çevre korumacı derneklerden bir bölümü, tıpkı bugünlerde olduğu gibi merkezi yönetimle sıkı bağlar kurmasını bilmiş, hatta kimi yasaların hazırlanmasına katkılar sağlamış, önerilerde bulunmuştur. Yeşiller Partisi'nin genel başkanlarından Celal Ertuğ'un önderliğindeki Hava Kirlenmesiyle Savaş Derneği, Ankara'nın hava kirliliği ile ilgili bir yasa taslağı hazırlamıştır. Türkiye Tabiatını Koruma Derneği de "Çevre Sorunları ve Doğayı Koruma Yüksek Konseyi Kuruluş Kanunu" önerisi ile Başbakanlığa bağlı, çevre sorunları ile ilgili politikaları belirleyecek bir konseyi gündeme getirmiştir.[373] Bugün bu türden etkileşimlerin sayısının ve etkililiğinin artmış olduğu değerlendirmesine gidilebilir.

Çevreciler: Çevre Korumacılar ile Yeşil Toplumcular arasında kalan bölümde yer alırlar. Gerçekten, birtakım özellikleri çevre korumacı örgütlenmeleri andırsa da, Yeşil Toplumcular ile pek çok benzer yönleri vardır. Onlar kadar olmasa bile, çevreden yola çıkarak siyasal-toplumsal sorunlar için düşünce üretmeye ve duyurmaya her zaman açıktırlar. İnsan hakları, demokrasi sorunlarında daha çok Yeşil Toplumcular'ı andıran çözümler peşinde koşarlar ya da onların görüşlerini kendilerine daha yakın bulurlar. Üyeleri arasında daha çok sosyal demokrat eğilimli insanların bulunması göze çarpar. Yeşil Toplumcular içinde yer alan pek çok uç düşünce bu tür örgütlerde kendine yer bulamaz. Geliştirilen düşünceler daha çok egemen ilişki türleri, değerler, dünya anlayışı içerisinde kalır. Hem Çevre Korumacılar'la hem de Yeşil Toplumcular'la yakın ilişki kurabilirler. Resmi organlarla sınırlı da olsa ilişki içerisine girebilirler. Belli bir çevre sorununun giderilmesine yönelik çalışmalara katılabilirler.

---

[372]Keleş ve Hamamcı, **op. cit.**, s.204.
[373]Yavuz, **op.cit.**, s.170-172.

Yeşil Toplumcular: Çevre Korumacılar'dan oldukça farklı bir kümeyi oluşturmaktadırlar. Çevre sorunlarını siyasal alanda odak noktası olarak alırlar. Günümüzdeki çevre sorunlarını, büyük ölçüde, kapitalizmin insan doğasına aykırı yönlerinin yansıması, bu sistemin olumsuz bir sonucu olarak değerlendirirler. Çevre sorunlarının yanı sıra savaş karşıtlığı, feminizm, insan hakları ile de yakından ilgilenirler. Sosyalistler, anarşistler, feministler, tanrıtanımazlar, savaş karşıtları, eşcinseller, toplum dışında bırakılmış kesimler bu kümedeki gönüllüleri betimlerken kullanılan sıfatlardandır. Yeşil Toplumcular'ın derin ekolojist olarak algılayamıyoruz. Çünkü onların tersine çevreyi siyasal yaşamın içinde bir savaşım alanı olarak görüyorlar. Üstelik bu grup içinde derin ekolojistleri romantiklikle, ideolojinin önemini kavrayamamakla suçlayanlar bulunmaktadır. Yeşil Toplumcular çoğunlukla topluluk halinde etkinliklerde bulunmayı yeğleyip hukuksal anlamda bir örgütlenmeye gitmemektedirler.[374] Bu türde bir örgütlenmeye gitmenin ast-üst ilişkisini getirip özgürlükleri yok edeceği kaygısını taşırlar. Ancak Yeşiller Partisi katılımcılarının bir bölümü de burada yer almaktadır. Çevre Korumacılar gibi kamuoyunu bilinçlendirmeye ya da dikkatini çekmeye yönelik etkinlikler, eylemler düzenleseler de bunun alacağı biçim birincilerinkinden farklı olur. Yurtdışındaki örgütlerle yalnızca bilgi alışverişi için değil kimi etkili eylemler gerçekleştirmek için de ilişkiler kurabilirler.

S.O.S. adı altında biraraya gelen çevreci grupların aslında diğer oluşumlardan farklı bir nitelik taşıdıklarını belirtmiştik. Kendi deyimleriyle "yeşil" olan bu gruplar diğerlerini "çevreci" olarak adlandırırlar. Zaten bu gruplar (özellikle S.O.S. Akdeniz) Yeşiller Partisi içinde yer alarak, düşüncelerini uygulamaya geçirme arayışı içine de girdiler. Gerçekten de diğer çevre korumacı örgütler yalnızca ortaya çıkan sonuçla yani çevre sorunlarıyla, kirlilikle, doğanın bozulması ile uğraşırlarken, birincileri (yani S.O.S. başlıklı dernek ve gruplar) bu tür sorunların kaynaklandığı siyasal sistem, toplumsal düzen ile de yakından ilgililer. Zaten bunu yayınlarından da anlamak olanaklı. Yeşil Toplumcular olarak adlandırabileceğimiz küme içinde yer alan S.O.S. Akdeniz grubunun ve benzerlerinin temel özellikleri şöyle sıralanabilir: Sanayileşme karşıtıdırlar; Çevreciler'den farklı olarak insan merkezli değildirler; çevreci düşüncenin bir yansıması olan "insan ve çevresi" yaklaşımını reddederler; ekolojiyi temel alırlar.

Türkiye Tabiatını Koruma Derneği ve Çevre Sorunları Vakfı türünde korumacı kimliğinin ön plana çıkartıldığı örgütlenmeler için "yüksek sosyete lobileri" değerlendirmesini yapanlar da var.[375]

Çevreciler'le Yeşil Toplumcular birçok konuda benzer yönde düşüncelere sahip olsalar da, düzenlenen birçok kampanyada beraber hareket etseler de; bir üst

[374]S.O.S. Akdeniz bunun bir istisnasını oluşturuyor.
[375]Bora, "80'lerde...", **op. cit.**, s.20.

örgütlenmeye (Dünya Dostları Derneği) gitseler de aslında iki ayrı dünya görüşünü dile getiriyorlar. Daha önceki sayfalarda belirtilen farklılıklardan başka kendilerine özgü kimi nitelikleri de taşıyorlar. Örneğin önceden gruplandırdığı oluşumlardan Yeşiller (Yeşiller Partisi'ne katılanlar, S.O.S. Akdeniz vb.) ve Radikal Çevrecilerin (İskenderun Çevre Koruma Derneği, Adana ÇETKO) eğitim anlayışlarını karşılaştıran bir çalışmaya göre, birinciler için öğrenme, düşünme, sorgulama, tartışma eğitim ile eşanlamlıdır; öğreten ile öğrenen arasında ast-üst ilişkisi yoktur. Oysa ikinciler, nesnel doğrulardan yola çıkıp, bildik yöntemlerle, bilimselliği de gözardı etmeyerek eğitim faaliyetlerini sürdürebilmektedirler.[376] Birinci grup olarak nitelendirdiğimiz yeşiller, radikal çevreciler'den farklı olarak, eğitim amaçlı etkinliklerin çalışma programlarında oransal olarak büyük bir yer işgal etmesine izin vermiyorlar. Zaten, bu kümedekilerin çoğunlukla günümüz anlamındaki eğitime karşı olduklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bugünkü eğitim sisteminin, öğrenim süresince özgürlükleri kısıtlayıcı, bireysel yetenekleri köreltici bir etkiye sahip; üstelik egemen dünya görüşünü ve yaşam biçimini zihinlere yerleştirmesi açısından da sınırlandırıcı ve yönlendirici olduğunu düşünüyorlar. Bu amaçla kampanya, sergi, yayım türü etkinliklerde yukarıda anılan yönde bir eğitim vermekten çok, kamuoyunun dikkatini söz konusu olay ya da olgulara çekmeyi amaçladıklarını belirtiyorlar[377] Ancak her ne kadar kendileri toplumu eğitme hedefini taşımadıklarını öne sürseler de, en azından bilinçlendirme gibi bir eğitsel yönlerinin bulunduğunu da belirtmek gerekir. "Radikal Yeşiller", etkinliklerinin içinde eğitimin önemli bir yer tuttuğunu; devletin, basının vb. kendilerine bu konuda destek olmalarını istiyorlar. Yalnız "Yeşiller"den farklı olarak eğitim vermeyi temel hedeflerinden biri olarak belirtiyorlar. Üstelik eğitimi sorgulamıyorlar. Sistemde varolan eğitim düzeni içerisinde görüşlerini dile getiriyorlar.[378] Yazar, her iki grubun eğitim konusundaki bu tutumlarından yola çıkıp birincilerin bu sistem içinde ekolojik krizin çözümsüz olduğu düşüncesini taşıdıklarını, ikincilerin ise bu konuda daha iyimser olduklarını da ekliyor.[379]

Anılan bu iki grubun (radikal çevreciler-yeşiller), birçok konuda ortak hareket etmelerine karşın ideolojik farklılıklarının yitirilmemesine, 1 Eylül 1994'deki barış gününde, çevrecileri, ekolojistleri ve yeşilleri biraraya getirecek olan "Barış Ağacı Platformu" örnek olarak verilebilir. Barış gününde Platform, türlü grupların işbirliği yaparak etkinliklerin sürdürülmesinde bir araç olarak kullanılır. Ancak, bu birlikteliğin sürekli olması yönündeki arzular gerçekleşmez; siyasal görüş farklılıklarının da

[376]Arnd-Michael Nohl, "Türk Ekoloji Hareketinde Eğitim ve Öğrenme", **Ağaçkakan**, S.21-22 (Ocak 1995), s.48-49.
[377]**Ibid.**, s.40-41.
[378]**Ibid.**, s.46.
[379]**Ibid.**, s.48-49.

etkisiyle kısa süre sonra Platform dağılır. Platforma, İzmir, İstanbul, Ankara S.O.S grupları ile Adana, Osmaniye ve Antalya'dan çevreci gruplar katılmıştı.[380]

Sözünü ettiğimiz gönüllü kuruluşların dünya görüşlerindeki ayrımlar, örgütlerin işleyiş biçiminlerine ve yürüttükleri etkinliklere de yansıyor kuşkusuz. Örneğin, Ağaçkakan, Karga dergilerinde ya da S.O.S. İstanbul Bülteni'nde reklam alınmasına bile karşı çıkılırken, T.Ç.V. Bülteni'nde bir şirketler grubunun başkanının tam sayfalık bir yazısına yer verilebilmektedir.[381] Bu türden ayrımların ortak bir taban buluşup kimi konularda beraberce karar alıp uygulamayı önleyen bir etmen olduğu söylenebilir.[382] Çevreci hareketin gelişimindeki rollerine daha önceki sayfalarda yer verdiğimiz; katılımcılarının toplumsal konumlarını, etkinlik alanlarını, dünya görüşlerini, çevreyi algılayış biçimlerini ise daha sonraki sayfalarda göreceğimiz Türkiye'deki gönüllü çevre kuruluşlarının başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Çevre Korumacılar

-AQUA Kültür Derneği

1988 yılında kurulmuştur. Su ürünleri yetiştiriciliğini temel çalışma konusu olarak alan bir gönüllü kuruluştur. Bu alanda üyelere bilgi akışını sağlamak, eğitsel etkinliklerde bulunmak, üyelerinin mesleki sorunlarına çözüm bulmaya çalışmak, üyeler arası iletişimi ve mesleksel dayanışmayı sağlamak kuruluşun amaçlarına ulaşmak üzere gerçekleştirdiği etkinliklerdir. İzmir-Urla yöresinde çalışmalarda bulunmaktadır. Derneğin "Aquakültür" adında bir dergisi bulunmaktadır. Üyelerinin önemli bir bölümünü üniversite öğretim elemanlarının oluşturduğu dernek daha çok bir mesleki dayanışma örgütü izlenimi vermektedir.

-Doğa Savaşçıları Grubu

Gazeteci yazar Zafer Murat Çetintaş'ın gençleri etrafına toplayarak oluşturduğu grup ilk kez 5 Haziran 1994'de kamuoyuna tanıtılmıştır.[383] Göze çarpan ilk etkinliği 10

---

[380]Timur, **op. cit**., s.51-52.

[381]**Çevre-Türkiye Çevre Vakfı Haber Bülteni**, S.61 (Aralık 1993), s.2.

[382]Yalnızca örgütler arasında değil, bir örgüt içindeki siyasal görüş birliliğinin bulunmaması da kimi sorunları beraberinde getirmektedir. Örneğin, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği başkanlığına seçilecek gibi gözüken bir adayın, diğer adayın, bir günde Orman Bakanlığı'ndan 130 görevliyi derneğe üye yaptırmasıyla seçimi yitirdiği söylentileri bu dernek içinde kimi rahatsızlıklar doğurmuştur.(Bk.Timur, **op. cit**., s.55. Bunlardan birincisi, S.O.S. Akdeniz gruplarıyla her zaman çatışma içinde olduğu halde, ikincisi, bu grupların da katılımıyla oluşturulan Dünya Dostları Derneği'nin kurucu üyelerindendir.

[383]**Çepeçevre**, Eylül 1994.

Aralık 1994'de, İstanbul'un, insan sağlığını önemli ölçüde olumsuz yönde etkileyen hava kirliliğine karşı yetkililerin önlem almamasını protesto etmek için, valiye, belediye başkanına ve çevrede bulunan yurttaşlara maske dağıtması oldu.[384] Kent içinde bisiklet turu türünde basında ses getirin etkinlikler de gerçekleştiren topluluk,[385] doğanın bozulması ve çevre kirliliği sorunları ile uğraşmaktadır.

-Doğal Hayatı Koruma Derneği

Doğal Hayatı Koruma Derneği, 1975'de, İstanbul'da, Belkıs ve Salih Acar çiftinin avcı arkadaşlarıyla beraber kurdukları bir dernektir.[386] 1990'da kamu yararına çalışan dernek statüsü kazanmıştır. Üye sayısı 5500'den fazladır. Gönüllü olarak katkıda bulunan katılımcıların dışında 22 kişilik bir profesyonel çalışma kadrosu vardır.[387] Derneğin amacı, "Türkiye'de doğal ekosistemleri ve yaban hayatını korumak. Türkiye'nin doğal kaynaklarının korunması konusunda kamuoyu bilgi ve bilincini artırmak." biçiminde belirlenmiştir. Derneğe bağlı uzmanlar Türkiye'deki sulakalanların, kıyıların, ormanların bitki ve hayvan çeşitliliğinin korunmasını hedef alan projeler hazırlamaktadırlar. Bu çalışmalar sürdürülebilir kalkınma anlayışına bağlı olarak yürütülmektedir.[388] Derneğin partilerüstü bir politika izlediği, hiçbir grup ya da örgüte bağlı olmadığı tanıtım kağıdında özellikle belirtilmektedir. "Kelaynak'tan Haberler" adında, üç ayda bir çıkan dergisi bulunmaktadır.

DHKD, ulusal ve uluslararası alanda pek çok kuruluşla işbirliği içerisindedir. Aşağıda belirtilen projelerde yer alanlardan başka, ilişkide bulunduğu diğer örgütler şöyle sıralanabilir: Çevre Bakanlığı, Orman Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, çeşitli üniversiteler ve yerel yönetimler, Uluslararası Sukuşları ve Sulakalanlar Araştırma Bürosu (IWRB), Ramsar Bürosu, İngiliz Kraliyet Kuşları Koruma Derneği (RSPB), Sukuşları ve Sulakalanlar Birliği (WWT), Dünya Doğayı Koruma Birliği (IUCN).[389] Dernek, aynı zamanda, dünyanın en büyük kuş koruma kurumu olan Birdlife International'ın (eski adı Uluslararası Kuşları Koruma Konseyi-ICBP)[390], Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF), Dünya Doğayı Koruma Birliği (IUCN), Uluslararası

[384]**Cumhuriyet**, 11 Aralık 1994.
[385]**Ibid.**, 30 Nisan 1995.
[386]Şahika Ertan, "Bir Duman Doğamızı Sarmadan", **Şehir**, S.11 (Ocak 1988), s.84.
[387]**Doğal Hayatı Koruma Derneği Tanıtım Bülteni,** 1994, s.1
[388]**Ibid.**
[389]**Ibid.**, s.3.
[390]Murat Yarar, "Dünyanın En Büyük Kuş Konferansı Sona Erdi", **Kelaynak'tan Haberler**, S.55 (Temmuz-Eylül 1994), s.24.

Su Kuşları ve Sulakalanlar Araştırma Bürosu (IWRB) Türkiye temsilciliğini yürütmektedir.[391]

DHKD, benzeri koruma örgütlerinden farklı bir yapıdadır. Öncelikle, gönüllü olarak katılanların dışında sürekli olarak örgüt işleri ile ilgilenmek üzere tüm gün çalışana sahip olan ender kuruluşlardan birisidir. İkinci olarak derneğin, diğer gönüllü örgütlenmelerden farklı olarak, uzmanların çalışmasını gerektiren üç ayrı çalışma bölümü vardır. Doğal yaşamın korunması ile ilgili projeleri yürütmek üzere kurulmuş olan bu bölümler ve çalışmalarından kimileri şöyle sıralanabilir:[392]

*Kıyı Yönetimi Bölümü:

-Kıyı Yönetimi Projesi: Dünya Doğayı Koruma Vakfı'nın (WWF- International) desteklediği proje 1986'da başlatılmıştır. Akdeniz'deki deniz kaplumbağası üreme alanlarının korunmasını amaçlamaktadır.

-Kıyı Yönetimi Eğitim Projesi: Dalyan-Köyceğiz yöresinin doğal niteliklerinin korunmasını hedefleyen, yöre halkını bilinçlendirmeye yönelik bir projedir.

*Kuş ve Sulakalan Bölümü:

-Önemli Kuş Alanları Projesi: Birdlife International'ın işbirliği ile yürütülmekte olan projeye, 1994 yılında, Garanti Bankası da, destek vermek üzere katılmıştır. Özellikle uluslararası önemi bulunan kuş alanlarının saptanması, ve ekonomik etkinliklerin bunlar üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmeyi amaçlayan bir çalışmadır.

-Menderes Deltası ve Bafa Gölü Koruma Projesi: 1991 yılından bu yana Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF-International) tarafından desteklenmektedir. Çalışmada, sözü edilen bölgelerin korunması ve buraların milli park ilan edilmesini sağlamak amaçlanmaktadır.

-Göksu Deltası Çevresel Kalkınma Projesi: Fransız Tour du Valat Biyoloji İstasyonu ile Hollanda Tarım, Çevre Yönetimi ve Balıkçılık Bakanlığı'nca desteklenmektedir. Son olarak bu destekçilere Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) eklenmiştir. Türkiye'nin ilk bütüncül sulakalan yönetim planının hazırlanıp uygulanmasını amaçlayan bir çalışmadır.

-Kızılırmak Deltası Koruma Projesi: Çevre Bakanlığı ile işbirliği içerisinde sürdürülen, bir özel firmanın da desteklediği projedir. Karadeniz kıyısındaki Kızılırmak Deltası'nın korunmasını amaçlamaktadır.

*Bitki Bölümü:

---

[391] **Kelaynak'tan Haberler**, S.57 (Ocak-Mart 1995), s.2.
[392] **Doğal Hayatı Koruma Derneği Tanıtım Bülteni,** 1994**,** s.1-3.

-Türkiye'nin Soğanlı Bitkilerinin Yerli Üretim Projesi: WWF-International tarafından desteklenmektedir. 1992 yılından bu yana İngiliz Fauna ve Flora Koruma Derneği (FFPS) ile birlikte sürdürülmekte olan bir çalışmadır. Yabani çiçek soğanlarının korunmasını amaçlamaktadır.

-Doğu Karadeniz Entegre Koruma Projesi: WWF-International tarafından desteklenmektedir. Bölgedeki Kolşik ormanlarını koruma amaçlı bir projedir.

-İstanbul Yeşilalan Projesi: Hollanda Başkonsolosluğu ve Kemer Country tarafından desteklenmektedir. İstanbul'un içindeki ve dışındaki yeşil alanların korunmasını hedefleyen bir projedir.

-Türkiye'nin Önemli Bitki Alanları Projesi: Henüz birinci aşamada olan çalışmada, Trakya'daki botanik açıdan önemli bölgelerin belirlenmesi ve korunması amaçlanmaktadır. Fauna ve Flora Koruma Derneği projenin maddi destek sağlanıp yürütülmesinde DHKD ile işbirliği yapmaktadır.

*Eğitim Bölümü:

Çocuklar ve gençlerde doğa koruma bilincinin yaygınlaştırılmasını amaçlamaktadır. Bu yolda yaygın ve örgün eğitim yöntemlerini kullanmaktadır. Yukarıda sözü edilen projelerin eğitim çalışmalarının eşgüdümünden sorumludur. Kitap, broşür, poster gibi eğitim araçları hazırlayıp dağıtmak; imza kampanyaları düzenlemek de bu birimin görevlerindendir.

-Samsun Doğayı Koruma Derneği

Samsun Doğayı Koruma Derneği, doğanın korunması düşüncesinden yola çıkan bir topluluğun öncülüğünde 16 Temmuz 1980 yılında kurulmuştur. Derneğin kuruluş amacı, çevre kirliliği konusunda kitlelerin eğitimi ve biliçlendirilmesini sağlamak biçiminde belirlenmiştir.[393]

12 Eylül 1980 darbesinin ardından, kuruluşunun ilk günlerine rastlayan bir dönemde derneğin faaliyetleri durdurulmuş; daha sonra, kendi deyişleriyle, diğer derneklerden farklı olarak, herhangi bir soruşturmaya maruz kalmadan tekrar çalışmalarına başlayabilmiştir.[394]

Derneğin türlü alanlarda yaptığı çalışmalar şöyle özetlenebilir: Konferanslar vermek, kent içinde düzenlenen fuarlara katılmak, sergiler açmak, ödüllü yarışmalar düzenlemek, televizyon ve radyo yayınlarına katılmak, yazılı basında kimi konular üzerinde değerlendirmelerde bulunmak, film ve dia gösterileri düzenlemek, çeşitli toplumsal etkinlikler, konserler vermek, ağaçlandırma ve çiçeklendirme çalışmaları

[393]**Samsun Doğayı Koruma Derneği**, **Tanıtım Kitapçığı**, Eser Matbaası, Samsun, 1990, s.3.
[394]**Ibid.**, s.12.

yapmak, gezi ve yürüyüşler düzenlemek,[395] doğa korumacılığı, doğa ile ilgili eğitim sunmak, kimi bölgelerin korumaya alınması ile ilgili etkinliklerde bulunmak.[396] Özetle, Derneğin sürdürdüğü etkinlikler çevre sorunları, doğayı koruma, doğa ile ilgili eğitim alanlarındadır. Sayılan etkinliklerden daha çok eğitim alanında yoğunlaşılmakta; bunun nedeni olarak da maddi kaynakların yetersizliği gösterilmektedir.

Derneğin büyük ve güçlü bir örgütü bulunmamaktadır; bu yüzden de gönüllü olarak çalışmaları yürüten üyeler, düzenlenen pek çok etkinliği parasal açıdan desteklemektedirler.[397] 1 Ekim 1992'de çocukların ve gençlerin çevre sorunları karşısında daha duyarlı olmalarını sağlayabilmek amacıyla Derneğin bir kolu olarak "Çevre Çocuk Kulübü" ve "Çevre Gençlik Kulübü" kurulmuştur.[398] 2 Ağustos 1994 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile kamu yararına çalışan dernek statüsüne kavuşmuştur.[399] "Doğa ve Çevre" adında bir yayın organı bulunmaktadır. Derneğin tanıtım kitabında "ılımlı ve yapıcı" bir yaklaşımının olduğu; türlü mesleklerden gelen üyeleri ile de toplumda saygın bir yeri bulunduğu; derneklere üye olması yasaklanan pekçok sempatizanının var olduğu vurgulanıyor.[400] Samsun Doğayı Koruma Derneği'nin 1980-1990 yılları ile 1992-1993 yılları arasındaki üyelerinin mesleklere göre dağılımı Çizelge 1'de verilmiştir.[401]

Çizelge 1: Samsun Doğayı Koruma Derneği'nin Üyelerinin Meslekleri

Meslek Adı	Sayı	Yüzde
İşçi	4	1.7
Memur	13	5.6
Öğretmen	7	3.0
Akademisyen	2	0.8
Çiftçi	1	0.4
Tüccar	21	9.2
Serbest	12	5.2
Avukat	6	2.6
Doktor-Eczacı	36	15.6
Mühendis-Mimar	80	34.7
Yazar-Sanatçı	1	0.4
Gazeteci	4	1.7
Evhanımı	12	5.2
Başka	31	13.4
Toplam	230	100.0

Not: Çizelgedeki 241 üyeden herhangi bir mesleği olmayan 11 öğrenci çıkartılmıştır.

[395]**Ibid.**, s.13-36.
[396]**Cumhuriyet-II**, 14 Kasım 1993.
[397]Samsun Doğayı Koruma Derneği, **Tanıtım ..., op. cit.**, s.36.
[398]Samsun Doğayı Koruma Derneği, **Doğa ve Çevre**, No:3 (1993), s.77.
[399]Samsun Doğayı Koruma Derneği-Çevre Gençlik ve Koruma Derneği, **Haber Bülteni**.
[400]Samsun Doğayı Koruma Derneği, **Tanıtım ...**, **op. cit.**, s.12.
[401]**Ibid.**, s.40-51. , **Doğa ve Çevre**, No:3 (1992), s.49-50, 76-77.

Çizelgeden de anlaşılabileceği gibi Samsun Doğayı Koruma Derneği üyelerinin büyük bir çoğunluğunu mimar, mühendis, doktor, eczacı, tüccar gibi yüksek toplumsal statüdeki kişiler oluşturmaktadır.

Samsun Doğayı Koruma Derneği tam anlamıyla çevre korumacı gönüllü kuruluş tanımının kapsamı içine giriyor. Derneğin etkinliklerinin daha çok, eğitim aracılığıyla, çevre daha doğrusu doğa bilincini yaygınlaştırmak konusunda yoğunlaşması da bu kanıyı güçlendiriyor.

-Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA)

Türkiye'de son yıllarda çevreciliğin giderek daha geniş bir tabana yayıldığı, bunun da hareketin etkililiğinin azalması, hedeflerinin yön değiştirmesini beraberinde getirdiği daha önceki sayfalarda dile getirilmişti. Bu durumun somut belirtilerinden biri erozyonla savaşımı temel amaç alan bir vakfın kurulması oldu. Türkiye'nin önde gelen sanayici ve işadamlarının biraraya gelerek oluşturdukları kuruluş "Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı" adıyla tanınıyor.

2 Ekim 1992'de kurulan Vakıf, Türkiye'nin önde gelen iş adamlarını bünyesine toplamasının da etkisiyle, kısa sürede sesini duyurabilmeyi başarmıştır. Çok öncelerden beri kendi çaplarında çalışmalarda bulunan çevre korumacı örgütlerin yıllarca ulaşamadıkları tanınmışlık düzeyine Vakıf çok kısa bir sürede erişebilmiştir. "T.E.M.A. Vakfı Faaliyet Bülteni" adında bir yayın organı bulunmaktadır. Adana, Adapazarı, Antalya, Bursa, Çanakkale, Lüleburgaz, Erzincan, Şahinbey, İzmit, Tavşanlı, Trabzon, Van, İzmir, Tekirdağ, Polatlı, ve Zonguldak'ta temsilcilikleri vardır.[402]

-Türkiye Çevre Vakfı

Türkiye Çevre Vakfı 1 Şubat 1978'de, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı adıyla kuruldu. Vakfın temel amacı şöyle belirlenmiştir: "Çevre alanında objektif ve ısrarlı bir baskı grubu olabilmek, aydınlatıcı ve yönlendirici bir rol oynayabilmek..." Dünyada son yıllarda hız kazanan çevre ile ilgili gelişmeleri Türkiye'ye yansıtabilmek vakfın en büyük kuruluş amaçlarındandı. Vakıf, bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için çevre konularına bir bütünlük içinde yaklaşmaktadır.

[402]Türkiye Çevre Vakfı, **Türkiye Gönüllü Kuruluşlar Rehberi**, Ankara, 1995, s.224.

Türkiye Çevre Vakfı, 1980'e kadarki iki yıl içerisinde daha çok kamuoyunu aydınlatma türünde etkinlikler gerçekleştirdi. Daha sonra da çalışmalarını çevre hukukuna kaydırarak çevre ile ilgili tüzel düzenlemelerde etkin bir rol oynadı. Üstelik çevrenin tüzel düzenlemeye konu edilmesinde etkili olabilecek kamuoyu duyarlılığının geliştirilmesine katkıda bulunabilecek çalışmalar da yapmıştı. 1978'de "Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı"nın kurulmasında vakfın önemli rolü olmuştur. Yine, 1982 Anayasası'ndaki çevre ile ilgili 56. maddede ve 2872 sayılı Çevre Yasası'nda bu vakfın getirdiği önerilerin büyük ölçüde dikkate alındığı gözleniyor. T.Ç.V. 1983'den sonra çevre ve ekonomi ilişkileri ile ilgilendi; bu konuda çeşitli yayınlar yaptı ve yarışmalar düzenledi. Genel olarak çevre ve ekoloji ile bu konunun hukuk, ekonomi, mühendislik boyutlarıyla ilgili pek çok sayıda kitap yayımladı. Nüfus sorunu, sanayi, kentleşme, enerji gibi konularda toplantılar, konferanslar düzenledi. 1981'de, 33 uzmanın birlikte çalışarak hazırladığı, Türkiye'nin Çevre Sorunları Envanteri'ni yayımladı.[403] Yaklaşık 3000 kitabın bulunduğu bir uzmanlık kütüphanesi vardır.[404] Yılda dört kez yayımlanan bir bülteni bulunuyor.

Vakıf, uluslararası alanda etkinlikler sürdüren gönüllü ya da resmi kuruluşlarla yakın ilişkiler kurabilmektedir. Örneğin T.Ç.V. öncülüğünde Orta Asya ve Karadeniz ülkelerinden gelen gönüllü kuruluş temsilcileri ile çeşitli toplantılar yapılmıştır. Toplantıların birincisi 20-23 Ekim 1993 tarihlerinde "Orta Asya ve Karadeniz Çevre Konferansı" başlığıyla gerçekleştirilmişti. Katılımcı kuruluşlar arasında bilgi alışverişini sağlamak üzere bir birimin kurulması görevi Türkiye Çevre Vakfı'na bırakılmıştı. İkinci toplantı bu amacın, bir sekretaryanın kurulmasını tartışmak, gerçekleştirmek üzere, 26-28 Ekim 1994 tarihlerinde İstanbul'da yapıldı.[405] "Orta Asya ve Karadeniz Çevre Gönüllü Kuruluşları Bilgi-İletişim Sekretaryası Toplantısı" adını taşıyan buluşmaya Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Rusya Federasyonu, Romanya, Türkmenistan'dan çevreciler geldiler.[406] Toplantı sonunda daha önce sözü edilen birimin T.Ç.V. bünyesinde, "Orta Asya ve Karadeniz (Avrasya) Çevre Gönüllü Kuruluşları Bilgi Merkezi" adıyla kurulması kabul edildi. Merkezin işlevleri, söz konusu ülkelerin gönüllü kuruluşları arasında bilgi alışverişini sağlamak, gerektiğinde teknik danışmanlık, eğitim türünde hizmetler vermek biçiminde belirlendi.[407] Bu merkez 1995 yılı başında çalışmalarına başlamıştır.[408]

---

[403]Engin Ural, "TÇSV, Amaç: Israrlı Bir Baskı Grubu Olmak", **Şehir**, S.11 (Ocak 1988), s.83.
[404]Engin Ural, "Çevre Gönüllü Kuruluşları", **Orta Asya ve Karadeniz Çevre Konferansı (20-23 Ekim 1993)**, TÇSV Yayını, Ankara, 1994, s.20.
[405]**Çevre-Türkiye Çevre Vakfı Haber Bülteni**, S.64 (Aralık 1994), s.3.
[406]Meral Dinçer Nazlıoğlu, "Avrasya Çevre Gönüllü Kuruluşları Bilgi Merkezi Kuruldu", **Ağaçkakan**, S.21-22 (Ocak 1995), s.22.
[407]Çevre-Türkiye Çevre Vakfı Haber Bülteni, **op. cit.**
[408]**Ibid.**, s.2.

Vakfın uluslararası kuruluşlarla olan diğer ilişkilerinden bazılarına değinmekte yarar var: Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), UNESCO ve UNICEF gibi, etkinliklerinin daha iyi bir biçimde tanıtılması amacıyla Türkiye'de de ulusal komite kurmaya karar verir. Komitenin oluşturulması için önde gelen gönüllü kuruluşları seçen UNEP, Türkiye'de bu sorumluluğu T.Ç.V.'na vermişti.[409] Vakıf, gönüllü kuruluşlardan, üniversitelerden, iş dünyasından, bakanlıklardan temsilcilerle bu komiteyi oluşturmuştur.[410]

Merkezi Nairobi'de bulunan, gönüllü çevre kuruluşlarının oluşturduğu bir birlik olan, ve UNEP ile yakın ilişkileri olan "Environment Liaison Center International" (ELCI), T.Ç.V.'na diğer gönüllü kuruluşlarla birlikte gerçekleştireceği etkinlikler için parasal yardımda bulundu. Bu yardımla, Kadın Dernekleri Federasyonu, İskenderun Çevre Koruma Derneği, Zonguldak Çevre Sağlığını Koruma Derneği ile birlikte paneller, seminerler düzenlenmiş; ayrıca Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği'nin, dendroloji (ağaç bilimi) ve orman ekolojisi okulu açması sağlanmıştır.[411]

T.Ç.V., salt çevrecilikle uğraşan gönüllü kuruluşlara örnek olarak verilebilir. Vakfın yayınlarında, hiçbir siyasal gruba ya da uç akımlara bağımlı olmadan çalışmaların sürdürüldüğü özellikle belirtilmektedir.[412] Türkiye Çevre Vakfı'nın siyasal karar mekanizmalarını etkilemede diğer gönüllü örgütlere oranla epeyi başarılı olduğunu görüyoruz. Belki de, kendi deyişleriyle, uç akımlarla işbirliği yapmaktan çekinmelerinin, bu tür bir işbirliğine giren örgütlere göre daha muhafazakâr, daha güvenilir görülmelerinin de bunda payı bulunmaktadır. Örneğin, yukarıda da belirtildiği gibi, 1978 yılında Çevre Müsteşarlığı'nın kurulmasında, 1982 yılında Anayasa'da çevre ile ilgili 56. maddenin yer almasında, 1983 yılında Çevre Yasası'nın çıkarılmasında vakfın önemli bir rolü olmuştur.[413]

-Türkiye Hayvanları Koruma Derneği

Dernek 6 Mart 1924'de kurulmuştur. 1950 yılında kamu yararına çalışan dernek olarak kabul edilmiştir. 1975 yılında Bakanlar Kurulu'nun onaylaması ile Dünya Hayvanları Koruma Derneği (WSPA)'ne üye olmuştur. "Hayvan Sevgisi" adlı bir

[409]UNEP-Türkiye Çevre Vakfı, **UNEP Türkiye Komitesi Bülteni**, S.1 (Haziran 1993), s.1.
[410]**Ağaçkakan**, S.13 (Eylül-Ekim 1993).
[411]**Çevre-Türkiye Çevre Vakfı Haber Bülteni**, S.56-57 (Aralık 1992), s.2.
[412]**Ibid.**, s.1.
[413]**Ibid.**, s.3.

yayın organı vardır. Bu derginin dışında bir de bülten çıkarılmaktadır.[414] Kadıköy, Ünye, Balıkesir, Antalya, Bodrum, Marmaris ve Bartın'da şubeleri bulunmaktadır.[415]

Türkiye Hayvanları Koruma Derneği tam anlamıyla korumacı bir dernek nitelemesi yapılabilir. Adının da anlattığı gibi yalnızca hayvanlarla ilgili sorunlar ilgi alanına giriyor; diğer çevre sorunları ile yalnızca bu çerçevede ilişki kurulabiliyor. Çalışma izlencelerinde, çevreyi de siyasal sürecin içinde görme yaklaşımının belirtisi olabilecek etkinliklere rastlanılmıyor.

-Türkiye Ormancılar Derneği

Dernek, 26 Aralık 1924'de İstanbul'da kurulmuştur. Kurulduğunda adı "Orman Mektebi Alisi Mezunları Cemiyeti" olan kuruluşun adı, 1930'da "Türkiye Ormancılar Cemiyeti", 1630 sayılı Dernekler Yasası çıktıktan sonra "Türkiye Ormancılar Derneği" olarak değişmiştir. Merkezi Ankara olan kuruluş 1951 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile kamu yararına çalışan dernek olarak kabul edilmiştir.[416] Bolu'da bir şubesi bulunmaktadır.

Derneğin tüzüğünde amacı, "...yurtta Orman ve Ağaç sevgisinin yayılmasını, kökleşmesini, ormancılık bilim ve tekniğin(in) ilerlemesini sağlamak, Ormancılık sorunlarının yurt gereksinmeleri ve bilimsel ilkelere göre çözümüne çalışmak, ormancılar ve ormanseverler arasında bağlılığı, dayanışmayı ve yardımlaşmayı güçlendirmektir." biçiminde belirtilmiş. Amaç maddesinden de anlaşılacağı gibi Dernek, etkinliklerinde yalnızca orman ve ağaçla ilgili sorunları ele almaktadır. Bu amaçla, Türkiye'de ormanların korunması, geliştirilmesi konusunda toplumu aydınlatıcı, bilinçlendirici işlerle uğraşmak; ormancılıkla uğraşanlara "teknik ve ekonomik" yönlerden yol göstermek; ormancılıkla ilgili bilimsel ya da eğitici kitaplar çıkartmak; dergiler yayımlamak; radyo konuşmalarına katılımcı göndermek; konferanslar, seminerler, toplantılar düzenlemek; ormanları sevdirmek amacıyla yurt içi ve dışında orman gezileri düzenlemek; teknik ve bilimsel açıdan ormancılığa katkı sağlamak üzere kurumlar ve bilimadamları ile ilişki kurmak türünde uğraşlarda bulunmaktadır.

Derneğin etkinliklerinin asıl olarak, orman uzmanları tarafından yürütüldüğü söylenebilir. Zaten üyeliğe giriş koşulu olarak yüksek ya da orta ormancılık öğrenimini tamamlamış olma koşulu aranmaktadır.

---

[414]Türkiye Hayvanları Koruma Derneği, **Hayvan Sevgisi**, S.31 (Ekim-Aralık 1993), s.ii
[415]Türkiye Çevre Vakfı, **Türkiye Gönüllü ..., op. cit.**, s.227.
[416]**Türkiye Ormancılar Derneği Tüzüğü,** 1984**.**

Türkiye Ormancılar Derneği, AQUA Kültür Derneği'ndeki gibi asıl olarak meslekî dayanışma güdüsüyle biraraya gelen uzmanların oluşturduğu bir gönüllü kuruluş görünümündedir.

-Türkiye Tabiatını Koruma Derneği

Bugün etkinliklerini sürdüren gönüllü çevre kuruluşları arasında en eskisi olan Türkiye Tabiatını Koruma Derneği 1955 yılında kurulmuştur. Derneğin tüzüğünde amacı, "Memleketimizin Doğal Kaynaklarının; Özellikle Tarım, Orman, Çayır ve Mer'alarının, Yaban hayatının, Av Hayvanlarının ve Kuşlarının, diğer canlı varlıkların (Fauna ve Flora'nın) Peyzaj'ının korunması yanında Toprak Su ve Bitki ve İnsan arasındaki dengenin sağlanması, endüstrileşme ve şehirleşmenin meydana getirdiği Çevre Sorunları ve Kirlenmelerin önlenmesi ve dolayısiyle Doğal Denge Sorunlarının halline çalışmak." biçiminde belirtilmiştir.[417] İstanbul, Antalya, Finike, Devrek, Bolu, Bodrum, Yenice, Gaziantep, Akçakoca, Foça, Selçuk, Burdur, ve Polatlı'da şubeleri vardır.[418]

1963'de Bakanlar Kurulu'ndan IUCN (Uluslararası Tabiat ve Tabiat Kaynaklarını Koruma Birliği) ile işbirliği yapma iznini almıştır. Yine aynı yıl kamu yararına çalışan dernek sanını da elde etmiştir.

Yukarıda belirtilen amaca ulaşma yolunda derneğin ortaya koyduğu etkinlikler şöyle sıralanabilir: Yayınlar yapmak, toplantılar, seminerler, açık oturumlar düzenlemek, sergiler açmak, müsamereler düzenlemek, film ve slayt hazırlayıp göstermek, geziler düzenlemek, özellikle gençliğin doğanın korunması konusunda eğitimiyle ilgili çalışmalarda bulunmak, ağaç yetiştirme ve orman kurma yönündeki çalışmaları desteklemek, doğal kaynakları sevmeyi ve korumayı benimsetmek yönünde çalışmalar yapmak, uluslarası çevreci gönüllü kuruluşlarla işbirliğine gitmek.[419]

Derneğin iletişim kurduğu uluslararası kuruluşlar ve bu ilişkilerin niteliği şöyle sıralanabilir: Avrupa Konseyi "Centre Naturopa" Haber Merkezi'nin Türkiye temsilcisidir. UNESCO "Türkiye Milli Komisyonu" üyesidir. Derneğin yazışma, yayın gibi yollarla ilişkide bulunduğu diğer örgütler de şunlar: IUCN, UNESCO, IWRB (Uluslararası Su Kuşları ve Sulakalanlar Araştırma Bürosu), WWF, UNEP.[420]

---

[417]**Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Tüzüğü**, Ankara, 1990, s.4.
[418]Türkiye Çevre Vakfı, **Türkiye Gönüllü ...**, **op. cit.**, s.240.
[419]**Ibid.**, s.4-6.
[420]**Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Bülteni 35.Yıl**, s.23-24.

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Türkiye Tabiatını Koruma Derneği'ni, 1988 yılı Dünya Çevre Günü'nde, "Doğayı Koruma ve Çevre Sorunları" konularında üstün hizmet veren 500 örgütten biri olarak seçmiştir.[421]

Derneğin "Tabiat ve İnsan" adlı bir dergisi bulunmaktadır.

Kurucu üyelerinden birçoğunun orman mühendisi olduğu dikkati çeken Dernek, siyasetle uğraşmayı ya da siyasal konularla ilgili görüş bildirmeyi kendi görev alanının dışında görüyor. O kadar ki, tanıtım bülteninde, siyasal konulara karşı takınılan tavrın şu biçimde dile getirilmesinden kaçınılmamış: "Türkiye Tabiatını Koruma Derneği politika yapmaz, kuruluşundan bugüne kadar kendini politik olaylardan uzak tutabilmiş nadir gönüllü kuruluşlardan birisidir."[422]

-Yeşil Çevre Kulübü

1994 yılı ortalarında, Yeşil Çevre Gazetesi'nin öncülüğünde, "yaşanabilir bir çevrede bilgi toplumu" yaratabilmek için "Yeşil Çevre Kulübü" kuruldu. Bu yolda gerçekleştirilecek etkinlikler şöyle sıralanmaktadır: "... kısa ve uzun süreli çevresel inceleme gezileri, konferanslar, paneller, bilimsel toplantılar düzenlemek, sanatsal etkinlikler gerçekleştirmek, çevresel ağırlıklı resim, fotoğraf, vs. sergiler düzenlemek, ağaçlandırma çalışmaları yapmak, hayvan haklarının korunması için uğraş vermek, çevre mevzuatı ile ilgili önerilerde bulunmak, çeşitli sportif faaliyetler, vb."[423]

-Diğer Çevre Korumacı Kuruluşlar

Yalnızca belli bir yöre için çalışmalarda bulunmak üzere kurulan "güzelleştirme" ve "geliştirme" derneklerinin ve daha önceki sayfalarda anlatılan, ulusal ya da bölgesel çapta etkinliklerini sürdüren, göreceli olarak büyük ve etkili gönüllü kuruluşların yanında, seslerini kimi zaman, sınırlı konularda duyurabilen, gelişkin bir örgütü bulunmayan daha küçük boyutlu kuruluşlar da var. Bunlara aşağıdaki örnekler verilebilir:

Ankara Kültür Platformu, Ekim 1994'de, Ankara'da bulunan 20 derneğin kültür yozlaşmasına karşı biraraya gelmeleri biçiminde oluşturuldu.[424] Haziran 1994'de, Doğa ile Barış Çevre Gönüllüleri Derneği kuruldu.[425] 1994 yazında, Ankara'nın daha çok alt gelir grubunun oturduğu semtlerinden sayılabilecek Mamak'ta, 55 genç biraraya gelip

[421]**Ibid.**, s.4.
[422]**Ibid.**, s.7.
[423]**Cumhuriyet**, 24 Temmuz 1994; **Yeşil Çevre**, 10 Mayıs 1994.
[424]**Hürriyet**, 24 Ekim 1994.
[425]**Cumhuriyet**, 8 Aralık 1993.

Dostluğa Davet ve Doğaya Hizmet adında bir dernek kurdular. Derneğin amacı semt gençlerinin sosyal yönlerini geliştirmek ve onlara çevre bilincini kazandırmak olarak belirlendi.[426] Diğer çevre korumacı gönüllü kuruluşlar da şöyle sıralanabilir: Bağımsız Hayvan Platformu, Kadıköy-Yeşil Kuşak Çevre Öncüleri Grubu, Marmaris Çevre Derneği, Karadeniz Eğitim, Kültür ve Çevre koruma Vakfı, Türkiye Halk Sağlığı Derneği, Yaban Hayatı Koruma Vakfı, Çevre Koruma, Araştırma ve Doğa Sporları Derneği (DASK), Kırsal Çevre ve Ormancılık Derneği, Zonguldak Çevre Koruma Derneği.

2. Çevreciler

-Çağdaş İstanbul Platformu

1994 yılının Ocak ayında, İstanbul'un kentsel sorunlarına, bozulmakta olan doğasına, kültürüne sahip çıkmak üzere 21 sivil toplum örgütü "Çağdaş İstanbul Platformu" adı altında güçbirliği yapma kararı aldılar.[427] Park Otele karşı gösterilen tepkiler sırasında kurulan güçbirliği, yerel yönetimlerde Refah Partisi'li siyasetçilerin egemen olmasıyla kalıcı olma yoluna girerek "Çağdaş İstanbul Platformu" olarak anılmaya başlandı.[428] Biraraya gelen sivil toplum örgütleri şunlardı:[429] Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Edebiyatçılar Derneği, Fotoğraf Sanatı Derneği, İstanbul Barosu, Karikatürcüler Derneği, Kızkulesi Derneği, Mülkiyeliler Birliği, Nazim Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı, Öğretim Üyeleri Derneği, PEN Yazarlar Derneği, Plastik Sanatlar Derneği, Resim ve Heykel Müzeleri Derneği, SİYAD (Sinema Yazarları), Tabipler Odası, Tiyatro ve TV Yazarları Derneği, Tiyatro Eleştirmenleri Derneği, Türk Kütüphaneciler Derneği, Türkiye Yazarlar Sendikası, İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları Çalışanları Yardımlaşma Derneği, ÇASOD, TODER.

Sanatın ve kültürel değerlerin korunması; bu amaçla eğitsel etkinliklerde bulunma; kültür, estetik ve dil kirlenmesiyle savaşım; çevre sağlığının korunması ve çöp sorunu topluluğun uğraş alanına giren konulardır. Öğretim üyeleri, mimarlar, şehir plancıları, avukatlar, kamuoyunun yakından tanıdığı kimi sanatçılar Platformu oluşturuyorlar. "Gülümse", "Selam Ver", "Yere Tükürme", "Yer Ver", "Temiz Tut",

[426]**Hürriyet-Ankara**, 12 Temmuz 1994.
[427]**Cumhuriyet**, 25 Mayıs 1994.
[428]**Ibid.**, 9 Haziran 1994.
[429]**Cumhuriyet**, 25 Mayıs 1994.

platformun açtığı kampanyalardan bazılarıdır.[430] Platformun vakıf türü bir örgütlenmeye dönüştürülmesi yönündeki çalışmalar yapılıyor.[431]

Platformda, doğrudan doğruya çevre ile ilgili, bir başka deyişle ana çalışma konusu çevre olan hiçbir derneğin bulunmaması oldukça ilginç bir nokta.

-İskenderun Çevre Koruma Derneği

İskenderun Çevre Koruma Derneği de çalışma konularını yalnızca çevre sorunları ile sınırlandırmayan gönüllü kuruluşlardan birisidir. Çevre korumaya yönelik olarak gerçekleştirilen bilgilendirme ve bilinçlendirme etkinlikleri şöylece sıralanmaktadır: Aylık sohbet toplantıları, panel ve konferanslar düzenlemek; çeşitli sergiler açmak; basın yolu ile kamuoyu oluşturmak; çevre gezileri düzenlemekçeşitli kuruluşlarla iletişim kurarak çevre sorunlarına çözüm bulunmasına çalışmak; yarışmalar düzenleyerek çevre sorunlarına dikkat çekmek; çevre ile ilgili diğer kurum ve kuruluşların çalışmalarını izleyerek görüş bildirmek; kamuoyu yoklaması ve anket düzenleyerek halkın kimi konulardaki görüşlerini belirlemek; çevre konsunda çalışan diğer kuruluşlara maddi ve manevi destek sağlamak.[432] "İskenderun Çevre Bülteni" adında bir yayın organı buluınmaktadır. Derneğin bülteninde çevre ve doğa sorunlarının yanı sıra gündemde yer alan siyasal olaylarla ilgili görüşleri, değerlendirmeleri bulmak olanaklı. Dernek, siyasal sorunlarla da en az çevre sorunları kadar ilgili gözüken, daha doğrusu bu tür sorunların çözümünün siyasal yapının değiştirilmesinde arayan diğer gönüllü çevre kuruluşlarıyla da yakın ilişki içerisindedir. Kimi resmi organlarla da işbirliği yapabilmektedir. Kaymakamlığın düzenlediği Çevre Haftası etkinliklerine katkıda bulunmak gibi.[433]

-İzmir Kültürel ve Doğal Yaşamı Destekleme Derneği

Derneğin tüzüğünde amacı, doğal yaşamı bozan, yozlaştıran her türlü etkinliğe karşı çıkmak; bozulmuş olan insan-doğa ilişkisini onarmaya çalışmak; insan ile insan ve insan ile doğa arasındaki uyum ve barışın sürekliliğini sağlamak; tüm bunları gerçekleştirirken de tarihi, kültürel ve mimari değerleri gözardı etmemek biçiminde belirtilmiştir.[434]

---

[430]Emel Armutçu, "Siviller Teyakkuzda: Eski Siyasete Yeni Model", **Hürriyet**, 11 Temmuz 1994.
[431]**Cumhuriyet**, 9 Haziran 1994.
[432]İskenderun Çevre Koruma Derneği'nin 1989 yılında Mülkiyeliler Birliği'ne Rüştü Koray Ödülü için verdiği başvuru dosyası.
[433]**İskenderun Çevre Bülteni**, S.14 (Yaz-1993), s.2.
[434]**İzmir Kültürel ve Doğal Yaşamı Destekleme Derneği Tüzüğü**, s.1.

Dernek, doğal yaşam kaynaklarının yok edilmesine, kültürel, tarihi ve sanatsal değerlerin yitirilmesine, nesillerini sürdürebilmeleri tehlikede olan canlılara yönelik çalışmalarda bulunmaktadır. Ayrıca, İzmir'in tarihi, kültürel değerleri ile doğasını korumak için çalışmalarda bulunmak da derneğin ilgi alanına giren konulardandır.

Tüzüğünde belirtilen amaca ulaşmak için gerçekleştirilmesi öngörülen etkinlikler de şöyle: Şenlik, kutlama düzenlemek ve desteklemek; arşiv çalışması yapmak, buradan elde edilecek bilgileri yurttaşlara ve ilgili kuruluşlara açık tutmak; radyo ve televizyon programları yapmak ya da yaptırmak; kitap, gazete, dergi çıkartmak; kartpostal, afiş, çıkartma bastırmak; film ve dia hazırlamak; konferans, seminer, sempozyum, panel, toplantı, gösteri, sergi, gezi düzenlemek; çevre sorunları karşısında görüşlerini yetkili organlara, kamuoyuna bildirmek; gerektiğinde de adli ve idari makamlara başvurmak.

Belirlediği çalışma konularına ve adına baktığımızda derneğin korumacı bir kimliğe sahip olduğu kanısına varıyoruz. Ancak klasik korumacı topluluklardan ayrılan yönlerinin çokluğu bu düşüncenin pek de doğru olmadığını ortaya koyuyor. Örneğin tüzüğünde, ırkları, renkleri, inançları değişik olan insanların eşitliğini savunduğundan bahsetmesi, farklı kültürel kimliklerin yaşatılmasından yana olduğunu, değişik kültürler arasında dostluğu savunduklarını belirtmesi, nükleer santrallere, büyük ölçekli enerji yatırımlarına karşı olduğunu açıkça bildirmesi Derneğin diğer korumacı gruplardan ayrılan yönleri olarak sayılabilir. Derneğin bu özellikleri S.O.S. Akdeniz Derneği'yle benzerlikler göstermektedir. Her iki kuruluş arasında sıkı bağlar olduğunu İzmir Kültürel ve Doğal Yaşamı Destekleme Derneği'nin tüzüğünde derneğin feshedilmesi durumunda malvarlığının bu derneğe devredileceğinin belirtilmesinden anlayabiliyoruz.

-Karadeniz Çevrecileri / Doğal Çevreyi Koruma Derneği

1992 yılında "Trabzon Doğal Hayatı Koruma Derneği" adı ile kurulan örgüt, 1994'deki bir genel kurul toplantısında adını "Karadeniz Çevrecileri / Doğal Çevreyi Koruma Derneği" olarak değiştirmiştir. Dernek, kamuoyunda "Karadeniz Çevrecileri" olarak tanınmaktadır. Merkezi Trabzon'dadır.

Derneğin amacı, "Çevre, doğa ve doğal kaynakların korunmasına doğrudan veya dolaylı olarak eğitim, araştırma, proje ve uygulama çalışmaları yoluyla katkıda bulunmaktır." biçiminde özetlenmektedir. Bu amacı gerçekleştirebilmek için, kamuoyunun dikkatinin doğa ve çevre sorunlarına çekileceği ve çevre bilincinin yaygınlaşmasına çaba gösterileceği belirtilir.

Çevre bilincini geliştirmek üzere Derneğin yaptığı çalışmalar şöyle sıralanabilir: Okullara, ilgililere, üyelere göndermek üzere yayınlar hazırlamak; eğitsel etkinlikler

düzenlemek ya da yürütülmekte olanları desteklemek; doğa sorunlarıyla ilgili görüşlerini kamuoyuna duyurmak; bilimsel araştırmalar yapmak; doğal yaşam alanlarının ve ekosistemlerin korunması için çalışmalarda bulunmak.[435]

1994 yazında, Trabzon kent merkezinde bulunan çimento fabrikasının kent dışında başka bir yere taşınması için başlattığı imza kampanyası kamuoyu yaratmada kullandığı yöntemlere örnek olarak verilebilir.[436] "Karadeniz Çevre Gönüllüleri" adında bir bülteni bulunmaktadır.

-Kültürel ve Doğal Yaşamı Koruma Derneği (KÜDYAK)

Akkuyu'da kurulması tasarlanan nükleer santrale örgütlü tepki göstermek amacıyla biraraya gelen çevrecilerin oluşturduğu bir dernektir. Önce, Ocak 1993 tarihinde "Nükleer Santrallara Karşı Duyarlılık Grubu" nu oluşturan gönüllüler 5 Şubat 1995'de bu kez bir dernek, "Kültürel ve Doğal Yaşamı Koruma Derneği" (KÜDYAK), altında toplanmışlardır. Topluluk olarak birarada bulundukları dönemde nükleer santrallere karşı bir imza kampanyası başlatmışlardı. Kendilerini yalnızca nükleer santrallere karşı çıkmak üzere örgütlenmiş bir topluluk olarak değil, insana, doğaya ve kültürel değerlere zarar verebilecek her türlü girişime karşı savaşan gönüllülerden oluşan bir dernek olarak tanımlıyorlar.[437]

-Tarsus Çevre Koruma Kültür ve Sanat Merkezi (ÇEKSAM)

20 katılımcı ile 22 Şubat 1992'de kurulmuştur. Günümüzdeki eğilimlerin sürmesi halinde ekolojik dengenin tamamen bozulup çevre sorunlarına çözüm bulmanın olanaksızlaşacağı, doğal yaşamın sona ereceği, kültür kirlenmesinin daha da hızlı yayılacağı düşüncesinden yola çıkan çevrecilerin biraraya gelmesi biçiminde oluşmuştur. Dernek bu olumsuzlukların giderilmesine katkıda bulunmayı amaçlayarak, doğanın, çevrenin, sosyal, kültürel, tarihsel değerlerin korunmasını, bu alanda nitelikli çalışmalar yapmayı hedeflemektedir. Derneğin resmi 101, aday 250 üyesi bulunmaktadır.[438] "Kardelen" adlı bir yayın organları vardır.

---

[435]**Karadeniz Çevrecileri/Doğal çevreyi Koruma Derneği Tüzüğü**, 1994.
[436]**Cumhuriyet**, 24 Temmuz 1994.
[437]**İskenderun Çevre Bülteni**, S.14 (Yaz 1993), s.6.
[438]**Çepeçevre,** (tarih yok)

-Turgutreis Gönüllüleri

1990 yılının Haziran ayında çevre sorunlarına yönelik etkinliklerini gerçekleştirmeye başlayan Turgutreis Gönüllüleri, benzeri oluşumlardan farklı türde çalışmalarda bulunuyor. Topluluk oluştuğunda ilk olarak yörede çöp toplama kampanyası başlatılmıştı. Önceleri yoğun bir ilgi gören kampanyaya katılım zamanla azaldı. 20 Haziran 1994'de de atık kağıt toplama çalışmalarına girişildi.[439] Bu kampanya diğer "temizlik" kampanyalarından biraz değişik bir biçimde yürütüldü. Toplanılan çöp en yakın ticari işletmenin görüş alanında bir yere dökülerek, hiç değilse işletmecinin çevreye karşı "dolaylı sorumluluk" anlayışını benimsemesi sağlanmak istendi.[440] Gönüllü bir girişim olarak ortaya çıkan kampanyaya belediye de destek verdi. Turgutreis Gönüllüleri, halk katılımının sağlanmasının ve bu yönde bir davranış değişikliğinin sağlanabilmesinin kampanya boyunca elde edilecek gelirden daha önemli olduğunu düşünüyorlar. Toplum ve yönetim arasında bir işbirliğinin sağlanmasının bu kampanyadaki amaçlarından biri olduğunu da ekliyorlar.[441] "Turgutreis Gönüllüleri"nin ileri gelen katılımcılarından birisi, hareketlerine katılımın beklenilen ölçüde gerçekleşmemesini şu nedenlere bağlıyor: İnsanların çevre için birşeyler yapma konusunda yönetime ve topluma güvenememesi; toplumsal konumun sarsılacağı endişesi; toplumun, yakın çevrenin bu tür bir yönelime kaygı ile bakacağı korkusu.[442]

-Yeşil Bisikletliler

Nükleer santrallere karşı olma topluluğun en büyük niteliğidir. Alternatif enerji kaynaklarından yararlanmanın gerçekleştirilmesini isterlerken bisikleti bu konuda bir simge olarak sunuyorlar. Topluluk, İstanbul'da, nükleer santrallerin kurulmasına karşı düzenlenen imza kampanyalarına katılmıştır. Bir başka etkinlikleri de, daha önce de belirtildiği gibi, Ankara'da düzenlenen nükleer karşıtı haftaya, bisikletleriyle gitmek olmuştu.[443]

---

[439]**Çepeçevre**, (tarih yok), **Cumhuriyet**, 25 Mayıs 1994.
[440]Galip Baran'ın gönderdiği 1 Aralık 1994 tarihli özel mektup.
[441]Galip Baran, **24-27 Ekim 1994,Uluslararası Katı Atık Yönetimi Sempozyumu İçin Not, 1994.**
[442]Galip Baran'ın gönderdiği 1 Aralık 1994 tarihli özel mektup.
[443]"Alternatif Enerji, Alternatif Araç", **Ağaçkakan**, S.15(Ocak-Şubat 1994), s.29.

-Yeşiller Derneği

Yeşiller Partisi'nin kapanmasında sonra İstanbul örgütünden bir grup Yeşiller Derneği'ni kurmuştur. Kendi deyimleriyle, "İstanbul'da yokolan tarihi miras, kent ekolojisi, Marmara Bölgesi'nde kirlenen deniz ve göller, Türkiye çapında termik ve nükleer santraller" konularında etkinliklerde bulunuyorlar.
Yemyeşil Gazetesi'ni çıkarmaktadırlar. Kendilerini siyasal partilerden bağımsız olarak işleyen alternatif hareketler olarak tanımlıyorlar.[444]

-Diğer Çevreci Kuruluşlar

Yukarıda saydığımız Çevrecilerin oluşturduğu örgütlere Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği (NÜSHED), İçel Çevre Gönüllüleri, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL) ve S.O.S. İstanbul eklenebilir. Bu sonuncusu diğer S.O.S'ler gibi, çevre sorunlarının asıl olarak kapitalizmden kaynaklandığını düşünüyor. Örneğin Türkiye'deki birçok çevreci gönüllü kuruluşun onayladığı, benimsediği "sürdürülebilir kalkınma" ilkesine dayanan Brundtland Raporu, S.O.S. İstanbul Grubu tarafından, kapitalist düzenin savunucuları olan yerli çıkarcıların başucu kitabı biçiminde değerlendiriliyor.[445] Ayrıca, Muğla, Antalya, Isparta, Burdur illerindeki gönüllü bireylerin, örgütlerin, toplulukların oluşturduğu "Batı Akdeniz Çevre Platformu" (BAÇEP)[446], Adana, İçel ve Hatay'da etkinliklerini sürdüren yaklaşık 15 çevreci derneğin ortak bir sekreterya altında birleşmesiyle oluşan Doğu Akdeniz Çevrecileri adlı birlik[447] ile özellikle resmi eylem ve işlemler üzerine yargı gücünü harekete geçirici etkinliklerle adını duyuran İzmir Çevre Hareketi Avukatları bu bölümde ele alınmalıdır. Son olarak Galata Grubu'nu anmak gerekecektir: İstanbul'da Mimarlık fakülteleri öğrencilerinden kurulu Galata Grubu 1992 yılında oluşturuldu. İzmit'te tarihi yapıların bulunduğu Kapanca Sokağı'nın kültürel kimliğinin bozulmadan geleceğe aktarabilmek amacıyla valiliğin de desteğiyle çeşitli çalışmalarda bulunmaları kamuoyunda ses getiren en önemli etkinliklerindendi.[448] Haziran 1994'de "İzmit Evlerini Yaşatma Projesi"ni desteklemek üzere İzmit'te bulunan 30 kadar sivil toplum kuruluşunun bir kültürel dayanışma sözleşmesi imzalamasında katkıları olmuştur.[449]

---

[444]Armutçu, **op. cit.**
[445]**S.O.S. İstanbul Bülteni**, Mayıs-Haziran 1994, s.2.
[446]**Ağaçkakan**, S.23-24 (Nisan 1995), s.22.
[447]**Çevre Dostları**, S.1 (Güz-1992), [Osmaniye Çevre Dostları Derneği Mevsimlik Okul Bülteni]
[448]Oktay Ekinci, "İzmit Belleğine Kavuşuyor", **Cumhuriyet**, 21 Ekim 1994.
[449]**Ibid.**

3. Yeşil Toplumcular

-Arkadaş Çevre Grubu

Arkadaş Çevre Grubu Yaşar ve Ümit Öztürk kardeşlerin girişimiyle kurulmuştur. Grubun adı, daha önce 1987'de çıkardıkları gazeteden ve okuldaki çevre topluluklarından gelmektedir. 1987'de Diyarbakır'da çıkarılan bu gazetenin, insan hakları, çevre, kadın ve çocuk sorunları, barış ve silahsızlanma konularında yayınlar yapması hedeflenmişti. 1990'da, gazete, üzerindeki ağır denetim ve baskıya dayanamayarak kapatıldı. Bunun üzerine iki kardeş, gazeteciliği bırakarak, kimi uluslararası çevre kuruluşlarının Türkiye ile olan ilişkilerini yürütmeye başladılar. Çok geçmeden de, yurtdışında düzenlenen uluslararası toplantılara, seminerlere, eylemlere katılarak Türkiye'yi temsil ettiler.[450] Gruptan Ümit Öztürk, çevre konusunda bir haber ajansı (Green Screen-Yeşil Ekran) kurdu. Bu servis ilk olarak Akkuyu Nükleer Santral'inin ihalesine katılan şirketlerin, karar alma konumunda bulunan bürokratlarla ve siyasetçilerle olan ilişkilerini ve geçmişlerini araştırdı.[451] Bugün Cumhuriyet Gazetesi ile bu ajans arasında bilgi alışverişi yapılıyor.[452] Diğer kardeş Yaşar Öztürk ise, Silifke'de Akkuyu Nükleer Santrali'nin kurulmasına karşı ortaya çıkan tepki hareketlerinin düzenlenmesiyle uğraşıyor. [453]

Arkadaş Çevre Grubunun ilişkide bulunduğu uluslararası kuruluşlar şöyle sıralanabilir:[454] Uluslararası Genç Doğa Dostları (IYNF), Gençlik ve Çevre Örgütü (YEE), Akdeniz Genç Ekolojistler Birliği (JEM), Kalkınma ve İşbirliği İçin Gençlik (YDC), Ormanlar İçin Avrupalı Genç Eylemciler Vakfı (EYFA), Dünya Anayasa ve Parlamentosu Örgütü (WCPA), Gençlerin Birleşmiş Milletleri (UNOY), Irkçılığa ve Faşizme Karşı Birleşik Cephe (UNITED).

-Çevre Duyarlılığı Grubu

Çevre Duyarlılığı Grubu, toplumdaki örgütlenmelerin hemen hemen hepsini uygun bir katılım için elverişsiz bulan ve demokratik olmanın gerektirdiği niteliklere

---

[450]Berat Günçıkan, "Ergani'den Dünya Yeşiline Bir Arkadaş", **Cumhuriyet Dergi**, S.462 (29 Ocak 1995, s.6-8.
[451]**Ibid.**, s.8.
[452]**Cumhuriyet**, 21 Aralık 1994.
[453]Günçıkan, **op. cit.**
[454]**Ibid.**, s.6.

sahip olmadıklarını düşünen gönüllülerden oluşmuştur. Bunlara göre, Türkiye'de, merkezi yönetim, yerel yönetim kurumları ya da gönüllülük temeline dayanan dernek-vakıf türü örgütlenmelerden hiçbirisi yeterince demokratik yapıya sahip değildir. Resmi kurumlarda gözlenen merkezcilik, sıradüzen, gönüllü kuruluşlarda da egemen durumdadır. Bu düşüncelerden yola çıkan bir küme yurttaşın beraberce oluşturdukları güçbirliği "Çevre Duyarlılığı Grubu" adını almıştır. İlk olarak Ankara'da Güvenpark için düzenlenen kampanya ile gündeme gelmiştir. Topluluğun kuruluş amacı, çevrede bozulan tüm değerlere karşı suskun kalmayıp tepki göstermek; konu ile ilgili kişi ya da yerleri uyarıp harekete geçirmek olarak belirlenmiştir. Bu amacı gerçekleştirmek üzere tabandan gelen gücü değerlendireceklerini, herhangi bir resmi kuruma dayanmayacaklarını belirtmektedirler. İkincil bir amaçları da bu tür yurttaş girişimlerinin sayısının ve etkililiğinin artmasına katkıda bulunmaktır. Topluluk etkinlikleri, ortaya çıkan ya da varlığı duyumsanmaya başlanan çevre sorunları hakkında kamuoyuna seslenmek, dikkatleri konuya çekmek biçiminde düzenlenmektedir. Bir başka anlatımla topluluk, çözüm bulucu değildir; insanların sorunları farkedip bunların üstesinden gelme yollarını aramaya başlamalarını, yetkilileri harekete geçirmeyi hedeflemektedir. Topluluk içinde biçimsel bir düzenlenmeye gidilmemiştir. Bu nedenle grup başkanlığı, üyeliği, işbölümü, grup-içi disiplin, uzmanlaşma gibi diğer çevreci gönüllü örgütlerde görülebilecek kimi kavramlar burada geçerliliğini yitirmektedir. Grubun sürekliliği de yoktur; birliktelikler karşılaşılan sorunun niteliğine göre oluşmakta, sonuç alındıktan sonra dağılmaktadır. Grubun siyasal bir kimliğinin bulunmadığı, ancak siyasal iktidarı denetlemek, yönlendirmek, etkilemek anlamında, siyasal sürecin dışında kalmayacakları da belirtilmektedir.[455]

-Dünya Dostları Derneği

11-17 Ekim 1993 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilen Nükleer Karşıtı Hafta'nın ardından 17 Ekim'de düzenlenen Gönüllü Kuruluşlar Kurultayı'nda, biraraya gelmiş bulunan örgütler arasında iletişimi ve eşgüdümü sağlayacak bir üst birimin gerekli olduğu sonucuna varıldı. Dernek biçiminde örgütlenmeye gitmeye ve adının da Dünya Dostları Derneği olmasına karar verildi. Söz konusu dernek, 24 Şubat 1994'de Ankara'da kuruldu. Bürokratik işlerin hızla yürütülebilmesi için örgütün Ankara'da yer alması kararlaştırıldı.

Dünya Dostları Derneği'nin hedefini, önde gelen üyelerinden birisi

[455]Akın Atauz, "Türkiye'de Kentsel-Toplumsal-Çevreci Hareketler ve Çevre Duyarlılığı Grubu, **Türkiye Günlüğü**, S.3 (Haziran 1989), s.57-61.

"ekolojik sorunlar karşısında, ülkemizdeki doğa dostlarının iletişimini gerçekleştirerek ortak hareket alanları geliştirmek ve alternatif medya işlevi görecek biçimde, kendi gündemini ve kamuoyunu yaratmak" biçiminde dile getiriyor.[456] Dernekten beklenen işlevler de şöyle:[457] "Bilgi ve döküman akışını sağlamak; belirlenen konulara ilişkin çalışmaları üyelere iletmek; ortak çalışmaların yasal oluşumunu temin ve takip etmek; kuruluşların özgül çalışmalarını izlemek; aylık bültenler çıkarmak; kuruluş ve kişilerin çağrılarını ilgili kişi ve kuruluşlara iletmek; arşiv oluşturmak; kuruluşlar arası bilgi aktarımını sağlamak; yurtdışındaki çalışmaları ve yayınları olabildiğince izlemek ve üyeleri gerekli konularda bilgilendirmek; yapılan çalışmaların basında yer almasını sağlamak; basınla ilişki kurarak, kuruluşların yerel olanaklarının yanı sıra, gazete, televizyon ve radyoların Ankara bürolarıyla ilişki kurma olanağını sağlamak; Nükleer Karşıtı Platform da dahil olmak üzere hiç bir platformun yerini almamak aksine, yeni yeni platformların oluşmasına katkıda bulunmak ve var olanı güçlendirmek; kuruluş, grup ve otonomilerin işleyiş ve çalışmalarına karışmamak, sadece izlenebilen çalışmalardan ve ortaya çıkan sorunlardan diğer üyeleri de haberdar etmek."

Diğer örgütlenmelerin üzerinde değil, onların düzeyinde olması tasarlanan Derneğin, Türkiye'de etkinliklerini sürdüren ve nükleer güce karşı olma ortak noktasında birleşen çevre örgütlerinin bir üst kuruluşu olma işlevini yerine getirmesi amaçlanmaktaydı. Bu yüzden birçok gönüllü kuruluş temsilcisi bu yeni yapılanma için kurucu üye olmuştur. S.O.S. grupları, Doğu Akdeniz Çevrecileri, Derneğin izleyeceği yönün belirlenmesinde büyük söz sahibi olan örgütlerdir. Başlangıçta bu gruplar arasında iletişim sağlamak amacıyla kurulan Derneğin zamanla daha etkin olarak çalışmalarını yürütmesi tasarlanıyor.

Dünya Dostları Derneği bugün bünyesinde 30'dan çok gönüllü çevre kuruluşunu taşımaktadır. Bunların içinde Yeşil Toplumcular ve Çevreciler kümelerine girenler çoğunluğu oluşturuyor. Çevre ile ilgilenen değişik görüşteki ve yapıdaki türlü gönüllü örgütlerin güçbirliğini sağlayabilecek bir yapılanma olarak düşünülmektedir.[458] Bu tür gönüllü kitle örgütlerinin dışında, türlü sendika ve meslek odalarından gelen katılımcılara da sahiptir. Kendisinde topladığı diğer gönüllü çevre kuruluşları gibi, sürekli gelir sağlayabilecek bir kaynakları yok; yalnızca üyelerin aidatları ve gönüllülerin katkıları, kendi çıkardıkları kitap ve gazete satışları ile örgütün ayakta kalmasını sağlıyorlar. Profesyonel olarak çalışan bir kadrosu da bulunmamakta. Aylık olarak yayımlanan "Karabatak" adında bir gazete çıkarmaktadırlar. "Eyvah Çocuğum Bir Hormonlu Domates" adlı bir kitap yayımladılar.[459]

---

[456]Akın Atauz, "Dünya Dostları Derneği", **Bilim ve Ütopya,** S.12 (Haziran 1995), s.15.
[457]Mehmet Arslan, "Dünya Dostları'ndan Çağrı", **Ağaçkakan**, S.14 (Kasım-Aralık 1993), s.4.
[458]Y.Savaş Emek, "Devlet Tedbiri Nasıl Alıyor", **Ağaçkakan**, S.23-24 (Nisan 1995), s.24.
[459]Atauz, "Dünya ...", **loc**. **cit.**

-SOS Akdeniz

Yeşiller Partisi İzmir örgütünün parti dışındaki kesimlerle de işbirliği yapmak isteğiyle başlattığı girişim, Ankara Çevre Duyarlılığı Grubu, Ankara ve İzmir yeşillerinin de katkısıyla giderek büyüdü ve güçlendi.[460] Ekim 1990'dan bu yana çalışmalarını bağımsız olarak sürdüren S.O.S. Akdeniz, 7 Mart 1994'de dernek olarak etkinliklerini sürdürmeyi kararlaştırmıştır.[461] Derneğin tüzüğünde amacı, "Akdeniz ekosistemine yönelik her türlü tehdide karşı çıkarak bozulmuş olan insan ile doğa arasındaki ilişkileri onarmaya çalışır. Aynı zamanda da insan ile insan ve insan ile doğa arasındaki uyum ve barışın sürekliliğini sağlamak amacıyla yeşil felsefenin ve ekoloji politikalarının yaygınlaştırılması için çalışır." biçiminde belirtilmiştir. Doğal yaşam kaynaklarının yokedilmesine karşı olmaya, ekonomik büyümenin, sanayileşmenin, tüketim alışkanlıklarının sorgulanmasına, yeryüzünün ve üzerinde yaşayan canlıların korunmasına, endüstriyalizmin yaşam tarzına, kültür, sanat, ahlak ve toplumsal değerlere verdiği zararlara, savaşlara ve nükleer güce karşı olmaya, doğal yapının bozulmasıyla savaşmaya, yerel kültürlerin korunmasına ve insanlararası eşitilği sağlamaya yönelik etkinliklerde bulunmaktadırlar.[462] Dernek, etkinlikleriyle, yaptığı eylemlerle çevre hareketinde etkili ve önemli bir konuma ulaşmıştır.Eylül 1992'de Ağaçkakan adlı dergiyi çıkarmaya başladılar. Daha önceki sayfalarda dünya görüşlerinden, etkinliklerinden sıkça bahsedildiği için burada, yalnızca, Türkiye'deki gönüllü çevre kuruluşları içerisinde en köktenci görüş ve eylemlerin kaynaklığını yapan örgüt olduğunun belirtilmesiyle yetinilecektir.

B. Birbirleriyle İlişkileri

"Türkiye'de Çevre Bilincinin ve Hareketinin Yükselişi" bölümünde, ortaya çıkan türlü çevre sorunlarına karşı kimi gönüllü örgütlerin birbirleriyle iletişim kurdukları, işbirliğine gittikleri belirtilmişti. Bu girişimlerin dışında kalan diğer gelişmeler ise şöyle özetlenebilir:

Mayıs 1994'de Payas'ta yapılan Doğu Akdeniz Çevre Dernekleri, toplantısında nükleer enerjiye karşı birlikte hareket etme kararı alındı. Toplantıya, İskenderun, Tarsus, Antakya, Adana, Osmaniye, Payas'dan çevre dernekleri katıldı. Toplantıda "Dünya Dostları Derneği"nin kamuoyuna daha etkili bir biçimde duyurulması ve bu

[460] **Ağaçkakan**,"S.O.S. Akdeniz Bürosundan S.O.S. Akdeniz Derneğine", S.23-24 (Nisan 1995), s.34.
[461] **Ağaçkakan**, S.16 (Mart-Nisan 1994), s.5.
[462] **Ağaçkakan**, "S.O.S. Akdeniz Tüzüğü", S.23-24 (Nisan 1995), s.35.

derneğin daha etkin bir biçimde çalışması gerektiği sonucuna varıldı. Ancak bu üst örgüte bağlı her derneğin yerel çalışmalarında özgür olması da benimsendi. Toplantıda alınan diğer kararlar da özetle şöyle: Nükleer ve termik santrallerin kurulmasına yalnızca yer seçiminin yanlışlığı açısından bakılmayacak, bu tür enerji sağlayan tesislere tümüyle karşı çıkılacaktır. Türkiye'de bu tür santrallerin kurulmasında çıkarı olanları belirleyecek araştırmalar yapılacaktır. Çevre örgütleri için yeni eylem biçimleri düşünülecektir. Toplantıda ayrıca, alternatif ve yenilenebilir enerji kaynakları hakkında rapor hazırlanması da karara bağlandı. Bunun için Adana Çevre Gönüllüleri'nin güneş enerjisi; İskenderun ve Payas Çevre Gönüllüleri'nin rüzgar enerjisi; Antakya Çevre Örgütü'nün bugünkü enerji politikası; Osmaniye Çevre Örgütü'nün de biomas ve dalga enerjileri ile ilgili çalışmalar yapması kararlaştırıldı.[463]

Türkiye'nin güneybatısında bulunan çevreci gruplar Fethiye'de bir çevre kurultayı düzenlemek için 25 Aralık 1994'de Muğla'da buluştular. Kurultaya, Muğla, Antalya, Burdur ve Isparta'dan gruplar katılacaklardı. Ön toplantı Gökova Sürekli Eylem Kurulu'nun öncülüğünde gerçekleştirildi. Yeni bir örgütlenmeye gereksinme duyulup duyulmadığı, Dünya Dostları Derneği altında biraraya gelinip gelinemeyeceği konuları ele alındı. Toplantının sonunda, temsilcileri bulunan bu dört ilin çalışmalarını yürütecek "Batı Akdeniz Çevre Sekretaryası" oluşturuldu. Ayrıca, 25-26 Şubat 1995'te, Fethiye'de, "Batı Akdeniz Çevre Kurultayı"nın düzenleneceği; bu toplantılarda "evrensel, ulusal ve yerel ölçekte çevre sorunlarının ele alınacağı" da karara bağlandı.[464]

8-9 Nisan 1995'de, bu yılın eylem programını belirlemek üzere S.O.S Akdeniz Derneği'nin öncülüğünde İstanbul, İzmir, Muğla, ve Bodrum gruplarının da katıldığı bir toplantı yapıldı. Bu buluşmada, kurulması düşünülen yeni yeşil partinin (Yaşam Partisi) programının hazırlanması da gündemdeydi. Yaşam Partisi'nin 1995 yılı içerisinde kurulması kararı alındı. Bir önceki yıl birincisi düzenlenen ütopyalar toplantısının Mayıs ayında gerçekleştirilecek ikincisinin de ön çalışmaları görüşüldü.[465]

Türkiye Çevre Vakfı, 22 Şubat 1994'de, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'nın öncülüğünde, gönüllü kuruluşlar kavramını ve Türkiye'de gönüllü kuruluşların yapılarını ve geleceklerini tartışmak üzere bir toplantı düzenledi. Toplantıya yalnızca gönüllü çevre kuruluşları değil, hemen her alandaki gönüllü kuruluşlar çağrılmasına rağmen sınırlı sayıda örgütün temsilcileri katıldılar. Toplantıda çevre konusunu çalışma alanı olarak alan kuruluşlar T.Ç.V., Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Ankara Valiliği Çevre Koruma Vakfı ve ÇEKÜL'dü. Tartışmalarda en çok üzerinde durulan nokta bu tür örgütlenmeler için kullanılabilecek deyimin ne olması

[463]**Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1994.
[464]**Ibid.**, 16 Ocak 1995.
[465]**Ibid.**, 6 Nisan 1995.

gerektiğiydi. İngilizce "non-governmental organizations" terimine Türkçe karşılık olarak, yaygın bir biçimde kullanılan "hükümet dışı örgütler" yerine "gönüllü kuruluşlar"ın verilmesi genelde uygun görüldü. Terimin, Türkçe'ye, "hükümetdışı kuruluşlar" olarak, yanlış anlaşılmalara yol açabilecek biçimde çevrilmesinin, hükümet dışında olan, ancak aslında kimi yönleriyle de resmi nitelik taşıyan, meslek odaları, üniversiteler gibi kurumların gönüllü kuruluş olarak algılanmasına yol açması sorunu üzerinde duruldu.

Yürürlükteki yasal düzenlemenin dernekler üzerinde bir baskı unsuru oluşturduğu, bunların rahatça çalışabilmelerine elverişli bir ortam yaratamadığı dile getirilen bir başka konu oldu. Derneklere üye olmada getirilen sınırlamaların (memurlara, öğretmenlere, vb.), çalışmalara gönüllü olarak etkin bir biçimde katılabilecek birçok nitelikli kimsenin bu tür örgütler dışında kalmalarına yol açmakta olması bunlardan yalnızca birisi olarak anıldı. Yine, derneklerin uluslararası alanda gerçekleştirecekleri ya da katılacakları etkinliklere getirilen kısıtlama da aynı konuya örnek olarak verildi. Üstelik devletin bu tür kuruluşlara hiçbir yardımda bulunmadığından da yakınıldı.[466] Batı'da yaygın bir biçimde uygulaması görülen sponsorluk sisteminin, yani özel bir şirketin bir gönüllü kuruluşun kimi hizmetlerini üstlenmesinin, Türkiye'de yaygınlaştırılması gerektiği de öne sürüldü.[467]

Nisan 1995'de, Sinop Çevre Dostları Derneği'nin öncülüğünde, özellikle nükleer gücün tehlikelerini tartışmak üzere düzenlenen "Karadeniz Çevrecileri I. Toplantısı"na katılmak için pek çok gönüllü çevre kuruluşu Sinop'ta biraraya geldi. Toplantıya katılan kuruluşlar şunlar oldu: Ankara Dünya Dostları Derneği, İstanbul Dünya Dostları Derneği, Batı Akdeniz Çevrecileri, Karadeniz Eğitim Kültür ve Çevre Koruma Vakfı, Ordu Çevre Gönüllüleri Derneği, Zonguldak Çevre Koruma Derneği, Rize Çevre Gönüllüleri Derneği, Bolu Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Trabzon Karadeniz Çevrecileri Derneği, Samsun Doğayı Koruma Derneği ve Rize Çevre Gönüllüleri Derneği. Toplantıda devletin nükleer güce yönelme eğilimi gösteren enerji politikası tartışıldı.[468]

C.Gönüllü Çevre Kuruluşlarının Devletle İlişkileri

Bu konu ile ilgili olarak iki eğilimden sözetmek gerekir: İlk olarak, daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, devlet, son yıllarda çevre konusunda söz sahibi olmak istemiş, bu amaçla yasal düzenlemeler gerçekleştirmiş, hatta örgütlenmelere gitmiştir. İkincisi, genel olarak gönüllü kuruluşlara kuşkulu bir gözle bakan resmi makamlar,

[466]Türkiye Çevre Vakfı, **Gönüllü Kuruluşlar Toplantısı (22 Şubat 1994)**, Ankara, 1994.
[467]**Ibid.**
[468]**Cumhuriyet**, 30 Nisan 1995.

yine bu dönemde, tutumunu yavaş yavaş değiştirmeye, bu tür kuruluşlarla işbirliği yollarını aramaya başlamıştır.[469] İşte bu iki eğilimin birleşmesi devlet ve gönüllü çevre kuruluşları arasında, pek de güçlü olmasa da, bir iletişimin kurulmasını doğurmuştur. Örneğin IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, gönüllü kuruluşlara karşı takınılan tutum şöyle dile getirilmiş: "Çevre sorunları konusunda çalışan, vakıf, dernek ve benzeri gönüllü kuruluşların faaliyetleri desteklenecek ve özendirilecektir.".[470] V. ve VI. Planlarda gönüllü kuruluşlarla ilgili bir düzenlemeye gidilmemiştir. VII. Plan'da ise bu tür kuruluşlara özel bir önemin verildiği dikkati çarpmaktadır. Planın hazırlık komisyonlarına gönüllü kuruluşlardan da temsilciler çağrılmış, belki de bu durumun da etkisiyle, gönüllü çevre kuruluşlarının lehine olan aşağıdaki satırlar plan metnine girebilmiştir: "Demokratikleşme sürecinin en belirgin uygulama alanı çevre konularına gösterilen ilgi ve katkıdır. Dolayısıyle çevre yönetimine ve karar alma süreçlerine halkın katılımının sağlanması gerekmektedir. Son yıllarda gönüllü kuruluşlar aracılığı ile yerel ölçekte baskı grubu oluşturma çabaları önem kazanmaktadır. Ancak bu katılımın her düzeyde etkili olabilmesi için örgün eğitim sistemi içine çevre dersleri konulmuş olmakla birlikte bu yeterli olmamaktadır. Toplumda her kesimin eğitilmesi gerekmektedir...[471] Sürdürülebilir kalkınma hedefi doğrultusunda çevre bilinci oluşturmak üzere örgün ve yaygın eğitimde düzenlemeler yapılacak, gönüllü kuruluşların faaliyetleri desteklenecektir. Bir sürü çevresel olumsuzluklara sebep olan Erozyon ile mücadele hızlandırılacak ve kapsamı yaygınlaştırılacaktır. Bu konuda Devletin alacağı tedbirler yayında (yanında) Gönüllü kuruluşların aktif çalışmalarına destek verilecektir."[472]

Yine, devletin bu tür kuruluşlara artan bir derecede önem vermesine örnek olarak, son yıllarda çevre ile ilgili resmi toplantılara davette bulunması, bu tür kuruluşlara, çevre fonu aracılığıyla, maddi yardımda bulunması verilebilir.

Ancak devlet, bu tür kuruluşları izlemek ya da desteklemekle yetinmemiş kimi zaman da onların gördüğü işlevleri bizzat kendisi üzerine almak istemiştir. Bu konuda devletin kurdurduğu Çocuk Çevre Kulüpleri ile İl Çevre Koruma Koruma Vakıfları'ndan sözetmek gerekir:

Nisan 1991'de, 6-14 yaş grubundaki çocuklara doğa ve çevre sevgisini aşılamak amacıyla tüm köy, bucak, ilçe ve illerde bir "Çocuk Çevre Kulübü" kurulması öngörülür. Ülke yüzeyinde kurulması öngörülen bu klüplerin üst birliği olarak da Türkiye Çocuk Çevre Klübü düşünülmüştür. Bu klüplerin gerçekleştirecekleri etkinlikler, Türkiye Çocuk Çevre Klüpleri Yönetmeliği'nde şöyle belirtilmiştir:

---

[469]Nergis Yazgan, "Çevre Korumada Gönüllü Kuruluşların Rolü", **Ekopolitika**, Der. Mehmet, Arif Demirer, Anahtar, İstanbul, 1992, s.187.
[470]Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara, 1989, s.295.
[471]Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara**, 1995, s.158**.**
[472]**Ibid**., s.160.

Okullarda bulunan çevre kollarını daha işler bir duruma getirmek; okullar arasında işbirliğini sağlamak; çevre konusunda yarışmalar, konferanslar, seminerler, toplantılar düzenlemek; kitle iletişim araçları yoluyla kamuoyunda çevre bilinci oluşturmak; çevre kirliliği yaratan kaynakları belirleyip önlem almak; genel temizlik kampanyaları düzenlemek; piknikler, kamplar düzenlemek; çevre ile ilgili çalışmalara, yönetim, karar süreçlerine çocukların katılımını sağlamak.[473]

Her ne kadar, belirlenen yaş sınırları içinde bulunan tüm çocukların bu klüplerin doğal üyesi oldukları belirtilmekte ise de, öngörülen örgütün kurullarının cumhurbaşkanı, bakanlar, müsteşarlar, genel müdürler, valiler, daire başkanları, ordu temsilcileri, belediye başkanları gibi çocuk sayılamayacak, üstelik büyük çoğunluğunun çevre konusu ile uzaktan yakından hiçbir ilgisi bulunmayan kimselerden oluştuğu dikkati çekmektedir.

İlgili yönetmeliği Resmi Gazete'de yayımlanan, hemen hemen tüm "devlet büyüklerinin" öngörülen örgütlenmelerin içinde yer aldığı, gelirlerinin büyük ölçüde resmi kaynaklardan oluştuğu bu klüplere, her ne kadar adı tersini iddia etse de, gönüllü çevre-çocuk kuruluşu nitelemesini yapamıyoruz.

Yine son yıllarda, çevreyi kalkınma politikalarında hesaba katma eğiliminin bir parçası olarak, gönüllü çevre örgütleriyle ilişki kurmak, işbirliğine gitmek türünde davranışlara da sıkça tanık olabiliyoruz.

Özel Çevre Koruma Kurumu, özel çevre koruma bölgelerinde yürütülecek çalışmalarda gönüllü kuruluşların da payının bulunmasını isteyerek bu tür kuruluşları söz konusu bölgelerdeki çalışmalarda işbirliğine çağırdı. Belirlenen kimi gönüllü kuruluşlara, Türkiye'de bulunan 12 özel koruma bölgesinden 7'sinde yürütülecek çalışmalar için çeşitli görev ve yetkiler verildi. Bu işbirliği için anlaşmaya varılan kuruluşlarla Çevre Bakanlığı arasında, 1994 yılında bir protokol imzalandı.[474] Buna göre, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Belek; Doğal Hayatı Koruma Derneği Köyceğiz-Dalyan ve Göksu Deltası; Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu Datça Bozburun ve Gökova Körfezi; Av ve Yaban Hayatını Koruma Derneği Gölbaşı ve Ihlara Vadisi'nde kimi görev ve yetkilerin sahibi oldu. Bakanlığın, öncelikle eğitim alanında bir işbirliği beklentisi içerisinde olduğu, gönüllü kuruluşlar arasında bir rekabet havasının doğmasının istendiği, dileyen diğer gönüllü örgütlerin de bu tür bir işbirliğine girebileceği açıklaması yapılmıştır.[475]

Yine Özel Çevre Koruma Kurumu'nun 1992 yılında yayınladığı Çevre Koruma Eğitim Yönetmeliği, özel çevre koruma bölgesi ilan edilen yerlerde ve fgenel olarak çevrenin tüm öğeleriyle ilgili olarak yapılacak eğitim etkinliklerinde kamu kurum ve

---

[473]**Resmi Gazete**, 13 Nisan 1991, S.20844.
[474]T.C. Çevre Bakanlığı, **Özel çevre Koruma Kurumu Başkanlığı ile Mahalli İdareler ve Gönüllü Kuruluşlar Arasında Çevre Koruma Faaliyetlerine Dair İşbirliği Protokolü.**
[475]**Cumhuriyet**, 28 Ağustos 1994.

kuruluşlarıyla, üniversiteler, uluslararası kuruluşlar dışında dernek ve vakıf gibi gönüllü kuruluşlardan da yararlanabileceğini belirtir.[476]

1990 yılında, tüm illerde, valiliklerin bünyesinde kurdurulan il çevre koruma vakıflarından da söz etmek gerekecektir. Devletin öncülüğünde gerçekleştirilen, ancak gönüllülük temeline dayalı olan vakıf biçiminde kurulan bu örgütlenmelerin devletin çevre alanında oluşan sivil örgütlenmeleri boş bırakmamak bu alanda da söz sahibi olmak güdüsünden kaynaklandığı söylenebilir. Örneğin, 21 Eylül 1990'da kurulan[477], dönemin valisinin kurucusu olarak göründüğü, mütevelli heyetini ilin en büyük mülki idare amiri (vali) ile vakıf senedinde adları verilen tüzel kişilerle il müdürlüklerinin ve diğer gerçek ve tüzel kişilerin oluşturduğu, danışma kurulunun büyük bir bölümünün kamu görevlilerinden oluştuğu, Ankara İli Çevre Koruma Vakfı'nın amacı "İnsanın, insan sağlığının, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel alanda arazinin ve tabii kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması, her türlü çevre kirliliğinin önlenmesi, ülkenin doğal bitki ve hayvan varlığı ile tabii ve tarihi zenginliklerinin korunması için maddi ve manevi katkıda bulunmak ve bu amaçla yeni kaynaklar sağlamaktır." olarak belirlenmiştir. Bu amaca ulaşabilmek için gerçekleştirilecek etkinlikler de şöyle özetlenebilir: Çevre eğitimi ve çevre bilincinin gelişimi için çalışmalar yapmak; kurs, kongre, konferans, seminer düzenlemek; yayın faaliyetinde bulunmak; çevreyle ilgili araştırmalar yapmak ya da yaptırmak; özel sektörün, üniversitelerin, konuya diğer ilgili kişi ve kuruluşların etkin katılımını sağlamak; çevre sorunlarını gidermeye yönelik projeler yaptırmak; arıtma tesisleri yapacak gerçek ve tüzel kişilere imkanları ölçüsünde destek sağlamak ve gerektiğinde bu tesisleri yapmak; amacın gerçekleştirilmesi için gereken diğer her türlü tedbiri almak. Diğer illerde kurulan il çevre koruma vakıfları da hep bu doğrultuda amaçlara sahip olan kuruluşlardır.

Gönüllü kuruluşların hem uluslararası hem de ulusal alanda giderek önem kazandığı göz önünde bulundurularak, 3-14 haziran 1996 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilecek olan Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II)'na sunulacak ulusal rapor için oluşturulan komite için, merkezi ve yerel yönetimlerle üniversiteler dışında sivil toplum örgütlerine de çağrı yapıldı. Sivil toplum örgütleri bölümünden komiteye çağrılan gönüllü çevre kuruluşları şunlardır: Ankara S.O.S. Grubu, Çevre ve Kültür Değerlerini Tanıtma ve Koruma Vakfı, Doğal Hayatı Koruma Derneği, İstanbul Platformu Vakfı, S.O.S. Akdeniz Bürosu, S.O.S. İstanbullular Sivil Organize Semtler Çevre Kültür İşletme Kooperatifi, TEMA Vakfı, Türkiye Çevre Eğitim Vakfı, Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu,

[476]**Resmi Gazete**, 20 Nisan 1992, S.21205.
[477]**Ibid.**, 21 Eylül 1990, S.20642.

Türkiye Çevre Vakfı, Türkiye'de Doğayı Koruma Vakfı.[478] Ulusal Komitenin üçüncü toplantısına yukarıda sayılanlar dışında çağrılı olan diğer gönüllü çevre kuruluşları da şöyle sıralanıyor: Av ve Yaban Hayatını Koruma, Geliştirme ve Tanıtma Vakfı, Batı ve Doğu Akdeniz Çevre Sekretaryası, Beyoğlu Platformu Derneği, Diyarbakır Çevre Gönüllüleri Derneği, Doğayla Barış Derneği, S.O.S. Çevre Gönüllüleri Platformu, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği.[479]

D.Gönüllü Kuruluşların Yasal Konumu

Gönüllü kuruluşlar, adından da anlaşılacağı gibi, ilgili oldukları herhangi bir konuda maddi çıkar arayışında olmayan, yalnızca gönüllü olarak o konunun gerektirdiği işlerde katkılarını sağlamak amacıyla biraraya gelen bireylerin birlikteliklerinden oluşurlar. Devlet mekanizmasının kimi zaman kimi durumlarda yeterince hızlı, kendini yenileyebilir bir durumda bulunamamasından dolayı, bu tür kuruluşların resmi kuruluşların ulaşamadıkları bir çok konuda büyük bir boşluğu doldurma gizilgücünü taşıdıkları söylenebilir. Bu tür örgütlenmelerin yasalarımızda düzenleniş biçimi şöyledir:

Hukuksal anlamda üç tür tüzel kişilikten bahsedilebilir: Dernekler, vakıflar, şirketler. Dernek tanımının içine girebilen siyasal partilerle ilgili ayrı bir yasa olduğundan, şirketler de kar amacı güttüklerinden ve Ticaret Kanunu'na bağlı bulunduklarından bu ikisini gönüllü kuruluş kavramının dışında tutuyoruz. Bu yüzden ülkemizde gönüllü kuruluş kavramının içine yalnızca dernek ve vakıfların girmekte oldukları söylenebilir. Ancak yukarıda, Türkiye'de çevre hareketinin gelişiminin anlatıldığı sayfalarda belirtildiği gibi, çevre hareketinin sürdürücüsü konumundaki bulunan örgütler yalnızca dernek ve vakıf olarak örgütlenmeye gitmiyorlar. Bunların dışında belli bir örgütlenmesi, sürekliliği olmayan kimi oluşumlar da, en az, tüzel kişiliği bulunan örgütlenmeler kadar bu hareketin gelişiminde söz sahibi olmaktadırlar. Daha önce de anıldığı gibi, bu tür örgütlenmeler, daha sonra tüzel kişilik sahibi olmak üzere, yerel ya da ulusal düzeyde beliren bir çevre sorununa tepki olarak ortaya çıkmaktadırlar. "Platform", "topluluk", "grup" olarak adlandırılan bu oluşumlara, Arkadaş Çevre Grubu, Bağımsız Hayvan Platformu, Çevre Hareketi Avukatları, Çevre Duyarlılığı Grubu, Doğa Savaşçıları Grubu, Galata Grubu, Kadıköy-Yeşil Kuşak Çevre Öncüleri Grubu, Turgutreis Gönüllüleri örnek olarak verilebilir. Ankara Kültür Platformu, Çağdaş İstanbul Platformu gibi kimi topluluklar da tüzel kişiliğe sahip

[478]T.C.Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, **B.M. İnsan Yerleşimleri Konferansı Ulusal Komite İkinci Toplantısı (2-3 Şubat 1995),** (sayfa numarası yok.)
[479]T.C.Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, **B.M. İnsan Yerleşimleri Konferansı Ulusal Komite Üçüncü Toplantısı (13-14 Nisan 1995),** s.5.

örgütlenmelerin biraraya gelmeleri biçiminde oluşmuştur. Yine bu sayılan toplulukları andırır bir biçimde kimi çevre gazetelerinin de eylem grupları kurarak, gazeteciliğin bir adım ötesine geçerek, doğrudan çevre hareketinin içinde yer aldıklarını görebiliyoruz. Çepeçevre, Yeşil Çevre, Çevre gibi gazeteleri bu tür gruplara örnek olarak verebiliriz. Bunların dışında kalan, dernek-vakıf türündeki örgütlenmelerin yapıları için şu özet bilgiler verilebilir:

1.Dernekler

Dernekler, Medenî Kanun'un 53-72 maddeleri arasında düzenlenmiş; buna ek olarak özel bir yasa da getirilmiştir. Konuyla ilgili yürürlükte olan düzenleme 4.10.1983 tarihli, 2098 sayılı Dernekler Kanunudur.[480] Aynı konu ile ilgili birden çok yasa olduğundan öncelik özel nitelikli olan 2098 sayılı Dernekler Kanunu'nun hükümlerine verilmekte; burada bir boşluk bulunduğu takdirde Medeni Kanun hükümleri uygulanmaktadır.[481]

2098 sayılı Dernekler Kanunu, dernek için açık bir tanım getirmiyor. Ancak, 1. maddede yasanın amacı belirtilirken kullanılan anlatım için, dolaylı yoldan yapılan bir dernek tanımlaması nitelemesi yapılabilir: "Bu kanunun amacı, kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir gayeyi gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmeleri suretiyle oluşturdukları derneklerle ilgili esasları düzenlemektir." Buna göre, siyasal partiler, sendikalar ve spor klüpleri de birer dernek sayılırlar.

Dernekleri düzenleyen iki büyük yasadan birincisi olan Medenî Kanun, (m.53) derneklerin kuruluşu açısından serbest kuruluş ilkesini benimserken, diğeri, başka bir deyişle Dernekler Kanunu (m.9) bundan biraz ayrılarak kuruluş bildirisinin ve tüzüğün mahallin en büyük mülkî âmirine verilmesi koşulunu getirmiştir. Ancak bu bir tür "izin" sistemi olarak da nitelendirilemez.[482] Dernek kurabilmek için en az yedi kişinin biraraya gelmesi koşulu aranmaktadır.[483] Bu yedi kişinin temyiz kudretine sahip, kısıtlanmamış ve onsekiz yaşını bitirmiş olması gerekir.[484]

---

[480]Dernekleri düzenleyen daha eski tarihli yasalar şunlar: 28.6.1938 tarihli ve 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu: Bu kanunun, Medeni Kanun'un dernek özgürlüğü anlayışı ile uygun olmayan kimi maddeleri 5.6.1946 tarihli ve 4919 sayılı yasa ile değiştirilmiştir. 22.12.1972 tarihli ve 1630 sayılı Dernekler Kanunu.

[481]2098 sayılı Dernekler Kanunu'ndan başka kimi dernekler için de özel yasalar çıkarılmıştır. 282 sayılı Sendikalar Kanunu, 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu buna örnek verilebilir.

[482]Hüseyin Hatemi, **Kişiler Hukuku Dersleri**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1992, s.150.

[483]Dernekler Kanunu'nun 23 ve 51. maddelerinin genel kurul toplantılarında yeterlik sayısı için getirdiği düzenleme, başka bir anlatımla en az 16 kişinin bu toplantılarda olması zorunluluğu, uygulamada bu sınırlamayı 16 olarak belirlemiştir.

[484]Siyasî Partiler Kanunu (m.8/1)'a göre bir siyasal partinin kurulabilmesi için en az 30 kişinin biraraya gelmesi gerekir.

"Dernek Kurma Hakkı" başlığını taşıyan, dernekler Kanunu'nun 4. maddesi her ne kadar en başta "...herkes, önceden izin almaksızın dernek kurabilir demekteyse de maddenin geri kalan bölümü aslında uzun bir yasaklı listesini karşımıza çıkarır. Bu yüzden başlığı "Dernek Kurma Hakkı" olmasına rağmen 4. madde için dernek kurma hakkının nasıl kısıtlanabileceğini gösteren madde nitelemesi yapılabilir. Oldukça uzun olan bu maddede özetle, kimi kamu hizmeti görevlilerinin ve belirli suçlardan hüküm giymiş kişilerin dernek kuramayacağı belirtilir.[485]

Kurulması düşünülen derneğin tüzel kişilik kazanabilmesi için tüzük hazırlanması zorunludur. Bu tüzükte dernek kurma istenci, derneğin örgütü ve işleyişine ilişkin tüm kurallar belirtilir. Tüzüğü kurucular imzalar ve tüm üyelerin de kabul ettiği varsayılır. Tüzükde belirlenen kurallar dernek ve üyeleri için bağlayıcıdır. Hazırlanan bu tüzüğün derneğin merkezinin bulunduğu yerin en büyük mülkî amirine verilmesi zorunludur.(M.K. m.9/1)

Dernekler Kanunu (m.9) ve Medenî Kanun'a (m.53) göre dernek tüzel kişiliğe sahiptir. Bu kişilik, biraraya gelen üyelerin kişiliğinden farklıdır. Tüzel kişiler dernek kuramazlar. Derneği oluşturan kişiler üye adını alır. Derneklerin kendi aralarında federasyon (birlik) kurabilmesi için en az üç derneğin, konfederasyon kurulabilmesi için de kuruluş amaçları aynı olan en az üç federasyonun üye sıfatıyla biraraya gelmeleri gerekecektir. Konfederasyon ve federasyonun kurulmasıyla birlikte yeni bir birlik tüzel kişiliği meydana gelmiş olur.

Belirli bir amaç uğruna dernek türünde örgütlenmek üzere biraraya gelen kişilerin bu birlikteliklerinde süreklilik aranır. Üyeler, tüzüğe dernek içinde kalacakları süreyi önceden koyduramazlar. Bu durumdaki bir derneğin kurulması olanaksız duruma gelir. Buna karşılık dernek belli bir süre ile sınırlı olarak kurulabilir. Üyelerinden kimilerinin dernekten ayrılmaları derneğin sürekliliğini bozmaz.

Derneklerin güdebilecekleri amacın sınırları hakkında hem Medenî Kanun'da hem de Dernekler Kanunu'nda hükümler bulabiliriz. Medenî Kanun'un derneklerle ilgili ilk maddesinde (m.53) "Siyasi, dini, ilmî, bedîî, hayrî cemiyetler ile eğlence ve idman cemiyetleri ve asıl gayesi iktisadî olmıyan diğer cemiyetler, nizamnamelerinde cemiyet olarak teşekkül arzusunu izhar etmekle şahsiyet iktisap ederler." denilerek bu amaçların neler olabileceği gösterilmiştir. Öğretideki genel eğilim yukarıda anılan maddede verilen amaçların birer örnek olduğu, bunların dışında (sanat, spor, sağlık vb.) bir amaçla da dernek kurulabileceği yönündedir.[486] Dernekler Kanunu ise (m.1) derneklerin amacının çerçevesini "...kazanç paylaşma dışında, kanunlarla

[485]Örgütlenme özgürlüğü ve dernekler-vakıflar üzerinde ileride durulacaktır.
[486]Bilge Öztan, **Tüzel Kişiler: Ders Notları**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1994, s.41.

yasaklanmamış belirli ve ortak bir gayeyi gerçekleştirmek üzere..." anlatımı ile çizer.[487]

Dernek kurma hakkına sınırlama getiren bir diğer maddede (m.5) ise "Kurulması Yasak Olan Dernekler" konusu işlenir. Burada özetle, ülkenin bütünlüğüne, devletin varlığına, ulusal güvenliğe, kamu düzenine, kamu yararına, genel ahlâka, genel sağlığın korunmasına aykırı ya da siyasal bir amaçla dernek kurmanın yasaklanmış olduğu ifade edilir. Yine aynı maddede "her türlü siyasî faaliyette bulunmak", siyasal partilerle, sendikalarla, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla "bu amaçla ortak hareket etmek" yasaklanmıştır.

Yüksek öğrenim kurumlarındaki öğrencilerin yalnızca "eğitim, öğretim, çalışma, moral, beslenme, dinlenme" vb. gereksinmelerinin karşılanması ve öğrencilerin okul yönetimi ve "diğer kuruluşlar nezdinde temsil edilmesi amaçlarıyla" dernek kurabileceğini belirten 38. madde ile dernek kurma amaçlarına bir başka sınırlama getirilir. Yine aynı yasanın 5. maddesi de "yükseköğretim kurumlarında birden fazla öğrenci derneği kurulamaz" der.

Bu konuda getirilen diğer sınırlamalar da şöyle sıralanabilir: "Kamuya yararlı dernekler" dışındaki derneklerin birden çok şube açamamaları (m.31/1) ve federasyon kuramamaları (m.34/1); federasyon ve konfederasyonların merkezleri dışında faaliyet gösterecek örgüt kuramamaları ve temsilcilik açamamaları (m.34/5); kamu hizmeti görevlilerinin il ve ilçe dışında dernek kuramamaları(m.39/1).

2.Vakıflar

Dünyanın türlü yerlerinde ve değişik zamanlarda rastlanması olanaklı olan vakıf, hem Batı hem de Doğu'nun tarihinde önemli yeri olan bir kurumdur. Vakıf kurma ile, bir mal ya da mal topluluğunun, mal varlığının ya da ekonomik değeri olan hakların belirlenmiş bir amaca özgülenmesi anlatılır. Genellikle gerçekleştirilmek istenen amaç, toplumsal bir yararı bulunan ve vakfedenin ölümünden sonra da devam edecek olan bir amaçtır. Ancak aşağıda da belirtildiği gibi önceden belirlenen, vakıf senedindeki amaç ile uygulamadaki yani gerçek amaç arasında çoğu zaman farklılıklar olmuştur.

Medeni Kanun'da (m.73/1) vakıf şu biçimde tanımlanmıştır: "Vakıf başlıbaşına mevcudiyeti haiz olmak üzere, bir malın belli bir gayeye tahsisidir."

Vakıf kurma işlemi bireyin sağlığında ya da öldükten sonra geçerli olmak üzere düzenlenen miras sözleşmesi ya da vasiyetname ile yapılabilir. Bu özgürlük yalnızca gerçek kişilere değil, tüzel kişilere de tanınmıştır.[488] Yalnız, tüzel kişilerin vakıf

[487]Dernekler etkinliklerine yardımcı olması amacıyla ticari işletme sahibi olabilirler. Ancak bu tür işletmelerin ticaret siciline kayıt zorunluluğu vardır.

[488]Tüzel kişiler genelde çalışanlara yardım amaçlı vakıflar kurmaktadırlar.

kurabilmesi için organlarına bu konuda yetki verilmesi gerekir. Örneğin siyasal partilerin vakıf kurma konusunda -Anayasa'nın 68. maddesine göre- hak ehliyeti yoktur. İşçi ve işveren sendikalarının ve bunların birliklerinin sosyal ve kültürel amaçlar çerçevesinde vakıf kurabilmesi 274 sayılı Sendikalar Kanunu ile serbest bırakılmıştır.[489] Birer tüzel kişilik niteliğinde olan dernekler de vakıf kurabilirler.[490]

Vakıf kurma iradesini gösteren resmi belge olan vakıf senedinde vakfın amacı, organı, adı, konutu, vakfa özgülenen mallar ve haklardan başka vakıf örgütü de belirtilir. Vakıf senedini hazırlayan vakfeden böylece kurulacak olan vakfın temel niteliklerini, başka bir deyişle "rotasını" önceden belirlemiş olur.[491]

Medeni Kanun'un 77/I. maddesine göre her vakıfta bir yönetim organının bulunması gereklidir.[492] Bu organ bir kuruldan ya da tek bir kişiden bile oluşabilir.[493] Yönetim organının oluşumunda hem gerçek hem de tüzel kişiler söz sahibidirler. Yönetim organı, vakıf kurucularının zorunlu olarak kurması gerektiği bir organdır. Bunun dışında kurulabilecek "genel kurul", "danışma kurulu" gibi organların hem kuruluşunda hem de kuruluş yönteminin belirlenmesinde bir sınırlama yoktur; bu tür organlar isteğe bağlı olarak kurulurlar.

Yönetim organı karar alma ve yürütme gücünü kendinde toplamıştır. Bu organın görev ve yetkileri vakfı temsil edip yönetmek; vakfa özgülenen hakların ya da malların vakfa geçmesiyle ilgili işleri yerine getirmek ve izlemek; vakfın malvarlığını her yıl Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bildirmek; yine her yıl vakfın mali durumunu yerel araçlarla kamuya duyurmak; denetim giderlerine katılma payını Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ödemek biçiminde sıralayabiliriz .[494]

Vakfın hizmetlerinden ya da gelirinden yararlanacak olanları ve bunun yöntemini vakfeden belirler. Bu hizmetlerden gerçek ve tüzel kişilerin yararlanmaları olanaklıdır; bu konuda bir sınırlama getirilmemiştir.

Vakfın kendisini, dernek, kooperatif, ortaklık gibi tüzel kişilerden ayırdedici özelliği, bir kişi topluluğu değil mal topluluğu olmasıdır. Yine bu tür tüzel kişilerden farklı olarak vakıfların üye ya da ortakları yoktur. Vakfın gelirinden yararlanan bireyler de bu anlamda üye sayılmazlar. Vakıf işlerinin görülmesini sağlayan çalışanlar da aslında vakfın bir parçası değildirler; bunlar yalnızca personel konumundadırlar.

---

[489]Ergun Özsunay, **Medeni Hukukumuzda Tüzel Kişiler**, İ.Ü. Yayınları, İstanbul, 1982, s.386.

[490]Örneğin TRT Kurumu Personeli Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı'nı TRT Yardımlaşma Derneği kurmuştur.

[491]Rona Serozan, **Tüzel Kişiler**, Filiz Kitabevi, istanbul, 1990, s.83.

[492]Yönetim organı uygulamada "yönetim kurulu", "mütevelli heyeti", "vakıf müdürü" gibi adlar almaktadır.

[493]Derneklerde yönetim organı için en az üç kişiye gerek vardır.

[494]Özsunay, **op. cit.**, s.433-434.

Vakfın kurulmasıyla hem ayrı bir mal sahipliği hem de ayrı bir kişilik yaratılmaktadır.

Vakıf kurma özgürlüğü mülkiyet hakkına (Anayasa m.35) ve sözleşme özgürlüğüne (Anayasa m.48) dayandırılabilir. Anayasa, bir yandan, içeriğinden vakıf kurma özgürlüğünün çıkarılabileceği, öte yandan da bu tür kurumları alabildiğine sınırlayan hükümleri bulunan maddelere sahiptir. Nitekim 33. maddede, öncelikle, derneklere getirilen ağır kısıtlamalara yer verilmiş, sonra da sözü geçen bu kısıtlamaların vakıflar için de geçerli olduğu belirtilmiştir. Bu maddeden yola çıkarak anayasanın -en azından sınırlama bakımından- derneklerle vakıfları bir tutma eğiliminde olduğu söylenebilir.[495]

Vakıflar tarihi, kurumun asıl işlevinin arka plana atılıp vakıf olmanın getirdiği yararlar aracılığıyla kimi yasal olmayan amaçların gerçekleştirilmesinin örnekleriyle doludur. Bu nedenle de vakıfların gördüğü hizmetlerin yönü, niteliği, hatta vakıfların varlığı hep tartışma konusu olmuştur. Ülkemizde özellikle son yıllarda yukarıda anılan türden kötü örneklerin hızla çoğaldığına tanık olmaktayız. Yalnızca son dönemde kurulan vakıfların sayısına bakmak bile kurumun çekiciliği konusunda bir fikir verebilir. 1980-1988 yılları arasında kurulan vakıfların sayısı bu döneme değin kurulmuş olanların sayısına eşittir. Son dönemde vakıf kurmayı dernek olmanın getirdiği kısıtlamalardan kurtulmanın, malvarlığını dondurup kalıcı olmasını sağlamanın en kolay yolu; bir tür ticari girişim olarak bakıldığını görüyoruz.

Devlet öncülüğünde kurulan yarı-resmi vakıflar da, kurumun yozlaşması sürecine katkıda bulunan gelişmelerden olmuştur. Bu tür vakıflara vergi ayrıcalıkları tanındığı; aldıkları bağışların vergi matrahından çıkarılabildiği; özel yönetmelikler aracılığı ile türlü gelir kaynaklarına kavuşturuldukları biliniyor. Anayasanın 130. maddesinin kendilerine yüksek öğretim kurumu kurma serbestisini getirmesi de bu tür vakıfların gücünü arttırmıştır.[496]

3.Vakıf ve Dernek Türü Örgütlenmelerin Birbirlerinden Farklı Yönleri

Her iki örgütlenme türü de dışarıdan bakıldığında aynı işlevi yerine getiriyormuş görünmelerine rağmen amaç, kuruluş, organları, işleyiş biçimi açılarından farklı farklı niteliklere sahiptirler. Aralarındaki başlıca farklılıklar şöyle sıralanabilir:[497] Vakıf belli bir amaç doğrultusunda bir malın özgülenmesini, dernekler

---

[495]Serozan, **op. cit.**, s.84.

[496]**Ibid.**, s.90.

[497]Özsunay, **op. cit.**, s.361-363; Serozan, **op. cit.**, s.47, 81, 85, 86; Bülent Köprülü, **Medeni Hukukta Tüzel Kişiler**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1967, s.24; Öztan, **op. cit.**, s.110-111; Hatemi, **op. cit.**, s.135-139.

ise belirli bir amaç doğrultusunda biraraya gelmiş kişi topluluğunu anlatır. Dernekler vakıflara göre daha özgürlükçü bir ortam hazırlarlar. Örgüt amacının, yönetim biçeminin ve varlığının sona erdirilmesinin belirlenmesinde tüm üyeler söz sahibidirler. Buna karşın vakıflarda bu türden bir değişiklik yetkisi kuruculara verilmemiştir. Bir kez vakıf kurulduktan sonra vakıf senedinde belirtilen tüm koşullara uymak zorunludur. Vakıflar birden çok amaç için kurulabilirler; bu amaç dinsel ya da ekonomik olabilir. Oysa derneklerin tek amacı vardır; dinsel ya da ekonomik bir amaç benimseyemezler.[498] Derneklerde hem derneğin hizmetlerinden yararlanan hem de onun işleyişini sağlayan üyeler bulunduğu halde vakıflarda yalnızca vakıf kurucuları ve vakıftan yararlananlar bulunur. Ancak vakıftan yararlananların ne üyelik hakları vardır, ne de vakfın yönetimine katılma hakları. Üstelik yine derneklerden farklı olarak bu yararlanıcıların kimler olduğu vakıf senedinde açıkça gösterilmiştir. Derneklerde bulunan üye olma özgürlüğüne vakıflarda rastlanmaz. Kuruluşları açısından da kimi farklılıklar vardır: Vakıf bireyin tek yönlü irade açıklaması ile kurulabildiği halde, dernek kuruluş işleminde en az yedi kişinin iradesine gereksinme duyulur. Vakıf 15 yaşın bitirilmiş olması koşuluyla vasiyetname ile de kurulabilir. Oysa dernek yalnızca tam ehliyetlilerin iradelerini birleştirmeleri ile kurulabilir. Zorunlu organları açısından da kimi farklılıklar taşırlar: Vakıflar zorunlu olarak yalnızca yönetim organına sahip iken derneklerin genel kurul, yönetim kurulu, denetleme kurulu olmak üzere zorunlu olarak kurulması gereken üç organı bulunur. Bu organların yetkileri arasında da kimi ayrımlar vardır: Vakıf yönetim organının, vakfın alacağı yönü belirleme yetkisi yoktur, yalnızca vakıf amacını yerine getirmekle yükümlüdür; dernek genel kurulu ise dernekle ilgili kararları serbestçe alabilir.

4.Yürürlükteki Yasal Düzenlemenin Gönüllü Örgütlerin Etkinliklerine Etkisi

Dernek ve vakıf türü örgütlenmelere yasalarımızda nasıl yer verildiğini yukarıda gördük. Burada da gönüllü örgütlerle ilgili diğer düzenlemelerle örgütlenme özgürlüğüne yer verilecektir. Dernek kurma özgürlüğünün "maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkı" (Anayasa, m.17), düşünce, kanaat özgürlüğü (Anayasa, m.25) ve düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünün (Anayasa, m.26) bir uzantısı olduğu söylenebilir.[499] 1982 Anayasası'nın 33. maddesi "Dernek Kurma Hürriyeti" başlığını taşır.[500] ilk hükümde "herkesin, önceden izin almaksızın dernek kurma

[498]Serozan, **op. cit.**, s.111.
[499]Serozan, **op. cit.**, s.48.
[500]26 Temmuz 1995'de 4121 sayılı yasa ile Anayasa'nın derneklerle ilgili 33. maddesinde kimi değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikle gelen yenilikler şöyle özetlenebilir: Önceden kamu düzeni, ulusal güvenlik türünden nedenlerle bir dernek, "yetkili kılınan merciin emriyle faaliyetten alıkonulabilir"di. Bu konu ile ilgili yeni düzenleme ise şöyledir: "...kanunla bir merci, derneği

hakkına sahip(tir)" olduğu belirtilir. Ancak ardından gelen bölümde, bu özgürlüğün nasıl sınırlanacağı ayrıntılı bir biçimde açıklanır. Bu maddenin vakıflara ve bu türdeki kuruluşlara da uygulanacağı belirtilir. Anayasa ile dernek kurma ve üye olma hakkına getirilen sınırlamalar şöyle sıralanabilir: Derneklerin siyasal amaç gütmeleri, siyasal eylemde bulunmaları ve siyasal partilerle işbirliğine gitmeleri yasaklanmıştır. Ayrıca kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ya da vakıflarla siyasal amaçlarla ortak hareket edemeyeceklerdir. Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri üyeleri ve kamu hizmeti görevlileri için bu özgürlük sınırlı bir biçimde uygulanabilir ya da tamamen ortadan kaldırılabilir. Ulusal güvenliğin, ülkenin bütünlüğünün, kamu düzeninin öngördüğü durumlarda yargıç karar verene kadar -" yetkili merciin emriyle"- dernek faaliyetlerine son verilebilir. Anayasa'nın toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını düzenleyen 34. maddesi de son fıkrasında derneklerin, vakıfların, sendikaların ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemeyeceğini belirterek kendisinden önceki maddede sayılan sınırlamalara bir yenisini ekler.

Dernek kurma özgürlüğüne getirilen sınırlamalarla dolu bu maddeler aslında Anayasanın temel haklar ve özgürlükler anlayışına koşut olarak düzenlenmiştir. 12 Eylül 1980 öncesinin karmaşalı ortamının baş sorumlularından, düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünün toplu olarak ve en etkili biçimde kullanılabileceği ortamı sağlayabilecek örgütlenme türlerinden birisi olarak görülen derneklerin, Anayasa'nın genel olarak temel haklar ve özgürlüklere takındığı olumsuz ve önyargılı tutumdan payını almamasının olanağı yoktu.[501]

Kimi, çevre sorunlarına yol açacak uygulamalara, yasal düzenlemelere ya da tam tersine hiçbirşey yapmamaya, ilgililerin kayıtsızlığına karşı, ya da yalnızca çevre bilincinin toplumda yer etmesi amacıyla gönüllü kuruluşların başvurabilecekleri sınırlı yollardan birisi de toplantı yapmak ve gösteri yürüyüşü düzenlemek. Konuyu düzenleyen başlıca kaynak olan Anayasanın ilgili maddesi (m.34) aynı zamanda tüm gönüllü kuruluşların bu konudaki hareket sınırlarını çiziyor.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı ile ilgili 34. madde de "dernek kurma hürriyeti"ni düzenleyen 33. madde ile aynı ilkeler doğrultusunda kaleme alınmıştır. Zaten her iki madde de "Toplantı hak ve hürriyetleri" üst başlığının alt maddeleri olarak düzenlenmiş.

---

faaliyetten men ile yetkilendirilebilir. Bu merciin kararı, yirmi dört saat içerisinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim kararını kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde, bu idari karar kendiliğinden yürürlükten kalkar." İkinci olarak, derneklerin siyasal faaliyetlerde bulunamayıp, siyasal partilerden destek göremeyecekleri hakkındaki hüküm yeni metinde yer almamıştır. Son olarak, 33. maddenin 5. fıkrası, yani "Kuruluş amaç ve şartlarını kaybeden yahut kanunun öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmeyen dernekler, kendiliğinden dağılmış sayılır." biçimindeki düzenleme de kaldırılmıştır.

[501]Mümtaz Soysal, **Anayasanın Anlamı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1986, 5.Baskı, s.224.

Bu madde, herkesin önceden izin almaksızın toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı olduğunu kabul etmekle başlar: Ancak silahsız ve saldırısız olmak şartı ile. Sonradan gelen bölümde ise bu hakla getirilen kısıtlamalar sayılıp dökülür: Gösteri yürüyüşünün yapılacağı yer "yetkili merci" tarafından belirlenebilir. "Kanunun gösterdiği yetkili merci" ulusal güvenlik ve Cumhuriyetin ana niteliklerinin korunması amacıyla gösteri yürüyüşü ve toplantı düzenlemeyi yasaklayabilir ya da iki ayı geçmemek koşulu ile erteleyebilir. Dernek, vakıf, sendika ve meslek kuruluşları kendi konu ve amaçları dışında toplantı yapamazlar, gösteri yürüyüşü düzenleyemezler.

Diğer yasal düzenlemelerin öngördüğü kısıtlamalar şöyle dursun, Anayasa ile getirilen bu sınırlamalar uygulamada gönüllü kuruluşların bu hakkı hiç kullanamaması sonucunu da doğurabilir. "Yetkili merci"nin herhangi bir toplantı ya da yürüyüşü değil yasaklaması, iki ay ertelemesi durumunda, artık yapılacak toplantının ya da yürüyüşün bir öneminin kalmayacağı durumlar olabilir. Aynı tehlike, toplantı ya da yürüyüş yerinin konu ile ilgisiz bir yere alınması için de geçerlidir.

Gönüllü örgütlenmeler hakkındaki düzenlemeler için yalnızca Anayasaya ve yasalara, yani iç hukuka bakmak eksik bir yaklaşım olacaktır. Türkiye'nin de tanıdığı kimi uluslarası belgeler de örgütlenme özgürlüğünü güvence altına alacak hükümler içermektedirler. Örneğin, 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 18. ve 19. maddeleri düşünce ve düşüncenin tek başına ya da topluca açıklanma özgürlüğünü; 20. maddesi ise silahsız ve saldırısız olmak koşulu ile toplanma ve dernek kurma özgürlüğünü içermektedir. Aynı madede, kimsenin herhangi bir derneğe üye olmaya zorlanamayacağı da belirtilmiştir.

4 Kasım 1950'de, Avrupa Konseyi bünyesinde imzalanan İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Korumaya Dair Sözleşme 11. maddesi ile barışçı amaçla toplanmak ve dernek kurma hakkını tanımıştır. Ancak ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni, suçların önlenmesi, genel sağlık, ahlak ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için bu hakkın yalnızca yasa ile sınırlanabileceği de eklenmiştir. Aynı sözleşmede yer alan haklara getirilen kısıtlamaların nasıl olacağı da 18. maddede belirtilmiştir: "Bu sözleşme anılan hak ve özgürlükler için getirilen kısıtlamalar, belirlenmiş oldukları amaçtan başka bir amaçla uygulanamaz.". Haklarının çiğnendiği kanısına varanbireylere İnsan hakları Komisyonu'na başvuru olanağının tanınması, bölgesel, etkin bir koruma sistemi yaratılması, sözleşmenin diğer belgelerden üstün yanları olarak sıralanabilir.[502]

Hukuksal bir bağlayıcılığı olmamakla birlikte, yeryüzünde, gönüllü çevre kuruluşlara giderek artan oranda önem verme eğilimini vurgulaması açısından 13-16 Kasım 1990 tarihlerinde Fransa'nın Limoges kentinde yapılan bir toplantının ardından

[502]S.B.F.-İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi, **İnsan Haklarının Korunması Alanında Uluslararası Temel Belgeler**, Ankara, 1992, s.11-35.

yayınlanan Limoges Bildirgesi'ne de değinmekte yarar var. Bu bildirge, Karşılaştırmalı Çevre Hukuku Uluslararası Merkezi'nin girişimiyle, 1992 yılında Rio'da düzenlecek Zirve'ye hazırlık amacıyla gerçekleştirilen bilimsel etkinliklerin sonucunda yayınlanmıştı. Bildirgede özetle, çevre derneklerinin etkili bir korumayı sağlamada iyi bir araç olacakları, bu konuda yurttaşların katılımını kolaylaştıracakları belirtilerek herkese bu tür örgütlerde toplanma çağrısı yapıldı. Devletlere derneklerle ilgili yasal düzenlemeleri iyileştirme önerisinde bulunuldu. Çevre koruma ve çevre hukuku dernekleri için uluslararası bir tüzüğün geliştirilmesinin gerekliliğine değinildi.[503]

[503]İbrahim Kaboğlu, "Çevre Hukuk Dernekleri Dünya Toplantısı Limoges Bildirgesi 16 Kasım 1990", **Argumentum**, S.8 (Mart 1991), s.122.

II. TÜRKİYE'DE GÖNÜLLÜ ÇEVRE KURULUŞLARI ÜZERİNE ALAN ARAŞTIRMASI

Giriş bölümünde, uygulanan alan araştırmasının nasıl yapıldığı ile ilgili açıklamalara ve kimi verilere yer verilmişti. Bu bölümde ise, anket kağıdının ulaştırıldığı gönüllü çevre kuruluşları sıralandıktan sonra, sorulara verilen yanıtlara ve bu yanıtlardan yola çıkarak varılan kimi sonuçlara, değerlendirmelere yer verilecektir.

A. Soru Kağıdı Gönderilen Gönüllü Çevre Kuruluşları

Posta yöntemi ve yüzyüze görüşme yolu ile kendilerine ulaşılabilen gönüllü çevre kuruluşları aşağıda belirtilmiştir. Bunlardan yanıt alınabilenler (*) işareti ile gösterilmektedir:

Adana Çevre Gönüllüleri Derneği
Adana Çevre Koruma ve Sorunları Derneği
Afyonkarahisar Ahlak-Kültür ve Çevre Derneği
Anadolu Üniversitesi Doğa Klübü
Antakya Çevre Koruma Derneği
Antalya Çevre Koruma Derneği
AQUA Kültür Çevre Derneği (Urla/İzmir)
*Aydın Ağaçlandırma ve Doğayı Koruma Derneği
Boğaziçi Çevre ve Kültür Derneği
Bodrumlu Gönüllüler
Çağdaş Çevre Oluşturma ve Koruma Derneği
*ÇEKÜL
*Çepeçevre Gazetesi
*Çev-Kor
*Çevre Gazetesi
Çevre Gönüllüleri Derneği
Çevre Koruma Derneği (Eskişehir)
Çevre Koruma Derneği (Gaziantep)
Çevre Koruma ve Ambalaj Atıklarını Değerlendirme Vakfı
Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı
*Çevreyi ve Doğayı Koruma Derneği
*Çevre Koruma, Araştırma ve Doğa Sporları Derneği (DASK)
Denizli Çevre Korumacılar Derneği
Doğa Kültür ve Yardımlaşma Derneği (Antalya)

*Doğa ve Hayvan Devenler Derneği
*Doğal Hayatı Koruma Derneği
*Doğal Hayatı Koruma Derneği [Karadeniz Çevrecileri] (Trabzon)
Doğayı Koruma Derneği (Fethiye/Muğla)
Doğayı ve Çevreyi Koruma Derneği (Tekirdağ)
*Dörtyol Çevre Koruma Derneği (Hatay)
*Dünya Dostları Derneği
*Eskişehir Çevre Koruma ve Geliştirme Derneği
*Fethiye Doğayı Koruma Derneği
Gazipaşa Doğayı ve Hayvanları Sevenler Derneği
Güney Marmara Doğal Kültür Çevre Koruma Derneği
*İskenderun Çevre Koruma Derneği
İstanbul Çevre Düzenleme ve Koruma Derneği
*İstanbul Hayvan Sevenler Derneği
*İzmir Kültürel ve Doğal Yaşamı Destekleme Derneği
*Kartal ÇevreGönüllüleri Derneği
*Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği
Malatya Çevre Koruma Derneği
Marmaris Çevre Gönüllüleri
Ordu İli Yeşili Doğayı Sevdirme ve Koruma Derneği
*Osmaniye Çevre Dostları Derneği
Osmaniye Çevre Koruma Derneği
Rize Çevre Gönüllüleri Derneği
*S.O.S. Akdeniz
*S.O.S. Ankara
*S.O.S. İstanbul Çevre Gönüllüleri Platformu
*Samsun Doğayı Koruma Derneği
Silifke Çevre Koruma Derneği
SOS Akdeniz Bürosu
SOS İstanbul Çevre Gönüllüleri Platformu
*SUDER
*Tekirdağ Doğayı ve Çevreyi Koruma Derneği
*TEMA
*Turgutreis Gönüllüleri
Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu
*Türkiye Çevre Vakfı (Ankara)
*Türkiye Hayvanları Koruma Derneği
*Türkiye Ormancılar Derneği (Ankara)
*Türkiye Tabiatını Koruma Derneği (Antalya)
*Türkiye Tabiatını Koruma Derneği (Ankara)
*Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği
Türkiye'de Doğayı Koruma Vakfı
*Van ve Vangölü Çevre Koruma Derneği
Yalova Çevre Koruma ve Yaşatma Derneği
Yatağan Çevre Koruma Derneği
*İçel Çevre Gönüllüleri Derneği

Yeşil Ev
*Yeşil Ormancılar Derneği (Ankara)
*Yeşiller İletişim Grubu

B. Örgütler, Etkinlik Türleri Çalışma Alanları

İkinci bölümde Türkiye'de etkinliklerini sürdüren gönüllü çevre kuruluşları çevreye bakış açılarına, dünya görüşlerine ve etkinlik türlerine göre Çevre Korumacılar, Çevreciler ve Yeşil Toplumcular olarak üç ana bölüme ayrılmıştı. Gönderilen soru kağıtlarına yanıt veren örgütleri, yine bu ölçütlere dayanarak kümelendirdiğimizde aşağıdaki çizelge ortaya çıktı.

Çizelge 2: Örgüt Kümeleri

Örgüt Kümeleri	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Çev. Kor.	73	50.3	50.3
Çevreciler	58	40.0	90.3
Yeşil Toplumcular	14	9.7	100.0
Toplam	145	100.0	

Buna göre, deneklerin yaklaşık yarısı daha çok çevre korumacı nitelik gösteren örgütlerden, %40.0'ı Çevreciler olarak adlandırdığımız kümeden, geriye kalan %9.7'lik bölüm ise Yeşil Toplumcular olarak adlandırılan, siyasete çevre boyutunu da katan kümeden gelmektedir. İlk bakışta son kümeden daha az sayıda denek araştırma kapsamına alınmış gibi görünse de, bu tür örgütlenmelerin ve üye sayılarının da çok az olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. (bk.Çizelge 2)

Çizelge 3: Örgütler Kaç Yıldan Bu Yana Etkinliklerini Sürdürmektedirler?

Süre	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
2 Yıldan Az	28	20.3	20.3
3-5 Yıl	61	44.2	64.5
6-8 Yıl	16	11.6	76.1
9-11 Yıl	2	1.4	77.5
11 Yıldan Fazla	31	22.5	100.0
Yanıt Yok	7		
Toplam	145	100.00	

Gönüllü çevre kuruluşlarının kaç yıldan beri etkinliklerini sürdürdükleri ile ilgili soruda en fazla yanıtı %44.2 ile 3-5 yıl seçeneği aldı. Diğer seçenekler ise sırasıyla "11 yıl ve üzeri" %22.5, "2 yıldan az" %20.3, "6-8 yıl arası" %11.6, "9-11

yıl arası" %1.4 biçiminde gerçekleşti. Buna göre, gönüllü çevre kuruluşlarının büyük bir bölümünün son on yılda kuruldukları gözlenmektedir. Örneğin 11 yıldan daha fazla süreden beri etkinliklerde bulunan üyelerin oranı yalnızca %22.5'tur. Bir başka deyişle son 10 yıl içerisinde kurulanların oranı %77.5'tir. Çevreci hareketin ancak gönüllü olarak biraraya gelen katılımcıların oluşturdukları topluluklar ya da tüzel kişilikler tarafından yönlendirilip geliştirilebileceği, bunun da büyük ölçüde bu tür birlikteliklerin sayısının artmasından geçtiğini düşünürsek çizelgedeki rakamların, Türkiye'de çevre hareketindeki gelişmenin son on yılda hız kazandığını gösterdiğini söyleyebiliriz. (bk.Çizelge 3)

Çizelge 4: Örgüt Kümeleri - Örgütler Kaç Yıldan Bu Yana Etkinliklerini Sürdürmektedirler?

		1-2 Yıl	3-5 Yıl	6-8 Yıl	9-11 Yıl	11+	Toplam
Çev. Kor.	Sayı	7	24	8		31	70
	Yüzde	10.0	34.3	11.4		44.3	50.7
Çevreciler	Sayı	12	34	6	2		54
	Yüzde	22.2	63.0	11.1	3.7		39.1
Yeşil Toplum.	Sayı	9	32	2			14
	Yüzde	64.3	21.4	14.3			10.1
Toplam	Sayı	28	61	16	2	31	138
	Yüzde	20.3	44.2	11.6	1.4	22.5	100.0

Çizelgeden de anlaşılabileceği gibi Çevre Korumacılar çevreyle ilgili çalışmalar yapan en eski örgütlerin oluşturduğu kümedir. Örgütlerin kuruluş yıllarının eskiliği açısından bunu sırasıyla Çevreciler ve Yeşil Toplumcular izlemektedir. Örneğin Çevre Korumacılar'ın %44.3 gibi önemli bir bölümü 5 yıldan daha fazla bir süredir etkinliklerini sürdürürken, diğer iki kümede yer alan örgütlerin hepsi de son beş yılda kurulmuşlardır. Çevreciler'in %63.0'ü 3-5 yıldan beri etkinliklerini sürdürürken, Yeşil Toplumcular'ın %64.3'ü son iki yıldan beri etkinliklerini sürdürmektedirler. Türkiye'de çevreci hareketin Batıdaki evrim doğrultusunda geliştiği biçimindeki inanışı güçlendiren bir bulgudur bu. Başka bir anlatımla, Türkiye'deki çevreci hareket Batıdaki çevreci hareketi gibi öncelikle korumacı bir nitelik göstermiş ancak ondan sonra yaşam biçimlerinde, dünya görüşlerinde köktenci bir değişiklik yapmayı amaçlayan akımlara da bünyesinde yer verebilmiştir. (bk.Çizelge 4)

Çizelge 5: Örgütlerin Başlıca Etkinlik Türleri

Etkinlik Türü	Toplam Sayı	Gerçekleştirenler Sayı	Gerçekleştirenler %
Sokak Eylemleri, Gösteriler Düzenlemek	145	53	36.6

Konferans, Panel vb. Düzenlemek	145	112	77.2
Süreli Yayın, Kitap Çıkartmak	145	66	45.5
Gezi, Yürüyüş Düzenlemek	145	85	58.6
Siyasal Karar Mekanizmalarını Etkilemek	145	60	41.4
Konser, Sergi vb. Düzenlemek	145	65	44.8
Spor Etkinlikleri Düzenlemek	145	13	9.0
Eğitsel Çalışmalarda Bulunmak	145	91	62.8
Başka	145	21	14.7

Gönüllü çevre örgütlerinin en çok gerçekleştirdikleri etkinlik türlerinin başında %77.2 ile "konferans, panel vb. düzenlemek" gelmektedir. Bunu sırasıyla %62.8 ile "eğitsel çalışmalarda bulunmak", %58.6 ile "gezi, yürüyüş düzenlemek", %45.5 ile "süreli yayın, kitap çıkartmak", %44.8 ile "konser, sergi vb. düzenlemek", %41.4 ile "siyasal karar mekanizmalarını etkilemek", %36.6 ile "sokak eylemleri gösteriler düzenlemek" ve %9 ile "spor etkinlikleri düzenlemek" izlemektedir. "Başka" seçeneğine verilen yanıtlarda da "araştırma projeleri hazırlamak", "yarışmalar düzenlemek", "kültürel etkinliklerde bulunmak" gibi eğitimle ilgili etkinlikler göze çarpmaktadır. Çizelgedeki verilerden de anlaşılabileceği gibi dolaylı ya da dolaysız eğitim ile ilgili her türlü çalışma gönüllü kuruluşlar tarafından öncelikle yeğlenmektedir. (bk.Çizelge 5)

Çizelge 6: Örgütlerin Çalışma Konusu

Çalışma Konusu	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Çevre	109	79.0	79.0
Hayvanlar	3	2.2	81.2
Ormanlar	13	9.4	90.6
Doğa	6	4.3	94.9
Hava Kirliliği	2	1.4	96.4
Başka	5	3.6	100.0
Yanıt Yok	7	-	
Toplam	145	100.0	

Örgütlerin, çevrenin özellikle hangi alanlarında çalışmalarda bulunduğu da bir diğer sorunun konusu oldu. Bu amaçla "çevre", "hayvanlar", "ormanlar", "doğa", "hava kirliliği" seçeneklerini içeren bir soru hazırlanmıştı. Kuşkusuz çevre doğayı, hayvanları, ormanları, hava kirliliğini kapsayan çok geniş bir kavram.Üstelik seçeneklerde belirtilen diğer çalışma alanları da birbirlerinin içine geçmiş durumdalar -

ormanların doğanın bir parçası olması gibi-. Ancak yine de kimi kuruluşlar bu alanlardan yalnızca bir tanesinde uzmanlaşmış olabiliyor. İşte bu soruda amaç gönüllü örgütlerin çevrenin daha çok hangi alanlarıyla ilgilendiklerini ortaya koymaktı. Alınan yanıtlardan gönüllü çevre kuruluşlarının büyük bir çoğunluğunun (%79.0) yalnızca, genel olarak çevre sorunları ile ilgilendiği ortaya çıktı. Çevrenin çeşitli yönleriyle özel olarak ilgilenen örgütlerin oranı oldukça düşüktür: "Ormanlar" %9.4, "doğa" %4.3, "hayvanlar" %2.2, "hava kirliliği" %1.4. Başka seçeneğinde "kültür, kültürel faaliyetler" yanıtı da verilmiştir. (bk.Çizelge 6)

Çizelge 7: Örgütlerin Çalışma Alanı

Çalışma Alanı	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Türkiye	79	56.4	56.4
Il Çapı	41	29.3	85.7
Ilçe Çapı	11	7.9	93.6
Başka	9	6.4	100.0
Yanıt Yok	5	-	
Toplam	145	100.0	

Ankete verilen yanıtların büyük bir çoğunluğunun Türkiye çapında etkinlik gösteren gönüllü kuruluşlardan geldiği sonucuna varıldı %56.4. Bunu sırasıyla "il çapında" %29.3 ve "ilçe çapında" %7.9 seçenekleri izlemektedir. Ancak bu sonuçtan, Türkiye'deki gönüllü çevre kuruluşlarının büyük bir bölümünün yurt çapında etkinliklerde bulunduğu ve yurt çapında örgütlenmeye gittiği sonucunun çıkmaması gerekir. Böylesine büyük bir alanda etkinliklerini sürdüren gönüllü kuruluş sayısı oldukça azdır. "Türkiye" seçeneğine fazla yanıt gelmesinin ardında, soru kağıdı gönderilen örgütlerin ülke çapında etkinliklerde bulunanlar arasından belirlenmesine çaba gösterilmesi yatıyor olabilir. Ayrıca türlü yerlerde ortaya çıkan çevre sorunlarına karşı, örgüt merkezinde ya da söz konusu yörede türlü yollarla tepki gösterme eylemlerinde bulunulması da bu yanıtın daha çok yeğlenmesine yol açmış olabilir. "Başka" seçeneğine "fakülte çapında" ve "bölgesel" olmak üzere iki yanıt gelmiştir. (bk.Çizelge 7)

Çizelge 8: Diğer Gönüllü Çevre Kuruluşlarıyla Ilişki Kurulabiliyor mu?

Yanıt	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Hayır	4	2.9	2.9
Kimi Zaman	86	61.9	64.7

Her Zaman	49	35.3	100.0
Yanıt Yok	6		

Gönüllü çevre örgütlerinin birbirleriyle daha çok "kimi zaman, kimi konularda" ilişki kurdukları gözlendi: %61.9. "Her zaman" ilişki kurduklarını söyleyenlerin oranı %35.3 olarak gerçekleşirken, "hayır, hiçbir zaman" seçeneğini işaretleyenlerin oranı %2.9'da kaldı. Bu sonuçlardan gönüllü çevre kuruluşları arasında belirli konularda sınırlı ilişkiler kurulduğu sonucuna varabiliriz. "Her zaman" seçeneğine daha az yanıt gelmesi ülke ya da bölge çapında ortaya çıkan büyük ölçekli kimi çevre sorunlarında gönüllü çevre kuruluşları arasında ortak karar alma ve uygulama olanağının düşük olduğunu göstermektedir. (bk.Çizelge 8)

Çizelge 9: Yurtdışındaki Gönüllü Çevre Kuruluşlarıyla Ilişki Kurulabiliyor mu?

Yanıt	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Hayır. Hiçbir Zaman	31	23.8	23.0
Kimi Zaman	84	62.2	85.2
Her Zaman	20	14.8	100.0
Yanıt Yok	10		
Toplam	145		

Yurtdışındaki gönüllü örgütlerle ilişki kurulup kurulamadığına ilişkin soru da yukarıdakine benzer sonuçları ortaya çıkartıyor: Türkiye'deki çevreci kuruluşların yabancı çevreci örgütlerle olan ilişkileri sınırlı ölçüler içerisinde kalmaktadır. İlgili soruda en çok yanıtlanan seçenek %61.8 ile "Kimi zaman, kimi konularda" olmuştur. "Hayır, hiçbir zaman" seçeneğine %22.8, "her zaman" seçeneğine ise %14.7 oranında yanıt gelmiştir. Ancak yurtiçindeki örgütlerle kurulan ilişkileri araştıran sorudan farklı olarak, "hayır, hiçbir zaman" seçeneğine %23.8 gibi daha yüksek bir oranda yanıt verilmiştir. (bk.Çizelge 9)

C. Üyelerin Niteliği

Çizelge 10: Cinsiyet

Cinsiyet	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Kadın	59	40.7	40.7
Erkek	86	59.3	100.0
Toplam	145	100.0	

Soru kağıdını yanıtlayanların %40.7'si kadın, %59.3'ü ise erkektir. Kadınların oranının erkeklerinkinin karşısında çok düşük kalmadığı, kadınlar için pek çok alanda, pek çok etkinlikte düşük olan katılım oranının, gönüllü çevre kuruluşlarına üyelikte ortalamanın üzerine çıktığı söylenebilir. (bk.Çizelge 10)

Çizelge 11: Yaş

Yaş Kümeleri	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
16-25	31	21.4	21.4
26-35	53	36.6	57.9
36-45	25	17.2	75.2
46-55	24	16.6	91.7
56-65	8	5.5	97.2
65+	4	2.8	100.0
Toplam	145	100.0	

Deneklerin daha çok 26-35 yaş arasında toplandıkları göze çarpıyor: %36.6 . Bunu sırasıyla 15-25 yaş arası %21.4 ile, 36-45 yaş arası %17.2 ile, 46-55 yaş arası %16.6 ile, 56-65 yaş arası %5.5 ile, 65 ve üzeri ise %2.8 ile izliyor. Bu rakamlara bakarak Türkiye'de çevreci hareketi sürdüren kitlenin oldukça genç olduğu sonucuna varılabilir. 35 yaşın altındaki deneklerin oranının %57.9'u bulması, 56 yaşın üzerindekilerin ise yalnızca 8.3'lük bir dilimi oluşturması bu savın doğruluğunu güçlendirmektedir. (bk.Çizelge 11)

Çizelge 12: Doğum Yeri

Doğum Yeri	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Yurtdışı	3	2,1	2,1
Adana	7	4,8	6,9

Afyon	1	,7	7,6
Amasya	1	,7	8,3
Ankara	23	15,9	24,1
Antalya	2	1,4	25,5
Artvin	2	1,4	26,9
Aydın	1	,7	27,6
Bursa	3	2,1	29,7
Çankırı	1	,7	30,3
Çorum	1	,7	31,0
Denizli	7	4,8	35,9
Elazığ	2	1,4	37,2
Erzurum	1	,7	37,9
Eskişehir	5	3,4	41,4
Giresun	1	,7	42,1
Hatay	10	6,9	49,0
Mersin	2	1,4	50,3
Istanbul	20	13,8	64,1
Izmir	16	11,0	75,2
Kars	1	,7	75,9
Kırklareli	1	,7	76,6
Kırşehir	1	,7	77,2
Malatya	3	2,1	79,3
K.Maraş	2	1,4	80,7
Niğde	1	,7	81,4
Ordu	3	2,1	83,4
Rize	1	,7	84,1
Sakarya	1	,7	84,8
Samsun	4	2,8	87,6
Sinop	4	2,8	90,3
Sivas	2	1,4	91,7
Trabzon	4	2,8	94,5
Van	4	2,8	97,2
Zonguldak	1	,7	97,9
Yanıt Yok	3	2,1	100,0
Toplam	145	100,0	

Çizelgeden, çevre hareketine katılanların büyük bir bölümünün büyük kent kökenli oldukları sonucunu çıkarabiliriz. Gerçekte, doğum yeri ile yaşanılan yerin genellikle değişik olduğu ve ikincisi için büyük kentlerin seçildiği dikkate alınırsa bu oranın daha da yüksek olarak belireceği düşünülebilir. Çizelgeden çıkan ikinci önemli sonuç ise katılımcıların daha çok batı bölgelerindeki kentlerden gelmekte olduklarıdır. (bk.Çizelge 12)

Çizelge 13: Üyeler Kaç Yıldır Örgütte Çalışıyorlar?

Yanıtlar	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
2 Yıldan Az	56	39.2	39.2

3-5 Yıl Arası	57	39.9	79.0
6-8 Yıl Arası	10	7.0	86.0
9-11 Yıl Arası	3	2.1	88.1
11 Yıldan Fazla	17	11.9	100.0
Yanıt Yok	2	-	
Toplam	145	100.0	

Soru kağıdını yanıtlayanların çoğunluğunun 5 yıldan daha az süreden beri bir çevreci gönüllü kuruluşun üyeliğini sürdürdüğü ortaya çıkıyor. Gerçekten de Çizelgeye bakıldığında bu kesimdekilerin oranının %79.0'a ulaştığı görülmektedir. Üyelik süresi dilimlerinin sıra numarası ile bu dilimdeki çevrecilerin sayısı arasında ters ilişki var. Yani, yakın yıllarda kurulan örgütlere üye olan katılımcıların sayısı geçmiş yıllardakine göre daha fazladır. Bir başka anlatımla denekler son on yıldan bu yana artan bir oranla gönüllü çevre kuruluşlarına katılmışlardır. 2 yıldan daha az süredir bir örgütle ilişkisi bulunanların oranı %39.2, üyelik süresi 3-5 yıl arasında olanlar %39.9, 6-8 yıl arasında olanlar %7.0, 9-11 yıl arasında bulunanlar %2.1, 11 yıl ve daha üzeri kümesinde bulunanlar ise %11.9'lik bir bölümü oluşturuyorlar. (bk.Çizelge 13)

Çizelge 14: Öğrenim Durumu

Öğrenim Düzeyi	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Ilkokul	2	1.4	1.4
Ortaokul	1	.7	2.1
Lise	26	17.9	20.0
Yüksekokul-Fakülte	80	55.2	75.2
Yüksek lisans	19	13.1	88.3
Doktora	12	8.3	96.6
Başka	5	3.4	100.0
Toplam	145	100.0	

Anket uygulanan kitlenin öğrenim durumları ile ilgili çizelge, eğitim düzeyi oldukça yüksek düzeyde bulunan bir topluluk ile karşı karşıya kaldığımızı göstermektedir. Yüksekokul ve üstündeki düzeyde bir okulu bitirenlerin oranının %76.5 olması dikkat çekicidir. Mezuniyet düzeyleri ve oranları şöyle: İlkokul %1.4, ortaokul %0.7, lise %17.9, yüksekokul-fakülte %55.2, yüksek lisans %13.1, doktora %8.3. (bk.Çizelge 14)

Çizelge 15: Üyelerin Babalarının Öğrenim Durumu

Öğrenim Düzeyi	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Ilkokul	44	30.6	30.6
Ortaokul	20	13.9	44.4
Lise	28	19.4	63.9
Yüksekokul-Fakülte	41	28.5	92.4
Yüksek lisans	5	3.5	95.8
Doktora	3	2.1	97.9
Başka	3	2.1	100.0
Yanıt Yok	1	-	
Toplam	145	100.0	

Gönüllü bir çevreci kuruluşta yer alan çevrecilerin babalarının öğrenim düzeylerini gösteren yukarıdaki çizelgeyi incelediğimizde, genelde bu kümenin düşük bir eğitim düzeyinde bulunduğunu, oğulların eğitim düzeylerinin oldukça altında kaldıklarını düşünebiliriz. Türkiye'nin koşulları gözönünde bulundurulduğunda, bir önceki kuşağın öğrenim düzeyini gösteren bu rakamların, düşük olarak değerlendirilemeyeceği ortaya çıkacaktır. Örneğin yüksekokul ve üzerinde bulunan düzeylerdeki bir okulu bitirenlerin oranı %34.1 olarak belirmektedir. Deneklerin öğrenim düzeyleri ve oranları şöyle sıralanmaktadır: İlkokul %30.6, ortaokul %13.9, lise %19.4, yüksekokul-fakülte %28.5, yüksek lisans %3.5, doktora %2.1. (bk.Çizelge 15)

Çizelge 16: Meslek

Meslekler	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Işçi	4	2.8	2.8
Memur	12	8.3	11.0
Asker	1	.7	11.7
Öğretmen	3	2.1	13.8
Akademisyen	11	7.6	21.4
Esnaf	2	1.4	22.8
Serbest	10	6.9	29.7
Avukat	4	2.8	32.4
Doktor-Eczacı	12	8.3	40.7
Mühendis-Mimar	27	18.6	59.3
Yazar-Sanatçı	4	2.8	62.1
Gazeteci	9	6.2	68.3
Işsiz	2	1.4	69.7
Evhanımı	7	4.8	74.5
Başka	24	16.6	91.0
Öğrenci	13	9.0	100.0
Toplam	145	100.0	

Türkiye'de çevre hareketini sürdürenlerin genelde toplumda belirli bir saygınlığa sahip olan yüksek toplumsal statüdeki işlerle uğraşan kişiler oldukları rahatlıkla söylenebilir. Yukarıdaki çizelgeye baktığımızda işçi, esnaf, işsiz ve ev hanımı seçeneklerini işaretleyenlerin toplamının ancak %12.4'de kaldığını görmekteyiz. Tek başına mühendis-mimar kümesinin oranı (%18.6) bile bu rakamı aşıyor. Geriye kalan kimi meslek grupları ve yüzdeleri şöyle sıralanmaktadır: Doktor-eczacı %8.3, memur %8.3, akademisyen %7.6, gazeteci %6.2 . Yüksek öğrenim gerektiren serbest mesleklerin bu kesim arasında yaygın olduğu görülmektedir. (bk.Çizelge 16)

Çizelge 17: Baba Mesleği

Meslekler	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
İşçi	12	8.3	8.3
Tarım İşçisi	2	1.4	9.7
Memur	24	16.7	26.4
Asker	3	2.1	28.5
Öğretmen	13	9.0	37.5
Akademisyen	4	2.8	40.3
Çiftçi	9	6.3	46.5
Esnaf	12	8.3	54.9
Tüccar	4	2.8	57.6
Şoför	4	2.8	60.4
Sanaatkar	4	2.8	63.2
Serbest	19	13.2	76.4
Avukat	3	2.1	78.5
Doktor-Eczacı	2	1.4	79.9
Mühendis-Mimar	5	3.5	83.3
Gazeteci	1	.7	84.0
İşsiz	1	.7	84.7
Başka	22	15.3	100.0
Yanıt Yok	1	-	
Toplam	145	100.0	

Deneklerin babalarının mesleklerini gösteren çizelgeyi incelediğimizde şu sonuçları elde etmekteyiz: Eğitim düzeylerinde kuşaklar arasındaki ayrımlaşmaya benzer olarak mesleklerde de kimi değişiklikler göze çarpmaktadır. Yüksek toplumsal statüye sahip olan mesleklerin oranında, bir önceki çizelgeye göre, bir düşüş gözlenmektedir. Örneğin çevrecilerin meslekler çizelgesinde olmayan tarım işçisi, çiftçi, zanaatkar, tüccar, şoför gibi mesleklere bu bölümde rastlayabiliyoruz. Anılan mesleklere işçi ve işsizlerin de eklenmesiyle bu meslekleri barındıran kümenin oranı %33.4'e kadar çıkıyor. Geriye kalan kimi meslekler ve oranları şöyle sıralanmaktadır:

Memur %16.7, serbest %13.2, öğretmen %9.0, mühendis-mimar %3.5, doktor eczacı %1.4. (bk.Çizelge 17)

Çizelge 18: Öğrencilerin Öğrenim Düzeyi

Öğrenim Düzeyi	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Ortaokul	1	3.0	3.0
Lise	5	15.2	18.2
Yüksekokul-Fakülte	15	48.5	66.7
Yüksek lisans	4	12.1	78.8
Doktora	7	21.2	100.0
Yanıt Yok	112	-	
Toplam	145	100.0	

Bir önceki çizelgeden de görülebileceği gibi deneklerin %9.0'u öğrencidir. Bunların büyük bir çoğunluğunu %48.5 ile yükseköğrenim öğrencileri oluşturuyor. Diğer öğrenim düzeyleri ise şöyle sıralanmaktadır: Doktora %21.2, lise %15.2, yüksek lisans %12.1, ortaokul %3.0. Yüksekokul ve üzerindeki bir düzeyde öğrenciliklerini sürdürenlerin oranının %81.8 olması, hareketin gelecekte sürdürücülerinin kimliklerinin bir yönünü göstermesi açısından dikkat çekici bir olgudur. (bk.Çizelge 18)

Çizelge 19: Üyelerin Ailelerinin Aylık Geliri

Gelir Düzeyi	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
-5 000 000	3	2.1	2.1
5 000 000 -10 000 000	35	25.0	27.1
11 000 000 -15 000 000	22	15.7	42.9
16 000 000 -20 000 000	29	20.7	63.6
21 000 000 -25 000 000	19	13.6	77.1
26 000 000+	32	22.9	100.0
Yanıt Yok	5	-	
Toplam	145	100.0	

Gönüllü çevre kuruluşlarına üye olan kitlenin gelir durumlarını ortaya koymak amacıyla hazırlanan soruya verilen yanıtlara geçmeden önce bir noktaya değinmekte yarar var: Soru kağıdının yanıtlandırıldığı tarihten bugüne değinki zaman dilimi içerisinde yaşanan enflasyon, çizelgede görülen gelir dilimlerinin geçerliliğini yitirmiş olduğunu akla getirebilir. Ancak yine de bu beş gelir düzeyi en alttan en yükseğe doğru sıralanarak, temsil ettikleri gelir miktarları gözardı edilerek kimi yorumlarda bulunulabilir: Buna göre ankete katılan çevrecilerin en büyük bölümünü %25.0 ile ikinci gelir diliminde bulunanlar oluşturmaktadır. Bunu 22.9 ile altıncı ve en yüksek gelir grubu, %20.7 ile dördüncü gelir grubu, %15.7 ile üçüncü gelir grubu, %13.6 ile

beşinci gelir grubu, %2.1 ile birinci gelir grubu izlemektedir. En yüksek iki gelir grubunda bulunanların toplamının %36.5 gibi yüksek bir düzeyde belirmesi dikkat çekicidir. Çizelgeden gönüllü çevre kuruluşlarına üye olan kitlenin daha çok orta ve üst gelir gruplarından geldikleri sonucunu çıkarmak olanaklıdır. (bk.Çizelge 19)

Çizelge 20: Aile Üyeleri Herhangi Bir Gönüllü Kuruluşa Üye mi?

Yanıt	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Üye	56	38.9	38.9
Üye Değil	88	61.1	100.0
Yanıt Yok	1	-	
Toplam	145	100.0	

"Aile üyeleriniz arasında herhangi bir gönüllü çevre kuruluşuna üye olan var mı?" biçiminde yöneltilen soruya verilen yanıtlardan, çevreci hareketi yürütenlerin hafife alınamayacak bir bölümünün ailesinde bu tür örgütlere üye olanların bulunduğunu anlayabiliyoruz. Soru kağıdını yanıtlayanlardan %38.9'u ailelelerinde böyle bir örgütlenmeye katılanların bulunduğunu söylerken geriye kalan %61.1'i olumsuz yönde yanıt vermişlerdir. Soruya olumsuz biçimde yanıt verenlerin daha çok sayıda olmasından yola çıkarak, çevreci örgüt üyelerinin bu ilgilerinin ailelerinden kaynaklanmadığı gibi yanlış bir sonuca varılmaması gerekir. %40'a yaklaşan bu rakam aile ile çevreye duyulan ilgi arasındaki bağı göstermeye yetecek düzeydedir. (bk.Çizelge 20)

Çizelge 21: Aile Üyeleri Arasında Eskiden Herhangi Bir Gönüllü Kuruluşa Üye Olan Var mıydı?

Yanıt	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Hayır	22	15.6	15.6
Evet	119	82.1	100.0
Yanıt Yok	4	-	
Toplam	145	100.0	

Eskiden, aile üyelerinden kimilerinin gönüllü çevre kuruluşlarına üye olduğunu belirtenlerin oranı ise %15.6 olarak belirlenmiştir. Bir önceki soruya bu sonuçların da eklenmesiyle ailenin gönüllü kuruluş üyeliğine olan etkisi biraz daha artıyor sanırım. (bk.Çizelge 21)

Çizelge 22: Siyasal Partilere Üyelik Durumu

Yanıt	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde

Üye	24	16.7	16.7
Üye Değil	120	83.3	100.0
Yanıt Yok	1	-	
Toplam	145	100.0	

Deneklerin siyasal partilere üyelik durumunu araştıran soruda, %16.7'lik kesimin bir siyasal partiye üye olduğu, geriye kalan %83.3 gibi bir çoğunluğun ise siyasal partilerle böyle bir ilişkisinin bulunmadığı ortaya çıktı. (bk.Çizelge 22)

Çizelge 23: Üye Olunan Siyasal Partiler

Partiler	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
ANAP	5	19.2	19.2
BBP	1	3.8	23.1
CHP	3	11.5	34.6
DSP	1	3.8	38.5
DYP	2	7.7	46.2
SHP	10	38.5	84.6
Başka	4	15.4	100.0
Yanıt Yok	119	-	
Toplam	145	100.0	

Herhangi bir siyasal partiye üye olanların %54.0'nün sol eğilimli (CHP, SHP, DSP) partilerin üyesi oldukları sonucunu çıkartıyoruz. Ancak anımsatmak gerekir ki bu oranlar tüm denekleri değil yalnızca siyasal parti üyeliği bulunanları temsil etmektedir. (bk.Çizelge 23)

Çizelge 24: Üyeler Yeşiller Partisi'nde Yer Aldılar mı?

Yanıt	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Üye	10	7.2	7.2
Üye Değil	128	92.8	100.0
Yanıt Yok	7	-	
Toplam	145	100.0	

Çizelgeden de kolayca anlaşılabileceği gibi denekler içerisinden yalnızca %7.2'lik bir grup Yeşiller Partisi deneyiminden geçmiştir. Buradan, ikinci bölümde anlatıldığı gibi Yeşiller Partisi'nin çevreci harekette geniş bir çevreyi kapsayamadığı sonucunu çıkarabiliyoruz. (bk.Çizelge 24)

Çizelge 25: Örgüt Kümeleri - Siyasal Parti Üyeliği

Örgütler		Üye	Üye Değil	Toplam
Çev. Kor.	Sayı	10	63	73
	Yüzde	13.7	86.3	50.7
Çevreciler	Sayı	11	46	57
	Yüzde	19.3	80.7	39.6
Yeşil Toplum.	Sayı	3	11	14
	Yüzde	21.4	78.6	9.7
Toplam	Sayı	24	120	144
	Yüzde	16.7	83.3	100.0

Daha önceden üç ana kümeye ayırdığımız gönüllü çevre kuruluşlarının üyelerinin siyasal partilere üye olma oranlarını karşılaştırmalı olarak gösteren yukarıdaki çzelgenin incelenmesinden çıkan sonuçlar şöyle özetlenebilir: Beklenebileceği gibi Yeşil Toplumcular siyasal partilere en çok üye gönderen kümeyi oluşturmaktadır. Bunu Çevreciler ve Çevre Korumacılar izlemektedir. Ancak her üç grupta, siyasal partilere üye gönderme oranları büyük bir değişiklik göstermiyor. Yeşil Toplumcular'ın %21.4'ü herhangi bir siyasal partiye üye iken bu oran Çevreciler'de %19.3'e, Çevre Korumacılar'da ise %13.7'ye düşmektedir. (bk.Çizelge 25)

Çizelge 26: Örgüt Kümeleri - Üye Olunan Siyasal Partiler

Örgütler		ANAP	BBP	CHP	DSP	DYP	SHP	Baş.	Top.
Çev. Kor.	Sayı	1		1	1	2	4	2	11
	Yüzde	9.1		9.1	9.1	18.2	36.4	18.2	42.3
Çevreciler	Sayı	4	1	2			6	1	14
	Yüzde	28.6	7.1	14.3			42.9	7.1	53.8
Yeşil Toplum.	Sayı							1	1
	Yüzde							100.0	3.8
Toplam	Sayı	5	1	3	1	2	10	4	26
	Yüzde	19.2	3.8	11.5	3.8	7.7	38.5	15.4	100.0

Örgüt üyelerinin hangi partilere yöneldiğini gösteren yukarıdaki çizelgeye göre: Her üç kümede de ağırlıklı olarak siyasal yelpazenin solundaki partilere bir yönelme görülüyor. Çevre Korumacılarda toplam 9 üyeden 8'i sol, 1'i ise sağ eğilimli bir partide yer almaktadır. Aynı sayılar Çevreciler için sırasıyla 8 ve 5 olarak gerçekleşirken, Yeşil Toplumcular'dan yalnızca bir üyenin sol eğilimli bir siyasal partiye üye olduğu anlaşılmaktadır. Bu çizelgede Yeşiller Partisi'ne ait verilerin yer almadığı unutulmamalıdır. (bk.Çizelge 26)

Çizelge 27: Örgüt Kümeleri - Yeşiller Partisi Üyeliği

Örgütler		Üye	Üye Değil	Toplam
Çev. Kor.	Sayı	1	68	69
	Yüzde	1.4	98.6	50.0
Çevreciler	Sayı	3	52	55
	Yüzde	5.5	94.5	39.6
Yeşil Toplum.	Sayı	6	8	14
	Yüzde	42.9	57.1	10.1
Toplam	Sayı	10	128	138
	Yüzde	7.2	92.8	100.0

Üç büyük küme içerisinde Yeşiller Partisi'ne üye olan katılımcıların oranını içeren çizelgeye göre, Yeşil Toplumcular en çok sayıda ve en büyük oranda üyesi Yeşiller Partisi'ne üye olan küme konumundadır. Bunu Çevreciler ve Çevre Korumacılar izlemektedir. Örgüt kümeleri ve Yeşiller Partisi'ne gönderdikleri üyelerin oranları şöyledir: Yeşil Toplumcular %42.9, Çevreciler %5.5, Çevre Korumacılar %1.4. (bk.Çizelge 27)

Çizelge 28: Sivil Toplum Örgütü Üyeliği

Yanıt	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Üye	83	60.1	60.1
Üye Değil	55	39.9	100.0
Yanıt Yok	7	-	
Toplam	145	100.0	

Soru kağıdını yanıtlayanların %60.1'inin üyesi olduğu örgüt dışında bir sivil toplum kuruluşuna üye olduğu ortaya çıkıyor. Ancak deneklerin tümünün en azından bir sivil toplum örgütüne, yani bir gönüllü çevre kuruluşuna üye olduğu anımsanırsa bu oranın, ikinci ya da üçüncü bir örgüte de üye olanları temsil ettiği görülecektir. Çizelgedeki oranlar, çevreci hareketin yürütücülerinin devlet dışında kalan, "sivil" eylemlere, yapılanmalara sıkça katılan kimseler olduğunu ortaya çıkarmaktadır. (bk.Çizelge 28)

Çizelge 29: Üye Olunan Sivil Toplum Örgütleri:Aşağıda Sayılan Sivil Toplum Örgütlerine Üye misiniz?

Sivil Toplum Örgütleri	Toplam Sayı	Üye Sayı	Üye %
Meslek Odası	145	50	34.5
Sendika	145	10	6.9
Kooperatif	145	19	13.1
Dernek	145	57	39.3
Vakıf	145	19	13.1

Topluluk	145	7	4.8
Spor Klubü	145	21	14.5
Başka	145	12	8.3

Çevrecilerin üyesi bulundukları çevreci örgüt dışında hangi tür sivil toplum örgütlerine yöneldiklerini belirlemeye yönelik soruya verilen yanıtlarda ilk sırayı %39.3 ile dernek almaktadır. Bunu, meslek odası %34.5, spor klübü %14.5 ile izlemektedir. Kooperatif ve vakıf ise %13.1 ile dördüncü sırayı paylaşmaktadırlar. Ardından %6.9 ile sendika, %4.8 ile topluluk gelmektedir. (bk.Çizelge 29) Deneklerin önemli bir bölümünün (%34.5) bir meslek odasına üye olması yukarıda, meslekler çizelgesindeki dağılımın doğal bir sonucudur. (bk.Çizelge 16)

Çizelge 30: Gazete Okuma Alışkanlığı

Yanıt	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Arasıra Okurum	14	9.7	9-7
Bir Gazete Okurum	72	50.0	59-7
Birden Fazla Gazete Okurum	56	38.9	98-6
Başka	2	1.4	100.0
Yanıt Yok	1	-	
Toplam	145	100.0	

Gazete okuma alışkanlığının edinilip edinilmediğini gösteren çizelgeden %90.3'lük bir kesimin düzenli olarak gazete okuduklarını anlayabiliyoruz. "Hiç okumam" seçeneğinin yanıt almaması da bunu göstermektedir. "Arasıra okurum" diyenler %9.7, "hergün bir gazete okurum" diyenler %50.0, hergün "birden fazla gazete okurum" diyenler %38.9 oranındaki bir bölümü oluşturmaktadır. (bk.Çizelge 30)

D.Örgüt - Üye Arasındaki İlişkiler

Çizelge 31: Örgüt Etkinliklerine Katılım Sıklığı

Yanıt	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Tüm Etkinliklere Katılıyorum	91	64.1	64.1
Kimi Etkinliklere Katılıyorum	44	31.0	95.1
Hiçbir Etkinliğe Katılmıyorum	7	4.9	100.0
Yanıt Yok	3	-	
Toplam	145	100.0	

Üyelerin bağlı bulundukları örgütlerin etkinliklerine katılıp katılmadıkları ile ilgili soruda "tüm etkinliklerine katılıyorum" %64.1, "kimi etkinliklerine katılıyorum" %31.0, "hiçbir etkinliğine katılmadım" %4.9 oranında yanıtlanmıştır. Buna göre gönüllü çevre kuruluşlarına üye olan kitlenin önemli bir bölümünün örgüt etkinliklerine katıldığı söylenebilir. Ancak bu oranın gerçekte daha düşük bir düzeyde belireceği de düşünülebilir. Çünkü soru kağıdını yanıtlama zahmetini gösteren küme, büyük bir olasılıkla, örgütün diğer etkinliklerine de katılan kimselerden oluşmuştur. Aynı düşünceden yola çıkarak, örgütün hiçbir etkinliğine katılmayan üyelerin oranının da gerçekte daha yüksek olabileceği öne sürülebilir. (bk.Çizelge 31)

Çizelge 32: Örgüt Etkinliklerine Katılım Yolu : Aşağıda belirtilen katılım biçimlerini kullanıyor musunuz?

Katılım Türü	Top. Sayı	Evet	Evet %
Maddi Yardımda Bulunarak	145	40	27.6
İşgücü İle	145	50	34.5
Yapılması Düşünülen Etkinliğin Gerektirdiği Biçimde	145	83	57.2
Başka	145	5	3.5

Gönüllü çevre kuruluşuna üye olan çevrecilerin en az yeğledikleri katılma biçimi parasal yardımda bulunmak (%27.6)olmuştur. Bunu %34.5 ile işgücü ile katılma izlemektedir. Deneklerin çoğunluğu ise yürütülen hizmetlere, yapılması düşünülen etkinliğin gerektirdiği biçimde katıldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların genelde parasal katkıda bulunmaktan hoşlanmadıkları, işgücü ile ya da başka türde bir katılımı yeğledikleri anlaşılmaktadır. (bk.Çizelge 32)

Çizelge 33: Örgütün Başarı Durumu

Yanıt	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Yanıt Yok	3	2.1	2.1
Başarılı	86	59.3	61.4
Az Başarılı	50	34.5	95.9
Başarısız	6	4.1	100.0
Toplam	145	100.0	

Deneklerin %59.3'ü bağlı bulundukları örgütün çalışmalarını "başarılı", %34.5'i "az başarılı", %4.1'i ise "başarısız" olarak değerlendirmektedir. "Başarısız" yanıtını yeğleyenlerin oranının yalnızca %4.1'de kaldığını gözönünde bulundurursak, genel olarak, çevrecilerin, içinde bulundukları örgütün çalışmalarını tatmin edici buldukları yorumunda bulunabiliriz. (bk.Çizelge 33)

Çizelge 34: Örgütün Başarısının Gerisindeki Etmenler

Yanıtlar	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Üyelerin Niteliği	18	19.6	19.6
Önderlerin Niteliği	26	28.3	47.8.
Üyeler Arasındaki Uyum	22	23.9	71.7
Başka	26	28.3	100.0
Yanıt Yok	53	-	
Toplam	145	100.0	

Bağlı bulunulan örgütün neden başarılı bulunduğu, başarının arkasında hangi etmenlerin yattığı ile ilgili soruda deneklerin belli bir görüş birliği içerisinde olmadıkları göze çarpmaktadır. Başarıyı "topluluk önderlerinin niteliğine" bağlayanlar %28.3'lük, üyeler arasındaki uyuma bağlayanlar %23.9'lık, üyelerin niteliğine bağlayanlar %19.6'lık bir bölümü oluşturmaktadırlar. "Başka" seçeneğinde de "tümü" diyenlerin çoğunluğu oluşturdukları gözlendi. (bk.Çizelge 34)

Çizelge 35: Örgütün Başarısızlığının Gerisindeki Etmenler

Yanıtlar	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Üyelerin Niteliği	4	19.0	19.0
Önderlerin Niteliği	3	14.3	33.3
Üyeler Arasındaki Uyum	6	28.6	61.9
Başka	8	38.1	100.0
Yanıt Yok	124		
Toplam	145	100.0	

Yukarıdaki soruya paralel bir biçimde hazırlanan ve örgüt çalışmalarındaki başarısızlığın nedenlerini konu olarak alan soruda da deneklerin bir yanıt çevresinde toplanmadıklarını görüyoruz. Buna göre, başarısızlığı çalışmalarda üyeler arasında uyumun sağlanamamasında bulanlar, bir başka deyişle "üyeler arasındaki uyuma" bağlayanlar %28.6, "üyelerin niteliğine" bağlayanlar %19.0, "topluluk önderlerinin niteliğine" bağlayanlar %14.3'lük bir bölümü oluşturmaktadırlar. (bk.Çizelge 35)

Çizelge 36: Örgütün Temel Görevleri Neler Olmalı?: Aşağıda sayılan etkinlikler gerçekleştirilmeli mi?

Etkinlik Türleri	Toplam Sayı	Gerçekleştirilmeli Sayı	Gerçekleştirilmeli %
Sokak Eylemleri Gösteriler Düzenlemek	145	54	37.2

Konferans, Panel vb. Düzenlemek	145	113	77.9
Süreli Yayın, Kitap Çıkarmak	145	91	52.8
Gezi, Yürüyüş Düzenlemek	145	69	47.6
Siyasal Karar Mekanizmalarını Etkilemek	145	113	77.9
Konser, Sergi vb. Düzenlemek	145	57	39.3
Spor Etkinlikleri Düzenlemek	145	35	24.1
Eğitsel Çalışmalarda Bulunmak	145	128	88.3
Başka	145	14	9.7

Bu soruda daha önceki, etkinliklerle ilgili sorudan (bk.Çizelge 5) farklı olarak örgütlerin gerçekleştirdikleri değil, üyelere göre gerçekleştirilmesi gereken etkinlik türlerinin neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla deneklere "Size göre örgütünüzün temel görevleri neler olmalıdır?" sorusu yöneltilmiştir. Alınan yanıtlar genelde daha önceki sorunun sonuçlarını andırmaktadır. "Eğitsel çalışmalarda bulunmak" %88.3 ile ilk sırada yer almaktadır. Diğer hizmet alanları ve seçilme oranları şöyledir: "Siyasal karar mekanizmalarını etkilemek" %77.9, "konferans, panel vb. düzenlemek" %77.9, "süreli yayın, kitap çıkartmak" %52.8, "gezi, yürüyüş düzenlemek" %47.6, "konser, sergi vb. düzenlemek" %39.3, "sokak eylemleri gösteriler düzenlemek" %37.2, "spor etkinlikleri düzenlemek" %24.1. Yukarıdaki aynı konulu sorudaki gibi eğitsel çalışmalara ağırlık verilmesi istenmesine rağmen burada önemli bir farklılık göze çarpmaktadır. "Siyasal karar mekanizmalarını etkilemek" seçeneği büyük bir çoğunluk tarafından yeğlenmiştir. Buradan çevre hareketi içerisinde yer alanların şimdikine oranla daha fazla bir biçimde siyasallaşmanın gerekliliğine inandıklarını söyleyebiliriz. Bir başka deyişle, gönüllü çevre kuruluşları yalnızca eğitimle ilgili etkinlikler peşinde olan birer örgüt olarak kalmamalıdırlar düşüncesinin çevre hareketi içerisinde yer etmiş olduğunu söyleyebiliriz. "Başka" seçeneğine yöneltilen yanıtlar şöyle sıralanabilir: "Tümü", "kamuoyu yaratmak, duyarlılığı arttırmak", "ağaçlandırma", "başka türden bir ekonomik örgütlenme", "kültürel faaliyetler", "ekotaj". (bk.Çizelge 36)

E.Üyelerin Çevreyi Algılayış Biçimleri, Çevre Sorunlarına Bakış Açıları

Çizelge 37: Çevre Sorunları - Ekonomik Sistem Ilişkisi

Yanıt	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Ilişki Vardır	132	91.0	91.0
Ilişki Yoktur	12	8.3	99.3
Fikrim Yok	1	.7	100.0
Toplam	145	100.0	

"Çevre sorunlarının çözümünün güçlük derecesi ile içinde bulunulan ekonomik sistem arasında bir ilişki var mıdır ?" biçimindeki soruya "evet" yanıtı verenler %91.0, "hayır" seçeneğini işaretleyenler %8.3, "fikrim yok" yanıtını verenler %0.7'lik bir bölümü oluşturmaktadırlar. Sonuçlardan da anlaşılabileceği gibi deneklerin büyük bir bölümü çevre sorunlarının çözümünün güçlük derecesi ile içinde bulunulan ekonomik sistem arasında bir ilişki bulunduğunu düşünmektedir. (bk.Çizelge 37)

Çizelge 38: Örgüt Kümelerine Göre Çevre Sorunları-Ekonomik Sistem Ilişkisi

Örgüt		Ilişki Vardır	Ilişki Yoktur	Fikrim Yok	Toplam
Çevre Korumacılar	Sayı	64	8	1	73
	Yüzde	87.7	11.0	1.4	50.3
Çevreciler	Sayı	54	4		58
	Yüzde	93.1	6.9		40.0
Yeşil Toplumcular	Sayı	14			14
	Yüzde	100.0			9.7
Toplam	Sayı	132	12	1	145
	Yüzde	91.0	8.3	.7	100.0

Yeşil Toplumcular'ın tamamı, Çevreciler'in %93.1'i ve Çevre Korumacılar'ın %87.7'si çevre sorunlarının çözümünün güçlük derecesi ile içinde bulunulan ekonomik sistem arasında bir ilişki bulunduğuna inanmaktadır. Bu oranlar, çalışmanın ikinci bölümünde belirgin nitelikleri açıklanan her üç kümenin çevre sorunlarını algılayış biçimlerinin bir yansıması olarak kabul edilmelidir. Siyaset ile çevre sorunlarını yaklaştırma eğilimi Yeşil Toplumcular'dan Çevre Korumacılar'a gidildikçe azaldığından çizelgeden çıkarılan bu sonuçlar olağan karşılanmalıdır. (bk.Çizelge 38)

Çizelge 39: Yaş Kümelerine Göre Çevre Sorunları - Ekonomik Sistem Ilişkisi

Yaş Kümeleri		Ilişki Vardır	Ilişki Yoktur	Fikrim Yok	Toplam
16-25	Sayı	30		1	31
	Yüzde	96.8		3.2	21.4
26-35	Sayı	48	5		53
	Yüzde	90.6	9.4		36.6
36-45	Sayı	22	3		25
	Yüzde	88.0	12.0		17.2
46-55	Sayı	22	2		24
	Yüzde	91.7	8.3		16.6
56-65	Sayı	7	1		8
	Yüzde	87.5	12.5		5.5
65+	Sayı	3	1		4
	Yüzde	75.0	25.0		2.8
Toplam	Sayı	132	12	1	145
	Yüzde	91.0	8.3	.7	100.0

Çizelgenin incelenmesinden, yaş grupları küçüldükçe çevre sorunlarının çözümünün güçlük derecesi ile içinde bulunulan ekonomik sistem arasında bir ilişkinin varolduğuna dair inancın güçlenmekte olduğu sonucu çıkarılmaktadır. 16-25 yaş kümesinde %96.8 olan "evet" oranı 26-35'de %90.6, 36-45'de %88.0, 56-65'de %87.5, 65 yaş ve üzerindekilerin oluşturduğu yaş kümesinde %75.0 düzeyinde benimsenmektedir. Başka bir anlatımla, genç çevreciler daha yaşlı olanlara göre çevrenin siyasal bir boyutunun da bulunduğunun bilincindeler. Bunun ileride çevre hareketinin alacağı biçimde önemli bir etkisinin olacağına kuşku yoktur. Bir başka anlatımla, gelecekte Türkiye'deki çevre akımının bugünkü çevre korumacı kimliğinden sıyrılarak, daha köktenci katılımcıları da kendi bünyesine katarak, siyasal sürecin işleyişinde çevrenin ve sorunlarının yer almasına çaba gösteren bir yaklaşım içine girebileceğini söyleyebiliriz. (bk.Çizelge 39)

Çizelge 40: Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkmasında Daha Çok Rol Oynayan Ekonomik Sistem

Yanıtlar	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Yanıt Yok	11	7.6	7.6
Serbest Piyasa Ekonomisi	48	33.1	40.7
Sosyalizm	2	1.4	42.1
Karma Ekonomiler	18	12.4	54.5
Tümü	49	33.8	88.3
Fikrim Yok	7	4.8	93.1
Başka	10	6.9	100.0
Toplam	145	100.0	

Çevre sorunlarının ortaya çıkmasında hangi ekonomik sistemin daha fazla rol aynadığı ile ilgili soruda "tümü" seçeneği en yüksek oranda işaretlenmiştir: %33.8 . Ancak tek tek ekonomik sistemlere baktığımızda "serbest piyasa ekonomisi"nin en çok yanıtlanan sistem olduğunu görebiliyoruz. Bunu sırasıyla, "karma ekonomiler" %12.4 ve "sosyalizm" %1.4 ile izlemektedir. "Başka" seçeneğine verilen yanıtlarda ise 6 deneğin serbest piyasa ekonomisi ile diğer herhangi bir ekonomik sistemi birlikte işaretlemesi dikkati çekmektedir. İlk bakışta "tümü" seçeneğine yönelen yanıtların çoğunlukta olmasından deneklerin siyasal sistemler arasında çevreye zarar verebilecek ortamı yaratma yönünden bir ayırım yapmadıkları, bir başka deyişle ekonomik sistemin önemini gözardı etme eğiliminde oldukları düşüncesi akla gelebilirse de Çizelge 37'den çıkarılabilecek sonuçlar, yani deneklerin çevre sorunlarına çözüm bulmanın güçlük derecesi ile içinde bulunulan ekonomik sistem arasında sıkı bir ilişkinin var olduğuna inanmaları, bu tür bir değerlendirmenin pek de doğru olmayacağını göstermektedir. Söz konusu oranlar, Türk çevre hareketini sürdürenlerin çevre sorunlarının doğuşu ve gelişiminde başrolü oynayan sistem olarak serbest piyasa ekonomisini algıladıklarını ortaya çıkarmaktadır. Bu sonuçta, Türkiye'de çevre hareketinin yürütücülerinin genelde siyasal yelpazenin sol kesiminden gelen kimseler olmasının etkisi olabilir. (bk.Çizelge 40)

Çizelge 41: Örgüt Kümeleri - Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkmasında Daha Çok Rol Oynayan Ekonomik Sistem

Örgüt Küme.		Yan. Yok	Ser.Piy. Ekon.	Sosy.	Karma Ekon.	Tüm.	Fikr. Yok	Baş.	Top.
Çev. Kor.	Sayı	7	30	2	10	15	4	5	73
	Yüzde	9.6	41.1	2.7	13.7	20.5	5.5	6.8	50.3
Çevre.	Sayı	3	13		7	28	3	4	58
	Yüzde	5.2	22.4		12.1	48.3	5.2	6.9	40.0
Yeşil Toplum.	Sayı	1	5		1	6		1	14
	Yüzde	7.1	35.7		7.1	42.9		7.1	9.7
Toplam	Sayı	11	48	2	18	49	7	10	145
	Yüzde	7.6	33.1	1.4	12.4	33.8	4.8	6.9	100.0

Çevre sorunlarının ortaya çıkmasında hangi ekonomik sistem daha çok rol oynamıştır sorusuna Çevre Korumacılar'ın %41.1'i serbest piyasa ekonomisi, %20.5'i tümü, %13.7'si karma ekonomiler, %2.7'si ise sosyalizm yanıtını vermiştir. Sosyalizmi

çevre sorunlarının ortaya çıkmasında payı bulunan sistem olarak gören iki denek bu kümede yer almaktadır. Çevreciler ise çevre sorunlarını çıkaran sistem olarak %48.3 ile "tümü"nü, %22.4 ile serbest piyasa ekonomisini, %12.1 ile karma ekonomileri göstermişlerdir. Sosyalizm seçeneğine bu kümeden hiçbir yanıt gelmemiştir. Yeşil Toplumcular ise %42.9 ile tüm ekonomik sistemleri, %35.7 ile serbest piyasa ekonomisini, %7.1 ile karma ekonomileri işaretlemişlerdir. Çevrecilere benzer bir biçimde bu bölüm çevre örgütleri de "sosyalizm" seçeneğine hiç yanıt vermemişlerdir. Dikkate değer bir nokta da Yeşil Toplumcular'ın tamamının soruyu yanıtlarken, yanıt yok seçeneğinin en çok Çevre Korumacılar tarafından işaretlenmesidir: %5.5 . Bunu %5.2 ile Çevreciler izlemektedir. (bk.Çizelge 41)

Çizelge 42: Çevre Sorunlarına Çözüm Bulunmasına Daha Uygun Bir Ortamı Yaratacak Olan Ekonomik Sistem

Yanıtlar	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Yanıt Yok	19	13.1	13.1
Serbest Piyasa Ek.	28	19.3	32.4
Sosyalizm	23	15.9	48.3
Karma Ekonomiler	20	13.8	62.1
Tümü	7	4.8	66.9
Fikrim Yok	19	13.1	80.0
Başka	29	20.0	100.0
Toplam	145	100.0	

Yukarıdaki sorunun tersi yönde oluşturulan, "Sizce, aşağıdaki ekonomik sistemlerden hangisi, çevre sorunlarını gidermeye yönelik çabalara, diğer sistemlere göre daha uygun bir ortam hazırlayabilir?" biçimindeki soruda deneklerin bir yanıt çevresinde toplanmadıkları ortaya çıkmaktadır. Her üç ekonomik sistem de birbirine yakın oranlarda yeğlenmiştir: "Serbest piyasa ekonomisi" %19.3, "sosyalizm" %15.8, "karma ekonomiler" 13.8, "tümü" %4.8. Soruya yanıt vermeyenlerin (yanıt yok %13.1, fikrim yok %13.1) oranının 26.2 gibi yüksek bir düzeyde belirmesi dikkat çekicidir. "Başka" seçeneğine oldukça ilginç yanıtlar verilmiştir; bunlar şöyle sıralanabilir: "Hiçbiri", "sosyal piyasa ekonomisi", "tümü (yalnız iyi bir planlamayla)", "sanayi toplumu ideolojilerinin ötesinde bir sistem", "bilgi toplumu", "sevgi, düşünce ve hümanizmin olduğu sistemler", "ekolojik bir sosyalizm", "ekolojist bir toplum", "sürdürülebilir kalkınma iskeletli tüm ekonomiler", eko-anarkokomünizm", "Türkiye'nin kendi şartlarına uygun modeller uygulayarak". (bk.Çizelge 42)

Çizelge 43: Örgüt Kümeleri - Çevre Sorunlarının Çözümüne Daha Uygun Bir Ortamı Yaratacak Olan Ekonomik Sistem

Örgüt Küme.		Yanıt Yok	Serbest Piyasa.	Sosy.	Karma Ekon.	Tümü	Fikrim Yok	Baş.	Top.
Çev. Kor.	Sayı	0	10	10	10	2	9	8	73
	Yüzde	11	24.7	13.7	24.7	2.7	12.3	11.0	50.3
Çevre-ciler	Sayı	0	10	11	2	5	7	15	58
	Yüzde	13	17.2	19.0	3.4	8.6	12.1	25.9	40.0
Yeşil Toplum.	Sayı	3		2			3	6	14
	Yüzde	21.4		14.3			21.4	42.9	17.2
Top.	Sayı	19	20	23	20	7	19	29	9.7
	Yüzde	13.1	19.3	15.9	13.8	4.8	13.1	20.0	100.0

Çevre Korumacıların %24.7'si serbest piyasa ekonomisininin, çevre sorunlarını gidermeye yönelik çabalara, diğer sistemlere göre daha uygun bir ortam hazırlayabileceği kanısındadır. Karma ekonomiler de aynı oranda yanıt almıştır. Bunları %13.7 ile sosyalizm, %2.7 ile "tümü" seçeneği izlemektedir. Çevrecilerin %19.0'u sorunun çözümünün sosyalizmde olduğunu söylerken, %17.2'si serbest piyasa ekonomisini, %8.6'sı tümünü, %3.4'ü ise karma ekonomileri yeğliyorlar. Yeşil Toplumcular'ın %42.9'u "başka" seçeneğini işaretleyerek, soruda verilenlerden değişik yöndeki yanıtlara yönelmişlerdir. Bunlar bir önceki çizelgenin değerlendirmesi bölümünde de anılan, "hiçbiri", "sanayi toplumu ideolojilerinin ötesinde bir sistem" "sevgi, düşünce ve hümanizmin olduğu sistemler", "ekolojik bir sosyalizm", "ekolojist bir toplum", "sürdürülebilir kalkınma iskeletli tüm ekonomiler", "eko-anarkokomünizm" türünden, anarşist, feminist, savaş karşıtı ya da sosyalist kökenli kişilerin dile getirdiği, kurulu düzene aykırı öğeler taşıyan düşüncelerdir. Yeşil Toplumcular'ın %14.3'ü ise sosyalizmi çevre sorunlarının giderilmesinde en etkili ekonomik sistem olarak bulduklarını açıklamışlardır. (bk.Çizelge 43)

Çizelge 44: Yaş Kümeleri - Çevre Sorunlarının Çözümüne Daha Uygun Bir Ortamı Yaratacak Olan Ekonomik Sistem

Yaş Küme.		Yan. Yok	Serbest Piyasa.	Sosy.	Karma Ekon.	Tüm.	Fikrim Yok	Baş.	Top.
16-25	Sayı	4	3	6	1	3	10	4	31
	Yüzde	12.9	9.7	19.4	3.2	9.7	32.3	12.9	21.4
26-35	Sayı	8	9	6	6	4	6	14	53
	Yüzde	15.1	17.0	11.3	11.3	7.5	11.3	26.4	36.6
36-45	Sayı	4	5	3	4		2	7	25

	Yüzde	16.0	20.0	12.0	16.0		8.0	28.0	17.2
46-55	Sayı	2	4	7	7			4	24
	Yüzde	8.3	16.7	29.2	29.2			16.7	16.6
56-65	Sayı		4	1	2		1		8
	Yüzde		50.0	12.5	25.0		12.5		5.5
65+	Sayı	1	3						4
	Yüzde	25.0	75.0						2.8
Top.	Sayı	19	28	23	20	7	19	29	145
	Yüzde	13.1	19.3	15.9	13.8	4.8	13.1	20.0	100.0

Yukarıdaki çizelgenin incelenmesinden, yaş grupları büyüdükçe serbest piyasa ekonomisinin çevre sorunlarını gidermeye yönelik çabalara, diğer sistemlere göre daha uygun bir ortam hazırlayabileceği yönündeki kanının güçlendiği sonucu çıkarılabilir. Bu oran 16-25 yaş grubunda %9.7 iken, 65 ve üzerindeki yaş grubunda %75'e çıkmaktadır. Karma ekonomiler seçeneği için de, serbest piyasa ekonomisindeki kadar yüksek oranlarda olmasa da, benzer bir eğilimin gözlendiği söylenebilir. Böyle bir ilişki diğer seçeneklerde bulunamamıştır. (bk.Çizelge 44)

Çizelge 45: Çevre Sorunları Ile Savaşımda En Başarılı Olabilecek Örgütlenme Türü

Yanıt	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Yanıt Yok	4	2.8	2.8
Siyasal Parti	33	22.8	25.5
Dernek	41	28.3	53.8
Vakıf	19	13.1	66.9
Topluluk	10	6.9	73.8
Başka	38	26.2	100.0
Toplam	145	100.0	

"Çevre sorunları ile savaşımda, aşağıdaki örgütlenme türlerinden hangisi daha başarılı olabilir." biçimindeki soruya verilen yanıtlar oranlarına göre şöyle sıralanıyor: "Dernek" %28.3, "siyasal parti" %22.8, "vakıf" %13.1, "belirli bir örgütlenmesi olmayan topluluklar" %6.9 . Buna göre, çevre hareketini yürütenlerin, etkinliklerde bulunmak üzere biraraya gelebileceği oluşumlar içerisinde en etkili biçimde çalışmalarda bulunacakların dernek biçiminde örgütlenmeler olduğu sonucuna varılabilir. Ancak "siyasal parti" seçeneğine verilen yanıtların oranının da yüksek olduğu (%22.8) gözden uzak tutulmamalıdır. "Belli bir örgütlenmesi olmayan topluluklar" %6.9 gibi oldukça düşük bir oranda yanıtlanmıştır. Başka seçeneğine yöneltilen yanıtlarda ise daha çok "tümü", "örgütlerin ortak platformlar kurması" ve "konfederasyon" türünde yanıtlara rastlanılmıştır. (bk.Çizelge 45)

Çizelge 46: Örgüt Kümeleri - Çevre Sorunları ile Savaşımda En Başarılı Olabilecek Örgütlenme Türü

Örgütler		Yan. Yok	Siyasal Parti	Dernek	Vakıf	Topluluklar	Baş.	Top.
Çev. Kor.	Sayı	4	14	23	13	3	16	73
	Yüzde	5.5	19.2	31.5	17.8	4.1	21.9	50.3
Çevre.	Sayı		15	16	6	5	16	58
	Yüzde		25.9	27.6	10.3	8.6	27.6	40.0
Yeşil Top.	Sayı		4	2		2	6	14
	Yüzde		28.6	14.3		14.3	42.9	9.7
Toplam	Sayı	4	33	41	19	10	38	145
	Yüzde	2.8	22.8	28.3	13.1	6.9	26.2	100.0

Çevre Korumacılar çevre sorunları ile savaşımda en başarılı olabilecek örgütlenme türünü dernek olarak görmektedirler: %31.5. Bunu %19.2 ile siyasal parti biçiminde örgütlenme düşüncesi izlemektedir. Vakıf %17.8 ile üçüncü, belirli bir örgütlenmesi olmayan bağımsız topluluklar ise %4.1 ile son sırayı almaktadır. Çevrecilerde ilk sırayı %27.6 ile yine dernek türü örgütlenme alıyor, ikinci sırada %25.9 ile siyasal parti, üçüncü sırada %10.3 ile vakıf, dördüncü sırada %8.6 ile topluluklar bulunuyor. Yeşil Toplumcular da ise değişik bir sıralama dikkati çekiyor: Birinci sırada %28.6 ile siyasal parti yer alıyor, %14.3 ile topluluk ve dernek ikinci sırayı paylaşmaktadırlar, vakıf türü örgütlenmeler ise hiç yanıtlanmadığından son sırada yer almaktadır. Vakıf türü örgütlenmenin son küme tarafından istenmemesinde demokratik olmayan kimi unsurlarla bezenmiş olmasının, üyelik sisteminin olmamasının, yöneticilere sınırsız yetkiler tanınmış olmasının payı bulunduğu söylenebilir. (bk.Çizelge 46)

Çizelge 47: Çevre Için Sürdürülen Savaşımın Gerisinde Yatan Güdü

Yanıtlar	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Insan Soyu Için	22	15.2	15.2
Ekonomik Gelişme Için	20	13.8	29.0
Doğa Için	70	48.3	77.2
Başka	33	22.8	100.0
Toplam	145	100.0	

"Sizce çevrenin bozulmasına karşı savaşım hangi güdülerle yapılmalıdır?" biçimindeki soruya verilen yanıtların belirgin bir biçimde tek seçeneğe yığıldığı göze çarpmaktadır. "Doğanın bizzat kendisi için" seçeneği %48.3 ile en çok tercih edilen yanıt konumunda bulunmaktadır. Bunu %15.2 ile "insan soyunun devamı için", %13.8 ile "yaşam kalitesinin düşmemesi, ekonomik gelişmenin sekteye uğramaması için"

seçeneği izlemektedir. Henüz çevre hareketinin emekleme döneminde bulunan, ekonomik alanda güçlü olmayan bir ülkedeki çevre hareketi temsilcilerinin ekonomik gelişmeyi bir kenara iterek doğayı ve onun için çalışmayı ön plana çıkarması oldukça ilginç bir gelişmedir. "Başka" seçeneğinde çoğunluğu "birinci ve üçüncü seçeneği birlikte seçenler" oluşturmaktadır. (bk.Çizelge 47)

Çizelge 48: Örgüt Kümeleri - Çevre için Sürdürülen Savaşımın Gerisinde Yatan Güdü

Örgüt Küme.		Insan Soyu için	Ekonomik Gelişme Için	Doğa için	Başka	Top.
Çev. Kor.	Sayı	15	13	32	13	73
	Yüzde	20.5	17.8	43.8	17.8	50.3
Çevreciler	Sayı	6	5	30	17	58
	Yüzde	10.3	8.6	51.7	29.3	40.0
Yeşil Toplum.	Sayı	1	2	8	3	14
	Yüzde	7.1	14.3	57.1	21.4	9.7
Toplam	Sayı	22	20	70	33	145
	Yüzde	15.2	13.8	48.3	22.8	100.0

Gönüllü örgüt üyelerinin çevresel değerlerin bozulmasına karşı yürütülecek savaşımın gerisinde yatan güdü hakkında ne düşündüklerini araştırmayı amaçlayan soruda kümeler arasında belirgin bir görüş ayrımının bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Buna göre, çevrecilerin %43.8'i bu savaşımın doğa için, %20.5'i insan soyunun devamı için, %17.8'i ise yaşam kalitesinin düşmemesi, ekonomik gelişmenin sekteye uğramaması için yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Yeşil Toplumcular'ın ise daha çok, "doğanın bizzat kendisi için" biçiminde formüle edilen seçeneğe yöneldikleri gözlenmiştir: %57.1. Ekonomik gelişme ve yaşam kalitesi kaygıları bu küme için ikinci derecede önem taşıyan güdü olmuştur: %14.3. İnsan soyunun devamı için yanıtı ise en az rağbet gören seçenek olmuştur: %7.1. Dikkati çeken nokta, insan soyunun devamı için seçeneğinin en çok Çevre Korumacılar tarafından %20.5 oranında yanıtlanması, bunu Çevrecilerin %10.3 ve Yeşil Toplumcular'ın %7.1 ile izlemesidir. (bk.Çizelge 48)

Çizelge 49: Çevre Sorunlarına Çözüm Bulmak Için Uygun Olacak Ekonomik Yaklaşım

Yanıtlar	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Yanıt Yok	4	2.8	2.8
Sıfır Büyüme	6	4.1	6.9
Sürdürülebilir Kalkınma	122	84.1	91.0
Kalkınmanın Hızlandırılması	5	3.4	94.5
Başka	8	5.5	100.0

Toplam	145	100.0	

Çevre sorunlarına çözüm bulmada en uygun ekonomik yaklaşımın hangisi olacağını belirlemeyi amaçlayan soruda "çevre ile uyumlu bir ekonomik kalkınma modeli; sürdürülebilir kalkınma" seçeneği deneklerin %84.1 gibi büyük bir çoğunluğu tarafından yeğlenmiştir. Diğer seçenekler hemen hemen hiç yeğlenmemiş görünmektedir: "Ekonomik anlamda büyümenin durdurulması; sıfır büyüme": %4.1, "ekonomik kalkınmanın hızlandırılması": %3.4. (bk.Çizelge 49)

Çizelge 50: Örgüt Kümeleri - Çevre Sorunlarına Çözüm Bulmak için Uygun Olacak Ekonomik Yaklaşım

Örgüt Kümeleri		Yanıt Yok	Sıfır Büyüme	Sürdürü. Kalkınma	Hızlı Ekon. Büyüme	Başka	Toplam
Çevre Kor.	Sayı	2		64	3	4	73
	Yüzde	2.7		87.7	4.1	5.5	50.3
Çevreciler	Sayı	1	4	50	2	1	58
	Yüzde	1.7	6.9	86.2	3.4	1.7	40.0
Yeşil Toplum.	Sayı	1	2	8		3	14
	Yüzde	7.1	14.3	57.1		21.4	9.7
Toplam	Sayı	4	6	122	5	8	145
	Yüzde	2.8	4.1	84.1	3.4	5.5	100.0

Çevre sorunlarını gidermede başarılı olabilecek ekonomik yaklaşım konusunda her üç kümenin de görüşbirliği içerisinde olduğunu görüyoruz: Sürdürülebilir kalkınma. Çevre Korumacılar ve Çevreciler arasında bu seçeneği işaretleyenlerin oranı birbirine çok yakın iken (sırasıyla %87.7 ve %86.2), Yeşil Toplumcular'da daha az sayıda kimsenin bu yanıtı yeğlediği görülmektedir: %57.1. Çevre Korumacılar'ın %87.7'si çevre sorunlarına çözüm bulmada "çevre ile uyumlu bir ekonomik gelişme modeli; sürdürülebilir kalkınma" seçeneğini yeğlemektedir. Bunu %4.1 ile ekonomik kalkınmanın hızlandırılması izlemektedir. "Ekonomik anlamda büyümenin durdurulması, sıfır büyüme" seçeneğine ise hiç yanıt gelmemiştir. Çevrecilerde de sürdürülebilir kalkınma %86.2 ile ilk sırayı almaktadır. Bu kümenin yanıtlarında ikinci sırayı %6.9 ile sıfır büyüme almaktadır. Ekonomik kalkınmanın hızlandırılması ise %3.4 ile son sırada yer almaktadır. Yeşil Toplumcular da sürdürülebilir kalkınmaya öncelikle yer veriyorlar, ancak biraz daha düşük bir oranla: %57.1 . İkinci sırada ise %14.3 ile sıfır büyümeye yer veriyorlar. Ekonomik kalkınmanın hızlandırılması seçeneğine bu kümeden hiç yanıt gelmemiştir. Yeşil Toplumcular'ın %21.4'ü ise "başka" seçeneğinde kendi görüşlerini değişik biçimlerde ifade etmeyi tercih etmiştir.

Burada "farklı bir ekonomi ile", "sürdürülebilir yaşam", "anti-endüstriyalist yaklaşımlarla" türünden yanıtlara rastlanılmıştır. Çizelgede dikkati çeken bir başka nokta da sıfır büyüme yaklaşımının en çok Yeşil Toplumcular tarafından benimsenmesidir (%14.3). Bunu %6.9 ile Çevreciler izlemektedir. (bk.Çizelge 50)

Çizelge 51: Yaş Kümeleri - Çevre Sorunlarına Çözüm Bulmak için Uygun Olacak Ekonomik Yaklaşım

Yaş Küme.		Yanıt Yok	Sıfır Büyüme	Sürdürü. Kalkınma	Hızlı Ekon. Büyüme	Baş.	Top.
16-25	Sayı		1	26	2	2	31
	Yüzde		3.2	83.9	6.5	6.5	21.4
26-35	Sayı	2	4	45		2	53
	Yüzde	1.9	7.5	84.9		3.8	36.6
36-45	Sayı	1	1	21	1	1	25
	Yüzde	4.0	4.0	84.0	4.0	4.0	17.2
46-55	Sayı			21		3	24
	Yüzde			87.5		12.5	16.6
56-65	Sayı	1		6	1		8
	Yüzde	12.5		75.0	12.5		5.5
65+	Sayı			3	1		4
	Yüzde			75.0	25.0		2.8
Toplam	Sayı	4	6	122	5	8	145
	Yüzde	2.1	4.1	84.1	3.4	5.5	100.0

Yaş kümeleri ile çevre sorunlarına çözüm bulmada en başarılı olabilecek ekonomik yaklaşımın hangisi olabileceği arasında belirgin bir ilişkiye rastlanmamıştır. Yalnızca, sıfır büyüme düşüncesinin daha çok genç yaş gruplarında taraftar bulduğu söylenebilir. 45 yaşın üzerindeki deneklerden hiçbirisi bu seçeneği yeğlememiştir. Bunda, ekonomik anlamda büyümenin durdurulması, bir başka deyişle sıfır büyüme düşüncesinin göreceli olarak yeni olmasının ve son yıllarda daha çok sözünün edilmesinin payı olabilir. (bk.Çizelge 51)

Çizelge 52: Teknoloji Çevre Ilişkisi

Yanıtlar	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Yanıt Yok	3	2.1	2.1
Teknoloji Çevre Sorunlarının Giderilmesini Sağlayacaktır	29	20.0	22.1
Teknolojinin Gelişmesi Sorunları Arttıracaktır	94	64.8	86.9
Başka	19	13.1	100.0
Toplam	145	100.0	

"Teknoloji-çevre ilişkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?" sorusuna verilen yanıtlarda "teknolojinin insan doğasına uygun olmayan biçimde kullanılması çevre sorunlarını yaratmıştır; bu yönde gelişmesi sorunları daha da ağırlaştıracaktır" seçeneğinin daha çok işaretlendiği (%64.8) görülmüştür . "Teknolojideki gelişmeler çevre sorunlarının giderilmesine olanak sağlayacaktır" diyenler %20.0 ile ikinci sırayı paylaşmışlardır. Böylece, soru kağıdını yanıtlayanların büyük bölümünün teknolojinin çevre sorunlarını ağırlaştırıcı bir etkisinin bulunduğunu düşündükleri ortaya çıkmıştır. (bk.Çizelge 52)

Çizelge 53: Örgüt Kümelerine Göre Teknoloji - Çevre Ilişkisi

Örgüt Kümeleri		Yanıt Yok	Teknolojideki Gelişmeler Çevre Sorunlarını Giderecektir	Teknolojideki Gelişmeler Çevre Sorunlarını Ağırlaştiracaktır	Baş.	Top.
Çev. Kor.	Sayı	2	17	50	4	73
	Yüzde	2.7	23.3	68.5	5.5	50.3
Çevreciler	Sayı	1	12	33	12	58
	Yüzde	1.7	20.7	56.9	20.7	40.0
Yeşil Toplum.	Sayı			11	3	14
	Yüzde			78.6	21.4	9.7
Toplam	Sayı	3	29	94	19	145
	Yüzde	2.1	20.0	64.8	13.1	100.0

Örgüt kümelerine göre, teknoloji ile çevre sorunları arasında kurulabilecek ilişkinin yönünün değişip değişmediğini ortaya çıkarmayı amaçlayan sorudan elde edilebilecek sonuçlar şöyle özetlenebilir: Çevre Korumacılar'ın %68.5'i "teknolojinin insan doğasına uygun olmayan biçimde kullanılması çevre sorunlarını yaratmıştır; bu yönde gelişmesi sorunları daha da ağırlaştıracaktır" görüşündeyken %23.3'ü "teknolojideki gelişmeler çevre sorunlarının giderilmesine olanak sağlayacaktır" düşüncesine katılmaktadır. Çevreciler %56.9 oranında birinci, %20.7 oranında ikinci görüşü seçmişlerdir. Yeşil Toplumcular ise birinci görüşe hiç rağbet etmezlerken, teknolojiye olan güvensizliğin bir ifadesi de sayılabilecek ikinci görüş için %78.6 gibi yüksek bir yanıtlama oranına ulaşmışlardır. (bk.Çizelge 53)

Çizelge 54: Yaş Kümelerine Göre Teknoloji - Çevre Ilişkisi

Yaş Kümeleri		Yanıt Yok	Teknolojideki Gelişmeler Çevre Sorunlarını Giderecektir	Teknolojideki Gelişmeler Çevre Sorunlarını Ağırlaştıracaktır	Başka	Toplam
16-25	Sayı		6	21	4	31
	Yüzde		19.4	67.7	12.9	21.4
26-35	Sayı	2	6	38	7	53
	Yüzde	3.8	11.3	71.7	13.2	36.6
36-45	Sayı		2	19	4	25
	Yüzde		8.0	76.0	16.0	17.2
46-55	Sayı	1	11	8	4	24
	Yüzde	4.2	45.8	33.3	16.7	16.6
56-65	Sayı		3	5		8
	Yüzde		37.5	62.5		5.5
65+	Sayı		1	3		4
	Yüzde		25.0	75.0		2.8
Toplam	Sayı	3	29	94	19	145
	Yüzde	2.1	20.0	64.8	13.1	100.0

Yaş büyüdükçe teknolojideki gelişmelerin çevre sorunlarının giderilmesine olanak sağlayabileceği yönündeki düşünce yaygınlık kazanmaktadır. Çizelgenin incelenmesiyle 45 yaş altındaki üç kümenin birinci seçeneğe verdikleri yanıtların toplamının diğer üç kümeye göre oldukça düşük olduğu görülecektir. Buradan yola çıkarak, ileride çevre hareketi içerisinde yer alacaklar arasında, teknolojiye güvenini yitirmiş olanların daha büyük bir oranla temsil edilecekleri söylenebilir. (bk.Çizelge 54)

Çizelge 55: Üyelere Göre Çevre Sorunları

Yanıtlar	Sayı	Yüzde	Birikimli Yüzde
Bilim Üstesinden Gel...	63	44.7	44.7
Egemen Ekonomik Sis...	32	22.7	67.4
Insanlığın Sonuna Işa...	20	14.2	81.6
Başka	26	18.4	100.0
Yanıt Yok	4	-	
Toplam	145	100.0	

Çevre sorunlarına, çevre hareketinin içindekilerin bakışını yansıtmayı amaçlayan soruda deneklerin en çok "çevre sorunları bilim ve teknolojideki gelişmelerle üstesinden gelinebilecek bir sorundur" yanıtına yöneldikleri görülmüştür: %44.7. Bunu %22.7 ile "çevre sorunları egemen ekonomik sistemlerle etiksel değerlerin sonucudur" seçeneği ve %14.2 ile "insanlığın sonunun yaklaştığını haberdar eden bir işarettir" yanıtı izlemektedir. "Başka" seçeneğinde birinci ve ikinci seçeneği

birlikte işaretleyenlerin çoğunlukta olduğu görülmüştür. Bunun dışında gelen yanıtlar da şöyle sıralanmaktadır: "Bilim ve teknolojideki gelişmenin insan faktörü gözönünde tutularak sağlanması"; "Kültür ve eğitimle üstesinden gelinebilir"; "Bireylerin bilinçlenmesi, tarihini tanıması, doğayı sevmesi, eğitimi ile düzelebilecek bir sorundur"; "İnsan sayısının artması"; "İnsanın kendisini teknoloji, din, ideoloji, gibi özü kirletici etkenlerin yansımasıdır"; "Eğitim ve hayat görüşünün değiştirilmesi ile çözülecek, vicdana dayalı bir konudur"; "İnsanın kendinden önce karşındakini düşünmenin; insan olma onurunu taşıyarak dünya üzerindeki her türlü canlının kendi üzerinde hakkının olduğunu düşünme bilincinin, ibadet bilinci içinde yaşanmasıyla mümkündür"; "Ekosistemin bozulmasıdır." Türk çevre hareketinde genel olarak çevre sorunlarına çözüm bulma konusunda, güçlü olmasa da, bir iyimserliğin ve teknolojiye güvenin olduğu sonucuna varılabilir. (bk.Çizelge 55)

Çizelge 56: Örgüt Kümelerine Göre Çevre Sorunları

Örgüt Küme.		Bilim Üstesinden Gel...	Egemen Ekonomik Sis...	Insanlığın Sonuna Işa...	Baş.	Top.
Çev.Kor.	Sayı	36	16	9	9	70
	Yüzde	51.4	22.9	12.9	12.9	49.6
Çevreciler	Sayı	26	10	8	13	57
	Yüzde	45.6	17.5	14.0	22.8	40.4
Yeşil Toplum.	Sayı	1	6	3	4	14
	Yüzde	7.1	42.9	21.4	28.6	9.9
Toplam	Sayı	63	32	20	26	141
	Yüzde	44.7	22.7	14.2	18.4	100.0

Üç ana kümede yer alan çevreci örgütlerin çevre sorunları karşısında tutumlarını yansıtmayı amaçlayan sorudaki seçeneklere verilen yanıtlar şöyle sıralanmaktadır: Çevre Korumacılar'ın %51.4 gibi önemli bir bölümü çevre sorunlarını "bilim ve teknolojideki gelişmelerle üstesinden gelinebilecek bir sorun" olarak görürken, %22.9'u bunun "egemen ekonomik sistemlerle etiksel değerlerin sonucu" olduğu kanısındadır. %12.9'luk daha küçük bir kesim ise çevre sorunları "insanlığın sonunun yaklaştığını haberdar eden bir işarettir" görüşünü taşıyor. Çevreciler'de ise en büyük grubu, %45.6 ile, birinci seçeneği yanıtlayanlar oluşturuyor. Bunu %17.5 ile ikinci seçeneği, %14.0 ile dördüncü seçeneği işaretleyenler izlemektedir. Yeşil Toplumcular'ın çevre sorunlarını algılayışları diğer iki kümeden oldukça değişik bir yönde bulunuyor. Bu grupta en büyük kesimi (%42.9) ikinci seçeneği işaretleyenler, yani çevre sorunlarının "egemen ekonomik sistemlerle etiksel değerlerin sonucu" olduğunu düşünenler oluşturmaktadır. İkinci sırada ise dördüncü seçeneği yeğleyenlerin, bir başka deyişle, çevre sorunlarının "insanlığın sonunun yaklaştığını

haberdar eden bir işaret" olduğunu düşünenlerin oluşturduğu grup (21.4)yer almaktadır. Yeşil Toplumcular kümesinde "başka" seçeneğini yanıtlayanların oranı da gözardı edilemeyecek kadar yüksektir: %28.6. Çizelgede dikkati çeken iki noktaya değinmek gerekecektir: Soru kağıdında yer alan, çevre sorunları "olduğundan fazla önemseniyor; böyle bir sorun yoktur" biçimindeki seçeneğe hiç yanıt gelmemiştir. Bu nedenle üçüncü seçenek çizelgede yer almamıştır. İkinci olarak Yeşil Toplumcular çevre sorunlarının çözümü konusunda diğer iki kümeye oranla daha karamsardır, bilim ve teknolojiye bu konuda güvenmemektedirler. Oysa çevreciler kümesinde bilim ve teknolojiye çevre sorunlarının giderilmesi konusunda bir güvenin ve bu yönde bir beklentinin var olduğu yorumunda bulunulabilir. (bk.Çizelge 56)

DEĞERLENDİRME

Türkiye'deki gönüllü çevre kuruluşlarının sayılarının son on yılda hızla artmasının ardında yatan etmenleri, bu tür yapılanmaların üye-örgüt ilişkilerini, etkinlik türlerini, üyelerinin toplumsal konumlarını, yine üyelerinin çevre sorunları hakkında tutumlarının belirlenmesinin amaçlandığı ve bu tür gönüllü kuruluşları etkinlik türlerine, üyelerinin çevreyi algılayış biçimlerine, dünya görüşlerine göre kümelendirmenin denendiği bu çalışmadan çıkan sonuçlar kısaca aşağıda sıralanmaktadır:

Türkiye'deki çevre hareketinin sürdürücüleri konumunda bulunan gönüllü çevre kuruluşları bu çalışmada Çevre Korumacılar, Çevreciler ve Yeşil Toplumcular olarak sıralanmışlardır. Bunlardan çevre korumacılar, adlarından da anlaşılabileceği gibi,

insan merkezci bir düşünce yapısına sahip, siyasal yaşamda çevre sorunlarının yeri olduğuna inanmayan ya da yer alması için özel bir çaba göstermeyen katılımcıların oluşturduğu, genellikle yalnızca çevreyi koruma konusunda çalışmalar yapan örgütlerin kümesini anlatmaktadır. Yeşil Toplumcular ise, çevrecilik açısından bunların tam tersi doğrultuda bir düşünce yapısına sahip üyelerin oluşturduğu örgütler ya da topluluklar kümesini anlatmak için kullanılmıştır. Bunlar, Çevre Korumacılar'a ve Çevreciler'e göre daha köktenci gözüken, siyaset ve çevreyi birbirinden ayrılmaz gören, kamuoyunda ses getiren eylemlere başvuran, sosyalizmden feminizme kadar oldukça değişik siyasal ve toplumsal akımlara bağlı destekçilere sahip olan birlikteliklerdir. Çevreciler ise bu iki küme arasında kalan ve tam olarak herhangi birisinin içine yerleştiremediğimiz örgütleri anlatmak için kullanılmaktadır. Bu kümedeki örgütler diğer iki kümenin belirgin özelliklerini, ağırlıkları değişse de, bünyesinde taşıyabilen katılımcılara sahiptir. Herhangi bir siyasal soruna tepki göstermek için Yeşil Toplumcular'la ya da ortaya çıkan bir çevre sorununa çözüm getirmek için Çevre Korumacılar'la işbirliğine gidebilirler.

Çevre hareketinin doğduğu, biçimlendiği ve ileride alacağı yönün belirlendiği yerler olarak da tanımlayabileceğimiz gönüllü çevre kuruluşlarının birçoğu son on yıl içerisinde kurulmuştur. Geçmişi çok daha eski yıllara dayananları da olmasına karşın, daha önceki sayfalarda da belirtildiği gibi, bunların sayısı gözardı edilebilecek düzeydedir. Türkiye'de gönüllü çevre kuruluşlarının birçoğu, çalışmalarını eğitim yoluyla çevre bilincinin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi konusunda yoğunlaştırmaktadırlar. Sokak eylemleri ya da gösteriler düzenlemek türünden, kurulu düzen içinde pek hoş karşılanmayacak eylemlerde bulunan örgütler azınlıktadır. Aynı biçimde, doğrudan doğruya siyasal karar mekanizmalarını etkileyecek yönde etkinliklerde bulunma da örgütler için sık sık başvurulan bir yol değildir. Gönüllü çevre kuruluşlarının büyük bir çoğunluğu genel olarak çevreyi çalışma konusu olarak seçmişlerdir. Hayvanlar, ormanlar, doğa, hava kirliliği gibi çevrenin yalnızca bir yönü ile ilgili çalışmalarda bulunan örgütlenmelerin sayısı fazla değildir.

Türkiye'de çevrecilik daha çok gençlerin sürdürdüğü bir harekettir. Büyük kentlerde ve batı bölgelerinde yaşayanlar oran olarak daha büyük bir yeri kaplamaktadırlar. Kadınların oranının erkeklerinki ile karşılaştırıldığında düşük olmasına rağmen gözardı edilemeyecek bir düzeyde olduğu görülmektedir. Çevreye duyulan ilginin temelinde ailenin de güçlü bir yerinin olduğu söylenebilir. Üyelerin büyük bir çoğunluğu son yıllarda örgütün üyesi ya da topluluğun katılımcısı olmuştur. Üyelerin eğitim düzeyleri oldukça yüksektir; büyük bir çoğunluğu yüksek öğrenim görmüştür. Babaların eğitim düzeylerinin de göreceli olarak yüksek olması bu katılımcıların yüksek toplumsal statüde yer alan ailelerden geldiğini ortaya koymaktadır. Üyelerin mesleklerinin de, eğitim düzeylerine koşut olarak, daha çok

yüksek toplumsal statüye sahip ve göreceli olarak orta ve yüksek düzeyde gelir getirenlerde toplandığı gözlenmiştir. Genel olarak mimarlık, mühendislik, avukatlık gibi yüksek öğrenim gerektiren serbest mesleklerde bir yığılmanın olduğu söylenebilir. Üyeler daha çok orta ve üst gelir grubundan gelmektedirler. Oldukça büyük bir bölümünün günlük gazete okuma alışkanlığı vardır. Genelde siyasal partilere, özelde de Yeşiller Partisi'ne üye olma oranının düşük olduğu söylenebilir. Çevre korumacılar, Çevreciler ve Yeşil Toplumcular arasında siyasal partilere üye olma eğilimleri arasında ayrımlar göze çarpıyor. Çevre korumacılarda en düşük düzeyde olan bu oran Yeşil Toplumcular'da en yüksek noktaya ulaşmaktadır. Çevrecilerin büyük bir bölümü, bağlı olduğu çevreci örgütün dışında bir başka sivil toplum kuruluşuna da üyedir. Örgüt çalışmalarına katılan öğrencilerin büyük bir bölümü yüksekokula devam etmektedirler. Bu olgu, çevreci hareketin ileride de aynı katmandan gelecek katılımcılar tarafından sürdürüleceğinin bir işareti olarak görülebilir.

Genel olarak örgütlerin çalışmalarının başarılı bulunduğu söylenebilir. Bunun gerisinde yatan etmen olarak, topluluk önderlerinin yeteneği, üyelerin niteliği ve üyeler arasındaki uyum arasında bir tercih ortaya çıkmamış, hepsinin de eşit oranda paylarının bulunduğu anlaşılmıştır. Üyelerin, bağlı oldukları örgütlerin yalnızca birer çevresel eğitim ve bilinçlendirme kurumu olarak algılanmaması gerektiği düşüncesinde olduklarını söyleyebiliriz. Çevre sorunlarına çözüm bulmaya katkısı olabilecek etkinliklerin türlerinin çoğaltılması, gerçekleştirilecek etkinliklerin siyasal karar mekanizmalarını etkileyici yönde olması istenmektedir. Üyelerin önemli bir bölümü genelde örgütün çalışmalarına katılmaktadır. Gönüllü kuruluş üyeleri, dernek etrafında biraraya gelmeyi çevre sorunları ile savaşımda en başarılı olabilecek örgütlenme türü olarak algılamaktadırlar. Bunun hemen ardından siyasal parti gelmektedir. Çevre Korumacılar'ın büyük bir bölümü derneği çevre sorunları ile savaşımda en başarılı olabilecek örgütlenme türü olarak seçmektedirler. Çevreciler de derneği en uygun örgütlenme olarak görüyorlar, ancak bu kümenin önemli bir bölümü siyasal partiyi derneğe yeğlemektedir. Yeşil Toplumcular ise bu iki kümeden ayrılarak, çevre sorunlarının duyurulması, azaltılması ya da giderilmesi konularında başarılı çalışmaların yapılabileceği en uygun örgütlenme türünün siyasal parti olduğuna inanmaktadırlar. Yeşil Toplumcular, topluluklar ve derneklere ikinci sırada yer vermektedirler.

Çevre sorunlarına çözüm getirilmesinin güçlük derecesi ile içinde bulunulan ekonomik sistem arasında ilişki olduğunu belirtenler çoğunluktadır. Yeşil Toplumcular'ın, ekonomik sistem ve çevre sorunları arasında kaçınılmaz bir ilişki olduğuna yönelik inançları Çevreciler ve Çevre Korumacılara oranla güçlüdür. Daha küçük yaş düzeyindekilerde, bir başka deyişle gençlerde, çevre sorunları ile ekonomik sistem arasında bir ilişkinin olduğuna ilişkin görüş güçlenmektedir. Tüm ekonomik

sistemlerin çevre sorunlarının ortaya çıkmasında payı olduğu düşünülmektedir. Ancak, çevre sorunlarının ortaya çıkmasında birinci derecede payı olan sistem olarak serbest piyasa ekonomisi seçilmiştir. Bunda, çevreci hareket içerisinde yer alanların daha çok siyasal yelpazenin solundan gelen kimseler olmasının etkisi olabilir. Gönüllü kuruluş katılımcıları hangi ekonomik sistemin, çevre sorunlarnı gidermeye yönelik çabalara diğerlerine oranla daha uygun bir ortam yaratacağı konusunda görüş birliği içerisinde değildirler. Serbest piyasa ekonomisi, sosyalizm ve karma ekonomiler seçeneklerinin herhangi birisinde bir yığılma gözlenmemektedir. Çevre sorunlarının giderilmesini ya da azaltılmasını kolaylaştıracak ekonomik sistemin hangisi olduğu konusunda Çevre Korumacılar'ın büyük bir çoğunluğu serbest piyasa ekonomisini, Çevreciler sosyalizmi seçmişler; Yeşil Toplumcular ise düşünce yapılarına uygun olarak ekolojik bir toplum ile sosyalizm arasında değişen yanıtlarda buluşmuşlardır. Gençlerden daha yaşlılara doğru gidildikçe, serbest piyasa ekonomisinin çevre sorunlarına çözüm bulunmasına daha uygun bir ortamı hazırlayabileceği yönündeki inanç güçlenmektedir. Deneklerin büyük bir çoğunluğu çevre için yapılacak savaşımın, insan soyunun sürmesi için ya da ekonomik gelişme için değil, doğanın kendisi için yapılması gerektiğini düşünmektedir. Daha önce de değinildiği gibi, sanayisi fazla gelişkin olmayan, çevre hareketinin başlangıç yıllarında olan, üstelik derin ekoloji düşüncesini benimseyen çevrecilerinin sayısı fazla olmayan bir ülkede elde edilen bu sonuçlar oldukça ilgi çekici niteliktedir. Çevre için sürdürülen savaşımın gerisinde yatan güdü konusunda her üç küme arasında şu ayrımın ortaya çıktığı görülmüştür. Yeşil Toplumcular çevre adına sürdürülecek savaşımın doğa için yapılması gerektiğine en çok inanan kümedir. Bunu sırasıyla Çevreciler ve Çevre Korumacılar izlemektedir. Çevre Korumacılar, doğaya karşı kendi tutumlarını yadsıyan bir değerlendirmede bulunmuşlar gibi görünse de, gerçekte ortaya çıkan bu sonuçları olağan karşılamak gerekecektir. Genellikle doğa sorunları ile en çok uğraşır gözüken küme olan Çevre Korumacıların bu davranışlarının gerisinde yatan güdü doğayı korumak olmakla beraber, insan soyunun devamını sağlamak ya da ekonomik gelişme kaygıları bunlar için Yeşil Toplumcular'a ve Çevreciler'e göre daha ön plandadır. Deneklerin büyük bir bölümü çevre sorunlarını gidermede en uygun olacak ekonomik yaklaşımın sürdürülebilir kalkınma olduğunu düşünmektedir. Ekonomik kalkınmanın hızlandırılması gibi bir yaklaşımın çevre sorunlarını daha da ağırlaştıracağı düşünülmekte, büyümenin durdurulması ise sorunun ortadan kaldırılması için uygun görülmemektedir. Her üç kümede de, çevre için en uygun ekonomik yaklaşımın sürdürülebilir kalkınma olacağı düşünülmektedir. Ancak sıfır büyüme düşüncesini savunanlar ya da ekonomik kalkınmaya inancını yitirmemiş olanlar da yok değildir. Sıfır büyüme yaklaşımı en çok Yeşil Toplumcular arasında taraftar bulmaktadır. Çevre Korumacılar arasında böyle bir yaklaşımı savunan hiç kimse yoktur. Buna koşut olarak ekonomik kalkınmanın hızlandırılması da en çok

Çevre Korumacılar tarafından istenmektedir; Yeşil Toplumcular kümesinde hiçbir denek böyle bir gelişmeyi arzulamamaktadır. Önceki bölümlerde daha geniş olarak anlatılan, örgüt kümeleri arasındaki dünya görüşü ve çevreye bakış açısı farklılığı bu konuda da kendisini göstermektedir. Sıfır büyüme yaklaşımı en çok gençler arasında taraftar bulabilmektedir. Deneklerin genel olarak çevre sorunlarının, bilim ve teknolojideki gelişmelerle üstesinden gelinebilecek bir sorun olduğuna inandıkları görülmektedir. Bu açıdan deneklerin çevre sorunlarına çözüm bulma konusunda bir iyimserliği paylaştıkları sonucuna varılabilir. Deneklerin büyük bir bölümü, teknolojinin insan doğasına uygun olmayan biçimde kullanılmasının çevre sorunlarını yarattığını, bu yönde gelişmesinin ise sorunları ağırlaştırıcı yönde bir etkisinin bulunduğunu düşünmektedir. Çevre Korumacılar teknolojinin gelişmesinin çevre sorunlarını gidereceğine en çok inanan kümedir. Bunu sırasıyla Çevreciler ve Yeşil Toplumcular izlemektedir. Teknolojinin gelişmesinin tam tersine olarak çevre sorunlarını arttıracağını düşünenler ise daha çok Yeşil Toplumcular arasından çıkmaktadır. Bu son kümede teknolojiye tam anlamıyla bir güvensizliğin egemen olduğu anlaşılmaktadır. Gençlerden daha büyük yaşlara doğru gidildikçe teknolojinin çevre sorunlarına çözüm bulacağına yönelik inanç güçlenmektedir. Çevre sorunlarına yakında çözüm bulunabileceğine dair beklentinin en çok Çevre Korumacılar arasında yaygın olduğu görülmüştür. Bunu sırasıyla Çevreciler ve Yeşil Toplumcular izlemektedir. Yeşil Toplumcular'ın bu konuda oldukça kötümser olduğu da gözlenen bir diğer gerçektir. Çevre sorunlarının insanlığın sonunun geldiğini gösteren bir işaret olduğunu savunanlar en çok bu kümeden çıkmaktadır. Daha önce de belirtilen, Yeşil Toplumcular kümesinde teknolojiye karşı duyulan güvensizlik burada da kendisini göstermiştir.

Çevreci hareket, Türkiye'de, 1980'li, özellikle de 1990'lı yıllardan bu yana önemli bir gelişme gösterdi. Bu yıllarda, çevreyi korumayı amaçlayan, dernek, vakıf gibi alışılagelmiş örgütlenme türlerini kullanan çok sayıda gönüllü kuruluşun ortaya çıktığından söz edilmişti. Özellikle son yıllarda belirgin bir biçimde görülen bir eğilime burada değinmekte yarar var: Yalnızca çevre koruma amacını taşıyan bu çok sayıda dernek ve vakfın yanına, hem biçim hem de öz açısından oldukça farklı nitelikler taşıyan pek çok oluşum eklendi. Bu tür yapılanmalar, katılımcılarının dünya görüşlerinden kaynaklanan etmenlerle, öncekilerden oldukça farklı biçimlerde gelişti. Öncelikle, vakıf, hatta dernek türü örgütlenmelerin özgürlükçü bir ortam sağlamadığı kanısına varılarak, gerektiğinde herhangi bir örgütlenmeye gidilmeden kimi işler başarılmaya çalışıldı. Biçimsel anlamdaki bu yenilikten daha da önemli olan ikinci gelişme ise, artık çevreye yalnızca kirlilik ve doğanın bozulması açısından bakılmamasıydı. Son yıllarda, yaşar kalma sorunu, çevrenin siyaset alanında uğrunda savaşımda bulunulacak bir öğe olarak kabul edilmesi ve egemen yaşam biçimlerinde

ve dünya görüşlerinde kökten bir değişikliğe gidilmesini gerektiren önemli bir sorun olarak görülmesi çevreci hareketin çıkış noktasını oluşturdu. Anımsanacağı gibi, bu çalışmada Yeşil Toplumcular olarak adlandırılan küme bu görüşler çevresinde birleşen katılımcılardan oluşmuştur. Ancak, her ne kadar son yıllarda çevreci hareket daha köktencileşse de, çevre korumadan öteye hedefleri bulunan yeni örgütlenmeler ortaya çıksa da, bu eğilimin tersi yönde gelişen yeni yapılanmalara rastlamak da olanaklıdır. Devletin önderliğinde ortaya çıkan yarı-resmi nitelikteki çevre koruma vakıfları, kimi işadamlarının saygınlık kazanma uğruna kurdurdukları, çevre korumayı temel amaç alan örgütlenmeler; yine yalnızca çevre ve sanayi yakınlaşmasını sağlamak, belki de çevreyi yeni bir sektör olarak geliştirmek üzere sanayicilerin oluşturdukları ya da destekledikleri dernek ve vakıflar buna örnek olarak verilebilir. Bunlar, çalışmada, Çevre Korumacılar kümesi içinde ele alınmıştır.

Günümüzde, Türkiye'deki çevre hareketinde, insan merkezci, yalnızca çevresel değerlerin yitirilmesine karşı duyulan bir tepkiden yola çıkan, Çevre Korumacılar kümesi içinde ele alabileceğimiz gönüllü örgütler çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Ancak hareketin sürdürülmesinde, Çevreciler'in ve Yeşil Toplumcular'ın belirleyiciliği ve yönlendiriciliği, çevre hareketi içinde kapladıkları yerden daha büyüktür. Türk çevre hareketinin gelecekte bir koruma hareketinin dışına taşarak, çevreciliği doğayı korumanın ya da kirliliği önlemenin ötesinde bir yaşam biçimi olarak algılayan, egemen dünya görüşlerinde köklü değişimlerin gerekli olduğuna inanan katılımcıları bünyesinde barındıran, tüm bunların sonucunda da siyasal işlevleri de bulunan bir akım haline gelebileceği değerlendirmesinde bulunulabilir.

KAYNAKÇA

KITAPLAR-MAKALELER

Abacıoğlu, Asuman, "Yeşil Hareket'te Siyasal Kirlenme Yaşanıyor", **Cumhuriyet Dergi** , S.396 (24 Ekim 1993), s.6-7.

Ağaoğulları, M. Ali, **Siyasal Düşünceler Tarihi-II (Ders Notları)**, SBF, Ankara,1984.

Ağaçkakan, "Alternatif Enerji, Alternatif Araç", S.15(Ocak-Şubat 1994), s.29.

-------, "Nükleer Karşıtı Kongre Sonuç Bildirgesi", S.14 (Kasım-Aralık 1993), s.5.

-------, "S.O.S. Akdeniz Tüzüğü", S.23-24 (Nisan 1995), s.35-38.

-------, "S.O.S. Akdeniz Bürosundan S.O.S. Akdeniz Derneğine", S.23-24 (Nisan 1995), s.34.

Akarsu, Bedia, "İnsan ve Çevre", **Cogito**, S.2 (Güz 1994), s.27-34.

Akkol, Rezzan, Yeşil Muhabbet: Doğayı Koruma Yılı'na Hoşgeldiniz", **Hürriyet**, 1 Ocak 1995.

Akıllıoğlu, Tekin, "Anayasa Mahkemesi Danıştay ve İdare Mahkemesi Kararlarından Seçmeler: Gökova Kararı", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 19, S.3 (Eylül 1986), s.150-161.

Anadol, Kemal, **Termik Santrallere Hayır**, V Yayınları, Ankara, 1991.

Armutçu, Emel, "Siviller Teyakkuzda: Eski Siyasete Yeni Model", **Hürriyet**, 11 Temmuz 1994.

Arpad, Ahmet, "Alman Çevrecilerin Bitmeyen Dalyan Savaşı", **Cumhuriyet**, 29 Ocak 1994.

Arslan, Mehmet, "Dünya Dostları'ndan Çağrı", **Ağaçkakan**, S.14 (Kasım-Aralık 1993), s.4.

Aslanoğlu, Rona A., "Sürdürülebilir Kalkınmaya Eleştirel Bakış", **Birikim**, S.57-58 (Ocak -Şubat 1994), s.38-44.

Asmaz, Hasan, **Tabiatı Korumada 33 Yıl**, Ankara, 1988.

Atan, Ümit, "Siz Hiç Nükleer Santral Gördünüz mü?", **Cumhuriyet**, 29 Mayıs 1994.

Atauz, Akın, "Dünya Dostları Derneği", **Bilim ve Ütopya,** S.12 (Haziran 1995), s.15.

-------, "Türkiye'de Kentsel-Toplumsal-Çevreci Hareketler ve Çevre Duyarlılığı Grubu, **Türkiye Günlüğü**, S.3 (Haziran 1989), s.57-62.

-------, "Çevreci Hareketlerin Türkiye'yi Sarsmayan On Yılı", **Birikim**, S.57-58 (Ocak-Şubat 1994), s.17-23.

Baran, Galip, **24-27 Ekim 1994,Uluslararası Katı Atık Yönetimi Sempozyumu İçin Not,** 1994.

Belge, Murat, "Toplum ve Karar Mekanizmaları", **Yeni Gündem**, S.14 (16-31 Ocak 1985), s.16.

Baydaş, Ali, "Yeşiller Muhalefete Yeşilleniyor", **Tempo**, S.24 (15-21 Mayıs 1988), s.32-33.

Berkes, Fikret ve Kışlalıoğlu, Mine, **Ekoloji ve Çevre Bilimleri,** Remzi, İstanbul, 1990.

Bilim ve Ütopya, "İkinci Ütopyalar Toplantısı Datça'da Yapıldı", S.12 (Haziran 1995), s.4.

Birikim, Ekoloji-Bilim İlişkisi Üzerine Tartışmalar, S.57-58 (Ocak-Şubat 1994), s.35-38.

Birnie, Patricia "International Environmental Law: Its Adequacy for Present and Future Needs", **The International Politics of the Environment,** Andrew Hurrell ve Benedict Kingsbury (ed.), Clarendon Press, London, 1992, s.51-85.

Bjeduğ, Murat, "Narsizm Üreten Kof Bir Totem: Örgüt", **Ağaçkakan**, S.14 (Kasım-Aralık 1993), s.30.

-------, "Örgüt Bahsi", **Ağaçkakan**, S.15 (Ocak-Şubat 1994), s.23-24.

-------, "Tartışmaya Çağrı: Minör Kimliklerden Majör Kimliğe", **Ağaçkakan**, Sayı 17-18 (Mayıs-Haziran 1994), s.7.

-------, "Yeşiller Partisi'nin İlk Kurultayının Ardından Eleştirel Kolaj Eskizleri", **Birikim**, S.14 (Haziran 1990), s.76-77.

Bookchin, Murray, **Toward an Ecological Society**, Black Rose Books, Québec, 1991.

Bora, Tanıl, "80'lerde Yeşil Hareket: Salonlardan Sokaklara", **Sokak**, S.19 (31 Aralık 1989), s.20-21.

------- (der.), **Yeşiller ve Sosyalizm**, İletişim, İstanbul, 1988.

-------, "Türkiye'de Çevreci Kıpırdanış...Devamı Gelecek mi?", **Şehir**, S.11 (Ocak 1988), s.24-28.

-------, "Yeni Toplumsal Hareketler"e Dair Notlar", **Birikim**, S.13 (Mayıs 1990), s.49-53.

-------, "80'lerde Yeşil Hareket: Salonlardan Sokaklara", **Sokak**, S.19 (31 Aralık 1989), s.21.

Bora, Tanıl ve Kayhan, İsmail, "Allı Yeşilli Geliyorlar", **Yeni Gündem**, S.68 (21-27 Haziran 1987), s.11-18.

Botkin, Daniel B., "Rethinking the Environment", **Dialogue**, No: 96 (2/92 1992), s. 63.

Bowman, James S., "Public Opinion and The Environment", **Environment and Behaviour**, V.9, No:3 (Eylül 1977), s.385-416.

Bramwell, Anna, **Ecology in the 20 th Century: A History**, Yale University Press, New Haven, 1989.

Brookes, S. K. ve Richardson, J. J. "The Environmental Lobby in Britain", **Parliamentary Affairs**, 1975, V.28, s.312-328.

Brown, Michael ve May, John, **Greenpeace: Yeşilbarış'ın Öyküsü**, Çev. Sabir Yücesoy, Metis, İstanbul, 1992.

Bulca, Aydan, "Çevre Sorunları", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt II, s.332-346.

Caldwell, Lynton Keith, **Between Two Worlds**, Cambridge University Press, Cambridge, 1992.

Canbazoğlu, Cumhur, "Ekonomik Kriz Greenpeace'i de Vurdu", **Cumhuriyet,** 28 Ekim 1994.

Cantzen, Rolf, **Daha Az Devlet Daha Çok Toplum**, Ayrıntı, İstanbul, Çev. Veysel Atayman, 1994.

Cogito, "Sivil Toplum Örgütleri ve Çevre Kirliliği Deklarasyonu", S.3 (Kış 1995), s.205-209.

Çelik, Seral, "Yeşil Parti Kuruluyor: Kim Olursan Ol Gel", **2000'e Doğru**, S.24 (5-11Haziran 1988), s.31.

Çetiner, Saynur, "Termik Santraller Elden Geçiriliyor: Şimdi Temizlik Zamanı", **Nokta**, S.42 (9-15 Ekim 1994).

Çevre ve Mühendis, "Uluslararası Nükleer Teknoloji Kurultayı, Nükleer Karşıtı Kongre", S.3, (Temmuz-Eylül 1993), s.25-27.

Cotgrove, Stephen, **Catastrophe or Cornucopia**, John Wiley & Sons, Chichester, 1982.

Dalton, Russell J., "The Environmental Movement in Western Europe", **Environmental Politics in the International Arena**, Sheldon Kamieniecki (ed.), State University of New York Press, Albany, 1993.

Danış, Timur, "Zincirler, İskelet Maketleri, Çernobiller ve Polisler, **Cumhuriyet Dergi**, S.452 (20 Kasım 1994), s.12-13.

-------, "Nükleer Enerji mi? Hayır Teşekkürler", **Cumhuriyet Dergi**, S.437 (7 Ağustos 1994), s.8-9.

-------, "Nükleersiz Bir Dünya İçin", **Cumhuriyet Dergi**, S.462 (29 Ocak 1995), s.8-9.

-------, "Yolları Aşındıran Adam", **Cumhuriyet Dergi**, S.454 (4 Aralık 1994), s.9

Değirmenci, Emet, "Sürebilecek Bir Yaşam İçin «Yeşil Ev Buluşması» ", **Cumhuriyet Dergi**, S.474 (23 Nisan 1995), s.6-7.

Demirağ, Dilaver, "Yeşiller Partisi'nde Ayrılan Yollar: Fundiler Realoslara karşı", **2000'e Doğru** (Haziran 1989), s.29

Demirer, Mehmet Arif (der.), **Ekopolitika**, Anahtar, İstanbul, 1992.

Doğal Hayatı Koruma Derneği Tanıtım Bülteni, 1994.

Dominique Simonnet, **Çevrecilik**, Çev. M. S. Şakiroğlu, 2. Baskı, Cep Üniversitesi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

Eckersley, Robyn, **Environmentalism and Political Theory**, State University of New York Press, New York, 1992.

Ekinci, Oktay, **İstanbul'u Sarsan 10 Yıl**, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 1994.

-------, "Dikkuyruklara Hukuk Güvencesi", **Cumhuriyet**, 24 Eylül 1994

-------, "İzmit belleğine Kavuşuyor", **Cumhuriyet**, 21 Ekim 1994.

-------, **Çevreciliğin ABC'si**, Simavi Yayınları, İstanbul, 1994.

-------, **Çevremizde Demokrasi Bekliyor**, E Yayınları, İstanbul, 1991.

-------, **İnsan Hakları ve Çevre**, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 1992.

Emek, Y. Savaş, "Devlet Tedbiri Nasıl Alıyor", **Ağaçkakan**, S.23-24 (Nisan 1995), s.23-24.

Engelhardt, Wolfgang, "Naturschutz und Umwelt", F.J. Dreyhaupt-F.-J.Peine- G.W. Wittkaemper (hrsg.), **Umwelthandwörterbuch**, Walhalla u. Pratetoria Verlag, Regensburg, 1992.

Ergen, Melih, "Yeşiller ve Resmi Çevreciler", **Güneş**, 25.3.1991.

-------, "Yeşiller: Neden ve Nasıl Bir Parti", **Yeni Gündem**, S.66 (7-13 Haziran 1987), s.38-39.

-------, **Yeşiller Partisi'nin Olmayan Tarihi**, Ege, İzmir, 1994.

Erim, Refet, "Çevre Konularında Yeni Biçem Arayışı", **Bilim ve Sanat,** S.92 (Ağustos 1988), s.16.

Ertan, Şahika, "Bir Duman Doğamızı Sarmadan", **Şehir**, S.11 (Ocak 1988), s.84.

Ertuğ, Celal, "Çevre", **Mülkiyeliler Birliği Dergis*i***, S.98 (Ağustos 1988), s.4

-------, "Talihi Olmayan Yeşiller Partisi'nin Tarihi", **Ağaçkakan**, S.23-24 (Nisan 1995), s.16-18.

Fedorow, E. ve Novik, I. "Man, Science and Technology", **Eco-Social Systems and Eco-Politics**, Karl W. Deutsch (ed.), Unesco, Lausanne, 1977.

Gökdağ, Dursun, "Ortaöğretim Programlarında Çevre", **Cogito**, S.2 (Güz 1994), s. 45-49.

Gönül, Tayfun, "Yeşil Ev", **Sokak**, S.12 (25 Mart 1990), s.28.

Gore, Al, **Küresel Denge**, Çev. Gülden Şen, Sabah Yay., İstanbul, 1993.

Günçıkan, Berat, "Ergani'den Dünya Yeşiline Bir Arkadaş", **Cumhuriyet Dergi**, S.462 (29 Ocak 1995), s.6-8.

Hamamcı, Can, "Çevre ve Hukuk", **Fehmi Yavuz'a Armağan**, SBF, 1983, s.239-250.

Hatemi, Hüseyin, **Kişiler Hukuku Dersleri**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1992.

İzmir Kültürel ve Doğal Yaşamı Destekleme Derneği Tüzüğü (tarih yok).

J.Bramble, Barbara and Porter, Gareth "Non-Governmental Organizations and the Making of US International Environmental Policy", **The International Politics of the Environment**, Andrew Hurrell ve Benedict Kingsbury (ed.), Clarendon Press, Oxford, 1992, s.313-354.

Kaboğlu, İbrahim, "Çevre Hukuk Dernekleri Dünya Toplantısı Limoges Bildirgesi 16 Kasım 1990", **Argumentum**, S.8 (Mart 1991), s.122-124.

-------, Çevre Hakkı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

Kamieniecki, Sheldon, "Emerging Forces in Global Environmental Politics", **Environmental Politics in the International Arena**, Sheldon Kamieniecki (ed.), State University of New York Press, Albany, 1993, s.1-19.

Karadeniz Çevrecileri/Doğal çevreyi Koruma Derneği Tüzüğü, 1994.

Kelaynak'tan Haberler, "Enerji Politikalarımız Tartışılmalı"**,** S.51 (Temmuz.- Eylül 1993), s.32.

Keleş, Ruşen ve Hamamcı, Can, **Çevrebilim**, İmge, Ankara, 1993.

Keleş, Ruşen (der), **İnsan Çevre Toplum**, İmge Kitabevi, Ankara, 1992.

Keskin, Melda, "İklim Değişmekte Haklıdır", **Cumhuriyet Dergi**, S.466 (26 Şubat 1995), s.22-23.

Künar, Arif, "Nükleer Balayı Selamet mi? Lanet mi?", **Ağaçkakan**, S.1 (Eylül 1992), s.8-13.

-------, "Resmi,Gayri Resmi Nükleer Hayat Hikayemiz", **Bilim ve Ütopya**, Temmuz 1994, S.1, s.27.

Kılıçbay, M. Ali, "Çevre'nin Çerçevesi", **Türkiye Günlüğü**, S.3 (Haziran 1989), s.35-38.

Köprülü, Bülent, **Medeni Hukukta Tüzel Kişiler**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1967.

Kuleli, Ömer, "Türkiye'de Çevre Hareketinin İvme Kazanması", **Bilim ve Sanat**, S.92 (Ağustos 1988), s.18-19.

Laçiner, Ömer, "Ekoloji, İnsan ve Toplum", **Birikim**, S.57-58 (Ocak-Şubat 1994), s.12-17.

Lafargue, Paul, **Tembellik Hakkı**, Çev. Vedat Günyol, Telos, İstanbul,1993.

Leeson, Susan M., "Ekolojik Bunalımın Yarattığı Felsefi İmalar: Liberalizme Meydan Okuyan Otoriterlik", Çev.Erkan Akın, **Türkiye Günlüğü**, S.3 (Haziran 1989), s.46-53.

Leiss, William, "Ütopya ve Teknoloji: İnsanın Doğaya Egemen Olması Konusunda Düşünceler", Çev. Necat Erder, **Yerleşim ve Çevrebilim Sorunları**, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1984, s.31-46.

Lowe, Philip ve Goyder, Jane **Environmental Groups in Politics**, George Allen & Unwin, London, 1983.

Materyalist Felsefe Sözlüğü, Sosyal yayınlar, İstanbul, 1980.

McCormick, John, "International Nongovernmental Organizations: Prospects for a Global Environmental Movement",**Environmental Politics in the International Arena**, Sheldon Kamieniecki (ed.), State University of New York Press, Albany, 1993, s.131-145.

Mellor, Mary, **Sınırları Yıkmak**, Çev.Osman Akınhay, Ayrıntı, İstanbul, İstanbul, 1993.

Meltzner, Ralph, "Ekoloji Çağı", **Derin Ekoloji**, s.25-35, Günseli Tamkoç (der.), Ege Yayınları, İzmir, 1994.

Milbrath, Lester W., "The World is Relearning ıts Story about How the World Works", **Environmental Politics in the International Arena,** Sheldon Kamieniecki (ed.), State University of New York Press, Albany, 1993, s.21-41.

Mülkiyeliler Birliği Vakfı, **Zaferpark Dosyası**, Ankara, 1988.

Naess, Arne, "Derin Ekolojinin Temelleri", **Derin Ekoloji**, Günseli Tamkoç (der.), Ege Yay., 1994, İzmir, s.9-17.

Nash, Roderick Frazier, **The Rights of Nature**, The University of Wisconsin Press, Wisconsin, 1989.

Nazlıoğlu, Meral Dinçer, "Avrasya Çevre Gönüllü Kuruluşları Bilgi Merkezi Kuruldu", **Ağaçkakan**, S.21-22 (Ocak 1995), s.22.

Nicholson, Max, **The Environmental Revolution**, Penguin Books, Harmondsworth, 1972.

Nohl, Arnd-Michael, "Türk Ekoloji Hareketinde Eğitim ve Öğrenme", **Ağaçkakan**, S.21-22 (Ocak 1995), s.39-50.

Nokta, "1968-1988 Başkaldırının 20.Yılında", S.14 (10 Nisan 1988), s.27-34.

-------, Söyleşi (Rıza Akçalı:"Gökova'nın Takipçisiyiz"), S.7 (6-12 Şubat 1994), s.60-61.

O' Riordan, Timothy, **Environmentalism**, Pion , London, 1981.

Öz, Esat, "Dünyada ve Türkiye'de «Ekoloji Hareketi»nin Gelişimi: Çevre Koruma Derneklerinden Siyasal Partilere", **Türkiye Günlüğü**, S.3 (Haziran 1989), s.27-34.

Özalp, Fenni, "Çevreci misin, Yeşil misin?", **Yüzyıl** (23 Eylül 1990), s.46.

Özbek, Erol, "Biz Zaten Ölmüşüz", **Yeni Gündem**, S.13 (2-8 Haziran 1986), s.26-27.

Özdek, Yasemin, **İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı,** TODAİE, Ankara, 1993.

-------, "Haydi İstanbullular", **Yeni Gündem**, S.69 (28 Haziran-4 Temmuz 1987), s.27.

Özdemir, Şevket, **Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Çevre Sorunlarına Duyarlılık**, Palme Yayınları, Ankara, 1988.

Özsunay, Ergun, **Medeni Hukukumuzda Tüzel Kişiler**, İ.Ü. Yayınları, İstanbul, 1982.

Öztan, Bilge, **Tüzel Kişiler: Ders Notları**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1994.

Pauwels, Louis, "Çevrebilimciliğin Dolapları", **Türkiye Günlüğü**, S.3 (Haziran 1989), s.71-72.

Pepper, David, **The Roots of Modern Environmentalism**, Croom Helm, London, 1984,

Porritt, Jonathan, **Yeşil Politika**, Çev.Alev Türker, Ayrıntı, İstanbul, 1989.

Rifkin, Jeremy ve Howard, Ted, **Entropi: Dünyaya Yeni Bir Bakış**, Çev.Hakan Okay, Ağaç, İstanbul, 1992.

Rosenbaum, Walter A., **The Politics of Environmental Concern**, Praeger Publishers, New York, 1973.

Ross, Andrew, "Hak Ettiğimiz Gelecek", Çev.Kamil Durandt, **Birikim**, S.57-58 (Ocak - Şubat 1994), s.121-135.

Rousseau, Jean Jacques, **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma**, Çev. Rasih Nuri İleri, Say, İstanbul, 1982.

Ruff, Larry E., "The Economic Common Sense of Pollution", **Public Interest,** V.19 (İlkbahar 1970)

S.B.F. - İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi, **İnsan Haklarının Korunması Alanında Uluslararası Temel Belgeler**, Ankara, 1992.

Sandbach, Francis, **Environment Ideology and Policy**, Basil Blackwell Publisher, Oxford, 1980.

Samsun Doğayı Koruma Derneği, **Tanıtım Kitapçığı**, Eser Matbaası, Samsun, 1990, Schumacher, E.F., **Küçük Güzeldir**, Çev.Osman Deniztekin, Cep, İstanbul, 1985.

Serozan, Rona, **Tüzel Kişiler**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1990.

Simonnet, Dominique, **Çevrecilik**, Çev. Mehmet Selami Şakiroğlu, İletişim, İstanbul, 1993.

Sokak, "Kirliliği Yürüdüm", S.1 (27 Ağustos 1989), s.19.

-------, "Yaptırmayacağız", S.11(5 Kasım 1989), s.17-18.

-------, "Yurttaş Erken Uyandı", S.13 (1 Nisan 1990), s.18-19.

Somersan, Semra, **Türkiye'de Çevre ve Siyaset**, Metis, İstanbul, 1993.

Sorman, Guy, "Çevrebilim Modası: Sahte Problemlere Sahte Çözümler", **Türkiye Günlüğü**, S.3 (Haziran 1989), s.69-70.

Soysal, Mümtaz, **Anayasanın Anlamı**, 5.Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1986.

Şenel, Alaeddin, **Siyasal Düşünceler Tarihi,** SBF Yay., Ankara, 1982.

Şimşek, Melda Cinman, **Yeşiller**, Der Yayınları, İstanbul, 1993.

Tamkoç, Günseli (der.), **Derin Ekoloji**, Ege Yayınları, İzmir, 1994.

The New International Encyclopedia, Dodd, Mead and Company, New York, 1903, Volume VI, s.473.

Timur, Nesrin, "Geçen Ayın ve Yılın Yorumu", **Ağaçkakan**, S.21-22 (Ocak 1995), s.51-55.

Tunçay, Mete, (der.), **Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar II** , SBF Yay., Ankara, 1969.

Tuncer, Baran, **Ekonomik Gelişme ve Nüfus**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1976.

Turgut, Nükhet, **Çevre ve Yurttaşlar**, Savaş, Ankara, 1993.

Türkel, H.Fikret, " «Nükleer Teknoloji Kurultayı»na Karşın «Nükleer Karşıtı Kongre» " **Yeşil Çevre**, 23 Ağustos 1993.

Türkiye Çevre Vakfı, **Türkiye'nin Çevre Politikası Nedir, Nasıl Olmalıdır?**, Ankara, 1987.

-------, **Gönüllü Kuruluşlar Toplantısı (22 Şubat 1994)**, Ankara, 1994.

-------, **Türkiye Gönüllü Kuruluşlar Rehberi**, Ankara, 1995.

Türkiye Ormancılar Derneği Tüzüğü, 1984**.**

Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Tüzüğü, Ankara, 1990.

Ural, Engin, "Çevre Gönüllü Kuruluşları", **Orta Asya ve Karadeniz Çevre Konferansı (20-23 Ekim 1993)**, TÇSV Yayını, Ankara, 1994, s.15-21.

-------, "TÇSV, Amaç: Israrlı Bir Baskı Grubu Olmak", **Şehir**, S.11 (Ocak 1988), s.83.

Uymaz, Hürriyet, "Yeşil Hareket Çıkmazda", **Hürriyet**, 10 Haziran 1994.

White, Jr. Lynn, "The Historical Roots of Our Ecologic Crisis", **Man and the Environment**,

Yarar, Murat, "Dünyanın En Büyük Kuş Konferansı Sona Erdi", **Kelaynak'tan Haberler**, S.55 (Temmuz-Eylül 1994), s.24.

Yavuz, Fehmi, **Çevre Sorunları,** 2. Baskı, SBF Yayınları, Ankara, 1975.

Yazgan, Nergis, "Çevre Korumada Gönüllü Kuruluşların Rolü", **Ekopolitika**, Der. Mehmet Arif Demirer, Anahtar, İstanbul, 1992, s.195-197.

Yılmaz, Ali Kemal, "Yeşiller Partisi Dar Boğazda: Hangi Alternatif", **Sokak**, S.9 (22 Ekim 1989), s.24.

Yücekök, Ahmet, **T*ürkiye'de Dernek Gelişimleri (1946-1968),*** S.B.F. Yay., Ankara, *1972.*

Zeka, Necmi, **Batı Almanya'da Alternatif Hareket**, Metis, İstanbul, 1985.

SÜRELİ YAYINLAR

Ağaçkakan

Birikim

Bilim ve Ütopya

Çepeçevre

Çevre Dostları [Osmaniye Çevre Dostları Derneği Mevsimlik Okul Bülteni]

Çevre (Gazetesi)

Çevre-Türkiye Çevre Vakfı Haber Bülteni

Cumhuriyet

Hürriyet

Kelaynak'tan Haberler

S.O.S. İstanbul Bülteni

Samsun Doğayı Koruma Derneği: Doğa ve Çevre

Samsun Doğayı Koruma Derneği-Çevre Gençlik ve Koruma Derneği, Haber Bülteni

Sokak

Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Bülteni 35.Yıl

Yeşil Çevre

İskenderun Çevre Bülteni

Türkiye Hayvanları Koruma Derneği, Hayvan Sevgisi

UNEP-Türkiye Çevre Vakfı, UNEP Türkiye Komitesi Bülteni

RESMİ BELGELER

T.C. 1982 Anayasası

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara, 1978.

-------, **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara, 1985.

-------, **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara, 1989.

-------, **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara, 1995.

T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, **B.M. İnsan Yerleşimleri Konferansı Ulusal Komite İkinci Toplantısı (2-3 Şubat 1995).**

-------, **B.M. İnsan Yerleşimleri Konferansı Ulusal Komite Üçüncü Toplantısı (13-14 Nisan 1995)**

T.C. Çevre Bakanlığı, Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı ile Mahalli İdareler ve Gönüllü Kuruluşlar Arasında Çevre Koruma Faaliyetlerine Dair İşbirliği Protokolü, 29 Haziran 1994.

ÖZET

Bu çalışmanın başlıca iki amacı bulunmaktadır: İlk olarak Türkiye'deki çevre ile ilgili gönüllü örgütlenmelerin hangi güdülerle kurulduğunu, nasıl bir toplumsal ortamda biçimlendiğini, öncelikli hedeflerinin neler olduğunu, bu hedefler doğrultusunda hangi eylemlerin gerçekleştirilebildiğini, bu tür kuruluşlara taban oluşturan kitlenin ekonomik-toplumsal konumları arasında bir benzerlik bulunup bulunmadığını; üyelerin çevre sorunları konusunda kimi tutumlarının neler olduğunu saptamak; ikinci olarak da gönüllü örgütlenmeleri çevreyi algılayış biçimlerine, çalışma yöntemlerine ve temel önceliklerine göre sınıflandırmak.

Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, önce, dünyada çevre sorunlarının ortaya çıkışı Batı ülkelerinden verilen örneklerle ortaya konmuş, daha sonra bu sorunların ağırlaşmasına koşut olarak gelişen çevre akımları ele alınmıştır. Bilindiği gibi bu tür hareketler gönüllü örgütler eliyle yürütülmektedir. Bunların örgüt yapıları, iç işleyişi, yönetiminin demokratikliği, mali kaynakları, etkinlik alanları ve daha da önemlisi çevre konusundan başka siyasal konularla uğraşıp uğraşmadıkları, kısaca çevreyi siyasal sürecin içerisine sokup sokmadıkları konularına yer verilmiştir. Bir çok Batılı ülkede çevre sorunlarından yola çıkan bu tür gönüllü örgütlerin daha sonra siyasal parti türünde bir örgütlenmeye gitme süreçleri de incelenmiştir.

İkinci bölümde ise ilk bölümde elde edilen verilerin ışığında Türkiye'deki gönüllü çevre kuruluşları (dernek, vakıf, topluluk) ele alınmıştır. Bu tür örgütlenmeler hakkında ülkemizde hemen hemen hiç kaynak bulunmadığından onların örgüt ve üyelik yapılarını yakından tanımak, birincil bilgiler elde etmek amacıyla bir soru kağıdı hazırlanmış ve seçilen örgütlere ulaştırılmıştır.

Bu alan araştırması sonucunda, günümüzde, Türkiye'deki gönüllü çevre kuruluşlarının genelde orta-üst gelir grubunda, büyük kent kökenli, eğitimli, genç, siyasal yelpazenin sol kesimindeki kimselerin oluşturduğu örgütlenmeler olduğu; bunların, genelde, çevre korumacılığı olarak nitelenebilecek etkinliklerde bulundukları ortaya çıkmıştır. Bu amaçla, çalışmalarını daha çok kamuoyunun harekete geçirilmesi, hükümetleri kimi eylemlerinde uyarma, halkın eğitimi gibi konularda yoğunlaştırmaktadırlar. Çevreyi siyaset alanının bir parçası ya da siyasal savaşım konusu olarak gören yaklaşımların uzağındadırlar.

Kısaca çalışmada, Türk çevre hareketinin, gelecekte bir koruma hareketinin dışına taşarak, çevreciliği doğayı korumanın ya da kirliliği önlemenin ötesinde bir yaşam biçimi olarak algılayan, egemen dünya görüşlerinde köklü değişimlerin gerekli

olduğuna inanan katılımcıları bünyesinde barındıran, tüm bunların sonucunda da siyasal işlevleri de bulunan bir akım haline gelebileceği sonucuna varılmıştır.

SUMMARY

This study has two main aims. First, to determine in what motives' non-governmental organizations are founded, in what social atmosphere they are formed, what their primary goals are, what the behaviors of the members against environmental problems are and similarities between economical and social positions of the mass of these organizations. Second, to classify non governmental organizations in their essential priorities, work procedures and perception of the environment.

There are two main parts in this study: In the first part, beginning of the environmental problems in the world is given with the examples of developed countries and then parallel to these problems, improving environmental movements are considered. It's well known that these movements are done by the help of this non governmental organizations. Their organizational structure, internal affairs, democracy of the organization, financial sources, effective fields and the most important of all, their interest in political subjects apart from environmental subjects in political process, are examined. The process of organizing in a political party of this non governmental organizations in most of the developed countries is also studied.

In the second part; by the help of the data taken from the first part, non governmental environment organizations (associations, foundations, groups) in Turkey are considered. Since there isn't any source about these organizations in Turkey, a questionnaire was prepared in order to recognize the organizational and membership structure of these organizations and to get primary data about them. This questionnaire was sent to the chosen organizations.

By the result of this field study, today, the members of the non- governmental organization in Turkey are generally in the middle-upper income group, educated, young and on the left side of the political aspect. It's also understood that these organizations often make activities that can be called protection of the environment. For this reason their study is concentrated in activation of the public opinion, warning government for some actions, education of public. They are far from the environmental approaches that are thought as a part of a political arena or a subject of political struggle.

As a conclusion it's understood from this study that Turkish Environmental Movement would become a political functioning movement whose members perceive environment as a life style rather than protection of environment or preventing

pollution and believe some radical changes are necessary in their point of view to the world.

EKLER

TÜRKİYE'DE GÖNÜLLÜ ÇEVRE KURULUŞLARI
ANKET KAĞIDI

BİRİNCİ BÖLÜM

1) Adınız, soyadınız:

.....

2) Üyesi olduğunuz derneğin adı:

.....

3) Doğum yeriniz:

.....

4) Cinsiyetiniz:

.....

5) Yaşınız:

1 ( ) 16'dan küçük
2 ( ) 16-25 arası
3 ( ) 26-35 arası
4 ( ) 36-45 arası
5 ( ) 46-55 arası
6 ( ) 56-65 arası
7 ( ) 65'den büyük

6) Kaç yıldan beri bu derneğin üyesisiniz?

1 ( ) 2 yıldan az

2 ( ) 3-5 yıl
3 ( ) 6-8 yıl
4 ( ) 9-11 yıl
5 ( ) 11 yıldan fazla

7) Öğrenim durumunuz nedir?

1 ( ) İlkokul
2 ( ) Ortaokul
3 ( ) Lise
4 ( ) Yüksekokul-fakülte
5 ( ) Yüksek lisans
6 ( ) Doktora
7 ( ) Başka (belirtiniz).....

8) Babanızın öğrenim durumu nedir?

1 ( ) İilkokul
2 ( ) Oortaokul
3 ( ) Lise
4 ( ) Yüksekokul-fakülte
5 ( ) Yüksek lisans
6 ( ) Doktora
7 ( ) Başka (belirtiniz).....

9) Mesleğiniz:

1 ( ) İşçi	12 ( ) Zanaatkar
2 ( ) Tarım işçisi	13 ( ) Serbest
3 ( ) Memur	14 ( ) Avukat
4 ( ) Askeri memur	15 ( ) Doktor-eczacı
5 ( ) Öğretmen	16 ( ) Mühendis-mimar
6 ( ) Akademisyen	17 ( ) Yazar-sanatçı
7 ( ) Din görevlisi	18 ( ) Gazeteci
8 ( ) Çiftçi	19 ( ) Sanayici
9 ( ) Esnaf	20 ( ) İşsiz

10 ( ) Tüccar 21 ( ) Evhanımı
11 ( ) Şoför 22 ( ) Başka (belirtiniz).....

10) Öğrenci iseniz düzeyi nedir?

1 ( ) İlkokul
2 ( ) Ortaokul
3 ( ) Lise
4 ( ) Yüksekokul - fakülte
5 ( ) Yüksek lisans
6 ( ) Doktora
7 ( ) Başka (belirtiniz).....

11) Babanızın mesleği:

1 ( ) İşçi 12 ( ) Zanaatkar
2 ( ) Tarım işçisi 13 ( ) Serbest
3 ( ) Memur 14 ( ) Avukat
4 ( ) Askeri memur 15 ( ) Doktor-eczacı
5 ( ) Öğretmen 16 ( ) Mühendis-mimar
6 ( ) Akademisyen 17 ( ) Yazar-sanatçı
7 ( ) Din görevlisi 18 ( ) Gazeteci
8 ( ) Çiftçi 19 ( ) Sanayici
9 ( ) Esnaf 20 ( ) İşsiz
10 ( ) Tüccar 21 ( ) Evhanımı
11 ( ) Şoför 22 ( ) Başka (belirtiniz).....

12) Ailenizin aylık geliri yaklaşık olarak ne kadardır?

1 ( ) 5 000 000 TL'den az
2 ( ) 5 000 000 - 10 000 000 TL
3 ( ) 11 000 000 - 15 000 000 TL
4 ( ) 16 000 000 - 20 000 000 TL
5 ( ) 21 000 000 - 25 000 000 TL
6 ( ) 26 000 000 TL'den fazla

13) Aile üyeleriniz arasında herhangi bir gönüllü çevre kuruluşuna üye olan var mı?

1 ( ) Evet
2 ( ) Hayır

14) Geçmişte, aile üyelerinizden, bir gönüllü çevre kuruluşuna üye olan var mıydı?

1 ( ) Evet
2 ( ) Hayır

15) Herhangi bir siyasal partiye üye misiniz?

1 ( ) Evet
2 ( ) Hayır

16) Yanıt "Evet" ise hangisine

1 ( ) ANAP
2 ( ) BBP
3 ( ) CHP
4 ( ) DSP
5 ( ) DYP
6 ( ) İP
7 ( ) MHP
8 ( ) SBP
9 ( ) SHP
10 ( ) RP
11 ( ) Başka (Belirtiniz).....

17) Yeşiller Partisi'ne üye miydiniz?

1 ( ) Evet
2 ( ) Hayır

18) Üyesi bulunduğunuz dernek dışında herhangi bir sivil toplum örgütüne üye misiniz?

1 ( ) Evet
2 ( ) Hayır

19) Yanıt "Evet" ise hangisine?
(Birden fazla seçenek işaretlenebilir.)

1 ( ) Meslek odası
2 ( ) Sendika
3 ( ) Kooperatif
4 ( ) Dernek
5 ( ) Vakıf
6 ( ) Topluluk
7 ( ) Spor Klübü
8 ( ) Başka (belirtiniz).....

20) Ne kadar sıklıkla günlük gazete okursunuz?

1 ( ) Hiç okumam
2 ( ) Arasıra okurum
3 ( ) Hergün bir gazete okurum
4 ( ) Hergün birden fazla gazete okurum
5 ( ) Başka (belirtiniz).....

21) Derneğiniz kaç yıldan beri etkinliklerini sürdürmektedir?

1 ( ) 2 yıldan az
2 ( ) 3-5 yıl
3 ( ) 6-8 yıl
4 ( ) 9-11 yıl
5 ( ) 11 yıldan fazla

22) Derneğinizin başlıca etkinlikleri neler oldu?
(Birden fazla seçenek işaretlenebilir.)

1 ( ) Sokak eylemleri, gösteriler düzenlemek

2 ( ) Konferans, panel vb. düzenlemek
3 ( ) Süreli yayın, kitap çıkartmak
4 ( ) Gezi, yürüyüş düzenlemek
5 ( ) Siyasal karar mekanizmalarını etkilemek
6 ( ) Konser, sergi, vb. düzenlemek
7 ( ) Spor etkinlikleri düzenlemek
8 ( ) Eğitsel çalışmalarda bulunmak
9 ( ) Başka (belirtiniz).....

23) Derneğinizin çalışmaları asıl olarak hangi alanda yoğunlaşıyor?

1 ( ) Çevre
2 ( ) Hayvanlar
3 ( ) Ormanlar
4 ( ) Doğa
5 ( ) Hava kirliiği
6 ( ) Başka (belirtiniz).....

24) Derneğiniz, ne kadar büyüklükte bir alanda etkinliklerini sürdürüyor?

1 ( ) Türkiye çapında
2 ( ) İl çapında
3 ( ) İlçe çapında
4 ( ) Başka (belirtiniz).....

25) Üyesi olduğunuz dernek diğer gönüllü kuruluşlar ile ilişki kurabiliyor mu?

1 ( ) Hayır, hiçbir zaman
2 ( ) Kimi zaman, kimi konularda
3 ( ) Her zaman

26) Üyesi olduğunuz dernek yurtdışındaki gönüllü kuruluşlar ile ilişki kurabiliyor mu?

1 ( ) Hayır, hiçbir zaman
2 ( ) Kimi zaman, kimi konularda
3 ( ) Her zaman

İKİNCİ BÖLÜM

27) Sizce çevre sorunlarının güçlük derecesi ile içinde bulunulan ekonomik sistem arasında bir ilişki var mıdır?

1 ( ) Evet
2 ( ) Hayır
3 ( ) Fikrim yok

28) (Yanıt "Evet" ise) Sizce, aşağıdaki ekonomik sistemlerden hangisi, çevre sorunlarının ortaya çıkmasında diğerlerinden daha fazla rol oynamıştır?
1 ( ) Serbest piyasa ekonomisi
2 ( ) Sosyalizm
3 ( ) Karma ekonomiler
4 ( ) Tümü
5 ( ) Fikrim yok
6 ( ) Başka (Belirtiniz).....

29) (27.soruya verilen yanıt "Evet" ise) Sizce, aşağıdaki ekonomil sistemlerden hangisi, çevre sorunlarına gidermeye yönelik çabalara, diğer sistemlere göre, daha uygun bir ortam hazırlayabilir?

1 ( ) Serbest piyasa ekonomisi
2 ( ) Sosyalizm
3 ( ) Karma ekonomiler
4 ( ) Tümü

5 ( ) Fikrim yok
6 ( ) Başka (Belirtiniz).....

30) Çevre sorunları ile savaşımda, aşağıdaki örgütlenme türlerinden hangisi daha başarılı olabilir?

1 ( ) Siyasal parti
2 ( ) Dernek
3 ( ) Vakıf
4 ( ) Belirli bir örgütlenmesi olmayan topluluklar
5 ( ) Başka (Belirtiniz).....

31) Derneğinizin etkinliklerine hamgi yoğunlukta katılıyorsunuz?

1 ( ) Tüm etkinliklerine katılıyorum
2 ( ) Kimi etkinliklerine katılıyorum
3 ( ) Başka (Belirtiniz).....

32) Derneğinizin etkinliklerine daha çok hangi yolla katılıyorsunuz?

1 ( ) Maddi yardımda bulunarak
2 ( ) İşgücü ile
3 ( ) Yapılması düşünülen etkinliğin gerektirdiği biçimde
4 ( ) Başka (Belirtiniz).....

33) Derneğinizin çalışmalarını başarılı buluyor musunuz?

1 ( ) Başarılı
2 ( ) Az başarılı
3 ( ) Başarısız

34) Yanıt "Başarılı" ise bunu hangi etmen bağlıyorsunuz?

1 ( ) Üyelerin niteliğine

2 ( ) Topluluk önderlerinin niteliğine
3 ( ) Üyeler arasındaki uyuma
4 ( ) Başka (Belirtiniz).....

35) Yanıt "Başarısız" ise bunu hangi etmene bağlıyorsunuz?

1 ( ) Üyelerin niteliğine
2 ( ) Topluluk önderlerinin niteliğine
3 ( ) Üyeler arasındaki uyuma
4 ( ) Başka (Belirtiniz).....

36) Sizce çevrenin bozulmasına karşı savaşım hangi güdülerle yapılmalıdır?

1 ( ) İnsan soyunun devamı için
2 ( ) Yaşam kalitesinin düşmemesi, ekonomik gelişmenin sekteye uğramaması için
3 ( ) Doğanın bizzat kendisi için
4 ( ) Başka (Belirtiniz).....

37) Sizce çevre sorunlarına çözüm bulmada, aşağıdaki ekonomik yaklaşımlardan hangisi daha başarılı olabilir?

1 ( ) Ekonomik anlamda büyümenin durdurulması; sıfır büyüme
2 ( ) Çevre ile uyumlu bir ekonomik gelişme modeli; sürdürülebilir kalkınma
3 ( ) Ekonomik kalkınmanın hızlandırılması
4 ( ) Başka (Belirtiniz).....
38) Size göre derneğinizin temel görevleri neler olmalı?
(Birden fazla seçenek işaretlenebilir.)

1 ( ) Sokak eylemleri, gösteriler düzenlemek
2 ( ) Konferans, panel vb. düzenlemek
3 ( ) Süreli yayın, kitap çıkartmak
4 ( ) Gezi, yürüyüş düzenlemek
5 ( ) Siyasal karar mekanizmalarını etkilemek
6 ( ) Konser, sergi, vb. düzenlemek
7 ( ) Spor etkinlikleri düzenlemek
8 ( ) Eğitsel çalışmalarda bulunmak
9 ( ) Başka.....

39) Teknoloji - çevre ilişkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?

1 ( ) Teknolojideki gelişmeler çevre sorunlarının giderilmesine olanak sağlayacaktır.
2 ( ) Teknolojinin insan doğasına uygun olmayan biçimde kullanılması çevre sorunlarını yaratmıştır; bu yönde gelişmesi sorunları daha da ağırlaştıracaktır
3 ( ) Başka (Belirtiniz).....

40) Sizce çevre sorunları,

1 ( ) Bilim ve teknolojideki gelişmelerle üstesinden gelinebilecek bir sorundur
2 ( ) Egemen ekonomik sistemlerle etiksel değerlerin sonucudur
3 ( ) Olduğundan fazla önemseniyor; böyle bir sorun yoktur
4 ( ) İnsanlığın sonunun yaklaştığını haberdar eden bir işarettir
5 ( ) Başka (Belirtiniz).....

Soru Kağıtları ile Birlikte Gönderilen Açıklayıcı Yazılar

Sayın gönüllü kuruluş yöneticisi,

A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Kent ve Çevre Bilimleri) bünyesinde "Türkiye'de Gönüllü Çevre Kuruluşları" adlı yüksek lisans tezimi hazırlamaktayım. Bu amaçla Türkiye çapında tüm gönüllü çevre kuruluşlarını (dernekler, vakıflar, topluluklar) içine alan bir evrende anket uyguluyorum.

Bu çalışmanın başlıca iki amacı bulunmaktadır: İlk olarak Türkiye'deki çevre ile ilgili gönüllü örgütlenmelerin hangi güdülerle kurulduğunu, nasıl bir toplumsal ortamda biçimlendiğini, öncelikli hedeflerinin neler olduğunu, bu hedefler doğrultusunda hangi eylemlerin gerçekleştirilebildiğini, bu tür kuruluşlara taban oluşturan kitlenin ekonomik-toplumsal konumları arasındabir benzerlik bulunup bulunmadığını; üyelerin çevre sorunları konusunda kimi tutumlarının neler olduğunu saptamak; ikinci olarak da gönüllü örgütlenmeleri çevreyi algılayış biçimlerine, çalışma yöntemlerine ya da temel önceliklerine göre sınıflandırmak.

Bu anket kağıtlarını derneğinizin konuyla ilgilenebilecek üyelerine ulaştırabilirseniz çok memnun olacağım. Yardımlarınız için şimdiden teşekkür eder saygılarımı sunarım.

Ar.Gör.Bülent Duru

Sayın ilgili,

A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Kent ve Çevre Bilimleri) bünyesinde "Türkiye'de Gönüllü Çevre Kuruluşları" adlı yüksek lisans tezimi hazırlamaktayım. Bu amaçla Türkiye çapında tüm gönüllü çevre kuruluşlarını (dernekler, vakıflar, topluluklar) içine alan bir evrende anket uyguluyorum.

Bu çalışmanın başlıca iki amacı bulunmaktadır: İlk olarak Türkiye'deki çevre ile ilgili gönüllü örgütlenmelerin hangi güdülerle kurulduğunu, nasıl bir toplumsal ortamda biçimlendiğini, öncelikli hedeflerinin neler olduğunu, bu hedefler doğrultusunda hangi eylemlerin gerçekleştirilebildiğini, bu tür kuruluşlara taban oluşturan kitlenin ekonomik-toplumsal konumları arasında bir benzerlik bulunup bulunmadığını; üyelerin çevre sorunları konusunda kimi tutumlarının neler olduğunu saptamak; ikinci olarak da gönüllü örgütlenmeleri çevreyi algılayış biçimlerine, çalışma yöntemlerine ya da temel önceliklerine göre sınıflandırmak.

Bu anket kağıdını doldurmakla çalışmaya büyük bir katkıda bulunmuş olacaksınız. İlginiz için şimdiden teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Ar.Gör. Bülent Duru

Not:

i.Zarfı kapatıp bir posta kutusuna atmanız anketin bana ulaşması için yeterli olacaktır.

ii.Örgütünüzün çalışmalarını anlatan bitr yayınınızı da gönderebilirseniz çok memnun olacağım.

ANKET YAPILAN GÖNÜLLÜ KURULUŞLAR
(TEZDEKİ BÖLÜMLEMEYE GÖRE)

ÇEVRE KORUMACILAR

1.Antalya Çevre Koruma Derneği
2.Aydın Ağaçlandırma, Doğayı ve Çevreyi Koruma Derneği
6.Çevreyi ve Doğayı Koruma Derneği
8.DASK
9.Doğa ve Hayvan Sevenler Derneği
10.Doğal Hayatı Koruma Derneği
14.Fethiye Doğayı Koruma Derneği
17.İstanbul Hayvan Sevenler Derneği
21.Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği
13.Eskişehir Çevre Koruma ve Geliştirme Derneği
20.Kartal Çevre Gönüllüleri Derneği
23.Samsun Doğayı Koruma Derneği
27.SUDER
28.Tekirdağ Doğayı ve Çevreyi Koruma Derneği
29.TEMA
30.Türkiye Çevre Vakfı
31.Türkiye Hayvanları Koruma Derneği
32.Türkiye Ormancılar Derneği
33.Türkiye Tabiatını Koruma Derneği
34.Türkiye Tabiatını Koruma Derneği (Antalya)
35.Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği
37.Van ve Vangölü Çevresi Koruma Derneği
38.Yeşil Türkiye Ormancılar Derneği

KÖKTENCİ ÇEVRECİLER

3.ÇEKÜL
4.Çepeçevre Gazetesi
7.Çev-Kor
11.Dörtyol Çevre Koruma Derneği
15.İçel Çevre Gönüllüleri Derneği
16.İskenderun Çevre Koruma Derneği
18.İzmir Kültürel ve Doğal Yaşamı Destekleme Derneği
19.Karadeniz Çevrecileri
22.Osmaniye Çevre Dostları Derneği
26.S.O.S. İstanbul Çevre Gönüllüleri Platformu
36.Turgutreis Gönüllüleri

YEŞİLLER

5.Çevre Gazetesi
12.Dünya Dostları Derneği
24.S.O.S. Akdeniz
25.S.O.S. Ankara
39.Yeşiller İletişim Grubu